

ΠΑΝΑΓ. ΠΕΡΔΙΚΑ
ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΕΜΠΟΡΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

**Ο ΤΟΠΟΣ ΕΚΤΕΛΕΣΕΩΣ ΤΗΣ ΠΑΡΟΧΗΣ
ΩΣ ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΚΗΣ ΣΥΝΑΛΛΑΓΗΣ**

(σελ. 265—347)

Ο ΤΟΠΟΣ ΕΚΤΕΛΕΣΕΩΣ ΤΗΣ ΠΑΡΟΧΗΣ ΩΣ ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΚΗΣ ΣΥΝΑΛΛΑΓΗΣ

§ 1.

Εισαγωγή.

Ἀπὸ τῆς Κωδικοποιήσεως τοῦ Ἰουστινιανοῦ μέχρι τοῦ Ἀστικοῦ μας Κώδικος οἱ θεσμοὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου δύνανται νὰ καταταγοῦν εἰς τρεῖς κατηγορίας : ἐκείνους οἱ ὅποιοι ὑπέστησαν τὴν δοκιμασίαν τοῦ χρόνου καὶ παρέμειναν ἀναλλοίωτοι εἰς τὴν οὐσίαν των, καὶ ἐκείνους οἱ ὅποιοι ὑπέστησαν τὴν ἐπίδρασιν τῶν αἰώνων ἐμφανῶς. Μία τρίτη κατηγορία ἐκτείνεται εἰς θεσμούς, οἵτινες κατ' ἀρχὴν μὲν διεκδικοῦν ρωμαϊκὴν ἢ πανδεκτιστικὴν ἰθαγένειαν, ὑπὸ τὸ φῶς λεπτομεροῦς ἐρεύνης ἐν τούτοις δεικνύουν εἴτε ἐλαχίστας τινὰς ὁμοιότητας εἴτε οὐδεμίαν ἀπολύτως πρὸς τὴν ρωμαϊκὴν ἀφετηρίαν.

Εἰς τὴν τρίτην κατηγορίαν ἀνήκει ἀσφαλῶς ὁ θεσμὸς περὶ τόπου τῆς παροχῆς. Οὕτως ἀποκαλεῖ αὐτὸν τὸ ἄρθ. 320 τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος¹. Ἀποτελεῖ ἐν τῇ οὐσίᾳ νεωτερισμὸν ἢ ἂν θεωρηθῇ τοῦτο ὑπερβολὴ εἶνε θεσμὸς ὅστις ἐλάχιστα ἐκαλλιεργήθη εἰς τὸ κρατῆσαν πρὸ τοῦ Κώδικος δίκαιον. Ἡ μελέτη αὕτη ἀφιερῶται εἰς τὴν ἀνάλυσιν τοῦ νέου τούτου θεσμοῦ, καὶ λόγῳ τοῦ θεωρητικοῦ ἐνδιαφέροντος τὸ ὅποῖον ἀναμφισβητήτως παρουσιάζει ἀλλὰ κυρίως διὰ τὰς σημαντικὰς συνεπείας τὰς ὁποίας ἡμπορεῖ νὰ ἔχη εἰς τὴν πρακτικὴν τοῦ συναλλακτικοῦ δικαίου, καὶ δὴ τοῦ δικαίου τῶν ἐμπορικῶν συμβάσεων. Τονίζω μάλιστα ἰδιαιτέρως ὅτι ἐνδιαφέρει πρὸ παντὸς τὴν πρακτικὴν τῶν τελευταίων ὁ τόπος ἐκτελέσεως, διότι ἡ περιωρισμένη εἰς ἔκτασιν οἰκονομικὴ σημασία τῶν ἀστικῶν συναλλαγῶν, δυσκόλως ἐπιτρέπει διαμόρφωσιν συνθηκῶν εὐνοουσῶν τὴν ἀξιοποίησίν του εἰς ἀστικὰς σχέσεις. Καίτοι λοιπὸν ἀστικὸς θεσμὸς, ὁ περὶ τόπου παροχῆς, προϋποθέτων εὐρείαν γνῶσιν τῆς Πανδεκτιστικῆς θεωρίας, ἀφορᾷ εἰς τὰς συνεπείας του πρωτίστως ἐμπορικὰς σχέσεις καὶ χρήζει ἰδιαιτέρας προσοχῆς λόγῳ ἀκριβῶς τῆς διπλῆς ταύτης ἀρμοδιότητός του.

§ 2.

Ἐννοια καὶ πηγαὶ τοῦ θεσμοῦ.

I. Ἴνα καθορισθῇ ὁ κύκλος ἐφαρμογῆς τοῦ ἄρθ. 320 Α. Κ. δέον νὰ χαρακτηροῦν τὰ πλαίσια τῆς ἐννοίας τοῦ τόπου παροχῆς. Ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται σαφῆς καὶ μὴ χρήζουσα ἰδιαιτέρας ἀναλύσεως. Τὰ πράγματα ἀδοκίμως δια-

¹ Ἰσοδύναμος ἢ ὁμώνυμος ἔκφρασις εἶνε ὁ «τόπος ἐκτελέσεως», ὃν χρησιμοποιεῖ ἡ προκειμένη μελέτη, ἢ ὁ «τόπος ἐκτελέσεως τῆς παροχῆς».

ψεύδουν τούτο. Διότι ἐν τῷ ὄρω τοῦ νόμου συνδυάζονται δύο ἀνόμοια στοιχεῖα, τὸ στοιχείον τοῦ τόπου ἢ τῆς τοπικῆς ἀρμοδιότητος πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς παροχῆς. Διὰ τὴν γίνῃ ἀντιληπτὴ ἡ δυσχέρεια θὰ ἀνατρέξω εἰς τὴν Γερμανικὴν θεωρίαν ὅπου εἶνε φανερὰ καὶ εἰς τὸν μὴ ἰδιαιτέρως ἐγκύψαντα ἢ προσπάθεια ἐπεξεργασίας τοῦ ζητήματος, οὐ μόνον νῦν ὑπὸ τὸ καθεστῶς τοῦ Γερμ. Κώδικος ἀλλὰ καὶ πρὶν εἰς τὴν Πανδεκτιστικὴν ἐπιστήμην. Ἡ σχέσις τοῦ νῦν ἰσχύοντος γερμανικοῦ κειμένου πρὸς τὰς Πανδεκτιστικὰς διδασκαλίας ἔχει ἐπίσης τύχει αὐτόθι προσεκτικῆς ἐπεξεργασίας. Διὰ τοῦ κύκλου αὐτοῦ εὐχερέστερον θὰ φθάσω εἰς τὴν διακρίβωσιν τῆς διαφορᾶς ἄρθρου 320 Α. Κ. καὶ τοῦ παρ' ἡμῖν προϊσχύσαντος δικαίου, τὸ ὁποῖον, λόγῳ τῆς στενῆς ἐξαρτήσεώς του πρὸς τὰ πανδεκτιστικὰ δόγματα δὲν ἀπέχει πολὺ τῆς θεωρίας τοῦ Γερμανικοῦ Κώδικος.

1. Σύγκρισις τῶν δύο κειμένων τοῦ Γερμανικοῦ καὶ τοῦ ἡμετέρου Κώδικος ἀγεῖ εἰς διαπίστωσιν πλήρους ταυτότητος τοῦ γράμματος αὐτῶν. Τὸ Ἑλληνικὸν μὲ τὸν ὄρον «παροχὴ» μεταφράζει τὸν Γερμανικὸν «Leistung», ἀντιστρέφει τὴν σύνταξιν τῆς διατάξεως, κατὰ τρόπον ἀριστοτεχνικῶς ἀπλοποιούντα τὸ νόημα καὶ ἀποδίδει ἐλευθέρως τὸ Γερμανικὸν «zu erfolgen» διὰ τοῦ «καταβάλλεται» (ἢ παροχὴ). Εἰς τὴν βασικὴν ἀφετηρίαν συνεπῶς τὸ Ἑλληνικὸν κείμενον ἀκολουθεῖ πιστῶς τὸν Γερμανικὸν Κώδικα. Γενῶνται λοιπὸν ἐκ τούτου τὸ ἐρώτημα, ἂν αἱ περὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ Γερμανικοῦ κειμένου μακρὰ συζητήσεις ἀπέκτησαν αἰφνιδίως, διὰ τῆς μεταφυτεύσεως ταύτης καὶ ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν.

2. Ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρω ἄκρως ἐνδιαφέροντος ἐρωτήματος, παρατηρῶ ὅτι αἱ περὶ τόπου παροχῆς ἐν τῇ Γερμανικῇ ἐπιστήμῃ συζητήσεις εἶνε ἐκ τῶν δυσχερεστέρων καὶ συνδέονται πρὸς ἀφηρημένα δόγματα, ἅτινα δὲν προσαρμύζονται εἰς τὸ ἑλληνικὸν κλίμα. Ποῖαι λοιπὸν αἱ συνέπειαι τῆς τόσο στενοῦς συγγενείας πρὸς τὸν Γερμανικὸν Κώδικα; Πολλάκις συμβαίνει εἰς τὸ ἰδιωτικὸν δίκαιον νὰ ταυτίζεται τὸ γράμμα δύο διατάξεων, τὸ νόημά των ὅμως νὰ διαφέρει. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι συμπίπτουν μὲν οἱ ὑπὸ τῶν κειμένων χρησιμοποιούμενοι ὅροι ἐνῶ εἰς τὸ νομικὸν των περιεχόμενον ἀλλοίαν ἀποδίδουν ἐκάστοτε οἱ ἐρμηνευταὶ ἑκτασιν. Τοιοῦτον φαινόμενον ἀντιμετωπίζει ὁ ἐρευνητῆς, ὁ ὁποῖος συγκρίνει τὴν νομολογίαν τῶν Κρατῶν τῆς Εὐρώπης, ἅτινα εἰσήγαγον τὸ ἐνιαῖον δίκαιον περὶ συναλλαγματικῆς. Ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐνιαίου νόμου ἐκάστη νομολογία ἀκολουθεῖ τὸν παλαιὸν ροῦν τῶν σκέψεων τῆς με ἀποτελεσμα, ὅπως τὸ ἐν τῇ οὐσίᾳ ἀπονεμόμενον δίκαιον παραλλάσσει πολλάκις εἰς βασικὰ σημεῖα, παρὰ τὴν ταυτότητα τῶν κειμένων.

Ἐρευνητέον, λοιπόν, ἂν παρὰ τὴν πλήρη σύμπτωσιν Ἑλληνικοῦ καὶ Γερμανικοῦ κειμένου διαφοραὶ εἰς τὴν λογικὴν ἑκτασιν τῶν χρησιμοποιουμένων ὄρων ἐπιτρέπουν τὴν ἀποψιν, ὅτι ὁ Ἄστ. Κώδιξ θεσπίζει ἄλλο τι ἐκτὸς τοῦ εἰς τὸ Γερμ. δίκαιον ἐπικρατήσαντος νοήματος.

Δέν εἶνε τοῦτο πιθανόν εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν. Εἰς τὰ ὑπὸ κρίσιν κείμενα μόνον σημεῖον πιθανῆς διαφορᾶς εἶνε ἡ ἔννοια τῆς «παροχῆς». Εἶνε ὁ βασικὸς νομικὸς ὅρος τῆς διατάξεως. Ὁ ὅρος οὗτος ἔχει πραγματικὸν κυρίως περιεχόμενον. Παροχὴ εἶνε τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐνοχῆς, κατὰ τὴν εἰς τὴν Πανδεκτιστικὴν ἐπιστήμην ἐπιβληθεῖσαν ἀποψιν². Ἡ καθ' ἡμᾶς ἐρμηνεία ἀκολουθεῖ εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο κατὰ πόδας τὴν Γερμανικὴν, τὴν πρὸ καὶ μετὰ τὸν Κώδικα τοῦ 1900. Διαφορὰ εἰς τὴν ἔκτασιν τῆς ἐννοίας τῆς παροχῆς δὲν προκύπτει οὐδαμῶθεν, τοῦ ἄρθρου 287 Ἀστ. Κώδικος πιστῶς ἀπεικονίζοντος τὸ ἀντίστοιχον ἄρθ. 241 Γερμ. Α. Κ. Περαιτέρω, ἡ ὁμοιότης ἄρθ. 194 Γερμ. Ἀστ. Κώδικος καὶ 247 ἡμετέρου συμπληροῖ τοὺς κρίκους τῶν δεσμῶν συγγενείας καὶ θεμελιοῦ τὴν ταυτότητα πρὸς τὴν ἐν τῷ Γερμ. δικαίῳ ἔννοιαν τῆς ἀξιώσεως. Οὐδεμία ὄθεν ἀμφιβολία χωρεῖ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὅτι ἡ τεχνικὴ τοῦ Κώδικος εἶνε ἡ ἴδια πρὸς τὴν εἰς τὸ Γερμανικὸν πρότυπον.

Αἱ ἐπὶ τῶν ρωμαϊκῶν πηγῶν ἀντιλήψεις κινοῦνται εἰς τὸ ἴδιον πλαίσιον ἰδεῶν³. Ἡ ἐνοχὴ ἔχει ὡς περιεχόμενον πρᾶξιν τινὰ ἢ παράλειψιν.

Τάνωτέρω ἀρκοῦν διὰ νὰ θεμελιώσουν τὴν ἀποψιν ὅτι, οὐ μόνον τὸ γράμμα, ἀλλὰ καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν διατάξεων συμπίπτει. Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν θὰ στραφῶμεν πρὸς τὸν Γερμανικὸν Κώδικα ἵνα ἀρυσθῶμεν στοιχεῖα πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ θεμελίωσιν τοῦ θεσμοῦ τοῦ τόπου ἐκτελέσεως.

3. Ἐχοντες οὕτω καθορίσει τὸ ἀπώτερον ἐρμηνευτικὸν ἔρεισμα ἐκ τοῦ ὁποίου θὰ ὀδηγηθῆ ἡ ἀναζήτησις τῆς ἐννοίας τοῦ τόπου παροχῆς, προβαίνομεν εἰς λογικὴν ἀνάλυσιν τοῦ ὅρου. Τί σημαίνει τόπος παροχῆς; Ἐκ τοῦ νόμου καὶ τῶν ἐρμηνευτικῶν στοιχείων, ἅτινα ἀνωτέρω ἐξετέθησαν, προκύπτει ὅτι τόπος τῆς παροχῆς εἶνε ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον ἐγκύρωσ ἀυτὴ πραγματοποιεῖται. Ἐπομένως κατὰ τὸν νόμον ἡ καταβολὴ πρέπει νὰ συντελεσθῆ εἰς τὸν ἀρμόδιον καὶ ἐκ τοῦ νόμου προσήκοντα τόπον, ἐκτὸς ἀν συνάγεται ἐκ τῆς συμβάσεως ἢ τῶν περιστάσεων ἄλλος καταλληλότερος. Τὸ κείμενον τοῦ νόμου ὀδηγεῖ εἰς τὰ ἀκόλουθα συμπεράσματα:

Πρῶτον ὅτι ἡ διάταξις ἔχει καθαρῶς ἐρμηνευτικὸν χαρακτῆρα, ἐφ' ὅσον ἰσχύει ἐπιβοθητικῶς καὶ ἐν ἐλλείψει ἐτέρας ἢ ρητῆς συμφωνίας ἐν τῇ συμβάσει.

Δεύτερον ὅτι ἡ ἐξεύρεσις τοῦ τόπου τῆς παροχῆς εἶνε, κατὰ πρῶτον, θέμα ἀρμοδιότητος τοῦ κειμένου τῆς συμβάσεως, διότι εἰς τὸ συμβατικὸν δίκαιον τυγχάνει πρὸ παντὸς πρακτικῆς ἐφαρμογῆς.

Τρίτον ὅτι ὁ τόπος συνάγεται ἐκ τοῦ νόμου ὁσάκις ἡ παροχὴ ἔχει ὡς πηγὴν νόμον, ἐφ' οὗ στηρίζεται.

² Βλ. Windscheid, Ἐνοχ. § 252. Τριανταφυλλόπουλος, Ἐνοχ. 2α ἐκδ. § 1, Παπαρρηγόπουλον—Φουρκιώτην, Ἐνοχ. ἀριθ. 1. Μπαλῆν, Γεν. Ἀρχ. § 23. Ζέπον, Ἐνοχ. § 2 σελ. 26 ἐπ.

³ Βλ. Τριανταφυλλόπουλον, Ἐνοχ. 3η ἐκδ. σελ. 5. Πετρόπουλον, σελ. 5 ἐπ. Πρβ. καὶ Ἀποστολίδην, Ἐνοχ. § 1, I. ἀριθ. 3-6.

Τέλος, ἐν ἑλλείψει ἐνδείξεων, αἵτινες νὰ ἐπιτρέπουν συμπέρασμα περὶ τόπου παροχῆς, κατὰ τινα τῶν ἀνωτέρω μεθόδων, αἱ περιστάσεις ἢ ἡ φύσις τῆς ἐνοχικῆς σχέσεως ὑποδεικνύουν, ποῖος ὁ τόπος τῆς παροχῆς.

II. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγω τὰς ἀκολουθούς οὐσιώδεις παρατηρήσεις :

α') "Ὅτι τὸ ἄρθ. 320 Α. Κ. δὲν πρόκειται νὰ ἐφαρμοσθῆ εἰς πᾶσαν περιπτώσιν ἐνοχικῆς σχέσεως. Μόνον ὅπου πραγματικαὶ προϋποθέσεις καθιστῶσιν ἀπαραίτητον τὴν ἐφαρμογὴν του. Θὰ κρίνη λοιπὸν ὁ Δικαστής, ἂν ἡ ἐνοχὴ ἔδει νὰ ἐκπληρωθῆ καὶ κατὰ ποῖον τρόπον εἰς τὸν κατὰ τὸν νόμον ἀρμόδιον τόπον.

β') "Ὅτι τόπος παροχῆς εἶνε κατὰ τὸν νόμον ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον ὁ ὀφειλέτης πραγματοποιεῖ τὸ συμφῶνως πρὸς τὴν σύμβασιν «ποιήσαι» ἢ «παραλείψαι» τῆς ἑαυτοῦ παροχῆς.

III. Ἄν ὁ Ἕλλην ἐρμηνευτὴς περιορισθῆ μόνον εἰς τὰ ὡς ἄνω ἐκ λογικῆς ἐρμηνείας πορίσματα, ἴσως θεωρήσῃ τὸ ἔργον του ληξάν ἄνευ δυσχερειῶν. Ἡ ἀναδρομὴ εἰς τὴν Πανδεκτιστικὴν καὶ μετέπειτα τὴν θεωρίαν τοῦ Γερμανικοῦ Κώδικος δεικνύει ὅμως ὅτι τὸ ζήτημα δὲν εἶνε διόλου ἀπλοῦν. Μακρὰ συζητήσεις καὶ πληθώρα δογμάτων ἀπὸ τῆς περιόδου ἐπιβοθητικῆς ἰσχύος τῶν Πανδεκτῶν ἀποκορυφοῦνται εἰς ἀνεξάντλητον ποικιλίαν καὶ ἀποχρώσεις ἀπόψεων εἰς τὰ σύγχρονα ἐρμηνευτικὰ ἔργα τοῦ Γερμανικοῦ Κώδικος. Θεωρῶ οὕτως ἀδύνατον ν' ἀποφύγῃ ἢ καθ' ἡμᾶς ἐρμηνεία καὶ πρακτικὴ τὴν ἐμπλοκὴν εἰς τὸν δαιδαλον τῶν ἀμφισβητήσεων, αἵτινες συνταράσσουν τὴν θεωρίαν εἰς τὸ πρωτότυπον τῆς διατάξεως τοῦ ἄρθ. 320. Φρόνιμον κατ' ἀκολουθίαν εἶνε νὰ ἐκτεθῆ ἐν λεπτομερείᾳ τὸ ζήτημα, διὰ νὰ προληφθοῦν, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀναπόφευκτοὶ παρερμηνεῖαι τῶν Γερμανικῶν δογμάτων, ἀφ' ἑτέρου ὅμως καὶ αἱ ἀκρότητες εἰς τὰς ὁποίας πολλάκις περιπίπτουν.

IV. Ἀπαραίτητον κρίνω ἐν ἀρχῇ νὰ ἀπλοποιήσω τὸ θέμα καθορίζων ποῖα τὰ σημεῖα εἰς τὰ ὁποῖα προεκλήθη ἡ ἀντίδρασις προσδιορίζων οὕτω τὰς δυσχερείας ἃς ἐν ἀρχῇ ὑπνήχθη. Ὑπὸ τὴν ἀπλὴν διατύπωσιν «τόπος παροχῆς» κρύπτεται ὁλόκληρος κύκλος ἀμφισβητήσεων.

"Ὅτι ὁ ὀφειλέτης συμπληροῖ τὴν παροχὴν εἰς τὸν πρὸς τοῦτο ἀρμόδιον τόπον εἶνε ἢ ἐκ τοῦ νόμου ἀνακύπτουσα ἐρμηνεία. Ἡ πείρα καὶ ἡ πρακτικὴ παρατήρησις ἀπέδειξαν ὅμως ὅτι ἡ δραστηριότης τοῦ ὀφειλέτου ἀναπτύσσεται εἰς πολλὰ σημεῖα καὶ οὐχὶ μόνον εἰς ἓν. Ἐκ τούτου προέκυψε τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ τόπος παροχῆς δὲν εἶνε ἐνιαῖος. Ἐγεννήθη λοιπὸν τὸ πρόβλημα, ποῖος ἐν περιπτώσει πολυσχιδοῦς δραστηριότητος τοῦ ὀφειλέτου ὁ κατὰ νόμον τόπος τῆς παροχῆς ; Τὴν ἀμφιβολίαν αὐτὴν, ἡ ὁποία ἀφορᾷ τὸ κατ' οὐσίαν δυνατὸν πραγματοποιήσεως τῆς παροχῆς εἰς ἓνα τόπον, ἐπέτειεν ἡ παρατήρησις ὅτι ἡ ἐκτέλεσις τῆς παροχῆς ἐγένετο πολλάκις οὐχὶ εἰς τὸν τόπον τῆς κατοικίας, ὃν προβλέπει ὁ νόμος, ἀλλ' εἰς ἄλλον διάφορον αὐτῆς. Διττῶς συνεπῶς ἀνδεικνύετο ἄστοχος ἢ πρόβλεψις τοῦ νόμου, ὅτι κατὰ πρῶτον προέβλεψεν ὁλοκλήρως τῆς παροχῆς εἰς ἓνα τόπον, ἐνῶ τοῦτο ἀπεδεικνύετο πρακτικῶς ἀδύ-

νατον, και δεύτερον, διότι ή κατοικία τοῦ ὀφειλέτου ἦτο πλειστάκις τελείως ἄσχετος πρὸς τὴν διαδικασίαν πραγματοποιήσεως τῆς παροχῆς. Οὕτως εἰς τὸ παράδειγμα : ὁ ὀφειλέτης ἔχει κατοικίαν ἐν Ἀθήναις και ὑπόσχεται νὰ μεταβιβάσῃ κυριότητα χιλίων τόννων ἐλαίου Μυτιλήνης ἀποστέλλον αὐτοὺς εἰς Θεσσαλονίκην.

Ἐγεννήθησαν συνεπῶς ἀμφιβολαί εἰς τοὺς ἐρμηνευτάς, ὡς πρὸς τὴν ὀρθότητα τοῦ νόμου και τὴν πρακτικὴν ἀξίαν τοῦ ὅλου θεσμοῦ.

Ἡ προσπάθεια τῆς Γερμανικῆς θεωρίας ἀπὸ τοῦ 1861, ὅτε διὰ πρώτην φοράν ἐθεσμοθετήθη ὁ τόπος ἐκτελέσεως εἰς τὸν Γενικὸν Γερμανικὸν Ἐμπορικὸν Κώδικα, εἶνε κατὰ ταῦτα ὁ συμβιβασμὸς εἰς τὴν διαρκῆ πάλιν μεταξὺ τῆς τάσεως νὰ διαφυλαχθῇ ἡ ἐνότης τοῦ δόγματος περὶ τόπου ἐκτελέσεως, και τῆς ἀντιδράσεως τῆς συναλλαγῆς, ἡ ὁποία ἐδημιούργησε πολυπλόκους μορφὰς σχέσεων ἐν τῷ πλαισίῳ τῶν ὁποίων ἡ δραστηριότης τοῦ ὀφειλέτου διασπᾶται και κατανέμεται εἰς διαφόρους τόπους. Ἡ πάλιν αὕτη διαρκεῖ ἐπὶ αἰῶνα, ἐκ τούτου δὲ ἡ ὅλη εἰκὼν τῆς πρακτικῆς τοῦ ἄρθ. 320 ἐν τῇ Γερμανικῇ νομολογίᾳ εἶνε σκοτεινὴ και συγκεχυμένη.

Διὰ νὰ καταστήσω εὐχερὲς τὸ πρόβλημα κατανοήσεως τῶν ἀνωτέρω κατατάσσω εἰς τέσσαρας τὰς γνώμας περὶ τῆς ἐνοίας και τοῦ πεδίου ἐφαρμογῆς τοῦ κειμένου τοῦ ἄρθ. 320.

Κατὰ τὴν πρώτην, ἥς κύριος ἐκπρόσωπος εἶνε ὁ von Savigny τόπος παροχῆς εἶνε ἐκεῖνος, ὅπου πράγματι ὀλοκληροῦται ἡ ἐκ τῆς ἐνοχῆς ὑποχρέωσις τοῦ ὀφειλέτου εἰς τὸ ποιῆσαι ἢ παραλιπεῖν τι. Κατὰ τὴν δευτέραν, ἡ ὁποία εἶνε ὁ ἀντίππος τῆς πρώτης, τόπος παροχῆς—Erfüllungsort—εἶνε ἐκεῖνος ἐνθα ἐδρεύει ἡ ἐνοχικὴ σχέση, οὐχὶ ὁμοῦς ὁ τόπος, ὅπου ἐκπληροῦται ἡ παροχὴ. Ταύτην ἐδίδαξε και ἀνέπτυξε διὰ μακρῶν ὁ Leonhard. Ἡ τρίτη ἀποψις τέλος κινεῖται εἰς τὸ μέσον τῶν δύο πρώτων. Ἐδιδάχθη διὰ μακρῶν ὑπὸ τοῦ Oertmann. Ὑποστηρίζει ὅτι εἰς τὸν τόπον τῆς παροχῆς δὲν ὀλοκληροῦται αὕτη ἐν τῷ συνόλῳ τῆς ἀλλὰ μόνον ἐκεῖνη ἡ δραστηριότης, ἡ ὁποία ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν ὀφειλέτην προσωπικῶς. Δηλαδὴ αἱ κατὰ τὴν φύσιν τῆς ἐνοχικῆς σχέσεως ἀπαραίτητοι ἐνέργειαι πρὸς εὐδῶσιν τῆς παροχῆς. Ἐνέργειαι ἄγουσαι εἰς ὀλοκλήρωσιν τῆς παροχῆς, ἀπαιτοῦσαι ὁμοῦς σύμπραξιν τοῦ πιστωτοῦ δὲν πραγματοποιοῦνται ὑποχρεωτικῶς εἰς τὸν «τόπον παροχῆς».

Ἡ τρίτη γνώμη κατανέμει οὕτως συνήθως τὴν διαδικασίαν ἐκπληρώσεως τῆς παροχῆς εἰς δύο ἢ και πλείονας τόπους. Ἄν π.χ. παρηγγέλθη μία μεγάλη μηχανὴ ὁ πωλητὴς και ὀφειλέτης ὑποχρεοῦται νὰ ἐνεργήσῃ τὴν κατασκευὴν τῆς μηχανῆς, τῶν ἐξαρτημάτων τῆς, τὴν δοκιμὴν αὐτῶν και πᾶν ὅ,τι χρειάζεται διὰ τὴν συνάρθρωσιν τοῦ ὅλου ἔργου εἰς τὸν τόπον τῆς ἐμπορικῆς του ἐγκαταστάσεως ἢ ἄλλους καταλλήλους, πλὴν ὁμοῦς ἡ παράδοσις, καθ' ὃ ἐνέργεια ἀφορώσα και τὸν πιστωτὴν (ἀγοραστὴν) δὲν θὰ γίνῃ εἰμὴ εἰς τὸν τόπον τῆς ἀφίξεως ἢ παραλαβῆς τῆς μηχανῆς.

Τέλος τετάρτη γνώμη δέον ν' αποδοθῆ εἰς τὸν Siber. Κατ' αὐτὸν ὁ Γερμ. Κώδιξ χρησιμοποιεῖ τὸν ὄρον «τόπος παροχῆς» ὑπὸ διαφόρους σημασίας. Πότε ἀποβλέπει εἰς τὸν τόπον συνάψεως τῆς ἐνοχικῆς σχέσεως καὶ πότε εἰς τὸν τόπον ὀλοκληρώσεως τῆς παροχῆς. Κατ' αὐτὸν ὁ τόπος τῆς παροχῆς παραλλάσσει ἀναλόγως τῆς μορφῆς τοῦ χρέους. Ἄλλως ἀποφαίνεται διὰ τὰ κομίσιμα, ἄλλως διὰ τὰ ἄρσιμα καὶ ἄλλως διὰ τὰ πέμψιμα χρέη. Οὕτως αἱ ὑποχρεώσεις τοῦ ὀφειλέτου πρὸς τὸ ποιῆσαι ἢ παραλιπεῖν τι εἰς τὸν τόπον τῆς παροχῆς δὲν εἶνε πάγια ἢ ὁμοίμορφοι ἀλλὰ μεταβάλλονται ἀναλόγως τοῦ εἴδους τοῦ χρέους καὶ τῆς εἰδικωτέρας του φύσεως, ἂν τοῦτο εἶνε πέμψιμον ἢ ἄρσιμον.

Ἡ φύσις τοῦ θέματος εἶνε λοιπὸν τοιαύτη, ὥστε μοιραίως ν' ἀντικρύσῃ καὶ ἡ πρακτικὴ μας τὰς ἀνωτέρω δυσχερείας. Κατὰ ποῖον τρόπον, δέον ν' ἀντιμετωπισθῶσι καὶ ν' ἀποφευχθοῦν οἱ πιθανοὶ σκόπελοι ;

§ 3.

Ἡ ἔννοια κατὰ τὰς προπαρασκευαστικὰς ἐργασίας τοῦ Κώδικος.

Κατόπιν ὧν ἐξετέθησαν εἰς τὴν ἡγουμένην παράγραφον εἶνε φανερόν, ὅτι ἡ διάταξις τοῦ ἄρθρου 320 θὰ γεννήσῃ δυσχερείας, περὶ τῶν ὁποίων πρέπει ἐγκαίρως νὰ κατατοπισθῆ ἡ πρακτικὴ. Προέχει ἡ ἐξακριβωσις τοῦ νοήματος τὸ ὅποιον τυχὸν ἐσκέφθησαν νὰ τῆς δώσουν οἱ Συντάκται τοῦ Κώδικος. Πρὸς τοῦτο ἀνατρέχω εἰς τὰς προπαρασκευαστικὰς ἐργασίας ἵνα ἐκεῖθεν ἀντλήσω πόρισμα περὶ τῶν προθέσεων τοῦ Νομοθέτου.

I. Δυστυχῶς τὰ στοιχεῖα, ἅτινα δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν εἶνε πολὺ πενιχρά. Τὸ Σχέδιον ⁴ εἶχεν ἀρχικῶς ἀκολουθήσει τὸν Ἑλβετικὸν Κώδικα. Τοῦτο ρητῶς ἀναγράφει ὁ Εἰσηγητῆς τῆς Ἐπιτροπῆς παραπέμπων εἰς τὸ ἄρθ. 74 Ἑλβετικοῦ ἐν ἐπικεφαλίδι τοῦ ἄρθ. 29. Εἰς τὴν Αἰτιολογικὴν του ἐκθεσιν ὁ Εἰσηγητῆς τοῦ Σχεδίου Ἐνοχικοῦ Κώδικος ⁵ ἐπέξηγεῖ ὅτι τὸ νέον ἄρθ. 29 ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν ἐν τῷ Ρωμ. δικαίῳ ἀρχὴν, ὅτι τὰ χρέη ἐν γένει εἶνε ἄρσιμα, ἐνῶ τὰ χρηματικὰ χρέη κατέστησαν ἐφεξῆς κομίσιμα συμφώνως πρὸς τὴν νεωτέραν ἀντίληψιν. Ἐκ τῆς περιόδου ταύτης τῆς Εἰσηγήσεως συνάγεται, ὅτι τὸ Σχέδιον δὲν εἶχεν ὑπ' ὄψιν του τὸ θέμα ἐν ὅλῃ του τῇ ἐκτάσει ὡς διεμορφώθη εἰς τὴν Πανδεκτιστικὴν θεωρίαν καὶ βραδύτερον τὸν Γερμανικὸν Κώδικα. Συμφωνεῖ μᾶλλον πρὸς τὴν κρατήσασαν παλαιότερον ⁶ παρ' ἡμῖν ρωμαϊκὴν ἀντίληψιν ἥτις θεωρεῖ τὸν τόπον ἐκτελέσεως συνέπειαν τῆς εἰδικωτέρας

⁴. Βλ. ἄρθρον 29 εἰσηγησιν ἐν σελ. 65 καὶ Σχέδιον Ἐπιτροπῆς ἄρθ. 29 σελ. 263 τῶν Πρακτικῶν Ἐπιτροπῆς Ἄστ. Κώδικος τομ. II. Ἐνοχ. δίκαιον σελ. 263.

⁵. Βλ. Τριανταφυλλόπουλον εἰς Πρακτικὰ ὡς ἔνω σελ. 178.

⁶. Βλ. Καλλιγᾶν, Ἐνοχ. ἀριθ. 504. Παπαρρηγόπουλον, Ἐνοχ. ἀριθ. 95 ἐπ.

νομικῆς χροιάς, ἣν ἔχει ἡ ἐνοχή, δηλαδή τῆς ιδιότητός της ὡς ἀρσίμου ἢ κομισίμου χρέους. Τὴν ἀποψιν ταύτην ἀναμφιβόλως ἐνισχύει ἡ θεωρία τοῦ Ἑλβετικού Κώδικος Ἐνοχῶν⁷, ἥτις ἐπιβοηθητικὸν στοιχεῖον πρὸς ἐρμηνείαν τοῦ νόμου καὶ ἀναζήτησιν τοῦ τόπου παροχῆς θεωρεῖ ἐν ὑστάτῃ ἀναλύσει τὴν φύσιν τῆς ἐκτελεστέας ἐνοχῆς ὡς ἀρσίμου, ἢ κομισίμου χρέους πρὸς ἣν προφανῶς ἀπέβλεψεν ὁ Συντάκτης τοῦ Κώδικος.

II. Πρὸς τὴν ἀνωτέρω ἀποψιν τῆς Εἰσηγήσεως καὶ τὴν ἐν τινι μέτρῳ ἀντίληψιν τῶν ἐρμηνευτῶν τοῦ Ἑλβετικού Κώδικος Ἐνοχῶν ἀντιστρατεύεται ἡ θέσις ἣν ἔλαβεν ἡ Πανδεκτιστικὴ ἐπιστήμη καὶ ἡ νεωτέρα Γερμανικὴ. Εἰς ταύτας ὁ ὀρισμὸς τόπου ἐκτελέσεως εἶνε στοιχεῖον τῆς ἐννοίας τῆς ἐνοχῆς. Ἦτοι εἶνε στοιχεῖον τῆς κατὰ νόμον καὶ τὴν σύμβασιν ὀρθῆς ἐκτελέσεως τῆς παροχῆς, ἢ πραγματοποίησις αὐτῆς εἰς τὸν προσήκοντα τόπον⁸.

Κατὰ τὴν ἀποψιν τοῦ Εἰσηγητοῦ τοῦ Κώδικος καὶ τὴν ἀρχικὴν ρωμαϊκὴν διάκρισιν ἀντιθέτως τὸ ἀρθ. 320 (δηλαδή 29 Σχεδίου) ἔχει καθαρῶς δογματικὴν σημασίαν. Διακηρύσσει ὅτι αἱ ἐνοχαὶ διακρίνονται εἰς ἀρσίμους καὶ κομισίμους, ὅμως αἱ καθ' ἕκαστον συνέπειαι τῆς θεμελιώδους ταύτης διακρίσεως δὲν προκύπτουν ἐξ αὐτοῦ τοῦ νόμου. Εἴτε εἶνε οὐσιώδεις εἴτε ἐπουσιώδεις, καθορίζονται ἐξ ἄλλων εἰδικωτέρων νομοθετικῶν κειμένων, εἰς ἃ ἐμμέσως παραπέμπονται ἢ συνάγονται ἐρμηνευτικῶς. Κατὰ τὴν Γερμανικὴν ἀποψιν ἀντιθέτως τὸ στοιχεῖον τῆς ἐκτελέσεως τῆς παροχῆς εἰς τὸν ἐκ τῆς συμβάσεως ἢ τὸν νόμον προσήκοντα τόπον εἶνε ἐκ τοῦ νόμου εὐθέως ὀρισμένον. Ὁ μὴ ἐκτελῶν εἰς τὸν τόπον παροχῆς παραβαίνει συνεπῶς ρητὴν καὶ συγκεκριμένην ἐπιταγὴν τοῦ νόμου, ἐνῶ ὁ μὴ συμμορφούμενος πρὸς τὸ ἐν ἀρθρῷ 29 Σχεδίου καθιερούμενον ἀξίωμα ὡς πρὸς τὸν χαρακτῆρα τῆς μὴ χρηματικῆς ὀφειλῆς ὡς ἀρσίμου χρέους δὲν παραβαίνει ρητὸν κείμενον ἀλλὰ γενικὴν ἀρχὴν τυχοῦσαν νομοθετικῆς καθιερώσεως. Ἡ πρώτη εἶνε ἀμεσος παράβασις νόμου μὲ συνεπείας νὰ θεωρηθῇ ἡ παροχὴ οὐχὶ λυσιτελεῶς ἐκπληρωθεῖσα, ἐνῶ ἡ δευτέρα εἶνε ἔμμεσος, μὲ συνεπείας οὐχὶ ἀμέσως καθωρισμένας.

III. Πρόβλημα πρὸς λύσιν κατὰ τὰνωτέρω εἶνε συνεπῶς ἡ ἐξεύρεσις τῆς προθέσεως τοῦ Νομοθέτου. Ἐγκαταλείπων τὴν διατύπωσιν τοῦ ἀρθρου 29 τοῦ Σχεδίου καὶ προσαρμοζόμενος εἰς τὸ γράμμα τῆς § 269 Γερμ. Κώδικος προϋτίθετο ν' ἀκολουθήσῃ τὴν πρώτην ἐκδοχὴν ἀντὶ τῆς δευτέρας ; Εἰς τὸ ἐρώτημα δὲν δύναται νὰ δοθῇ σαφὴς ἀπάντησις, διότι δὲν ὑπάρχουν ὀρισμένα ἐνδείξεις περὶ τῶν λόγων, οἵτινες ὑπηγόρευσαν τὴν μεταβολὴν ἀπὸ τοῦ ἀρθ. 29 Σχεδίου εἰς τὸ ἀρθρον 320 τοῦ Κώδικος. Ἐκ τεκμηρίων ἄγομαι εἰς τὸ πόρισμα, ὅτι ἡ παρέκκλισις καὶ συνεπεία ταύτης ἢ ἄλλοια διατύπωσις τοῦ

⁷. Βλ. π. χ. Theo Guhl, Schweizerische Obligationenrecht 47 έκδ. 1948 σελ. 177/178.

⁸. Βλ. ἀνωτέρω § 2, ὑπὸ στοιχεῖον IV ἐν τέλει.

ἄρθρου 320 Α. Κ. ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ ἄρθ. 29 τοῦ Σχεδίου δὲν ὑποκρύπτει οὐσιώδη μεταβολὴν προθέσεων τοῦ Νομοθέτου. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ἐκράτησεν ἢ ἀντίληψις, ὅτι τὰ δύο κείμενα—ἄρθ. 74 'Ἐλβ. Κώδικος καὶ § 269 Γερμ. Κώδικος—ἐκφράζουσιν, εἰς ἰδίαν ἕκαστον διατύπωσιν, τὸ αὐτὸ νόημα. "Ὅτι τοῦτο συνέβη προκύπτει τόσον ἀπὸ τὴν ὅλην συζήτησιν ἐπὶ τῶν γενικῶν ἀρχῶν τοῦ Κώδικος, ὅσον καὶ ἀπὸ τὴν ἐρμηνείαν τῶν πρωτοτύπων. Κατὰ τὴν περίοδον τῶν προπαρασκευαστικῶν ἐργασιῶν θέμα ταύτης ἢ ἐκείνης διατυπώσεως τῶν περὶ τόπου ἐκτελέσεως δὲν ἀνεκινήθη. Δὲν συνάγεται οὐδαμῶθεν ὅτι ἐτέθησαν ὑπὸ συζήτησιν αἱ δύο πιθαναὶ σημασίαι ἢ συνέπειαι τῆς νομοθετικῆς ἐπιβολῆς κειμένου περὶ τόπου ἐκτελέσεως. "Ὅτι τελικῶς ὁ Κώδιξ ἐπροτίμησε τὴν § 269 τοῦ Γερμ. ἀντὶ τοῦ ἄρθ. 74 'Ἐλβετικοῦ δὲν ὀφείλεται συνεπῶς εἰς τὴν πρόθεσιν μεταβολῆς τῆς οὐσίας τοῦ δικαίου, ἀλλὰ μόνον εἰς ἐπιθυμίαν ἐνοποιήσεως τῆς διατυπώσεως ἐπὶ τῇ βάσει ἐνιαίου κειμένου, ἢ εἰς προτίμησιν πλεόν συνεπτυγμένου γράμματος, ὡς τῆς § 269 Γερμ. Κώδικος. Εἰς τοὺς λόγους τούτους δέον νὰ προσθέσωμεν τὸ ἐπιχείρημα, ὅτι, ἂν κατὰ τὴν τελικὴν διατύπωσιν τοῦ Κώδικος ὁ Νομοθέτης μετέβαλεν ἀπόψεις καὶ ἐπεθύμει ν' ἀποστῆ τῶν σκέψεων τοῦ Εἰσηγητοῦ τοῦ Σχεδίου 'Ενοχικοῦ δικαίου τὴν νέαν ταύτην πρόθεσιν θὰ ἐξεδήλου ἀσφαλῶς σαφέστερον.

Τὸ πιθανώτερον εἶνε λοιπὸν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ διαφορὰ τῶν κειμένων ὀφείλεται εἰς ζήτημα προτιμήσεως λεκτικοῦ καὶ ὄχι οὐσίας. Τάνωτέρω ἐνισχύει περαιτέρω καὶ ἡ ἀσάφεια περὶ ἧς ἤδη ὁ λόγος εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῆς § 269 Γερμ. Κώδικος. Εἰς τὰ ἀμφιρρέποντα κείμενα τῶν 'Ἐλβετῶν⁹ τὰ Γερμανικὰ ἔργα δὲν ἀντιτάσσουσιν μείζονα σαφήνειαν¹⁰. Δὲν δύναται συνεπῶς νὰ ὑποστηριχθῆ ὅτι οἱ Συντάκται τοῦ Κώδικος ἐγνώριζον τὴν ὑπαρξίν δύο ἐκδοχῶν περὶ ἐνοσίας τοῦ τόπου ἐκτελέσεως καὶ ὁ μὲν Εἰσηγητῆς τοῦ Σχεδίου 'Ενοχικοῦ ἐπροτίμησε τὴν μίαν, ἐνῶ ὁ Συντάκτης τοῦ τελικοῦ κειμένου τὴν ἑτέραν.

IV. Παραμένει οὕτω ἄλυτον τὸ πρόβλημα, ἂν ὁ Κώδιξ συνειδητῶς ἀπεδέχθη τὴν διατύπωσιν ἐκείνην, ἢ ὅποια θεμελιοῦ ἄνευ ἐνδοιασμοῦ τὴν ἐρμηνείαν ἔτι ἢ ἐνοχῆ δέον κατὰ νόμον νὰ ἐκτελεσθῆ εἰς τὸν ἐκ τῆς συμβάσεως

⁹. Πρβλ. π. χ. Guhl, ὡς ἄνω σελ. 170 ἐν ἀρχῇ, σελ. 177 ἐν ἀρχῇ τοῦ III καὶ ἐν τέλει σελ. 177/178.

¹⁰. Ἐκ τῶν κατωτέρω § 6, ἀριθ. 2 παραπομπῶν συνάγεται τοῦτο σαφῶς. Ἐξαιρέσει τοῦ Siber, εἰς Planc k's Kommentar, ἐκδ. 1914 εἰς § 269, σχολ. 1, α' β' καὶ 1, α' γ', εἰς τοὺς πλείστους τῶν ἄλλων θεωρητικῶν ἢ σχέσις τοῦ τόπου παροχῆς ὡς γενικοῦ κανόνος, διέποντος τὴν ἐνοχὴν καὶ τῶν συνεπειῶν τῆς διακρίσεως τῶν ἐνοχῶν εἰς ἀρσίμους καὶ κομισίμους εἶνε τελείως συγκεκριμένη. Ὑπὸ τύπον παραδείγματος βλ. Leonhard Franz, Erfüllungsort und Schuldort, 1907 σελ. 28/29. J. Burchard, zur Lehre vom Erfüllungsorte, Kiel, 1880 σελ. 44. Ed. Kerssenboom, der Leistungsort nach dem neuen deutschen bürgerl. Gesetzbuch, 1904 σελ. 36/37.

ἢ ἄλλως—ὡς τὸ κείμενον τοῦ ἀρθ. 320 Α. Κ.—προσήκοντα τόπον. Πλέον ἀρμόζουσιν ἐξήγησιν διὰ τὸ ἐκφύγωμεν ἀπὸ τοῦ ἀδιέξοδον εἰς τὸ ὁποῖον ἄλλως ἄγεται τὸ θέμα κρίνω τὴν ἐξῆς : οἱ Συντάκται τοῦ Κώδικος προσηλωμένοι εἰς τὴν ρωμαϊκὴν ἀντίληψιν ἐξέλαβον τὰ ἀρθρα 74 Ἑλβ. Κώδικος καὶ 269 Γερμ. ὡς ἐκφράζοντα πρωτίστως τὴν διάκρισιν τῶν χρεῶν εἰς ἄρσιμα καὶ κομίσιμα παραλλήλως δὲ μόνον ὀρίζοντα τὸν τόπον τῆς ἐκτελέσεως. Δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διδῶν ἢ ἐθεώρησαν οὐχὶ ἀξία προσοχῆς τὰ εἰς τὸν κύκλον τῶν ἐμπορικῶν σχέσεων κυρίως ἐπακόλουθα τοῦ ὀρισμοῦ τόπου ἐκτελέσεως κατὰ τὸν νόμον. Ἐκ τούτου ἐπομένως πρέπει νὰ συναγάγωμεν ὅτι ἡ πλέον συντηρητικὴ ἐρμηνεία εἶνε ἢ μᾶλλον ἐγγὺς πρὸς τὴν βούλησιν τοῦ Νομοθέτου ¹¹.

V. Τὸ συμπέρασμα ἐκ τῆς ἐρεῦνης τῶν πηγῶν τοῦ Κώδικος μᾶλλον περιπλέκει, ἀντὶ νὰ εὐχεραίνῃ τὸ ζήτημα, ὅπερ ἐτέθη πρὸς λύσιν εἰς τὴν παράγραφον ταύτην. Διότι, ἐνῶ τὸ πρόβλημα ἦτο ν' ἀναζητήσωμεν, ποίαν ἐκ τῶν τεσσάρων ἐρμηνευτικῶν πιθανοτήτων εἰς τὴν ἐπιστήμην τοῦ Γερμανικοῦ ἠκολούθησεν ἡ Σύνταξις τοῦ καθ' ἡμᾶς Κώδικος, βλέπομεν τελικῶς ὅτι οὐδεμία ἐξ αὐτῶν ἀπησχόλησε τὴν σκέψιν τοῦ Ἑλληνοσ Νομοθέτου καὶ ὅτι ἀντιθέτως πέμπτη ἀποψις παρεμβάλλεται, διεκδικουσα μεταξὺ τῶν ἄλλων τὴν δεσπίζουσαν θέσιν.

Πρόδηλον συνεπῶς ἐντεῦθεν ὅτι πρέπει νὰ ἐκλέξωμεν μεταξὺ τῶν τεσσάρων παραλλαγῶν αἰτινες σήμερον ἀποτελοῦν τὸν ἄξονα περὶ τὸν ὁποῖον κινεῖται ἡ Γερμανικὴ θεωρία ἢ τῆς πέμπτης, ἐκείνης, ἥτις, καθ' ἃ τεκμαίρεται, ὑπῆρξε τὸ κίνητρον πρὸς καθιέρωσιν τοῦ ἀρθ. 320 εἰς τὸν Ἀστικὸν Κώδικα. Εἰς τοῦτο προβαίνω κατωτέρω, ἀφοῦ ὁμως πρῶτον ἐρευνήσω τὴν ἱστορικὴν διαμόρφωσιν τοῦ θεσμοῦ τοῦ τόπου ἐκτελέσεως εἰς τὴν Γερμανικὴν ἐπιστήμην. Εἶνε ἀπαραίτητος ἡ ἀναδρομὴ, πρῶτον, διότι ἡ πτυχή αὕτη εἶνε μέχρι τοῦδε ἄγνωστος παρ' ἡμῖν, καὶ δεύτερον, διότι ἄνευ αὐτῆς οἰονδήποτε ἐρμηνευτικὸν πόρισμα ἢ προσανατολισμὸς πρὸς τινὰ τῶν ἀνωτέρω πιθανοτήτων θὰ στηρίζεται ἐπὶ σαθρῶν βάσεων. Τέλος ἡ ἀνάλυσις τοῦ ἱστορικοῦ στοιχείου θὰ ἐπιτρέψῃ τὴν θεμελίωσιν πορισμάτων, ἅτινα ἄλλως θὰ παρέμεινον ἀνεξήγητα.

¹¹. Γαλλικὴ καὶ Ἰταλικὴ ἐπιστήμη δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν εἰς τὴν προκειμένην μελέτην, διότι κινουῦνται εἰς πλαίσια μηδεμίαν ἐπαφῆν πρὸς τὰ θέματα τοῦ ἀρθ. 320 ἔχοντα. Βλ. οὕτω π. χ. Griplet—Vergé, Codes annotés, τομ. 3 εἰς ἀρθ. 1247 σχόλια 1 ἐπ. Ἐν Ἰταλίᾳ ἀρθ. 61 Ἑμπορ. Κώδικος καὶ ἀρθ. 1125 Ἀστ. Κώδικος καὶ V i v a n t e, Trattato, 3η ἐκδ. τομ. 4 § 119 ἐπ., Vidari, Corso, τομ. 3 1889, ἀριθ. 2150 ἐπ. N a v a r r i n i, trattato, τομ. 2 1920, ἀριθ. 538 ἐπ.

Ὁ τόπος ἐκτελέσεως κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς νόμους.

Κατὰ τοὺς Πανδεκτιστάς τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ τοὺς ἐρμηνευτάς τοῦ Γερμ. Κώδικος τοῦ 1900 ὁ «τόπος παροχῆς» ἢ τόπος ἐκτελέσεως εἶνε θεσμὸς ρωμαϊκός. Ὡς ρωμαϊκὸν ἐπινόημα ἐκαλλιεργήθη εἰς τὴν ἐπιστήμην τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ ὕστερον μετεφέρθη εἰς τὸν Κώδικα τοῦ 1900. Τὴν προκειμένην ἔρευναν ἐνδιαφέρει συνεπῶς, πρῶτον μὲν τὸ καθαρῶς δογματικὸν ἐρώτημα, ἂν εἶνε ρωμαϊκῆς προελεύσεως καὶ δεύτερον τὸ πρακτικόν, ποία ἡ μορφή, ἣν προσέλαβε διὰ τῆς προσαρμογῆς του εἰς τὴν συναλλαγὴν τοῦ 19ου αἰῶνος. Δὲν εἶνε εὐκολον νὰ διασταλοῦν σαφῶς ἀλλήλων αἱ ὡς ἄνω πλευραὶ τοῦ θέματος. Ἡ Γερμανικὴ πρᾶξις τοῦ δικαίου παρουσιάζει τὸ ἰδιάζον νὰ εἶνε δισυπόστατος, πολλάκις δὲ συγγέεται προέλευσις καὶ οὐσία τῶν θεσμῶν εἰς τὰ ἀκαθόριστα καὶ ἀμοιβαίως τεμνόμενα ὄρια τῶν νομοθετικῶν ἀρμοδιοτήτων. Ἰσχυσε δηλαδὴ, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ Ρωμ. δίκαιον καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς ἰκανὴν κλίμακα διὰ τὴν ἐμπορικὴν συναλλαγὴν ὁ Γεν. Γερμανικὸς Ἐμπορικὸς Κώδιξ τοῦ 1861. Δὲν εἶνε οὕτω εὐχερὲς νὰ κρίνη τις, εἰς ποῖον σημεῖον σταματᾷ ἡ ἐπιβολὴ τοῦ ρωμ. νόμου καὶ ποῦ ἀρχίζει ἰσχύων ὁ Κώδιξ οὗτος. Πολλάκις σκέψεις καὶ ἐρμηνεῖαι συγχρόνου ὑφῆς περιβάλλονται τὸ ρωμαϊκὸν ἔνδυμα. Θὰ ἐπιδιώξω νὰ ἐκθέσω, πρῶτον τὴν ρωμαϊκὴν πλευρὰν ὕστερον δὲ νὰ καθορίσω τὴν ἐπίδρασίν της ἐπὶ τὴν συναλλαγὴν τοῦ Γ.Γ.Ε.Κ.

1. Ἡ αὐστηρῶς ρωμαϊκὴ ἀποψις. Παρατηρῶ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς, ὅτι ἡ Πανδεκτιστικὴ ἐπιστήμη τοῦ 19ου αἰῶνος δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντιληφθῆ ἔν δλη του τῆ ἐκτάσει τὸν μηχανισμόν καὶ τὴν θέσιν, ἣν καθεῖξεν εἰς τὸ Ρωμ. δίκαιον ὁ θεσμὸς τοῦ τόπου ἐκτελέσεως. Καίτοι ἡ σχετικὴ δραστηριότης ὑπῆρξεν ἐκτάκτως πλουσία εἰς ἐρμηνευτικὰς δοξασίας, ἥδη ἀπὸ τοῦ Mühlenbruch,¹² ἐν τούτοις εἶνε τοσοῦτον πολὺπλευρον τὸ θέμα, ὥστε νὰ ὑπερακοντιζῆ τὰ ὄρια τῶν δυνατοτήτων τῆς ἐπιστήμης τοῦ 19ου αἰῶνος. Δὲν ἦτο μόνον τὸ πρόβλημα τοῦ τόπου παροχῆς, ὅσον αἱ εἰς ἄλλα κεφαλαιώδη σημεῖα τοῦ συστήματος τοῦ δικαίου παρεκτάσεις του. Διότι ὁ τόπος παροχῆς ἀσκει οὐσιώδη ρόλον εἰς παντοῖα θέματα οὐσιαστικοῦ δικαίου, καὶ ἐν τῇ ρωμαϊκῇ δίκῃ. Γνώμη ἔγκυρος ἐπὶ πάντων τῶν σημείων ἦτο συνεπῶς δύσκολον ἐπίτευγμα.

Ἄρχομαι ἀπὸ τὴν διαπίστωσιν ὅτι οἱ Πανδεκτισταὶ τοῦ 19ου αἰῶνος θεωροῦν τὸν τόπον παροχῆς ὡς ἐκ τοῦ νόμου ἀπαραίτητον στοιχεῖον τῆς ἐννοίας τῆς ἐνοχῆς¹³. Διὰ νὰ ἐκπληρωθῆ ἡ ἐνοχὴ πρέπει ἡ παροχὴ νὰ γίνῃ εἰς τὸν

¹² Βλ. Mühlenbruch, Arch. f. Ziv. Praxis, τομ. 19 σελ. 337 ἐπ.

¹³ Βλ. Windscheid, § 282, Puchta, Instit. 1857 § 152, Savigny, Oblig. § 49 καὶ System, 8 σελ. 229/230, Dernburg, Ἐνοχ. § 32, Leonhard, Erfüllungsort und Schuldort, 1907 σελ. 1, 2, Burchard, zur Lehre vom Erfüllungsort

κατάλληλον τόπον. Τοιοῦτος δὲ εἶνε ἐκεῖνος, ὅπου ὁ μὲν ὀφειλέτης δέον νὰ προσφέρῃ, ἐνῶ ὁ πιστωτὴς πρέπει ν' ἀποδεχθῆ τὴν προσφοράν ἵνα μὴ περιέλθῃ εἰς ὑπερημερίαν. Ὁ ὀρισμὸς οὗτος ἀποτελεῖ αὐτονόητον περιττολογία, ὅταν ἀμφότεροι οἱ συμβαλλόμενοι εἶνε παρόντες καὶ ἐνεργοῦν ἀμέσως, ὅταν ὁμῶς διαμένουν εἰς διάφορον ἕκαστος μέρος, μεσολαβεῖ δὲ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τῆς συνάψεως τῆς συναλλαγῆς μέχρι τῆς ἐκτελέσεώς της, τότε ἐρωτᾶται, ποῦ πρέπει νὰ γίνῃ ἡ παροχὴ διὰ νὰ ὑποχρεωθῆ νὰ τὴν ἀποδεχθῆ ὁ πιστωτὴς ;

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἀπορίας ἔλκουν τὴν καταγωγὴν των αἱ κυριώτεραι νομικαὶ συνέπειαι τοῦ θεσμοῦ τοῦ τόπου παροχῆς. Διότι ἡ πρώτη ἀπάντησις εἰς τὴν ἀπορίαν εἶνε ὅτι οἱ συμβαλλόμενοι ὀρίζουν τὸν τόπον ἐκτελέσεως, ἢ τοῦλάχιστον δύναται νὰ προκύψῃ ἐκ τῶν συμφωνιῶν των εἰς ποῖον τόπον ἀπέβλεψαν. Ἄν ὁμῶς δὲν καθίσταται δυνατὴ ἡ συναγωγὴ συμπεράσματος περὶ τῶν προθέσεων των τότε διὰ νὰ δοθῆ λύσις εἰς τὸ ἀδιέξοδον οἱ ἐρευνηταὶ ἐσκέφθησαν νὰ τὴν ἀναζητήσουν εἰς τὸν νόμον. Οὕτω διετυπώθη ὁ ἐ ρ μ η ν ε υ τ ι κ ὸ ς κ α ν ὢ ν, ὅτι ἐν ἐλλείψει συμβατικῆς προβλέψεως ἡ ἐνοχὴ θεωρεῖται ἐκτελεστέα εἰς τὸν τόπον τῆς κατοικίας τοῦ ὀφειλέτου¹⁴. Τὸ ἐνδιαφέρον θέμα εἶνε συνεπῶς ἂν τὸ Ρωμ. δικ. ἐγνώρισε πράγματι ἐρμηνευτικὸν κανόνα, ὅτι ἡ ἐνοχὴ εἶνε ἐκτελεστέα εἰς τὸν τόπον τῆς κατοικίας τοῦ ὀφειλέτου, ὁσάκις δὲν ὑφίσταται ἰδιαιτέρα περὶ τόπου συμφωνία. Κατὰ τὸ πρῶτον του σκέλος ἀντιθέτως ὁ ὀρισμὸς καὶ αἱ μὲ τὸν τόπον παροχῆς συνδεδόμεναι συνέπειαι ἐνέχουν κάτι τὸ αὐτονόητον, διὰ τὸ ὅποιον δὲν χωρεῖ ἀμφισβήτησις καὶ ὅταν ἀκόμη δὲν ὀρίζεται σαφῶς εἰς τὰς πηγὰς.

Δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι θεωρία καὶ πρακτικὴ τοῦ 19ου αἰῶνος διήλθον ὑπὸ τὴν ἀπόλυτον καὶ ἀναμφισβήτητον ἐπιβολὴν ἀμφοτέρων τῶν ὡς ἄνω νομικῶν κανόνων. Ὁ von Savigny διετύπωσε ἀντίθετον γνώμην¹⁵, καὶ ἐπέδειξε τὸ διὰ τὴν ἐποχὴν του μεῖζον πνεῦμα εἰς τὴν κατανόησιν τῶν Ρωμαϊκῶν κειμένων, ὁ ὅλος ὁμῶς ὑπ' αὐτοῦ χειρισμὸς τοῦ θέματος συνετέλεσε εἰς τὸ νὰ ἐπι-

orte, Dis. Kiel, 1880, § 1, Jos. Albrecht, Program über das Motiv des Forum contractus. Rectoratsrede, 1845 σελ. 32, Jo. Felbier, der Leistungsort nach gem. Recht, 1901 σελ. 9, Q. Melchior, über Erfüllungsort bei Obligationenverhältnissen, Göttingen, 1899 σελ. 6/7. Ed. Kerssenboom, der Leistungsort nach dem neuen deutschen bgrl. Ges.buch, 1904 σελ. 11, Carl. Ferdinand Reatz, die Lehre vom Erf.orte, Giessen, 1882 σελ. 1, Hans Müntzel, über den Ort der Erfüllung von Obligationen, 1899 σελ. 7. Arndts, 13η έκδ. § 221, Keller, Pand. 1861 § 260, Brinz, τομ. 2 σελ. 453. Καὶ οἱ ἡμέτεροι Καλλιγᾶς, Ἐν. ἀριθ. 493. Παπαρηγόπουλος—Φουρκιώτης Ἐνοχ. ἀριθ. 93, Μομφερᾶτος, Ἐν. § 139.

¹⁴ Θεωρῶ τὸν Albrecht, ἐνθ. ἀν. σελ. 35 κύριον θεμελιωτὴν τῆς ἀπόψεως ταύτης. Βλ. Felbier, ὡς ἄνω § 2 ἀριθ. 3, Reatz, σελ. 6. Melchior, σελ. 6/7.

¹⁵ Savigny, System, 8 σελ. 231/233. Κυρίως ἀμφισβητεῖ ὅτι εἶχε ὑποχρεωτικότητα ἐκ τοῦ νόμου ὁ κανὼν.

βάλῃ νομοθετικῶς τὴν ἀντίθετον πρὸς ταύτην ἀποψιν ¹⁶. Καὶ ἄλλοι ἠσθάνθησαν δισταγμούς, ὡς πρὸς τὴν ὀρθότητα τοῦ τρόπου ¹⁷ καθ' ἐν ἀντιμετωπίσθη τὸ ζήτημα ἐν τῷ συνόλῳ του.

2. Προϋποθέσεις ἰσχύος τοῦ νομικοῦ κανόνος. Ἐρευνητέον νῦν κατ' ἰδίαν, ἂν ὁ περὶ τόπου κανὼν καὶ ἡ κατὰ προσθήκην ἐρμηνευτικὴ του διάταξις, ὡς διευτυπώθησαν ἀνωτέρω, ἀντιπροσωπεύουν καὶ κατοπτρίζουν τὸ πνεῦμα τῶν ρωμαϊκῶν νόμων πιστῶς. Φρονῶ ὅτι ναὶ μὲν ἡ κατὰ κοινὴν λογικὴν αὐτονόητος βάσις τοῦ κανόνος ἦτο γνωστὴ εἰς τοὺς Ρωμαίους, ἡ ἐρμηνευτικὴ εἰς αὐτὸν προσθήκη ἀντιθέτως τελείως ξένη πρὸς τὴν σκέψιν καὶ τὴν φύσιν τοῦ δικαίου των.

Αἱ σύγχρονοι διατάξεις τῶν Κωδικῶν δὲν ἀποβλέπουν ἐν τούτοις εἰς τὸν βασικὸν κανόνα ὅστις ἐξυπονοεῖται ὡς λογικῶς ἀπαραίτητος ἀλλ' εἰς τὴν ἐρμηνευτικὴν προσθήκην, ἡ ὁποία καλεῖται νὰ πληρῶσῃ κενὸν εἰς περιστάσεις, ὅπου δὲν εἶνε αὐτονόητος, ὅτι ὁ ὀφειλέτης θὰ καταβάλῃ εἰς ὠρισμένον τόπον, ὁ δὲ πιστωτὴς θ' ἀποδεχθῇ εἰς τὸν ἴδιον. Φρονῶ οὕτως ὅτι αἱ περὶ τόπου ἐκτελέσεως διατάξεις τῶν νεωτέρων Κωδικῶν ἦτοι τὰ ἄρθ. 324 Γ. Γερμ. Ε. Κ. τοῦ 1861, 269 Γερμ. Ἀστ. Κώδικος τοῦ 1900 καὶ 320 τοῦ καθ' ἡμᾶς Α. Κ. ἦσαν ἄγνωστοι εἰς τὸ Ρωμ. δίκαιον. Ἰδοὺ οἱ λόγοι :

α') Ἡ ὑπαρξίς νομικοῦ τινος κανόνος ἤρτηται ἐκ τῶν σκοπῶν εἰς τοὺς ὁποίους ἀποβλέπει καὶ ἐκ τῶν ἀναγκῶν εἰς ἱκανοποιήσιν τῶν ὁποίων διευτυπώθη. Ἄν συνεπῶς οὐδεμία ἀναλογία ὑφίσταται μεταξὺ τῆς σήμερον ἰσχυοῦσης καταστάσεως καὶ τῆς τότε, πρόδηλον ὅτι δὲν δύναται νὰ συναγάγῃ τις συμπεέρασμα, εὐνοοῦν τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ὁ νομικὸς κανὼν εἶχε λόγους ὑπάρξεως κατὰ τὴν Ρωμαϊκὴν ἐποχὴν.

β') Οὐσιῶδες σημεῖον διαφορᾶς τῶν δύο ἐποχῶν εἶνε δεύτερον τὸ ζήτημα τῆς ἐπιχειρήσεως μεταφορᾶς. Ἡ Ρωμαϊκὴ ἐποχὴ δὲν ἐγνώρισεν ὀργανωμένην κατὰ τὰς συνθήκας τῆς σήμερον ἐπιχείρησιν μεταφορᾶς πραγμάτων διὰ γῆς ἢ ὕδατος. Διότι δὲν ὑπῆρχον τὰ τεχνικὰ μέσα μετακομίσεως ἀξίων λόγου ποσοτήτων ἀγαθῶν. Ἐκτὸς τούτου τὸ ἐμπόριον τῶν δούλων καὶ ἡ χρῆσις δούλων διὰ τὰς καθημερινὰς ἀνάγκας ἦτο τόσον γενικευμένη¹⁸, ὥστε νὰ ἀλλοιῶνῃ ριζικῶς, ἐν σχέσει μὲ τὴν σημερινήν, τὴν οἰκονομικὴν διάρθρωσιν τῆς συναλλαγῆς. Καίτοι δὲν ἔτυχε εἰδικῆς ἐρεύνης τὸ ζήτημα θεωρῶ ἄκρως πιθανόν,

¹⁶. Ἐπειδὴ ἀνέπτυξε διὰ μακρῶν τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ θεσμοῦ εἰς τὸ Ἔνοχ. δίκαιον. Βλ. S a v i g n y, Syst. 8 σελ. 200 διατυπώνοντα τὴν σκέψιν, ἥτις ὀλεθρῶς ἐπέδρασε βραδύτερον ἐπὶ τοῦ Leonhard, ὅτι ἡ ἐνοχὴ ἔχει ἔδραν, ἐξ ἧς κρίνεται ἡ ἐκπλήρωσις της.

¹⁷. Οὕτως ὁ M o m m s e n, Oblig. 3 σελ. 223 ἐν τέλει καὶ ὀλιγώτερον ὁ W æ c h t e r, Erörterungen, II σελ. 123.

¹⁸. Τὸ ἐμπόριον τῶν δούλων ἦτο ἐκ τῶν συνήθων κερδοσκοπικῶν τοποθετήσεων τῶν Ρωμαίων κατὰ τὴν κεφαλαιουκρατικὴν περιόδον τῆς ἱστορίας των. Βλ. M a r q u a r d t—M o m m s e n, Handbuch der Röm. Altertümer, 1884, τομ. 3 σελ. 67 ἐπ.

ὅτι δαπάναι μεταφορᾶς πωλουμένων πραγμάτων ἐν τῇ συγχρόνῳ ἐννοίᾳ σπανιώτατα, ἂν μὴ οὐδόλως, ἀπησχόλουν τοὺς ἐμπορευομένους. Κυρίως διότι αἱ ποσότητες δὲν ἦσαν μεγάλαι, ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν ὕγκον τῶν μεταφορῶν ὡς ἐξειλίχθησαν ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰῶνος.

Βεβαίον ὄντος ὅτι δὲν ἀνεπτύχθη ἐπιχειρήσις μεταφορᾶς ἀναπόφευκτον καθίσταται τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ συναλλαγή δὲν ἐγνώρισε καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς πηγάζοντα ἔξοδα. Ἐντεῦθεν δὲν παρέστη ἀνάγκη νὰ δοθῇ προσοχὴ εἰς τὸν τόπον ἐκτελέσεως τῆς παροχῆς. Σήμερον ἀντιθέτως ἐκ τοῦ τόπου ἐκτελέσεως ἄρχεται ἡ πρὸς πληρωμὴν ἐξόδων μεταφορᾶς ὑποχρέωσις τοῦ ἀγοραστοῦ. Ἄν πωληθῶσι χίλιαι ὀκάδες ἐλαίου ἐν Ἀθήναις καὶ πρέπει νὰ μεταφερθῶσι ἐκ τῆς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Σοφοκλέους ἀποθήκης τοῦ πωλητοῦ εἰς τὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Εὐριπίδου τοῦ ἀγοραστοῦ ὁ κανὼν τοῦ ἄρθ. 320 Α. Κ. ἔχει οὐσιώδη πρακτικὴν σημασίαν. Διότι ἐξ αὐτοῦ θὰ κριθῇ, ἐν ἐλλείψει εἰδικῆς συμφωνίας, ποῖος θὰ πληρώσῃ τὰ ἔξοδα τῆς μεταφορᾶς ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην ἀποθήκην. Εἰς τὴν ρωμαϊκὴν ἐποχὴν ἐστερεῖτο παντελῶς ἀξίας, διότι οἱ δοῦλοι τοῦ πωλητοῦ ἢ τοῦ ἀγοραστοῦ θὰ ἐπραγματοποιοῦν ἀνεξόδως κατὰ τὴν σημερινὴν ἀντίληψιν τὴν μετακίνησιν τοῦ ἐλαίου. Οὐδεὶς τρίτος παρενεβάλλετο μεταξύ πωλητοῦ καὶ ἀγοραστοῦ. Οἱ δοῦλοι παρέδιδον ἀπ' εὐθείας ἀπὸ χειρὸς τοῦ πωλητοῦ εἰς χεῖρας τοῦ ἀγοραστοῦ. Πρόδηλον ἐντεῦθεν¹⁹ ὅτι ὁ περὶ τόπου ἐκτελέσεως κανὼν ἐστερεῖτο τότε σοβαροῦ οὐσιαστικοῦ ἐρείσματος, δικαιολογοῦντος ἐν τούτοις σήμερον τὴν ὑπαρξίν του.

γ') Ἐκ τῆς νεωτέρας ἐρεύνης προκύπτει σήμερον, ὅτι τὸ Ρωμ. δίκαιον δὲν ἐγνώρισε τὴν ἐνοχὴν καθαροῦ γένους, περιορισθὲν μόνον εἰς τὴν κατηγορίαν ἐνοχῆς καταχρηστικοῦ γένους²⁰. Ἀμφισβητεῖται μάλιστα ἂν ὑπῆρξε κἂν ἐνοχὴ γένους²¹. Ὅπωςδὴποτε, ἂν δεχθῶμεν, ὅτι ἀπὸ τῶν Γράκων ἤρχισεν ἡ κεφαλαιοκρατικὴ ἐποχὴ διὰ τὴν Ρωμαϊκὴν συναλλαγὴν, τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς στοιχεῖα ἦσαν τελείως διάφορα ἐκείνων τὰ ὅποια ἐπεκράτησαν ἐν Εὐρώπῃ ἀπὸ

¹⁹. Περὶ τούτου ρητῶς ὁ Endemann, d. Handelsrecht, 1876, § 153 σημ. 1 καὶ 2. Τὴν γνώμην ταύτην ἐπικουροῦν πλεῖστα ἄλλα στοιχεῖα. Βλ. Pappenheim Vertragsfreiheit und die moderne Entwicklung des Verkehrsrechts, 1915 σελ. 1—3 ἐπ. Schottt, εἰς Endemann's H. buch, τομ. 3 § 337, I, 1. Περὶ διακριτικῶν τῆς συγχρόνου βιομηχανίας μεταφορῶν ἀπὸ οἰκονομικῆς καὶ νομικῆς ἀπόψεως, εἰς Vidari, Corso, τομ. 3, ἀριθ. 2442—2462, ὑπὸ τὸ αὐτὸ δὲ πνεῦμα Luigi Lordi Istituzioni di dir. commerciale, 1943 τομ. 2 σελ. 256 σημ. 1. Βλ. καὶ Goldschmidt, Handbuch, τομ. 2, 1 σελ. 735 σημ. 4/5, ὅστις ἀποδίδει τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀγωγαστηρίου εἰς τὴν Γαλλικὴν πρακτικὴν. Περὶ τῶν συνθηκῶν μεταφορᾶς κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ἐποχὴν ὁ L. Goldschmidt, Universalgeschichte des Handelsrechts, 1891 σελ. 57 καὶ τῶν κατὰ τὴν Ρωμαϊκὴν, ὁ ἴδιος σελ. 59, 64, 69, 76 ἐπ.

²⁰. Ἀκολουθῶ ἐν προκειμένῳ τὴν ὁρολογίαν Τριανταφυλλοπούλου, Ἐνοχ. 3η ἐκδ. σελ. 57 ἐπ.

²¹. Ὁπως ὁ B e c h m a n n, der Kauf, τομ. 2, 1884 σελ. 330, καὶ τομ. 3, 1905 σελ. 99,

τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰῶνος²². Βιομηχανική παραγωγή κατὰ μάζας ἦτο ἄγνωστος. Βιομηχανία καὶ ἐμπόριον πρῶτων ὑλῶν εἰς εὐρεΐαν κλίμακα ἀδύνατος. Εἰς περιωρισμένην κλίμακα καὶ περισσότερον ὡς κρατική ἀνάγκη εἶχεν ὀργανωθῆ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ μεταφορὰ σιτηρῶν διὰ τὰς λαϊκὰς μάζας, αἵτινες ἦσαν συγκεντρωμένοι εἰς Ρώμην, πλὴν ὅμως καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο δὲν ἀνευρίσκεται οὐδὲν ἔρεισμα ὑπονοίας ὅτι ἡ συναλλαγή ἔφθασε τὸ ἐπίπεδον καθ' ὃ νὰ ἀντιληφθῆ τὴν ὑπαρξίν ἐνοχῆς καθαροῦ γένους²³. Δὲν ἐπετεύχθη συνεπῶς, κατὰ τὴν πιθανοτέραν ἐρμηνείαν ἀξιοποίησις τοῦ τόπου ἐκτελέσεως ὡς νομικῆς ἀφετηρίας πρὸς εἰδίκευσιν ἐνοχῆς γένους, ὡς συνέβη εἰς τὸ σύγχρον δίκαιον. Οὕτω καὶ ἀπὸ τῆς πρακτικῆς ταύτης σκοπιᾶς, ὁ τόπος ἐκτελέσεως δὲν εἶχε λόγους, ν' ἀπασχολήσῃ τὸ Ρωμ. δίκαιον²⁴.

δ') Ἐξηγεῖ ἐν πολλοῖς τὴν ἀτροφίαν τῆς συναλλαγῆς εἰς τὸν τομέα τῶν ἐνοχῶν γένους ἡ παντελής ἔλλειψις βοηθητικῶν θεσμῶν, πιστωτικῶν μέσων καὶ ἀνεπτυγμένου χρηματικοῦ συστήματος.

Ὅτι θεσμοὶ ἰδιωτικῆς ἀσφαλίσεως δὲν κατέστη δυνατόν νὰ διαμορφωθῆ εἰς τὸ Ρωμ. δίκαιον δὲν χρήζει κἄν ἀποδείξεως, διότι εἶνε πασίγνωστον. Ὀλίγη σκέψις θὰ πείσῃ ὅτι εἶνε ἀδύνατος πρακτικῶς ἡ πραγματοποίησις συναλλαγῆς ἐπὶ καθαροῦ γένους ἄνευ ἐπικουρίας ἀσφαλίσεως. Οἱ κίνδυνοι εἶνε τόσον μεγάλοι εἰς δικαιοπραξίας τοῦ εἶδους τούτου, ὥστε νὰ συντρίψουν ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἄνευ ὑποστηρίγματος ἀσφαλίσεως θὰ ἐπεχειρεῖ κερδοσκοπίαν.

Ἡ παρατήρησις τῶν συμβάντων ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰῶνος πείθει ἐπίσης ὅτι ἄνευ ἐξειλιγμένου πιστωτικοῦ συστήματος εἶνε ἐξ ἴσου ἀδύνατος ἡ εὐδοκίμησις συναλλαγῶν ἐπὶ καθαροῦ γένους. Εὐχέρειαι πρὸς καταβολὴν τιμῆματος, πιστώσεις ἐπ' αὐτοῦ, ἐνεχυρίσεις φορτίων ἢ ἀγαθῶν εἰς ἀποθήκας εἶνε ἀπαραίτητοι ὄροι πρὸς ἐπιτυχίαν συμβάσεων εἰς αὐτὸν τὸν τομέα. Οἱ σχετικοὶ θεσμοὶ περὶ τῶν ὁποίων γίνεται τόσος λόγος εἰς τὸ σύγχρονον δίκαιον συνεβάδισαν καὶ ἠνδρώθησαν παραλλήλως μὲ τὴν πύκνωσιν τῶν ἀνταλλαγῶν καὶ τοῦ ἐμπορίου πρῶτων ὑλῶν καὶ ἐμπορευμάτων κατὰ μάζας μεταξὺ τῶν Ἠπειρῶν ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν²⁵. Ἐλλείπει τούτων δὲν ἐγνώρισε συνεπῶς τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον τὴν ἐνοχὴν καθαροῦ γένους, ὡς ἀντιστρόφως ἐν ἀπουσίᾳ συναλλαγῶν ἐπὶ καθαροῦ γένους δὲν παρέστη ἀνάγκη ἀναπτύξεως

²². Πείθει περὶ τούτου καὶ ἀπλὴ ἀκόμη ἀνάγνωσις τῶν ιστορουμένων ὑπὸ τῶν M o m m s e n—M a r q u a r d t, ἐνθ' ἀν. σελ. 55 καὶ 64 ἐπ. καὶ M a r q u a r d t, Privatleben der Römer, τομ. 2 σελ. 404 ἐπ.

²³. M a r q u a r d t, Privatleben σελ. 406 ἐπ.

²⁴. Περὶ εἰδικέσεως καὶ ἐνοχῆς γένους ἐκθέτω εἰς ἴδιαν μελέτην τὰς ἀπόψεις μου. Αἱ νῦν ἀξιόλογοι συμβολαὶ ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου εἰς Τριανταφυλλόπουλον, Ἐνοχ. 3η σελ. 57 ἐπ. καὶ Τσιριντάνην, Α.Ι.Δ. 1934 σελ. 727 ἐπ.

²⁵. Ἐπὶ τοῦ θέματος: Τσιριντάνης, ἡ ἀγοραπωλησία ἐν τῷ θαλασσίῳ ἐμπορίῳ σελ. 7, 37 καὶ 61 ἐπ. Π. Πέρδικα, ναυτικαὶ ἀγοραπωλησίαι, σελ. 1 καὶ 3 ἐπ.

βοηθητικῶν θεσμῶν οἷτινες ἀποβλέπουν κυρίως εἰς ἐξυπηρέτησίν των. Οὐδὲν στοιχεῖον πιθανολογεῖ οὕτω τὴν ὑπαρξίν διατοπίων ἢ ναυτικῶν ἀγοραπωλησιῶν ἐν τῇ σημερινῇ ἐννοίᾳ εἰς τὰς ὁποίας τίθεται κυρίως ζήτημα τόπου ἐκτελέσεως.

ε') Τέλος αἱ συνθῆκαι ἀπὸ πλευρᾶς χρήματος ἦσαν ἀληθῶς πρωτόγονοι. Ἀμφιβάλλω ἂν κατὰ τὸ χιλιετὲς διάστημα χρηματικῆς οἰκονομίας τὰ ρωμ. νομίσιματα ἠδυνήθησαν ποτὲ ν' ἀσκήσουν σοβαρῶς τὴν λειτουργίαν τοῦ κοινοῦ μέτρου ἀξιών. Τοῦτο διότι τὰ ἐλαττώματα καὶ αἱ καταχρήσεις κατὰ τὴν κοπὴν καθίστων αὐτὰ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀνυπόληπτα²⁶. Οὕτως ἀντὶ νὰ παρέχη σταθερὰν βάσιν προσδιορισμοῦ ἀξίας τὸ κυκλοφοροῦν νόμισμα εἶχε τὸ ἴδιον ἀνάγκην ἀποτιμῆσεως. Οἱ «argentarii» πόρρω ἀπέχουν ἀπὸ τοὺς τραπεζίτας τοῦ συγχρόνου δικαίου, οἷτινες τόσον συνέβαλον εἰς τὴν τεχνικὴν πρόοδον τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ εἶνε οἱ κατ' οὐσίαν δημιουργοὶ τῆς πιστωτικῆς οἰκονομίας. Ἦσαν ἀντιθέτως παρασιτικὰ ἐπαγγέλματα, μεσολαβροῦντες ὁσάκις καθίστατο ἀναγκαία καταβολὴ μεζιζονός τινος ποσότητος χρήματος²⁷, εἴτε διότι ἡ στενότης μέσων ἦτο πολὺ μεγάλη, κατὰ τὸ πλεῖστον ὅμως διὰ νὰ ἐκτιμῆσουν, ἂν τὸ χρῆμα εἶχε πράγματι τὴν πρὸς ἐξόφλησιν τῆς ὀφειλῆς μεταλλικὴν περιεκτικότητα. Ἀσχέτως πρὸς τὰνωτέρω εἶνε φανερόν ἐκ πρώτης ὄψεως ὅτι ἀσταθὲς μέτρον ἀξιών ἐπενεργεῖ ἀπαγορευτικῶς εἰς οἰανδήποτε προσπάθειαν ἀναπτύξεως συναλλαγῆς καὶ δὴ καθαροῦ γένους εἰς εὐρεῖαν κλίμακα.

στ') Αἱ συνθῆκαι, ἄς ἀνωτέρω ἀνεπτύξα, καθιστῶσιν ἐπίσης πρόδηλον ὅτι ἀποκλείεται νὰ ἐχρησίμευσεν ὁ τόπος ἐκτελέσεως ὡς νομικὴ προϋπόθεσις πρὸς ἐπιμερισμὸν τοῦ βάρους τῶν κινδύνων, ὡς συμβαίνει εἰς τὸ σύγχρονον δίκαιον. Διότι οἱ κίνδυνοι ὀρῶσιν ἐκεῖνον διὰ λογαριασμὸν τοῦ ὁποίου μεταφέρεται τὸ πρᾶγμα. Ἐφ' ὅσον ὁμως δὲν ἐγένετο μεταφορὰ ὑπὸ τρίτου αὐτοτελοῦς μεταφορῶς τὸ θέμα τῶν κινδύνων πράγματος ἀπὸ τῆς παραδόσεώς του δὲν ἐτέθη εἰς τὸ τὸ Ρωμ. δίκαιον ὡς τίθεται σήμερον. Πιθανώτατα ὁ πωλητῆς μεταφέρει τὸ πρᾶγμα διὰ νὰ τὸ δώσῃ εἰς τὸν ἀγοραστήν. Δὲν χωρίζονται, ὡς συμβαίνει σήμερον ἀπὸ τρίτον πρόσωπον ἀναλαμβάνον τὴν μεταφοράν, ὅτε γεννᾶται τὸ ἐρώτημα ἂν ὁ πωλητῆς παραδίδει εἰς χεῖρας τοῦ μεταφορῶς.

ζ') Διὰ τῶν σκέψεων, αἷτινες ἀνεπτύχθησαν εἰς τὴν ἡγουμένην παράγραφον καθίσταται σφόδρα πιθανὴ ἡ ἄποψις, ἣν ὑπεστήριξα. Δὲν ὑπῆρξαν συναλλαγῆς ἐξ ἀποστάσεως καὶ δὴ τοσοῦτον πυκναὶ καὶ ὑπὸ τὰς σημερινὰς τεχνικὰς προϋποθέσεις. Δὲν ἐγεννήθησαν ζητήματα εἰδικεύσεως ἢ κινδύνων, καθ' ἃ ὁ τόπος ἐκτελέσεως παροχῆς παίζει οὐσιώδη ρόλον. Τὸ ρωμ. δίκαιον κατὰ συνέπειαν δὲν

²⁶. Βλ. M o m m s e n, εἰς Marquardt, ἐνθ' ἂν. τομ. 2 σελ. 18 ἐπ. καὶ σελ. 28.

²⁷. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν M o m m s e n, ἐνθ' ἂν. σελ. 34 ἐπ. καὶ 55 ἐπ. καὶ M a r q u a r d t, Privatleben σελ. 397 ἐπ. οἷτινες ἐκθέτουν τὰ εἰς θεμελίωσιν τῶν ἀνωτέρω κρίσεων ὀδηγήσαντα συμβάντα. Ἡ ἐπιστήμη δὲν προσέφερε νέον τι στοιχεῖον, ἐπιβάλλον διάφορον κρίσιν.

ἐγνώρισεν ἢ δὲν ἐπρόλαβε νὰ συνειδητοποιήσῃ τὴν ἀξίαν τοῦ θέματος τοῦ τόπου καὶ νὰ φθάσῃ μέχρις διατυπώσεως τοῦ ἐρμηνευτικοῦ κανόνος, ὃν ἀπέδωκεν εἰς αὐτὸ ἢ πανδεκτιστικῆ θεωρία τοῦ 19ου αἰῶνος.

γ') Ἡ ἐπιχειρηματολογία μου φέρει βεβαίως τὰ μειονεκτήματα κάθε ἀποδείξεως διὰ τῆς εἰς ἄτοπον ἀπαγωγῆς. Ἐν τούτοις αἱ ἀρνητικαὶ αὗται διαπιστώσεις μοὶ ἐπιτρέπουν μίαν παρέκβασιν. Νὰ ἀποκρούσω ἀπὸ τοῦδε, οὐσιῶδες κερφάλαιον τῆς ἐρμηνείας τοῦ Leonhard. Οὗτος²⁸ παραβλέπων, τὰς ἐκτεθείσας ἀτελείας τῆς ρωμαϊκῆς συναλλαγῆς ἀποδίδει εἰς τὴν σκέψιν τῶν Ρωμαίων πράγματα πολὺ πέραν τῶν δυνατοτήτων τῆς ἐποχῆς των, προϋποθέτοντα μάλιστα ἐξέλιξιν ὡς ἐν τῇ συγχρόνῳ συναλλαγῇ. Προσπαθεῖ δηλαδὴ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὁ «locus quo dari debet»²⁹ ἢ «ubi dari oportet» εἶνε κατὰ τὴν ὀρθὴν ἔννοιαν τῶν πηγῶν ἐκεῖνος, ἐξ οὗ ρυθμίζονται τὰ ἐξοδα τῆς ἀποστολῆς τοῦ πράγματος καὶ ἡ ἐρμηνεία τῆς συμβάσεως. Οὐχὶ δὲ ἐκεῖνος, ὅπου καὶ κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν ἀντίληψιν δέον νὰ ἐκπληρωθῇ ἡ παροχή³⁰. Περαιτέρω ὅτι οἱ Ρωμαῖοι ἐγνώρισαν τὸν «τόπον τῆς ἐνοχῆς» ἐν τῇ εὐρυτάτῃ ἐννοίᾳ τοῦ τόπου γενικῆς ἀρμοδιότητος τῆς ἐνοχικῆς σχέσεως³¹. Ἀσχέτως ἄλλης ἀξίας, ἣν δύναται νὰ ἔχη ἡ ἐρμηνευτικὴ προσπάθεια τοῦ Leonhard τάνωτέρω καθιστοῦν φανερόν ὅτι ἀναζητεῖ εἰς τὰς πηγὰς κάτι τὸ ὁποῖον προτίθεται ὅπωςδῆποτε νὰ ἀνεύρῃ ἐπιηρασμένους ἐκ τῆς ἰδίας του ἐπιθυμίας. Ὅταν εἶνε βέβαιον ὅτι δὲν ὑπῆρξεν ἐπιχειρήσεις μεταφορᾶς καὶ συνεπῶς ἡ δαπάνη δὲν ἦτο ζήτημα ἐπιβαρύνσεως τοῦ ἀρχικοῦ κόστους τοῦ πράγματος, ἀλλὰ θέμα, ὅπερ ἐκ τῶν προτέρων εἶχε λυθῆ τότε ἡ διδομένη ἐρμηνεία παραγνωρίζει τελείως τὸ πραγματικὸν ὑλικὸν ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὤφειλε νὰ στηριχθῇ ἡ ἐννοια τῶν ρωμ. νόμων. Ἡ περαιτέρω δὲ σκέψις ὅτι ὑπῆρξε νομικὸς κανὼν περὶ «τόπου ἐνοχῆς» ἐν Ρώμῃ ὑπερβαίνει εἰς φαντασίαν κάθε πρόβλεψιν, διότι ἐν τῇ εὐρύτῃ, ἥτις τοῦ δίδεται, προϋποθέτει σύστημα ὀργανωμένων διαποντίων ἀποστολῶν, αἱ πολυποικίλοι συνέπειαι τῶν ὁποίων θὰ ἐκρίνοντο κατὰ τὸ κρατοῦν εἰς τὸν τόπον τῆς ἐνοχῆς δίκαιον. Δηλαδὴ ἡ θεωρία περὶ τόπου παροχῆς τοῦ Leonhard οἰκοδομεῖται ἐπὶ συναλλακτικῶν προϋποθέσεων, αἵτινες ἀποδεδειγμένως ἦσαν ἀνύπαρκτοι κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν ἐποχὴν. Ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς ταύτης συνεπῶς δέον νὰ θεωρηθῇ ἀσφαλῶς «ἐκτὸς τόπου».

Καὶ ἀπὸ ἄλλης σκοπιᾶς διαπιστώνω σαφῶς ἀλυσιτελεῆ ἀποτελέσματα. Διότι βλάπτει τὸ ἰσχύον δίκαιον εἰς ἐξυπηρέτησιν τοῦ ὁποίου ἀπέβλεψεν. Ἐπεκτείνων τὸν συλλογισμὸν του μετὰ τὴν πρόθεσιν νὰ ἐρμηνεύσῃ τὰς πηγὰς ὑπὲρ τῆς ἀπόψεώς του διαστρέφει τελείως τὸ νόημα τοῦ «locus quo dari

²⁸. Βλ. Leonhard, Schuldort σελ. 2/3.

²⁹. Ὁ ἴδιος, ἐνθ' ἀν. σελ. 15 ἐν ἀρχῇ.

³⁰. Ὁ ἴδιος ὡς ἔνω σελ. 6/7 ἐπ.

³¹. Leonhard, ὡς ἔνω σελ. 6, καὶ ἐν εἰσαγωγῇ τῆς ὅλης μελέτης.

debet)»³². Ἡ φυσιολογικὴ ἀπόδοσις τῆς ρήσεως «τόπος παραδόσεως» δὲν ἐγκρίνεται ὑπ' αὐτοῦ. Κατὰ τὸν Leonhard δὲν σημαίνει οὕτω ὀρισμὸν τόπου παραδόσεως νομῆς ἢ ἐκτελέσεως παροχῆς ἀλλὰ μόνον θεμελίωσιν ὑποχρεώσεως πρὸς ἀποστολὴν ὡς κάτι τὸ πολὺ ἔλασσον³³. Δὲν σημαίνει ἐπίσης παράδοσιν νομῆς τοῦ πράγματος, εἰς τὸν μεταφορᾶ διὰ λογαριασμὸν τοῦ ἀγοραστοῦ. Ἐκ τοιαύτης λογικῆς ἀφετηρίας φθάνει εἰς τὸ ἄτοπον νὰ ἀρνηθῇ τὸν σύγχρονον ἐνδιάμεσον ρόλον τοῦ μεταφορέως. Ἐνῶ λοιπὸν πρὸς ἐρμηνείαν τῶν ρωμ. νόμων ὑποβάλλει ἀνύπαρκτον στοιχεῖον, ὡς εἶνε ἡ ἐνέργεια μεταφορᾶς ὑπὸ τρίτου, ἀρνεῖται εἰς τὸ κρατοῦν δίκαιον τὸν εὐρύτατον ρόλον, ὃν ἐπιτελεῖ ὁ ἐνδιάμεσος μεταφορεὺς πρὸς ὀλοκλήρωσιν τῶν ἐξ ἀποστάσεως πωλήσεων. Οὕτως ἄγεται τελικῶς εἰς ἀρνησιν αὐτῆς ταύτης τῆς κατηγορίας τῶν πεμφίμων χρεῶν³⁴. Διττῶς λοιπὸν ἀτυχεῖς τὸ πόρισμα καὶ ἀσφαλῶς μακρὰν τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ γράμματος τῶν ρωμαϊκῶν κειμένων. Ἄν ἐδίσταζέ τις νὰ τοῦ καταλογίσῃ σφάλμα εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῶν κειμένων αὐτῶν, ὅμως ἡ πλήρης ἄγνοια τῆς ἐπιβοηθητικῆς θέσεως τῆς ἐπιχειρήσεως μεταφορᾶς ἐν τῇ συγχρόνῳ συναλλαγῇ καὶ τῆς ιδιότητος τῆς χερσαίας ἢ θαλασσίας φορτωτικῆς νὰ ἐκπροσωποῦν τὸ πρᾶγμα, καὶ νὰ ἐνσαρκώνουν δικαίωμα διαθέσεως ἐπ' αὐτοῦ³⁵, ἀποτελοῦν ἀσφαλῶς παραδρομὴν, δικαιολογουμένην μόνον ἐκ τῆς προσηλώσεως αὐτοῦ εἰς τὸ ξηρὸν καὶ ἀφρημένον δόγμα.

3. Ἐκτίμησις τοῦ νοήματος τῶν Ρωμ. νόμων.
Τὰ ἐκτεθέντα ἀνωτέρω ἐπιχειρήματα δὲν ἔχουν αὐστηρῶς νομικὴν ὑποχρεωτικότητα, πλὴν συντρέχουν ἐπιχειρήματα ἐξ αὐτοῦ τοῦ κειμένου τῶν ρωμαϊκῶν νόμων καὶ δὴ :

α') Εἶνε γεγονός ὅτι εἰς τὰς ρήσεις τῶν ρωμ. νόμων γίνεται πλειστάκις μνεία τοῦ τόπου. Ἐντεῦθεν συνάγεται μετὰ βεβαιότητος, ὅτι οἱ Ρωμαῖοι ἀντελήφθησαν τὴν νομικὴν σημασίαν τοῦ τόπου εἰς τὴν διαδικασίαν ἐκπληρώσεως τῆς παροχῆς καὶ τὸ γεγονός ὅτι διαφοραὶ τόπου ἔχουν ἕμεσον περιουσιακὸν ἀντίκτυπον εἰς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς. Ἐλέχθη ὅμως ὅτι εἶνε αὐτονόητος γενικότης ὅτι ἡ παροχὴ εἶνε ἐκτελεστέα εἰς ὀρισμένον τόπον, ὅπου δέον ν' ἀποδεχθῇ αὐτὴν ὁ πιστωτής³⁶. Τὸ ἐξεταστέον ζήτημα εἶνε συνεπῶς ἂν ἐπρο-

³². Βλ. Leonhard, ὡς ἄνω σελ. 8.

³³. Ἀναπτύσσει διὰ μακρῶν ὅτι παράδοσις τῆς νομῆς, ἐκφράζεται ἐν τῷ Ρωμ. δικ. μόνον διὰ τῆς «traditio», ἀναφέρων καὶ τὸν ν. 65 πρ. Π. (41.1). Βλ. αὐτὸν ἐνθ' ἄν. σ. 8.

³⁴. Μακρὰν καὶ ἀναλυτικὴν ἐπίκρισιν τοῦ σημείου τούτου εἰς Τσιριντάνην, ἡ ἀγοραπωλησία σελ. 125 ἐπ. Τὸν ὄρον «πέμφιμον χρέος» δανείζομαι ἐκ τῆς ὀρολογίας τοῦ συγγραφέως τούτου. Σύμφωνος ὁ Ζέπος, ἐρμηνεία Α. Κ. σχολ. 6—8 εἰς ἀρθ. 320.

³⁵. Αἱ διατάξεις τῶν ἀρθ. 413 καὶ 649. Γεν. Γερμ. Ἐμ. Κωδ. εἶχον ἐπισήμως καθιερώσει τὰς ιδιότητας ταύτας τῶν φορτωτικῶν ἐγγράφων. Βλ. ἀντὶ πολλῶν. Gareis-Fuchsberger, Kommentar, σχολ. 124 καὶ 230 εἰς τὰνωτέρω ἀρθρα.

³⁶. Βλ. ἀνωτέρω ἀριθ. 1 σελ. 276.

χώρησε πέραν τῆς γενικότητος ἢ ἔννοια τοῦ τόπου παροχῆς εἰς τὰ χωρία τῶν Ρωμ. νόμων. Θεμελιῶν ἑρμηνευτικὸν κανόνα ὡς τὸ ἄρθ. 320 Α. Κ., καθ' ὃν μὴ ὀρισθέντος τόπου ἐκτελέσεως, οὗτος εἶνε κατὰ νόμον ὁ τόπος τῆς κατοικίας ἢ ἐμπορικῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ ὀφειλέτου ; Τὸ κρίσιμον τοῦτο σημεῖον τίθεται νῦν ὑπὸ ἔρευναν.

β') Εἰς τὸ γράμμα τῶν ρωμ. νόμων ἐν πρώτοις οὐδαμοῦ ἀνευρίσκεται ἑρμηνευτικὸς κανὼν, ὡς ὁ τοῦ ἄρθ. 320 Α. Κ. Ὅρίζεται συμβατικῶς, ἰδίως εἰς ἀφηρημέναις ὑποσχέσεις (Ephesi centum dare) τόπος καταβολῆς. Τοῦτο δὲν προδικάζει ἀναγκαιότητα τοῦ ἑρμηνευτικοῦ κανόνος. Ἀντιθέτως ἐνισχύει τὴν ἐντύπωσιν, ἣτις συνάγεται ἐκ τῆς ἀνωτέρω ὑπ' ἀριθ. 2 ἐκθέσεως ὅτι οὐδὲν ἄξιον λόγου ἢ ἐκ τῶν προτέρων φανερόν καὶ ἀνεγνωρισμένον συμφέρον τοῦ πιστωτοῦ ἢ τοῦ ὀφειλέτου πιέζει πρὸς ὄρισμόν τόπου ἐκτελέσεως. Οὐδαμοῦ ἀνευρίσκεται διάταξις, δυναμένη ἔστω καὶ ἐμμέσως νὰ πιθανολογήσῃ συμπέρασμα, ὅτι πρὸς καθορισμόν τῶν δαπανῶν ἀποστολῆς πράγματος, ἢ τῶν κινδύνων μεταφορᾶς του, ἢ πρὸς εἰδίκευσιν παροχῆς γένους, ἀφετηρία εἶνε ὁ τόπος ἐκτελέσεως, ἐν ἐλλείψει δὲ αὐτοῦ κατὰ νόμον ἢ κατοικία τοῦ ὀφειλέτου³⁷. Οἱ εἰς συμπέρασματα ἀντίθετα καταλήξαντες Πανδεκτισταὶ συνήγαγον ταῦτα ἐξ ἐλευθέρως ἑρμηνείας τῶν ρωμ. ρήσεων ὑποβαλόντες πολλάκις ἐν ἐπιγνώσει στοιχεῖα ξένα πρὸς τὸ γράμμα καὶ τὴν λογικὴν των ὑπόστασιν³⁸. Τὸ γράμμα τῶν ρωμ. κειμένων, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὴν κυριωτέραν ἔνδειξιν, οὐδαμοῦ θεμελιοῖ συνεπῶς τὸν κανόνα, ὅτι τόπος ἐκτελέσεως ἦτο ἐν ἀμφιβολία ἢ κατοικία τοῦ ὀφειλέτου. Καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς ἐπιστήμη ἡσυχολήθη μὲ τὴν εἰδίκευσιν τῆς ἐνοχῆς γένους³⁹ κατὰ τὸ προῖσχῦσαν Βυζαντινορρωμαϊκὸν δίκαιον. Διεπίστωσεν εἰς τὸ ἀμέσως πρὸς τὸν τόπον συνδεόμενον θέμα τοῦτο ἀτέλειαν ἀντιλήψεων, καθιστῶσαν ἀμφίβολον αὐτὴν ταύτην τὴν διάκρισιν μεταξύ εἶδους καὶ γένους ἐν τῇ ρωμ. συναλλαγῇ. Πολὺ ὀλιγώτερον πιθανὸν καθίσταται ἐντεῦθεν συμπέρασμα ὅτι ἦτο γνωστὸς ὁ ἑρμηνευτικὸς κανὼν περὶ τόπου ἐκτελέσεως, ἀφορῶν εἰς ἐξελιγμένας συναλλαγὰς μὲ ἀντικείμενον καθαρὸν γένος.

γ') Τὸ ἐκ τῆς ἡγουμένης παραγράφου συμπέρασμα ἐπικουρεῖ ἢ παρατήρησις, ὅτι πάντα τὰ περὶ τόπου ἐκτελέσεως πραγματευόμενα χωρία ἀφοροῦν

³⁷. Πληρεστέραν συγκέντρωσιν καὶ συστηματοποίησιν τῶν χωρίων τῶν ρωμ. νόμων εἰς *Leonhard*, ἐνθ' ἀν. σελ. 6 ἐπ. Βλ. κατωτέρω σελ. 286 σημ. 43 ἀπαριθμησιν τῶν κυριωτέρων. Πρὸς πλήρη ἐκτίμησιν τῶν δυσχερειῶν τοῦ θέματος ἀρκεῖ νὰ λεχθῆ ὅτι ἕκαστος τῶν εἰς σελ. 276 σημ. 12, 13 ἀναφερομένων συγγραφέων ἀναλῦει καὶ θεμελιοῖ ἐπὶ τοῦ γράμματος αὐτῶν τὰς πλέον ἀφισταμένας ἀλλήλων ἀπόψεις.

³⁸. Βλ. *Savigny*, Syst. 8 σελ. 227 ἐπ. *Mommsen*, σελ. 223 ἐπ. *Reatz'* ἐνθ. ἀν. σελ. 28 καὶ 74 ἐπ. *Kerssenboom* σελ. 36/37, *Münzel*, σελ. 30, *Felbier*, σελ. 22 ἐπ.

³⁹. Βλ. *Τσιριντάνην*, ἐν *Α.Ι.Δ.* 1934 σελ. 728 ἐπ. καὶ *Τριανταφυλλόπουλον*, Ἐνοχ. 3η ἐκδ. σελ. 57 ἐπ.

εἰς τὴν δίκην καὶ οὐχὶ τὸ κατ' οὐσίαν δίκαιον. Εἶνε τοῦτο τυχαῖον ἢ ἔχει βαθυτέρον τινα λόγον, χρήζοντα ἐξηγήσεως; Διατὶ νὰ μὴ τίθενται θέματα τόπου ἐκτελέσεως εἰς τὸ οὐσιαστικὸν δίκαιον, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὴν διαδικασίαν ἀναγνωρίσεως καὶ ἐπιδικάσεως τῆς ἐνοχικῆς διαφορᾶς; Ἡ ἀπάντησις εἶνε σαφής. Τὸ Ρωμ. δίκαιον δὲν ἐγνώρισε τὸν θεσμόν τοῦ τόπου ἐκτελέσεως, ὡς θεσμόν τοῦ οὐσιαστικοῦ δικαίου, ἀλλ' ὡς θέμα ἀναγόμενον εἰς τὴν διαδικαστικὴν ἴσχυριν μέχρις ἐπιτεύξεως τῆς καταδίκης τοῦ ἐναγομένου. Κύριον στοιχεῖον θεμελιούν τὸ πόρισμα τοῦτο εἶνε ἡ δογματικὴ αὐτοτέλεια μεταξὺ δικαιώματος καὶ ἀγωγῆς. Ἡ ἀκόμη ἐγγύτερον πρὸς τὰ πράγματα ἢ ἔλλειψις συνοχῆς μεταξὺ δικαιώματος καὶ τῆς ἐξ αὐτοῦ ἀπορροῦσης ἀγωγῆς. Εἶχε μὲν μονολιθικὴν σκληρότητα τὸ δικάσιμα⁴⁰ πλὴν τὸ ἐναγώγιμον αὐτοῦ δὲν ἦτο αὐτόματος συνέπεια ἢ ἀπόρροια τῆς φύσεώς του ταύτης ἀλλ' ἀνήκειν εἰς ἄλλην σφαῖραν, ἐξηρῆατο δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ὑπαρξίν ἢ τὴν ἀναγνώρισιν formula πρὸς ἀγωγήν. Τοῦτο ἀποτελεῖ μίαν τῶν σημαντικωτέρων διαπιστώσεων τῆς συγχρόνου ἐρεύνης ἐπηρεάζουσαν σοβαρῶς τὴν κρίσιν τοῦ ὅλου θέματος⁴¹, ἐξηγεῖ δὲ πλείστα σκοτεινὰ σημεῖα τῆς ρωμ. συναλλαγῆς. Ἐπομένως πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι, χωρὶα τῶν ρωμ. πηγῶν, ἀναφερόμενα εἰς τὴν δίκην εἶνε κατ' ἀρχὴν ἀνεξάρτητα ἀν μὴ ἄσχετα πρὸς τὸ κατ' οὐσίαν δίκαιον τῆς ἐνοχῆς. Ἀνάγονται εἰς κεφάλαιον διάφορον πρὸς τὸ πραγματικὸν μέρος τῆς ὑπὸ τοῦ ὀφειλέτου ἐκτελέσεως τῆς παροχῆς. Διότι τὸ ἐν τῇ ἐνοχῇ «ποιῆσαι» εἶνε ἄσχετον πρὸς τὴν μετὰ τὴν κάταξιν τῆς δίκης περίοδον, ἣτις ἐνδιαφέρει κυρίως τὸν δικαστὴν, ὀρίζουσα εἰς αὐτὸν μέθοδον ἐκτιμήσεως τοῦ ἀντικειμένου τῆς διαφορᾶς, προσήκουσαν εἰς τὴν ὑπὸ τῶν διαδίκων ἐπιλεγείσαν formula. Ἡ πανδεκτιστικὴ θεωρία συνήγαγεν ὅθεν ἐρμηνευτικὸν κανόνα ἐπεκτείνασα τὸ γράμμα τῶν ρωμ. νόμων πρὸς κατεύθυνσιν, μηδεμίαν πραγματικὴν συνάφειαν πρὸς τὸ νόημα αὐτῶν ἔχουσαν.

δ') Συμπλήρωσις τῆς ἀνωτέρω ἀναλύσεως ἀπαιτεῖ τὴν ἐκκαθάρισιν ἐτέρου σημείου, διατὶ θέματα τόπου γεννῶνται ἐν τῇ δίκῃ καὶ ποῖος ὁ σκοπὸς τῶν νομικῶν κανόνων, οἵτινες ἐντεῦθεν προκύπτουσι. Φρονῶ ὅτι μία ἐξήγησις συγκεντρώνει μείζονας πιθανότητας, στηριζομένη εἰς τὸ ὅτι δὲν ἦτο δυνατὴ καταδίκη *in natura*. Διότι πάσης ἀξιώσεως δικονομικὴ ἐκδήλωσις ἦτο ἡ ἐπιδίκασις ἀποζημιώσεως, ἀσχέτως εἴδους παροχῆς, ἀκόμη καὶ εἰς ἐμπραγμα-

⁴⁰ Βλ. πλείονα εἰς Τριανταφυλλόπουλον, Ἐνοχ. σελ. 2. Ζέπον, Ἐνοχ. σελ. 26 ἐπ. Φουρκιώτης εἰς Παπαρηγόπουλον ἀριθ. 1 ἐν ὑποσημειώσεσι. Πετρόπουλος, Εἰσηγ. § 1. Τοποθέτησις τοῦ ζητήματος καὶ λεπτομέρεια ἀξίαι λόγου εἰς G. Pacchioni delle obbligazioni in generale, τομ. 1, τμήμα 1 ἀριθ. 1 καὶ 24 ἐπ.

⁴¹ Βλ. ἀντὶ πολλῶν ἄλλων Πετρόπουλον, § 69. Hans, Kreller, Röm. Rechtsgeschichte, 1948, § 10 ἰδίᾳ σελ. 73. Πρβλ. καὶ Wenger, εἰς Jøers, Röm. Recht, 1927 σελ. 260/263.

τους άγωγάς. Ένώ εις τὸ σύγχρονον δίκαιον ἡ ἀποζημίωσις εἶνε παροχὴ κεκτημένη αὐτοτελεῖ οὐσαστικά έρείσματα, ἐν τῷ Ρωμ. ἡ χρηματικὴ ἀποτίμησις ἦτο ἡ φυσικὴ έκβασις τῆς δίκης ἀναλίσκουσα ἐν ἑαυτῇ τὴν ἐκ τοῦ οὐσιαστικοῦ δικαιώματος ἀρχικὴν ἀξίωσιν⁴². Ἡ καὶ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ταύτης διαπιστωμένη ἔλλειψις συναφείας μεταξὺ ἀρχικοῦ δικαιώματος καὶ τῆς ἐν τῇ δίκῃ πραγματοποιήσεως τοῦ ἀγει εἰς τὴν ἐξήγησιν, ὅτι ὁ ὀρισμὸς τόπου εἶχε διὰ τὴν δίκην μόνον ἔννομον σημασίαν καὶ δὴ εἰς τὸ εἰδικὸν θέμα τῆς χρηματικῆς ἀποτιμήσεως τῆς παροχῆς. Πρὸς ἐπιβολὴν συνεπῶς τοῦ νομίμου μέτρου τῆς ὀφειλομένης ἀποζημιώσεως ἔπρεπε νὰ ἐξακριβωθῇ ἡ κατὰ τόπον ἀξία τῆς ἀρχικῆς παροχῆς. Εἰς τοῦτο τὸ πόρισμα ἄγουν τὰ χωρία τῶν ρωμ. νόμων⁴³. Ἐπομένως, οὐχὶ τὴν διαδικασίαν ἐκτελέσεως τῆς παροχῆς, καὶ τὰ κατὰ τὴν πραγματοποίησίν τῆς γεννώμενα περιουσιακὰ δαπανήματα ἀφορῶσιν αἱ περὶ τόπου ἐκτελέσεως ρήσεις τῶν ρωμ. νόμων, ἀλλὰ τὸ στάδιον τῆς ὑπὸ τοῦ δικαστοῦ ἐπιβολῆς ἀποζημιώσεως διὰ τὴν μὴ ἐκτέλεσιν τῆς ὑπεσχημένης παροχῆς καὶ ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ἀρνήσεως τοῦ ὀφειλέτου εἰς τὸ ἐν ἐνοχῇ ποιῆσαι. Πρόδηλον καὶ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ταύτης ὅτι ὁ ἐρμηνευτικὸς κανὼν τοῦ ἀρθ. 320 Α. Κ. ἀφορῶν εἰς τὸ πρὸ τῆς δίκης στάδιον ἐκπληρώσεως τῆς παροχῆς εἶνε ἄνευ ἀντικειμένου καὶ ἄσχετος πρὸς τὸ νόημα τῶν ρωμ. νόμων.

ε') Ἐπικουροῦσι τὸ ἀνωτέρω πόρισμα παρατηρήσεις ἐκ τῆς *a° de eo quod certo loco* καὶ τοῦ ὅλου μηχανισμοῦ τῆς προκύψασαι. Ὑπῆρξαν γνωσταὶ κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα, οὐχὶ βεβαίως ἀπ' ἀρχῆς αὐτοῦ, πάντως ὅμως ἐγκαίρως⁴⁴. Μὲ τὸν νοῦν προσηλωμένον εἰς τὸ δόγμα, ἐπηρεασμένη ἐκ τῆς πρακτικῆς τοῦ Γεν. Γερμ. Ε. Κ., ἡ τόσον πλουσία εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦ τόπου ἐκτελέσεως Γερμ. θεωρία, παρεῖδε τελείως τὰ σημεῖα ταῦτα. Ἐπέμεινεν εἰς τὴν μέθοδον

⁴². Ἴσως νὰ μὴ ἦτο τοῦτο ἀπολύτως σαφὲς διὰ τὴν ἐπιστήμην τοῦ 19ου αἰῶνος, πλην εἰς τὰς κυρίας αὐτοῦ γραμμὰς ἀναμφισβήτητον δόγμα. Διεχώρισε καὶ ἐξεκαθάρισε πάντα τὰ κεφάλαια τοῦ θέματος τούτου ὁ Τριανταφυλλόπουλος, ἐν 3ῃ σελ. 167 ἐπ. Βλ. Wenger εἰς Inst: τῶν Sohm-Mitteis, σελ. 693 ἐπ. Jøers σελ. 265 Windscheid § 282 Kreller, σελ. 76 ἐπ. Πρβ. ὁμως Πετρόπουλον Ρωμ. δικ. σελ. 548 § 69 καὶ τοὺς παρ' αὐτῷ.

⁴³. Βλ. π. χ. τὰ ὑπὸ τοῦ Leonhard διὰ μακρῶν ἀναλυόμενα χωρία: ν. 11 § 1 Π. (10.4) ν. 22, Π. (12.1). ν. 6 Π. (21.2) ν. 34 Π. (50.17) ν. 1 Π. (33.1) ν. 4 Π. (13.3) ν. 19 § 1 ν. 38 Π. (5.1) ν. 19 § 2 καὶ § 4. Π. (5.1), ν. 9 Π. (13.4), ν. 47 πρ. Π. (30), ν. 137 § 2 καὶ ν. 122 πρ. Π. (45.1). ν. 12 § 1 Π. (16.3), ν. 10 Π. (6.1), ν. 65 πρ. Π. (41.1) ν. 4 § 5 Π. (2.13), ν. 50 πρ. Π. (5.1), καὶ ν. 7 Π. (29.3), ν. 2 § 7 Π. (13.4), ἅτινα εἶχον τύχει προγενεστέρως εὐρυτάτης ἀναλύσεως ὑπὸ τῶν Albrecht, Burchard, Felbier καὶ λοιπῶν ἀνωτέρω εἰδικῶν μονογραφικῶς τὸ θέμα τοῦ τόπου παροχῆς ἐρευνησάντων.

⁴⁴. Ὁ Cohn διὰ τῆς συγγραφῆς του: die sogen. *a° de eo quod certo loco*, 1877 (βλ. ἰδίως προϊὸμον μελέτης) ἀνεκίνησε τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὸν θεσμὸν αὐτόν. Ἐπηκολούθησεν ὁ Lenel, εἰς Beitrage zur Kunde des praetor. Ediktes, 1878.

νά συνάγη καὶ νά θεωρῆ ὡς ρωμαϊκὴν τὸν κανόνα, ὅτι ὁ ὀφειλέτης καταβάλλει ἐν ἀμφιβολίᾳ τὴν παροχὴν εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ ⁴⁵. Ἐν τούτοις ὁ Cohn ὑπέδειξεν ὅτι εἰς ἀγωγὰς *stricti juris* ἐγεννᾶτο διὰ τὸν δικαστὴν οὐσιώδης δυσχερεία, ἀφορῶσα τὴν καταδίκην (*condemnatio*) ὀφειλομένη εἰς τὸ γεγονός ὅτι ἦτο δεσμευμένος εἰς τὸ ἀντικειμενικῶς καθωρισμένον ἐν τῇ *intentio* ποσὸν τῆς συμβάσεως ⁴⁶. Ἄν μάλιστα συνέβαινεν νά εἶνε ὠρισμένος καὶ ὁ τόπος τῆς καταβολῆς, δηλαδὴ διεπιστοῦτο ὅτι ὀφείλετο ἡ παροχὴ εἰς τόπον ρητῶς ὀνομαζόμενον, ὅπου ἔδει νά γίνῃ δεκτὴ ὑπὸ τοῦ πιστωτοῦ τότε καθίστατο ἀδύνατον νά ἐπιδικασθῆ καὶ τὸ αἴτημα τῆς ἀγωγῆς εἰς ἄλλον τόπον, διότι μόνον εἰς τὸν τόπον τῆς συμβάσεως ἠδύνατο νά ὀλοκληρωθῆ καὶ ἐναχθῆ ⁴⁷ ἡ παροχὴ. Ἐπρεπε συνεπῶς νά εὑρεθῆ τρόπος νά παρακαμφθῆ δυσχερεία, ὀφειλομένη εἰς τὴν ἀκαμψίαν τοῦ Ρωμ. δικονομικοῦ συστήματος καὶ νά ἐπιτραπῆ ἀποτιμήσις ἀνταποκρινομένη εἰς τὸ διαφέρον τοῦ τύπου τῆς παροχῆς ⁴⁸. Τὴν μέθοδον ταύτην ἐπεξεργάσθησαν οἱ Ρωμαῖοι πραιτορες εἰς τὰς *actiones arbitrarie* εἰς ἀγωγὰς *stricti juris* κληθείσας εἰδικῶς, ἀγωγὰς *de eo quod certo loco* ⁴⁹. Πλεῖστα χωρία τῶν ρωμ. νόμων ἀσχολούμενα μὲ τὸν τόπον τῆς παροχῆς ἐλίссονται περὶ τὸ εἰδικῶς διὰ τὴν τεχνικὴν τῆς ρωμ. δίκης θεμελιῶδες θέμα, πῶς θὰ καταστῆ δυνατόν εἰς τὸν δικαστὴν νά ἐκτιμήσῃ τὸ διαφέρον τοῦ ἐνάγοντος εἰς τὸν τόπον τῆς ἀγωγῆς κατὰ δίκαιον καὶ σύμφωνον πρὸς τὰ πράγματα τρόπον, παρακάμπτων τὰς δυσχερείας, αἵτινες προκύπτουσιν ἐκ τῆς δεσμεύσεως αὐτοῦ εἰς τὴν *intentio* προκειμένου περὶ ἀγωγῆς ἐκ συμφώνου αὐστηροῦ δικαίου. Δηλαδὴ ἀσχολοῦνται μὲ θέμα τὸ ὁποῖον κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν τῶν Πανδεκτιστῶν οὐδεμίαν πρακτικὴν σημασίαν διὰ τὸ σύγχρονον δίκαιον κερκίται, ἔνεκα τῆς ἄλλως διαφόρου δομῆς τοῦ κρατοῦντος νῦν δικονομικοῦ συστήματος. Τὸν κύκλον τῶν δικονομικῶν δυσχερειῶν πολλαπλασιάζουν βεβαίως αἱ ἀτέλειαι τῆς συναλλαγῆς καὶ τοῦ ρωμ. νομισματικοῦ συστήματος, περὶ ὧν ἐγένετο ἤδη ἀνωτέρω λόγος ⁵⁰. Διότι εἰς τὸν τόπον τῆς ἀγωγῆς καὶ χρηματικὰ χρέη ἀκόμη ἀπετέλουν πολλάκις πρόβλημα ἀποτιμήσεως σοβαρώτατον διὰ τὸν Δικαστὴν, ὑπόχρεων νά κρίνῃ, ἂν ἡ εἰς ὠρισμένον τόπον ὑπόσχεσις εἰς *stricti juris negotium*, ἀντιπροσώπευε διὰ τὸν ἐνάγοντὰ τι τὸ μεῖζον ἢ τὸ

⁴⁵. Βλ. ἀνωτέρω ἐν σελ. 276 τὰς παραπομπὰς καὶ ἰδίως τοῦ *Leonhard* ἐνθ' ἀν. σελ. 1 ἐπ. μηδὲν λαβόντα ὑπ' ὄψιν τὸ σημεῖον τοῦτο εἰς τὴν κατὰ τᾶλλα τόσον διεξοδικὴν ἀνάλυσίν του.

⁴⁶. Βλ. *Cohn*, ἐνθ' ἀν. σελ. 17.

⁴⁷. Τοῦτο εἶνε τὸ θέμα τῆς *reuspetitio* ἐφ' οὗ ἀσχολεῖται διὰ μακρῶν ὁ *Beseler*. *das Edictum de eo quod certo loco*, 1907 σελ. 28 σελ. 29 καὶ 34 ἐπ.

⁴⁸. Καὶ πάλιν συμβουλευόμεαι τὸν *Wenger*, εἰς τὰς *Institut. τῶν Sohm καὶ Mitteis*, 1923 σελ. 695 ἐπ. Βλ. πλεῖον εἰς *Cohn*, σελ. 38 καὶ *Beseler*, ἐνθ' ἀν. σελ. 28.

⁴⁹. *Wenger*, ὡς ἄνω σελ. 699.

⁵⁰. Βλ. ἀνωτέρω ὑπ' ἀριθ. 2, ὑπὸ α-δ.

έλασσον τοῦ πράγματι ὀφειλομένου⁵¹. Οὕτω τὰ περὶ τόπου χωρία ἀναφέρονται εἰς ἀλλοτροπίας τῆς ρωμ. δίκης, ἀπεχούσας τελείως τοῦ ἑρμηνευτικοῦ κανόνος, ὃν συνήγαγεν ἐξ αὐτῶν ἡ Πανδεκτιστικὴ ἐπιστήμη.

στ') Καὶ κατὰ τὴν ἑτέραν αὐτῶν ἀρμοδιότητα αἱ actiones arbitrarie ἐνισχύουν ἀνωτέρω πορίσματα. Εἰς τὰς περιπτώσεις τῶν ἐμπραγμάτων ἀγωγῶν ἢ ἀγωγῶν ἐπὶ restituere ἢ exhibere, ἱκανοποιήσις in natura ἦτο, καθ' ἃ ἤδη ἐξετέθη ἀδύνατος⁵². Κατὰ τὴν πρακτικὴν διέξοδον, ἣν ὁ πραιτωρ μὲ τὸν διορισμὸν «arbitratus de restituendo» ἐπενόησεν⁵³ ἡ ἀπόδοσις τοῦ πράγματος δὲν ἦτο συνέπεια τῆς καταδίκης, ἀλλὰ τῆς προηγουμένης προσκλήσεως πρὸς τὸν ὀφειλέτην νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὸ arbitrium. Ἐκ τούτου δέον νὰ συναγάγωμεν ὅτι ὁ ὀφειλέτης μὴ χρηματικῆς παροχῆς, δὲν ὄφειλε ἐν κυριολεξίᾳ, εἰμὴ ὅταν ἀπεφάσιζεν οἰκιοθελῶς νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὴν πρόσκλησιν, ἵνα ἀποφύγῃ χρηματικὴν καταδίκην. Ὅταν λοιπὸν ἀμφίβολον εἶνε αὐτὸ τοῦτο τὸ θέμα τῆς παροχῆς, τοῦλάχιστον κατὰ τὸν νομικὸν τύπον, κατὰ πολὺ περισσότερο δέον νὰ τίθεται ὑπὸ κάθαρσιν κανῶν, ἀφορῶν τὸν τόπον τῆς παροχῆς τῆς ὑπὸ ἀμφίβολον νομικὸν καθεστῶς ὑποχρεώσεως.

ζ') Βαίνομεν ἤδη εἰς ἐξαγωγήν πορισμάτων, κατόπιν ὧσων ἐξετέθησαν. Εἶνε γεγονός ὅτι κύριον ἔρεισμα τῆς περὶ τόπου ἐκτελέσεως θεωρίας δὲν ἀποτελοῦν οἱ ρωμαϊκοὶ νόμοι. Συνέβη τὸ περίεργον ὅμως ὅτι κατὰ τὸ μέχρι τοῦ Γεν. Γερμ. Ἐμπ. Κώδικος τοῦ 1861 διάστημα ἡ ρωμ. διδασκαλία διὰ τῶν Πανδεκτιστῶν εἶχε νὰ ἐπιτελέσῃ σοβαρὸν δημιουργικὸν ἔργον. Ὁρμωμένη ἀπὸ ἀτελῆ γνῶσιν τοῦ οὐσιαστικοῦ, ἰδίως ὅμως τοῦ δικονομικοῦ ρωμ. συστήματος, ἐστήριζεν εἰς τὰ ρωμ. κείμενα τοὺς πρὸς τὴν συναλλαγὴν τῆς ἐποχῆς τῆς ἀνταποκρινομένους καὶ τὸν τόπον παροχῆς ἀφορῶντας νομικοὺς κανόνας. Οὐδόλως μειώνει τὴν ἀξίαν τοῦ ἔργου τούτου ἡ εἰς ἑλλειψίν ἐπαρκοῦς ἱστορικῆς καταρτίσεως παρεξήγησις. Εἰς τὸ νεκρὸν ὄστρακον παρεισήγαγε τὸ σπέρμα νέας ζωῆς, ὡς εἶπεν εἰς ἄλλην ἀνάλογον περίπτωσιν διαπρεπῆς νομικός⁵⁴.

Αἱ διδασκαλίας αὗται ἀπηχοῦνται καὶ ἀπέδωσαν τὸ μέγιστον ὄριον τῆς ὀφελείας εἰς τὰ ἄρθ. 324 ἐπ. τοῦ Γεν. Γερμ. Ἐμπ. Κώδικος. Ἄφ' ἧς συν-

⁵¹. Βλ. Beseler, ὡς ἄνω σελ. 60, Cohn, σελ. 182 ἐπ. Ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν εἰδικῶν ἐπὶ τῆς a^o arbitraria, βλ. Cohn, ὡς ἄνω σελ. 52 καὶ § 6 σελ. 90 καὶ τῶν λοιπῶν Πανδεκτιστῶν εἶνε κτυπητή. Πέραν τῆς βεβαιώσεως ὅτι τὰ χωρία τῶν Ρωμ. πηγῶν παρουσιάζουν κενὰ δὲν ἐπροχώρησεν ὁ Mommsen, Obl. τομ. 3 σελ. 214. Σπανίως διαισθάνεται τις ἀμφιβολίας εἰς ἄλλους. Βλ. π. χ. Savigny, Obl. § 49 σελ. 515. Windscheid § 282 σημ. 5, Burchard, σελ. 23 καὶ 36 Melchior, σελ. 6/7 καὶ 13, Kerssenboom, σελ. 18/19, Reatz, σελ. 27/28, Dernburg, § 32 σημ. 6, Arndts, § 221.

⁵². Βλ. ἀνωτέρω ὑπὸ στοιχείων σελ.

⁵³. Βλ. Wenger, ὡς ἄνω σελ. 696 ἐπ. Kreller, ὡς ἄνω σελ. 75/76 Jørgs—Wenger, σελ. 265 ἀριθ. 4.

⁵⁴. Ὁ W. Rathenau εἰς: die A.G. zwischen Macht und Recht.

ετάγη ὁ Κώδιξ οὗτος τὸ ἔργον τῆς Πανδεκτιστικῆς θεωρίας εἶχε λήξει. Τοῦτο ὅμως οὐδείς κατώρθωσε ν' ἀντίληφθῇ. Τὸ δημιουργικὸν πνεῦμα μετετρέπη εἰς ξηρὸν δόγμα, τὸ ὁποῖον ἀνεζήτει νὰ στηρίξῃ εἰς τὰ ρωμ. κείμενα καὶ τὰς περὶ ἑρμηνείας των ὑποθέσεις κάθε νέαν διὰ τὴν συναλλαγὴν ἀνακύπτουσαν περίπτωσιν. Ἀντὶ ν' ἀφεθῇ ἐλευθέρα διὰ ν' ἀναπτυχθῇ ἡ πρακτικὴ ὑπὸ τὸν νέον Κώδικα ἡ Πανδεκτιστικὴ διδασκαλία ἐμηχανεύθη πάσης μορφῆς τροχοπέδας διὰ νὰ τὴν ἐμπλέξῃ καὶ τὴν ἐμποδίσῃ, ὑπολαμβάνουσα, ὅτι οὕτω προσαρμόζει τὸ ἐπιβοθητικῶς ἰσχυρὸν ἀστικὸν ρωμ. δίκαιον πρὸς τὸ εἰδικώτερον, τὸ ἐμπορικόν. Σύγχυσις καὶ δυσχέρειαι ἄνευ προηγουμένου ἀνέκυψαν ἐντεῦθεν. Ἡ προσήλωσις εἰς τὸ δόγμα ἦτο τόσον ἰσχυρά, ὥστε νὰ παρίδουν διαπρεπεῖς νομικοὶ τὰ συμπεράσματα ἅτινα ὀφθαλμοφανῶς ὑπεδείκνυον αἰ νεώτεραι ἔρευναι ἐν τῷ Ρωμ. δικαίῳ ἐπὶ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς πολιτικῆς δίκης καὶ τῶν λοιπῶν θεσμῶν, ἰδίως τῶν *a. arbitrarie*.

Τέλος ἐγίνε τὸ ἀνεπανόρθωτον. Ὁ Γερμ. Κώδιξ τοῦ 1900 διετυπώθη οὐχὶ κατὰ τὰ πορίσματα ἐκεῖνα, ἅτινα ἀβιάστως ἀνέκυπτον ἐκ τῆς πρακτικῆς τοῦ Γεν. Γερμ. Ἐμπ. Κώδικος τοῦ 1861 ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐν τῇ ρωμαϊκῇ τῆς μορφῇ ὑποτιθεμένην δογματικὴν ἀριότητα τοῦ θεσμοῦ ⁵⁵.

Τὸ κλασσικώτερον παράδειγμα τῆς ἀνωτέρω περιπτώσεως εἶνε ὁ Leonhard καὶ τὸ τρανώτερον πειστήριον τοῦ ἰσχυρισμοῦ μου ἡ ἐργασία του. Ὅχι μόνον ἐνέμεινε καὶ ἐνετρύφησεν εἰς τὴν πλάνην, ὅτι τύπος παροχῆς κατὰ τὴν ρωμ. ἀντίληψιν εἶνε ἰσοδύναμος καὶ ταυτόσημος πρὸς ὅ,τι Πανδεκτισταὶ καὶ Γερμ. Ἐμπ. Κ. τοῦ 1861 εἶχον ἀποδεχθῇ, ἀλλὰ καὶ ἐμέμφθη τοὺς πάντας, διότι κακῶς διετύπωσαν τὴν ἔννοιαν ταύτην. Ἰδίᾳ δὲ τοὺς Συντάκτας τοῦ Γερμ. Κώδικος τοῦ 1900, διότι ἐξ ἐσφαλμένης προϋποθέσεως ὀρμώμενοι ἐπέβαλον ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ «Schuldort» τὸν ἀνεπιτυχῆ ὄρον «Erfüllungsort» ⁵⁶, τοὺς δὲ Ρωμαίους νομομαθεῖς διότι ἀνεζήτησαν χωρὶς ν' ἀνεύρουν καὶ ὀνοματίσουν καταλλήλως τὸν ὄρον ὁ ὁποῖος θὰ ἐδήλου ὅτι ἡ ἐνοχὴ εἶνε τοπικῶς προσδιωρισμένη ⁵⁷. Ταῦτα δὲ ἐκινῶν ἀπὸ τὴν ἀσάλευτον πεποιθήσιν ὅτι ὁ κατὰ τὸ σύγχρονον δίκαιον θεσμὸς τοῦ τόπου ἐκτελέσεως εἶχε βαθείας ρίζας εἰς τὴν ρωμ. περὶ δικαίου ἀντίληψιν. Φθάνων τελικῶς μέχρι τοῦ σημείου νὰ πιστεύῃ ὅτι αἱ ὑπ' αὐτοῦ διαχωρισθεῖσαι ἔννοιαι τοῦ Schuldort καὶ Vollzugsort ὀρθῶς εἶχον διατυπωθῇ εἰς αὐτὰ τὰ ρωμ. κείμενα.

Αὕτη εἶνε ἡ περίεργος καὶ παράδοξος διὰ τὴν τελικὴν τῆς ἐξέλιξιν ⁵⁸ μορφή

⁵⁵. Βλ. κατωτέρω § 6 τῆς μελέτης ταύτης.

⁵⁶. Βλ. τὴν ὡς ἄνω μελέτην του σελ. 1/2. Τὴν σκέψιν ταύτην ἀναλύει καὶ ἀναπτύσσει εἰδικώτερον κατωτέρω σελ. 5 σελ. 28/29, σελ. 65/67, 108/9, 165/166.

⁵⁷. Οὕτω ἀξία μνείας, ὡς προδίδουσα τὸν προσηνατολισμὸν τῆς σκέψεώς του ἡ φράσις «.....den sinnlichen Begriff.....wenn die Schuld örtlich lokalisiert ist», ἐνθ' ἄν. σελ. 14.

⁵⁸. Βλ. ἀνωτέρω σελ. 276 τοὺς εἰς τὰς σημ. 12, 13 ἀναφερομένους συγγραφεῖς εἰς τὰ αὐτόθι χωρία.

τοῦ θεσμοῦ τοῦ τόπου ἐκτελέσεως εἰς τὸ κρατῆσαν κατὰ τὴν Πανδεκτιστικὴν ἐποχὴν δίκαιον, τὸ ὑποτιθέμενον Ρωμ. δίκαιον.

§ 5.

Ὁ τόπος ἐκτελέσεως εἰς τὸν Γενικὸν Γερμανικὸν Κώδικα τοῦ 1861.

1. Προτοῦ ἐγκαταλείψωμεν τὸ κεφάλαιον τῆς Πανδεκτιστικῆς θεωρίας καὶ πρακτικῆς κατ' ἀνάγκην θὰ θίξωμεν τὸ θέμα τῆς συμβολῆς τοῦ Γενικοῦ Γερμ. Ἐμπορικοῦ Κώδικος εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς ἐννοίας τοῦ τόπου ἐκτελέσεως κατὰ τὴν περίοδον ταύτην. Εἰς τὸ κεφάλαιον αὐτὸ παρατηρῶ τὰ ἀκόλουθα :

1. Ἡ σύνταξις τοῦ Κώδικος τούτου παρ' ὅλην τὴν ἐπιρροὴν τοῦ von Savigny δὲν ἠκολούθησε τὴν γνώμην του, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐκ τοῦ νόμου τόπος ἐκτελέσεως καὶ ὥρισεν εἰς ἄρθρ. 324 πότε ἐκ τοῦ νόμου ὑφίσταται ὑποχρέωσις πρὸς παροχὴν εἰς ὠρισμένον τόπον⁵⁹.

2. Θεωρία καὶ νομολογία ἐξέφυγον τῆς ἀμέσου ἐπιρροῆς τῶν ρωμαϊκῶν δογματῶν καὶ προήγαγον τὸν νέον θεσμόν πρὸς ἐκεῖνα τὰ πλαίσια, τὰ ὁποῖα ἀπαντῶνται εἰς τὸν Γερμ. Κώδικα τοῦ 1900. Ὁ Regelsberger⁶⁰ οὕτω παρετήρησεν ὅτι ἐκτὸς τοῦ τόπου ἐκτελέσεως, ὑπάρχει καὶ ὁ τόπος προορισμοῦ τοῦ πράγματος ὡς καὶ ὁ τόπος τῆς ὑλικῆς αὐτοῦ παραδόσεως. Εἰς ἀμφοτέρους οἱ νόμοι καθορίζουν ἰδίας συνεπέας. Κατ' ἀκολουθίαν ἔρριψε τὸν σπόρον τῆς πρώτης ὑποψίας, ὅτι ὁ κατὰ τὸ ἄρθρ. 324 Γ.Γ.Ε.Κ. τόπος παροχῆς δὲν εἶνε ἐκεῖνος, ὅπου συγκεντροῦται ὀλόκληρος ἢ δραστηριότης τοῦ ὀφειλέτου. Τὸ σημεῖον αὐτὸ εἶνε σημαντικόν. Διότι καθ' ὅλον τὸν 19ον αἰῶνα ἡ Πανδεκτιστικὴ ἀποψις κατέβαλεν εἰς τὸν τομέα τοῦ τόπου ἐκτελέσεως διηνεκτῆ συγκεντρωτικὴν, ἃς εἶπωμεν, προσπάθειαν. Ἐκκινουῦσα ἀπὸ τὴν σκέψιν, ὅτι ὁ ὀφειλέτης ὑπέχει ὑποχρέωσιν νὰ καταβάλλῃ εἰς τὸν τόπον ὅστις κατὰ τὴν σύμβασιν ἢ τὸν νόμον ἦτο τόπος τῆς ἐνοχῆς προσεπάθησε νὰ καθορίσῃ ὅσον ἡδύνατο καλλίτερον ποῦ θὰ ἐξεδηλοῦτο καὶ ἔπρεπε νὰ περατωθῇ ἐνιαίως καὶ ὡς σύνολον πᾶσα δραστηριότης τοῦ ὀφειλέτου. Ἀνεζητεῖτο ὁ «locus dissonandi obligationis» εἰς ταύτην δὲ τὴν προσπάθειαν ἠναλώθη καὶ ἡ δραστηριότης τοῦ Leonhard. Αἱ παρατηρήσεις τοῦ Regelsberger ἤλθον συνεπῶς ὡς ὑπόμνησις τῆς πραγματικότητος, ἡ ὁποία ὠδήγησεν εἰς τὴν διάλυσιν

⁵⁹. Τοῦτο ὁμοθῶμως ἀναγνωρίζεται: Βλ. Regelsberger εἰς Endemann's H.buch, τομ. II, § 254 σελ. 506 ἐπ. Hahn, Kommentar, 1882 τομ. 2, εἰς ἄρθ. 324 σχολ. 1, Pisko εἰς Staub, Kom. zu A.D.H.G.B. 1904 τομ. 2 σχολ. 6, Gareis-Fuchsberger εἰς ἄρθ. 324 σχολ. 356. Thael, 1879, § 269. Endemann, ἐνθ' ἄν. § 91.

⁶⁰. Ἐνθ. ἄν. αὐτόθι.

τοῦ μύθου ὅτι ὑπάρχει ἐνότης ἐκτελέσεως εἰς τὸν ἐκ τῆς ἐνοχῆς ἀρμόδιον τόπον παροχῆς.

3. Ὁ Thöl φθάνει ἐπίσης εἰς τὸ ὡς ἄνω ἀποτέλεσμα ἐμμέσως ὁμως. Ὑποτάσσει τὴν ἔννοιαν τοῦ τόπου ἐκτελέσεως εἰς τὰς γενικωτέρας διακρίσεις τῆς ἀγοραπωλησίας⁶¹. Διαστέλλων τρεῖς κατηγορίας παραδόσεως τοῦ πωλουμένου, παραμερίζει κατ' οὐσίαν τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ τόπου ἐκτελέσεως τοῦ ἄρθρ. 324 Γ.Γ.Ε.Κ. καὶ κρίνει τὴν πρὸς παροχὴν ὑποχρέωσιν τοῦ ὀφειλέτου ἐκ τῆς ἐκάστοτε μορφῆς τῆς ἀγοραπωλησίας. Ἐκ προσεκτικῆς μελέτης τῶν κάπως χαλαρῶς πρὸς ἀλλήλας διατυπουμένων ἀπόψεων τοῦ⁶² συνάγω ὅτι ἀρνεῖται κατ' οὐσίαν ἄμεσον περιεχόμενον εἰς τὸν θεσμόν τοῦ τόπου ἐκτελέσεως. Θεωρεῖ τὸ ἄρθρ. 324 θεμελιῶν μόνον ἰδιότητα ἀρσίμου χρέους διὰ τὸν πωλητὴν εἰς κάθε ἀγοραπωλησίαν, ἐκτὸς τῆς εἰδικῆς κατηγορίας τῶν ἐπιτοπίων πωλήσεων⁶³. Ἐπομένως μόνον σημασίαν δόγματος τοῦ ἐνοχικοῦ δικαίου κέκτηται κατὰ τὴν ἐκδοχὴν ταύτην τὸ ἄρθρ. 324 Γ.Γ.Ε.Κ. καὶ οὐχὶ νομικῆς ἐπιταγῆς μὲ ἀμέσους πρακτικὰς συνεπείας.

II. Ἡ νομολογιακὴ πεῖρα. Τὸ μέγιστον πλεονέκτημα τῆς πρακτικῆς τοῦ Γ.Γ.Ε.Κ. εἶνε ὅτι ἐπέτρεψεν εἰς εὐρεῖαν κλίμακα καὶ εἰς τὸ φυσικόν τῆς περιβάλλον, ὡς εἶνε αἱ ἐμπορικαὶ σχέσεις, τὴν δοκιμὴν τῆς περὶ τόπου ἐκτελέσεως γενικῆς διατάξεως τοῦ ἄρθρ. 324. Τὰ πορίσματα τῶν παρατηρήσεών μου θὰ πειραθῶ νὰ ἐκθέσω εἰς τὰς κάτωθι γενικὰς γραμμὰς.

1. Ἐλκω συμπεράσματα ἐκ τῆς νομολογίας τοῦ Ἀνωτάτου Ἐμπορικοῦ Δικαστηρίου τοῦ Ράιχ (ROHG), ἥτις κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν καὶ ὁμόθυμον γνώμην ἐρμηνευτῶν καὶ πρακτικῶν σχολιαστῶν, ἀποτελεῖ τὴν κυριωτέραν πηγὴν κρίσεως περὶ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ὅλου θεσμοῦ. Ἐλαβον ἐπὶ πλέον πλήρως ὑπ' ὄψιν τὴν Χανσεατικὴν νομολογίαν, ἀποτυπωμένην εἰς τὰς συλλογὰς τῆς Hanseatische Gerichtszeitung, διότι λόγῳ τῆς ἰδιαζούσης αὐτόθι ἐμπορικῆς καὶ διαμετακομιστικῆς κινήσεως αἱ κρίσεις τῶν Δικαστηρίων αὐτῶν διετήρησαν ἀξίαν προσοχῆς αὐτοτέλειαν.

2. Ἡ πρώτη ἐντύπωσις τοῦ ἀντικρύζοντος τὴν νομολογίαν εἶνε ἡ εἰκὼν τῆς δυσχερείας καὶ συγχύσεως, ἣν πρέπει νὰ ὑπερνήκησῃ ἡ δικαστικὴ κρίσις. Κατηναλώθησαν τεράστια ποσότητες φαιῶς οὐσίας καὶ ἐγένετο σπατάλη συλλογισμῶν διὰ νὰ ἐξιχνιάσῃ τὸ Δικαστήριον, ἂν συνωμολογήθῃ σιωπηρῶς τόπος ἐκτελέσεως. Αἱ δυσχέρειαι ἐβάρυνον κυρίως τὰς περιπτώσεις διατοπίων συμβάσεων. Ἐπρεπε, διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς συμπέρασμα ὁ Δικαστὴς νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὴν φύσιν τῆς συναλλαγῆς καὶ νὰ ἐκτιμήσῃ τὰς συμφω-

⁶¹. Handelsrecht, § 269, III.

⁶². Thöl, ὡς ἄνω § 248 ἐν τέλει καὶ § 269 ὑπὸ V ἐν τέλει σελ. 885 καὶ σελ. 886, τῆς ἕκτης ἐκδόσεως.

⁶³. Thöl, ὡς ἄνω § 269, ὑπὸ IV, 1. Πρόκειται περὶ τῶν κατὰ τὸν Γ.Γ.Ε.Κ. ὀνομασθέντων «Platzgeschäfte».

νίας τῶν συμβαλλομένων. Πλὴν διὰ τὴν ἀναγκαίαν ἐπιβεβαίωσιν τοῦτο ἔπρεπε νὰ μελετηθῆ ἡ ἀλληλογραφία, νὰ καθορισθῆ ἡ νομικὴ ἀξία ἐντύπων προσφορῶν, ἢ τηλεγραφικῶν ἐντολῶν καὶ νὰ κριθῆ ποίαν σημασίαν εἶχον δηλώσεις μεσιτῶν, ἢ ἄλλων ἐνδιαμέσων τοὺς ὁποίους τὰ μέρη εἶχον ἐπιφορτίσει μὲ τὴν πραγματοποιήσιν τῆς συμφωνίας. Ἀπεδείχθη ὅτι ἦτο δυσχερέστατον νὰ καταλήξῃ τὸ Δικαστήριον εἰς κρίσιν ἀνεπιφύλακτον ἐπὶ τοῦ θέματος, ἂν ὠρίσθη τόπος ἐκτελέσεως. Τὸ φαινόμενον ἐξηγεῖται λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ ταχύτης μὲ τὴν ὁποίαν πραγματοποιοῦνται αἱ συναλλαγαὶ δὲν ἐπιτρέπει εἰς τοὺς συμβαλλομένους νὰ ἐλέγξουν τὴν σύμπτωσιν τῆς βουλήσεώς των ἐπὶ θεμελιωδῶν σημείων τῆς συμβάσεως. Χιλιάδες συμφωνίαι ἐκτελοῦνται χωρὶς νὰ ἔχουν ἀντιληφθῆ οἱ συμβαλλόμενοι, ὑπὸ ποῖον καθεστῶς τόπου ἐκτελέσεως ἐνήργησαν. Ὅπου δι' οἰονδήποτε λόγον προσέκοπτεν ἡ ὁμαλὴ τῶν συμπεφωνημένων διεκπεραίωσις, ἐκεῖ ἀνέκυπτεν ἡ δυσχέρεια ἐξευρέσεως τόπου ἐκτελέσεως, ὅποτε τὰ Δικαστήρια ἐπεδίδοντο εἰς μαντικὰς τέχνας διὰ νὰ ἐξιχνιάσουν τί πιθανῶς ἠβουλήθησαν οἱ διάδικοι ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου αὐτοῦ. Ἡ νομολογία τοῦ Ἀνωτάτου Ἐμπορικοῦ Δικαστηρίου παρουσιάζει πλῆθος τοιούτων παραδειγμάτων ⁶⁴. Ἐντύπωσιν προξενεῖ ἡ σταθερότης τῆς εἰς τὴν ἀρνησιν νὰ δεχθῆ, ὅτι ρῆτραι προβλέπουσαι παροχὴν εἰς ὠρισμένον τόπον δὲν ἐπέβαλλον κατ' ἀνάγκην τὴν κρίσιν ὅτι περικλείουν συμφωνίαν περὶ τόπου ἐκτελέσεως. Π.χ. ἡ τὸσον συνήθης ρῆτρα «παραδοτέον franco Wagon εἰς Υ.» ἠρμηνεύθη στενωῶς, ὡς ρυθμίζουσα μόνον τὰ ἔξοδα τῆς ἀποστολῆς καὶ οὐχὶ ἐπὶ πλέον καὶ τὸν τόπον τῆς παροχῆς ⁶⁵. Προσπάθειαν ἑντονον κατέβαλον τὰ Δικαστήρια νὰ εὐνοήσουν τὸν ὀφειλέτην καὶ διὰ τοῦτο παρεῖδον ἀκόμη καὶ τὸν ὄρον «παραδοτέον» ⁶⁶ ὅστις γραμματικῶς καὶ λογικῶς ἐρμηνευόμενος ἀναφέρεται εἰς παράδοσιν νομῆς πράγματος, καὶ κατ' ἀκολουθίαν τεκμαίρει πρόθεσιν ὀρισμοῦ τόπου ἐκτελέσεως παροχῆς. Ἡ νομολογία τοῦ Γεν. Γερμ. Κώδικος ἐνέμεινε σταθερῶς εἰς τὴν ἀποψιν ταύτην, καίτοι

⁶⁴. Βλ. εἰς τὴν συλλογὴν τῶν ἀποφάσεων τοῦ R.O.H.G., ὑπὸ τὰ ἀρχικὰ ταῦτα ἀναφερομένων, τὰς : ROHG τῆς 7-5-1872, ἐν τομ. 6 σελ. 102, ἰδίᾳ σελ. 106 ἐπ. τῆς 21-12-1872 ἐν τομ. 8 ἀριθ. 72 τῆς 15-2-1873 εἰς 9 ἀριθ. 24 σελ. 80/81 τῆς 8-11-1873 εἰς 11 ἀριθ. 101 σελ. 314 τῆς 6-12-1873 εἰς 12 ἀριθ. 10 τῆς 1-5-1875 εἰς 16 ἀριθ. 99 σελ. 394 R.G. τῆς 9-2-1881 εἰς τὴν Hanseatische Gerichtszeitung (ἐφεξῆς Hans. G.Z.) τομ. 2, Α' ἀριθ. 8 Hans. O.L.G. τῆς 8-3-1883 εἰς 4, Α' ἀριθ. 47 τὸ ἴδιον τῆς 13-6-1887 εἰς 8, Α' ἀριθ. 67 τὸ αὐτὸ τῆς 23-6-1888 εἰς τομ. 9, Α' ἀριθ. 103 Hans O.L.G τῆς 15-4-1887 εἰς 9, Α' ἀριθ. 71 Ἐφ. Λυβέκης 28-3-1890 εἰς 11, Α' ἀριθ. 72—R.G. τῆς 1-2-1893, ἐν 14, Α' ἀριθ. 80 Ἐφ. Ἀμβούργου τῆς 12-2-1898 ἐν τομ. 19, Α' ἀριθ. 39.

⁶⁵. Βλ. ἰδίᾳ ἐν R.O.H.G. τῆς 21-12-1872 ἐν 8 ἀριθ. 72 καὶ τῆς 8-11-1873 εἰς 11 ἀριθ. 101. R.G. 9-2-1881 εἰς Hans G.Z., 2, Α' ἀριθ. 8 Πρωτ. Ἀμβ. τῆς 21-1-1888 αὐτόθι εἰς 9, Α' ἀριθ. 103 Hans O.L.G. τῆς 15-4-1887 εἰς 9, Α' ἀριθ. 71.

⁶⁶. Ἐν τῇ Γερμανικῇ «zu liefern», συνεπῆς ἐπομένως καὶ πρὸς τὸ κείμενον τοῦ ἀρθ. 324 Γ.Γ.Ε.Κ.

τοῦτο κατέστη ἀφορμὴ ἂν μῆτι ἄλλο, ἐξαιρετικοῦ κόπου δι' αὐτήν⁶⁷. Διότι εἰς πάσας σχεδὸν τὰς περιπτώσεις ἢ ρήτρα «Γραφεο.....» ἦτο ἐκ τῶν πλέον σταθερῶν σημείων, ἐξ ὧν ἠδύνατο νὰ τεκμαρθῆ σύμπτωσις βουλήσεως τῶν συναλλαγέντων. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ἐτίθετο ἐκποδῶν ἢ ρήτρα ὡς ἀκατάλληλον στοιχεῖον πρὸς ὀρισμὸν τόπου παροχῆς ἐν τῇ δίκῃ ἠναγκάζετο τὸ Δικαστήριον νὰ προσφύγῃ εἰς μάρτυρας καὶ εἰς τὰς πλέον σκολιάς σκέψεις διὰ νὰ θεμελιώσῃ ἄλλως τὸν τόπον ἐκτελέσεως. Τὸ πρῶτον ἄμεσον πόρισμα ἐκ τῆς νομολογίας ταύτης εἶνε ἡ διαπίστωσις ὅτι ἡ περὶ τόπου ἐκτελέσεως ἐρμηνευτικὴ διάταξις τοῦ ἄρθρ. 324 Γ.Γ.Ε.Κ. συνετέλεσεν εἰς δημιουργίαν σοβαρῶν δυσχερειῶν περὶ τὸ θέμα τῆς ἀποδείξεως. Ἐλλειπούσης τῆς διατάξεως δὲν θὰ προσέκοπτεν ἴσως ἡ δικαστικὴ κρίσις εἰς τὴν ἀνάγκην ἐρεύνης, ἂν ὠρίσθη καὶ ποῦ ὠρίσθη τόπος ἐκτελέσεως τῆς παροχῆς.

3. Εἰς τὴν ὡς ἄνω ἐμπλοκὴν συνετέλεσεν οὐκ ὀλίγον καὶ ἡ ἑτέρα ἐρμηνευτικὴ διάταξις τοῦ ἄρθρ. 345 ἐδ. 1 Γ.Γ.Ε.Κ. Ἐξ αὐτῆς προκύπτει τὸ τεκμήριον μὲ τὸ ὁποῖον ἡσχολήθη πολλάκις ἡ νομολογία⁶⁸, ὅτι τόπος ἐκτελέσεως διὰ τὴν ὀφειλὴν τοῦ πωλητοῦ εἶνε ὁ τόπος τῆς ἀφετηρίας ἀποστελλομένου πράγματος εἰς συναλλαγὰς ἐξ ἀποστάσεως. Τοῦτο συνάγεται ἐμμέσως ἐκ τοῦ κανόνος, ὅτι ὁ ἀγοραστὴς φέρει τὸν κίνδυνον τοῦ πράγματος ἀπὸ τῆς παραδόσεώς του εἰς τὸν μεταφορέα. Ἐφ' ὅσον ὁ ἀγοραστὴς φέρει τὸν κίνδυνον τῆς ἀποστολῆς καὶ ἡ πρὸς παροχὴν δραστηριότης τοῦ ὀφειλέτου πωλητοῦ ἐξαντλεῖται μὲ τὴν παράδοσιν τοῦ ἀντικειμένου τῆς πωλήσεως εἰς χεῖρας τοῦ μεταφορέως εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο πρέπει νὰ εἶνε ὁ τόπος ἐκτελέσεως.

Ἐπίκουρον εἰς τὴν ἀνωτέρω ἐρμηνείαν προσετέθη καὶ τὸ 2ον ἐδαφίον τοῦ ἄρθρ. 345 εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιόδους του. Διότι ἡ μὲν πρώτη περίοδος διατυπώνει τὸν κανόνα ὅτι κατ' ἐξαίρεσιν τοῦ 1ου ἐδαφίου τότε μόνον οἱ κίνδυνοι ἐκ τῆς μεταφορᾶς πωληθέντος πράγματος βαρύνουν τὸν πωλητὴν, ὅταν ρητῶς ὠρίσθη ἐν τῇ συμβάσει, ὅτι ὁ τόπος εἰς ὃν κατευθύνεται τοῦτο ἀποτελεῖ διὰ τὸν πωλητὴν τόπον παροχῆς (ἐξυπονοεῖται ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ἄρθρ. 324). Ἐπομένως ὡσάκις δὲν ὀρίζεται ρητῶς ὁ τόπος κατευθύνσεως ὡς τόπος ἐκτελέσεως, ὁ τόπος παραδόσεως εἰς τὸν μεταφορέα καθίσταται ἡ τεκμαίρεται ἐξ ἀντιδιαστολῆς τόπος ἐκτελέσεως.

Ἡ δὲ δευτέρα περίοδος τοῦ ἐδ. 2 ἄρθρ. 345 καθιστᾷ πλέον ἐπιτακτικὴν τὴν ἀνάγκην ρητῆς καὶ σαφοῦς συμφωνίας διὰ τὸν τόπον ἐκτελέσεως, διότι ἀπαγγέλλει τρίτον κατὰ σειρὰν ἐρμηνευτικὸν κανόνα, ὅτι ἡ ἀνάληψις ἐξ ὀδῶν καὶ δαπανημάτων ἀφορώντων τὴν ἀποστολὴν τοῦ ἀντικειμένου τῆς παροχῆς

⁶⁷. Πρβ. τὴν ἀνωτέρω σημ. 64 καὶ 65 νομολογίαν ἐνθα ἐκτὸς τῆς ρήτρας «Γραφεο» καὶ ἄλλαι, ἀναγόμεναι εἰς τὰ ἐξοδα τῆς μεταφορᾶς.

⁶⁸. Βλ. τὸ θέμα τοῦτο εἰδικῶς ἀπασχολοῦν τὴν κρίσιν τῶν Δικαστηρίων εἰς τὰς ἀνωτέρω σελ. 292 σημ. 64 μνημονευόμενας ἀποφάσεις.

δὲν τεκμηριοῖ ὅτι ὁ τόπος κατευθύνσεως κατὰ τὴν πρόθεσιν τῶν συμβαλλομένων εἶνε ὁ τόπος ἐκτελέσεως ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ἄρθρ. 324 τοῦ Γ.Γ.Ε.Κ. Ἐπομένως ἐν ἀμφιβολίᾳ πάλιν ὁ τόπος παραδόσεως εἰς τὸν μεταφορέα καὶ οὐχὶ ὁ τοῦ προορισμοῦ τοῦ πράγματος εἶνε τόπος ἐκτελέσεως.

4. Οὐτε πολλοὶ οὔτε ὀλίγοι, τέσσαρες ἐν συνόλῳ ἐρμηνευτικοὶ κανόνες, τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ὁ Δικαστὴς, προτοῦ καταλήξει ἐπὶ τοῦ σημείου : ποῦ εἶνε ὁ τόπος παροχῆς; Συμπεραίνω ἐντεῦθεν, ὅτι οὐδὲν ἐπιδρᾷ δυσμενέστερον εἰς τὴν διαμόρφωσιν ὀρθῆς νομολογιακῆς κρίσεως, εἰμὴ τὸ πλῆθος γενικῶν ἐρμηνευτικῶν κανόνων⁶⁹.

Πρῶτον ὅτι ἐν τῇ ἐπαλλήλῳ ἀπασχολήσει τοῦ Δικαστοῦ νὰ κρίνῃ, ἂν τὸ πραγματικὸν μέρος δικαιολογῇ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἐρμηνευτικῶν κανόνων δεινοπαθῇ μοιραίως ἢ οὐσία.

Δεύτερον, διότι, ὡς ἤδη ἐξέθηκα, εἰς τὰς συγχρόνους συναλλαγὰς ἢ ταχύτης μὲ τὴν ὁποίαν ἐκτελοῦνται δὲν ἀφήνει εὐχέρειαν εἰς τοὺς συμβαλλομένους νὰ ἐκδηλώσουν σαφῶς τὰς προθέσεις των ἐπὶ τοσοῦτον εἰδικῶν σημείων, ὡς τὰ εἰς τὰ ἄρθρ. 324 καὶ 345 διαλαμβανόμενα.

5. Τέλος προσεκτικὴ παρατήρησις ἄγει εἰς τὸ ἀπροσδόκητον συμπέρασμα, ὅτι ἡ κατὰ γράμμα ἐφαρμογὴ τῶν ἐν ἄρθρ. 345 ἐρμηνευτικῶν κανόνων κατ' οὐσίαν καταργεῖ τὴν διάταξιν τοῦ ἄρθρ. 324. Δηλαδή : ἐν ὑστάτῃ ἀναλύσει ἢ θέσει τοῦ ζητήματος ἔχει ὡς ἐξῆς : ἂν οὐδὲν προκύπτει διὰ τὰς προθέσεις τῶν συμβαλλομένων τόπος παροχῆς εἶνε κατὰ νόμον ἢ κατοικία τοῦ ὀφειλέτου. Ἄν συναγεται ἐκ τῆς συμβάσεως τόπος παροχῆς τότε οὔτε τὸ ἄρθρ. 324 ἀλλ' οὔτε καὶ τὰ εἰδικὰ θέματα τοῦ ἄρθρ. 345 τυγχάνωσι ἐφαρμογῆς. Κατ' ἀκολουθίαν ἕδαφος χρησιμοποίησεως τῶν διαφόρων περιπτώσεων τοῦ νόμου ὑφίσταται μόνον ἐν ἐλλείψει ρητῆς συμφωνίας περὶ τόπου παροχῆς. Τότε μόνον κατὰ τὸ ἄρθρ. 345 ἐδ. 1 Γ.Γ.Ε.Κ. ὁ ὀφειλέτης πωλητῆς παραδίδων εἰς τὸν μεταφορέα τὸ πρᾶγμα, ἐκτελεῖ νομίμως τὴν παροχὴν διότι ἡ παράδοσις αὕτη, συντρέχοντος καὶ τοῦ τεκμηρίου τῶν δύο περιόδων τοῦ ἐδ. 2 ἄρθρ. 345 ἐξικνεῖται εἰς θεμελίωσιν τόπου παροχῆς. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὅμως οὐχὶ ἡ κατοικία ἢ ἡ ἐμπορικὴ ἐγκατάστασις τοῦ ὀφειλέτου, ἀλλ' ὁ τόπος ὅπου κεῖται τὸ πρᾶγμα ἢ ὅπου παραδίδεται εἰς τὸν μεταφορέα γίνεται τόπος ἐκτελέσεως. Πρόδηλον ὅτι ὁ νομοθέτης δὲν ἐσχέθη οὕτω τὰ πράγματα. Ὅτι δηλαδή κατὰ κανόνα ὁ τόπος τῆς ἐμπορικῆς ἐγκαταστάσεως ἢ τῆς κατοικίας τοῦ ὀφειλέτου θὰ ἦτο διάφορος τοῦ τόπου παραδόσεως τοῦ πωλουμέ-

⁶⁹. Οὐχὶ ἐνθαρρυντικὸν καὶ τὸ θέαμα τῆς θεωρίας τοῦ Γ.Γ.Ε.Κ. Συγκρίνων τοὺς: Gareis—Fuchsberger, εἰς ἄρθ. 324 σχολ. 356 ἐπ. καὶ 345, σχολ. 76 ἐπ. Hahn, τομ. 2 εἰς 345 § 1—3 καὶ 324 σχολ. 1 ἐπ. Staub—Pisko, εἰς 324, § 6—8 καὶ εἰς 345 § 1 ἐπ. Thiel, § 248 καὶ 269, Regelsberger, εἰς Endemann, τομ. 2 § 254 καὶ Gareis, αὐτόθι § 268, πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς ἑαυτοὺς θὰ ἀντιληφθῇ πόσον ἀσταθῆς καὶ ἀβέβαιον εἶνε τὸ θέμα καὶ αἱ ἐπ' αὐτοῦ κρίσεις των.

νου πρὸς μεταφοράν. Ἐπίστευσε ἀσφαλῶς τὸ ἀντίθετον, ὅτι κατὰ κανόνα ὁ πωλητὴς παραδίδει τὸ πρᾶγμα πρὸς μεταφοράν εἰς τὸν τόπον τῆς ἐμπορικῆς του ἐγκαταστάσεως, ἐκ τούτου δὲ ἤχθη εἰς διατύπωσιν τοῦ ἐν ἄρθρῳ 324 Γ.Γ.Ε.Κ. νομικοῦ κανόνος. Ἡ ἐξέλιξις τῆς συναλλαγῆς ἐπομένως διέψευσε τὸν νομοθέτην. Εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων ὅπου ἐτέθη πρόβλημα ἀνευρέσεως τοῦ τόπου ἐκτελέσεως, τόπος φορτώσεως καὶ τόπος ἐμπορικῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ ὀφειλέτου διέφερον οὐσιωδῶς. Π.χ. ὁ πωλητὴς εἶνε ἐγκατεστημένος ἐν Ἀθήναις καὶ ὁ ἀγοραστὴς εἰς Πειραιᾶ τὸ δὲ ἀντικείμενον τῆς πωλήσεως θὰ φορτωθῇ εἰς Μυτιλήνην (ἔλαιον) διὰ τὰ κομισθῆ εἰς Πειραιᾶ. Τόπος παροχῆς κατὰ τὸ ἄρθρ. 324 εἶνε αἱ Ἀθῆναι, ἐνῶ κατὰ τὸ ἄρθρ. 345 ἡ Μυτιλήνη. Ἐπειδὴ αἱ Ἀθῆναι οὐδεμίαν σχέσιν πρὸς τὴν συναλλαγὴν ἔχουν τὸ Δικαστήριον κατὰ τ' ἀνωτέρω δεδομένα πρέπει νὰ θεωρήσῃ τὴν Μυτιλήνην τόπον παροχῆς⁷⁰. Οὕτως ὁ κανὼν τοῦ ἄρθρ. 324 ὑποκαθίσταται ἀπὸ τὸν τοῦ ἄρθρ. 345.

6. Πόρισμα κάθε ἄλλο ἢ ἐνθαυρντικὸν τὸ ἀνωτέρω. Ὁ τόπος παροχῆς ἐν τῇ νομικῇ μορφῇ τῆς γενικῆς διατάξεως ἀπέτυχε ν' ἀποδώσῃ ἄξιόν τι ἀποτελέσμα.. Ἐβλαψεν ἀντιθέτως, διότι κατεπόνησε καὶ παρεπλάνησε τὴν δικαστικὴν κρίσιν. Ἀπετέλεσε πέραν τούτου τεχνικὸν νέφος τὸ ὅποῖον ἡμπόδισε τὴν θεωρίαν καὶ τὰ δικαστήρια νὰ ἴδουν τὴν ἐξέλιξιν τῆς συναλλαγῆς. Φρονῶ ὅτι ἡ ἐποχὴ τῆς ταχείας ἐναλλαγῆς καταστάσεων, εἰς ἣν περιῆλθεν ἡ ἀνθρωπότης ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνος ἐπέδρασε καὶ εἰς τὸ δίκαιον τῆς συναλλαγῆς. Τυποποιήσις μορφῶν καὶ συμβολικοὶ ὅροι ἢ ρῆτραι διώκουν τὸν σκοπὸν τῆς ἀντικαταστάσεως μακρῶν συμβολαίων καὶ συμφωνιῶν. Σκοπὸς συναλλαγῆς καὶ δικαίου ἔδει νὰ εἶνε ἐπομένως ἡ τάσις πρὸς σχηματοποίησιν καὶ καθιέρωσιν ὠρισμένου νοήματος εἰς συμφωνίας συντελουμένας ὑπὸ τὸ καθεστῶς συγκεκριμένων συμβολικῶν ρητρῶν. Ἀγοραστὴς καὶ πωλητὴς, συμβαλλόμενοι ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ρήτρας «franco Waggon» ἢ «ex quai», ἢ ἄλλης σχετικῆς, ὀφείλον ἐκ τῶν προτέρων νὰ γνωρίζουν ὅτι τόπος ἐκτελέσεως, κίνδυνος, εἰδίκευσις καὶ πᾶν σχετικὸν εἰς τὴν ἀγοραπωλησίαν θέμα θὰ τυγχάνουν συγκεκριμένης λύσεως. Ἄν ἀπαξ ἐτυποποιεῖτο ἡ λύσις θὰ ἐσυνήθιζον ὅλοι καὶ θ' ἀπεφεύγοντο εἰς τὸ μέλλον ἐριδες. Τὰ ἄρθρ. 324 καὶ 345 Γ.Γ.Ε.Κ. ἐπιτρέπουν ἀντὶ τούτου διάφορον εἰς ἐκάστην συναλλαγὴν, μὲ τὰς ἄνω ρήτρας, λύσιν τοῦ θέματος τῆς εἰδικεύσεως, κινδύνων, τόπου παροχῆς κλπ.

Τὸ συμπέρασμα ἐκ τῆς προβλεπτικότητος τοῦ νόμου εἶνε κατὰ συνέπειαν ἀβεβαίωτης ἐν τῇ συναλλαγῇ. Ἡ Γαλλικὴ νομοθεσία πλέον ἀτελής εἰς νομο-

⁷⁰. Σχετικαὶ ἀποφάσεις αἱ: R.O.H.G. τῆς 8-11-1873 τομ. 11 ἀριθ. 101, τῆς 23-4-1873 ἐν 10 ἀριθ. 38 τῆς 24-6-1873, ἐν 10 ἀριθ. 79 σελ. 348, τῆς 1-2-1875 ἐν τομ. 16 ἀριθ. 5 σελ. 15 καὶ εἰς Hans. G. Z. R.G. τῆς 9-2-1881 εἰς τομ. 2, Α' ἀριθ. 8 Hans O.L.G. τῆς 16-5-1889, αὐτόθι ἀριθ. 66, Πρωτ. Λυβέκης τῆς 28-3-1890 εἰς 11, ἀριθ. 72.

θετικήν πρόβλεψιν, εἶχεν εὐτυχέστερα ἀποτελέσματα ἐν προκειμένῳ, διότι ἄφησεν ἐλευθέραν τὴν συναλλακτικὴν πρακτικὴν νὰ κρυσταλλοποιήσῃ εἰς ἰδιαιτέρα σχήματα κάθε ἀξίαν λόγου περιπτώσιν. Τοῦτο μοι ἐδόθη ἡ ἀφορμὴ νὰ τονίσω ἀλλαχοῦ εἰς μελέτας μου περὶ τῶν ναυτικῶν ἀγοραπωλησιῶν ⁷¹.

7. Ἐντὸς τοῦ κύκλου τῶν διατοπίων συμβάσεων συνετελέσθη ἐπίσης τὸ πρῶτον ρῆγμα εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ τόπου παροχῆς. Ἐνῶ κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Γ.Γ.Ε.Κ. καὶ τὴν Πανδεκτιστικὴν ὁ τόπος ἐκτελέσεως εἶνε ἐνιαῖος, διότι ἐκεῖ συμπληροῦνται πᾶσαι αἱ πρὸς ὀλοκλήρωσιν τῆς παροχῆς ἀπαιτούμεναι ἐνέργειαι τοῦ ὄφειλέτου, ἡ νομολογία διέστειλε καὶ ἐπέβαλε ὡς ἰδιαιτέραν περιπτώσιν τὸν «τόπον παραδόσεως τοῦ πράγματος» ⁷². Ἡ εἰδικὴ αὕτη ἔννοια ἐστηρίχθη εἰς τὸ ἄρθρ. 347 Γ.Γ.Ε.Κ. δυνάμει τοῦ ὁποίου ἐπιβάλλεται εἰς τὸν ἀγοραστὴν εὐθύς ἅμα τῇ παραλαβῇ ἐξέτασις τοῦ πράγματος καὶ ἄμεσος ὑπόδειξις τῶν τυχόν ἐλαττωμάτων πρὸς τὸν πωλητὴν. Ὁ πωλητὴς ὑπέχρεως νὰ συμπράξῃ καὶ βοηθήσῃ τὸν ἀγοραστὴν εἰς διακρίβωσιν τῶν ἐλαττωμάτων δὲν ἀπαλλάσσεται πάσης ὑποχρέσεως ὡς πρὸς τὸ πρᾶγμα, προτοῦ βεβαιωθῇ τὸ ἀνεπίληπτον τῶν ἰδιοτήτων του εἰς τὸν τόπον τῆς παραδόσεως. Ἐντεῦθεν ὠδηγήθη ἡ νομολογία εἰς τὴν κρίσιν ὅτι τὸ πωλούμενον κέκτηται διὰ τὸν ἀγοραστὴν τὴν ἐν τῷ «τόπῳ παραδόσεως» προσήκουσαν περιουσιακὴν ἀξίαν, ⁷³ δεσμεύεται συνεπῶς ὁ πωλητὴς, ὑπόχρεως νὰ συμπληρώσῃ μέρος τῶν εἰς τὴν παροχὴν ἀναγομένων ὑποχρεώσεων του εἰς τὸν οὕτως καθοριζόμενον τόπον παραδόσεως.

Ἐν τῷ ἰδίῳ πλαίσῳ ἀνεπτύχθη ἐπίσης ἡ διάκρισις μεταξὺ «Lieferung», ἧτοι παραδόσεως νομῆς εἰς τὸν μεταφορέα, δυνάμενης νὰ συνεπιφέρῃ κατὰ τὸ ἄρθρ. 345 μετᾶθεσιν κινδύνων εἰς βᾶρος τοῦ ἀγοραστοῦ καὶ «Ablieferung», δι' ἧς νοεῖται ἡ εἰς τὸν τόπον ἀφίξεως παράδοσις εἰς τὸν ἀγοραστὴν ἐπὶ σκοπῷ ἐρεύνης ποιότητος καὶ συμπεφωνημένων ἰδιοτήτων τοῦ πωληθέντος πράγματος ⁷⁴.

Εἰς τὴν χορείαν τῶν λοιπῶν διακρίσεων καὶ τῆς ὅλης τεχνικῆς ἡ ὁποία ἐδημιουργήθη ἐκ τοῦ τόπου ἐκτελέσεως προσετέθη οὕτω καὶ ἐν ἐπὶ πλέον σύμπλεγμα δογμάτων, ὅπερ δὲν συνετέλεσε βεβαίως εἰς τὸ νὰ ἄρῃ τὰς δυσχερείας καὶ τὰ μειονεκτήματα τὰ ὁποῖα ὑπέδειξα ἀνωτέρω.

⁷¹. Βλ. Perdicas. Ventes maritimes et documents, extrait ἐκ τῆς Revue Dor, σελ. 5 ἐπ.

⁷². Ablieferungsort κατὰ τὴν νομολογιακὴν πρακτικὴν καὶ τὴν φρασολογίαν τοῦ R.O.H.G.

⁷³. Βλ. ἰδίᾳ R.O.H.G. τῆς 7-11-1871 εἰς τομ. 3 ἀριθ. 82, τῆς 14-11-1876, ἐν τομ. 21 ἀριθ. 80 καὶ Ἐφ. Λυβέκ. τῆς 19-6-1899 ἐν Hans. G. Z. τομ. 20 ἀριθ. 90.

⁷⁴. Τοῦτο ἀναλύεται καὶ ἀνάγεται εἰς περὶωπὴν νομικῆς ἐννοίας εἰς τὴν R.G. τῆς 9-2-1881 ἐν Hans. G.Z. τομ. 2, Α' σελ. 25, καὶ ἀκολουθεῖ ἡ Ἐφ. Λυβέκης τῆς 19-6-1899 ἐν Hans. G.Z. τομ. 20, Α' ἀριθ. 90.

8. Ἐκτὸς τοῦ δικαίου τῆς πωλήσεως καὶ κυρίως τῆς πωλήσεως ἐξ ἀποστάσεως ἐλαχίστη ὑπῆρξεν ἡ πρακτικὴ σημασία τῆς ἐννοίας τοῦ τόπου ἐκτελέσεως παροχῆς. Διότι μόνον τυχαίως ἢ παρεμπιπτόντως ἐτέθη ἐνώπιον τῶν Δικαστηρίων θέμα τόπου ἐκτελέσεως εἰς ἄλλας συναλλαγὰς ἢ σχέσεις.

Οὕτω π.χ. εἰς τινὰς περιπτώσεις ἐτέθη τὸ ἐρώτημα τῆς παραγραφῆς ⁷⁵. Ἐν ἐλλείψει ἄλλης σχετικῆς διατάξεως ἐκρίθη ὅτι ὁ τόπος τῆς ἐκτελέσεως ἀποφασίζει περὶ τοῦ ἐφαρμοστέου κανόνος ἐπὶ τῆς παραγραφῆς. Εἰς σπανιωτέρας τινὰς περιπτώσεις ἔμμεσοι συνέπειαι τῆς ἐνοχικῆς συμβάσεως, δι' ἃς τὰ Δικαστήρια εὐρέθησαν ἐν ἀμμηχανίᾳ νομικοῦ κανόνος, ὑπῆχθησαν εἰς τὸ δίκαιον τοῦ τόπου τῆς ἐκτελέσεως.

Ὅμοιως προκειμένου περὶ μέτρων ἢ σταθμῶν πρὸς καθορισμὸν τοῦ ἀντικειμένου τῆς παροχῆς, περὶ ἀρμοδιότητος πρὸς ἔγερσιν ἀγωγῆς διὰ τὴν καταβολὴν ποινικῆς ρήτηρας καὶ περὶ τῶν ληπτέων ὑπ' ὄψιν πρὸς ἐρμηνείαν τῆς συμβάσεως συναλλακτικῶν ἡθῶν ἢ συνηθειῶν ⁷⁶.

Ἐκρίθη ἐπίσης ἐφαρμοστέον τὸ δίκαιον τοῦ τόπου ἐκτελέσεως πρὸς ἐξέυρεσιν τοῦ νομικοῦ κανόνος, ὁ ὁποῖος διέπει τὴν ὄλην συμβατικὴν σχέσιν. Ἄσφαλές κάπως ἐν τῇ γενικότητί του τὸ ἀξίωμα. Ἡ περὶ τόπου ἐκτελέσεως διάταξις τοῦ ἀρθρ. 324 προσέλαβεν ὅμως ἐντεῦθεν τὴν ἔκτασιν γενικοῦ κανόνος ἐπιλύοντος συγκρούσεις νόμων ἐν τῷ Ἰδιωτικῷ Διεθνῇ δικαίῳ. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἔλλασον τοῦ ἀνωτέρω ἀπαντᾷται. Ὁ συνομολογηθεὶς τόπος ἐκτελέσεως ἐφορᾷ τὴν δωσιδικίαν διὰ πᾶσαν ἐκ τῆς συμβάσεως διαφορὰν. Ἀλλαχοῦ πάλιν ἡ ρήτρα ἢ καθορίζουσα τόπον ἐκτελέσεως ἐν ἀγοραπωλησίᾳ, ὑποδηλοῖ δι' ἀμφοτέρους τοὺς συμβαλλομένους τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐκπληρῶσουν τὴν παροχὴν εἰς τὸν εἰδικῶς ὀρισθέντα τόπον ⁷⁷.

⁷⁵ Βλ. R.O.H.G. τῆς 3-11-1874 ἐν τομ. 15 ἀριθ. 43 σελ. 134, καὶ Πρωτ. Ἀμβούργου τῆς 11-11-1882 ἐν Hans. G.Z. τομ. 4 ἀριθ. 11. Hans. O.L.G. τῆς 21-6-1884.

⁷⁶ Βλ. R.O.H.G. τῆς 26-5-1871 εἰς τομ. 2 ἀριθ. 76 σελ. 322 ὅπου κρίνεται τὸ ζήτημα σταθμίσεως κατὰ τὸ εἰς τὸν τόπον παροχῆς δίκαιον. Θέμα κρίσεως περὶ ποινικῆς ρήτηρας ἐν ἀποφ. τῆς 1-2-1875, τομ. 16 ἀριθ. 5 σελ. 16, τῆς 19-2-1878 ἐν 23 ἀριθ. 2 σελ. 209, ὅπου ἀποκρούεται ὁ προσδιορισμὸς χρηματικοῦ μέσου πληρωμῆς κατὰ τὸ δίκαιον τοῦ τόπου ἐκτελέσεως. Ἡ ἐρμηνεία τῆς συμβάσεως κατὰ τὰ συναλλακτικὰ ἔθη ἐν Ἐφ. Ἀμβ. τῆς 7-11-1893 Hans. G.Z. τομ. 16, Α' ἀριθ. 89.

⁷⁷ Τὸ ἐφαρμοστέον δίκαιον κρίνεται κατὰ τὸ δίκαιον τοῦ τόπου τῆς παροχῆς R.O.H.G. τῆς 25-1-1873 εἰς τομ. 9 σελ. 7 καὶ τῆς 3-11-1874 ἐν 15 σελ. 135, ἐπὶ πλέον εἰς ἀποφ. τῆς 21-6-1884 τοῦ Χανσεατ. Ἐφετ. ἐν Hans. G.Z. τομ. 5 ἀριθ. 94. Ἡ ἀπόφασις θεμελιούται ἐπὶ μακρῶν, ἄκρως σημαντικῶν σκέψεων. Ὅμοιως Ἐφ. Ἀμβ. τῆς 26-9-1889 αὐτόθι τομ. 10 ἀριθ. 103. Ἀρνητικῶς ἢ Ἐφ. Ἀμβούργου τῆς 11-11-1892, ἐν τομ. 14 ἀριθ. 8. Ἡ ρήτρα «τόπος ἐκτελέσεως ἐν Υ» σημαίνει καθορισμὸν τόπου ἐκτελέσεως δι' ἀμφοτέρους τοὺς συμβαλλομένους, ἐν Ἐφ. Ἀμβ. τῆς 1-5-1897, ἐν 18 ἀριθ. 69. Ὅμοιως ἢ Ἐφ. Ἀμβ. τῆς 20-11-1897, ἐν 19 ἀριθ. 10. Ἐν Χανσεατ. Ἐφετ. τῆς 8-3-1885 τομ. 4.Α' ἀριθ. 47 ὀρίζεται γενικώτερον ὅτι αἱ νομικαὶ συνέπειαι τῆς ἐνοχικῆς σχέσεως ρυθμίζονται ἐκ τοῦ δικαίου τοῦ τόπου ἐκτελέσεως.

Τὸ μέγιστον μέρος τῆς ὡς ἄνω νομολογίας προέρχεται ἀπὸ διαφορὰς γεννηθείσας εἰς συμβάσεις πωλήσεων. Μεμονωμένως μόνον ἡ διαφορὰ προέκυψεν ἐκ σχέσεως ἀλληλοχρέου λογαριασμοῦ, ὅτε δὲν δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι πρόκειται περὶ συνεπείας ἀγοραπωλησίας.

Σημειωτέον τέλος ὅτι λόγῳ τῆς ἀνομοιογενείας τῶν ἐσωτερικῶν Γερμανικῶν δικαίων μέχρι τοῦ 1900, καθίστατο ἐπάναγκες νὰ ἐξευρεθῇ τό, παραλλήλως πρὸς τὸ ἐμπορικόν, ἀρμόδιον ἀστικὸν δίκαιον πρὸς ἐπίλυσιν διαφορᾶς τινος, οὕτω δὲ προσέφευγον τὰ Δικαστήρια εἰς τὴν περὶ τόπου ἐκτελέσεως διάταξιν. Αἱ προϋποθέσεις πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς νομολογίας ταύτης ⁷⁸ ἤρθησαν τελείως μετὰ τὸ 1900, διὰ τῆς ἐπιβολῆς τοῦ Γερμ. Ἀστικοῦ Κώδικος εἰς ὅλοκληρον τὴν Γερμανίαν. Ἐκτοτε τὸ θέμα τοῦτο ὑπήχθη εἰς τὰ γενικὰ ἀξιώματα τῆς ἐπιστήμης τοῦ Ἰδιωτικοῦ Διεθνoῦς δικαίου.

III. Τὸ τελικὸν συμπέρασμα. Ἡ ἡγηθεῖσα μακρὰ ἔχθεσις καθιστᾷ ὄριμον τὸ θέμα πρὸς ἐξαγωγήν τελικῶν συμπερασμάτων περὶ τοῦ θεσμοῦ εἰς ἕκτασιν περικλείουσαν σύμπασαν τὴν θεωρητικὴν καὶ πρακτικὴν δραστηριότητα τοῦ 19ου αἰῶνος. Οὕτω :

1. Πρόδηλον ὅτι, ἂν δὲν ἦτο συμφυῆς πρὸς τὴν Γερμανικὴν φύσιν ὁ δογματισμός, Ρωμαῖσται καὶ Πανδεκτισταὶ δὲν θὰ συνηγωνίζοντο εἰς τὴν προσπάθειαν θεμελιώσεως ἐνιαίας θεωρίας περὶ τόπου ἐκτελέσεως εἰς τὰ Ρωμ. κείμενα. Ἡ ἄμιλλα ἐξευρέσεως καὶ θεμελιώσεως νέων δογμάτων ἀπέδωκεν ἀλλαχοῦ ἀσφαλῶς ἀξιόλογα ἀποτελέσματα, πλὴν ὅμως ὑπῆρξε πολλάκις ἀνωφελῆς ἢ ἐπιζημία. Τὸ τελευταῖον τοῦτο συνέβη μετὰ τὸ θέμα τοῦ τόπου ἐκτελέσεως ἐν τῇ συνόλῳ ἐπιστήμῃ τοῦ 19ου αἰῶνος.

2. Ἡ ἐξαψις κατὰ τὰς συζητήσεις τοῦ δόγματος ὑπῆρξεν τόσον ἰσχυρά, ὥστε οἱ μὲν συγγραφεῖς, οἵτινες ἀντελήφθησαν τὸ ἄσκοπον τῆς ὑπάρξεώς του ἐπενόησαν πάσης φύσεως ἐκφυγὰς μετὰ τὸν σκοπὸν νὰ στηρίξουν αὐτὸ, ἐνῶ πολὺ ἀπλούστερον θὰ ἦτο ν' ἀποφανθοῦν ὅτι ἦτο περιττὸν εἰς τὴν πρακτικὴν τοῦ δικαίου ⁷⁹. Ἄλλοι δὲ πάλιν οὐδὲ κἂν ἀντελήφθησαν τὴν πενιχρότητα τῆς ἀξίας του καὶ ἐθεώρησαν τὸ ἅπαντον διὰ τὴν ἐπιστήμην νὰ διατυπώσῃ καὶ θεμελιώσῃ καλλίτερον τὸ δόγμα ⁸⁰.

3. Ἐκ τῆς πρακτικῆς τοῦ Γ.Γ.Ε.Κ. κατεδείχθη πλήρως ὅτι ἔννοια τόπου ἐκ-

⁷⁸. Βλ. τὴν ἀμέσως προηγουμένην ὑπόσημ. καὶ τὴν ἐν αὐτῇ νομολογίαν.

⁷⁹. Τοῦτο ἰδίως συνέβη μετὰ τὸν R e a t z, ἐνθ' ἂν. σελ. 30 ἐπ., ὅστις ἔχων πλήρη ἐπίγνωσιν τοῦ προβλήματος τῶν συγχρόνων περιουσιακῶν συμβάσεων, προσεπάθησε νὰ θεμελιώσῃ ἰδίαν αὐτῶν θεωρητικὴν κατάταξιν, ἀναλόγως τοῦ οικονομικοῦ ρόλου ἐκάστης, εἰς ἐνοχὰς εἰς ὄφελος τοῦ ἐνὸς ἢ ἀμφοτέρων τῶν συμβαλλομένων. Ἐστηρίχθη εἰς ν. 6 § 5 Π. (47.2) καὶ ν. 7 Π. (29.3). Βλ. καὶ τὸν K e r s s e n b o o m, ἐνθ' ἂν. σελ. 48 ἐπ.

⁸⁰. Τοῦτο κατὰ τ' ἀνωτέρω σελ. 282 ἐπ., ἀναπτυσσόμενα τὸ μειονέκτημα τοῦ L e o n h a r d, ὅστις ἐν εἰσαγωγῇ σελ. 1 σκοπὸν τῆς μελέτης του ὀρίζει νὰ ἄρῃ τὴν δογματικὴν σύγχυσιν, ἥτις ἐπικρατεῖ μετὰ τὴν «Schuldort» καὶ «Vollzugsort».

τελέσεως ἦτο περιττὴ εἰς τὰς γενικὰς ἀρχὰς τοῦ Ἑνοχικοῦ δικαίου. Ἦρκει μόνον τὸ ἄρθ. 345 δηλαδὴ ἢ εἰς τὴν ἀγοραπωλησίαν ἐρμηνευτικὴ διάταξις περὶ τοῦ ποῖος ὁ διὰ τὸν πωλητὴν ἀρμόδιος τόπος ἐκτελέσεως. Τοῦτο ἀποδεικνύεται πλήρως ἐκ τῆς νομολογιακῆς πείρας ἀνωτέρω, διότι, ὅπου ἐτέθη ζήτημα τόπου ἐκτελέσεως ἐπεκράτησεν ὡς κραταιότερα λύσεις ἢ διάταξις τοῦ ἄρθ. 345, ὅπου δὲ φέρεται ἐπικρατοῦσα ἢ τοῦ ἄρθ. 324 τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός ὅτι δὲν ἀντιστρατεύονται εἰς αὐτὴν αἱ ἐκ τοῦ ἄρθ. 345 ἀρμοδιότητες⁸¹. Γενικώτερον δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι παρατηρεῖται εἰς τὴν νομολογίαν τοῦ Γ.Γ.Ε.Κ. διεγκυστίνδα πρὸς δύο ἀντιθέτους κατευθύνσεις. Ἐφ' ἐνὸς καταβάλλεται ἢ προσπάθεια νὰ ἐπικρατήσῃ ὁ κανὼν τοῦ ἄρθ. 324 (ἐκτέλεσις εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ ὀφειλέτου), ἄφ' ἐτέρου τὰ πράγματα ὠθοῦν πρὸς ἐπικράτησιν τοῦ ἄρθ. 345. Πρὸς ἐπίτευξιν τῶν ἀνωτέρω σκοπῶν γίνεται ἀσταθὴς καὶ ἀπρόοπτος πολλακίς χρῆσις τῶν ἐρμηνευτικῶν κανόνων τοῦ ἄρθ. 345. Τὸ προῖον τῶν προσπαθειῶν αὐτῶν εἶνε σύγχυσις, ἢ ὁποία δημιουργεῖ, ἰδίως εἰς πρώτην ἐντύπωσιν, εἰκόνα τελείας ἀσυνεπείας μεταξὺ τῶν διαφόρων νομολογιακῶν κρίσεων.

4. Ἐξ ἐγγυτέρας ἐρεύνης προκύπτει, ὅτι ἡ διάταξις περὶ τόπου ἐκτελέσεως συνέπεται ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς συμβάσεως λύσεις εἰς τὰ ζωτικῶς τοὺς συμβαλλομένους ἐνδιαφέροντα θέματα τῶν δαπανημάτων τῆς ἀποστολῆς, τῆς εἰδικεύσεως παροχῆς γένους, τῶν κινδύνων, οἵτινες πλήττουσι τὸ πρᾶγμα κατὰ τὴν ἀποστολὴν καὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν πραγματοποιεῖται ἢ παράδοσις τῆς νομῆς αὐτοῦ. Ἐφ' ὅσον ὅμως οἱ σύγχρονοι Κώδικες διαλαμβάνουν εἰδικὰς περὶ πάντων τῶν σημείων τούτων λύσεις ἢ περὶ τόπου ἐκτελέσεως διάταξις τοῦ ἄρθ. 345 ἀποτελεῖ μὲ τὴν σειράν της περιττὴν γενικότητα, ἢ ὁποία ἀντὶ νὰ ὠφελεῖ περιπλέκει τὰ πράγματα. Αἱ ἐπάλληλαι αὐταὶ κλιμακώσεις γενικῶν ἀξιωματικῶν κατέστησαν τὴν πρακτικὴν τῆς Γερμανικῆς νομοθεσίας εἰς τὸ συναλλακτικὸν δίκαιον δυσχερέστατον πρόβλημα.

5. Ἐξ ἴσου προβληματικὴ εἶνε ἡ ἀναγνώρισις σημασίας εἰς τὸν τόπον ἐκτελέσεως διὰ θέματα ἐξερχόμενα τοῦ ὅμαλου πλαισίου τῆς συμβάσεως, ἢ προκαλούμενα συνεπείᾳ ἀποτυχίας της νὰ ἐπιτελέσῃ τὸν σκοπὸν εἰς ὃν ἀπέβλεψε. Π. χ. ζητήματα καταπτώσεως ποινικῆς ρήτηρας, ἢ ὀρισμοῦ μέτρων καὶ σταθμῶν, ἢ κρίσεως συνεπειῶν ὑπερμερίας, ἢ ἀποζημιώσεως διὰ παράλειψιν ἢ πλημμελεῖ ἐκπλήρωσιν συμπεφωνημένων⁸² εἶνε ἐξ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ὑπερβαίνουν τὰ ὅρια τῆς συμβάσεως ἢ γεννῶνται μετὰ τὴν σύμβασιν. Εἶνε συνεπῶς ἀπίθανον ἢ ἐπικίνδυνον νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ κατὰ τὸν νόμον τόπου ἐκτελέσεως τῆς συμβάσεως. Φρονῶ ὅτι τὸ προέχον σημεῖον ἐνταῦθα εἶνε ἡ δωσιδικία. Ἐπειδὴ δηλαδὴ θέματα τῆς ὑπὸ

⁸¹. Βλ. ἀνωτέρω σελ. 296/7 σημ. 75—77 τὴν νομολογίαν.

⁸². Βλ. ἀνωτέρω σελ. 297.

συζήτησιν κατηγορίας εισάγονται πρὸς κρίσιν δι' ἀγωγῆς, τὸ ἐρώτημα εἶνε εἰς ποῖον τόπον ὑφίσταται ἀρμοδιότης πρὸς ἔγερσιν τῆς ἀγωγῆς. Κατὰ τὴν διάταξιν τοῦ ἄρθ. 324 Γ.Γ.Ε.Κ. ὁ ὀφειλέτης ἐρευνᾷ εἰς ποῖον τόπον ἔχει ὑποχρέωσιν κατὰ τὴν σύμβασίν του νὰ ἐκτελέσῃ τὰς πρὸς ὀλοκληρώσιν τῆς παροχῆς βαρυνούσας αὐτὸν ἐνεργείας. Εἰς τὰς κρινομένας ὡς ἄνω περιπτώσεις (ἀποζημιώσεις, ὑπερημερία, ἀκυρότητες, κλπ.) θὰ ἀποφανθῇ ἀντιθέτως ὁ Δικαστὴς ἂν ὁ ἀρμόδιος διὰ τὴν σύμβασιν τόπος δύναται νὰ ἐπεκταθῇ καὶ εἰς ταύτας.

Εἰς τὴν μίαν περίπτωσιν λοιπὸν ἐρευνᾶται εἰς τί ἐκ τῆς ἐνοχῆς καὶ ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς ὑποχρεοῦται ὁ ὀφειλέτης, ἐνῶ εἰς τὴν δευτέραν, ἂν ἡ τῆς ὅλης συμβάσεως ἀρμοδιότης προσήκει εἰς τὸ πέραν αὐτῆς ἀνακύπτου θέμα. Τὸ ζήτημα θὰ ἐρευνηθῇ κατωτέρω λεπτομερῶς εἰς τὴν μελέτην τῆς Γερμανικῆς νομολογίας ὑπὸ τὸ καθεστῶς τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος τοῦ 1900⁸³. Φρονῶ ὅτι δὲν ὑπάρχει ὁπωσδήποτε ταυτότης λόγου καὶ προϋποθέσεων, ἐξ ὧν νὰ καθίσταται ἀπαραίτητος ἡ ἐπέκτασις τῆς ἀρμοδιότητος τοῦ τόπου παροχῆς, ἐν τῇ οὐσιαστικῇ αὐτοῦ ἐννοίᾳ—ἄρθ. 324 Γ.Γ.Ε.Κ.—καὶ εἰς τὰ ἐκ τῆς συμβάσεως ἢ μετὰ τὴν σύμβασιν γεννώμενα θέματα.

6. Καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ καθαρῶς Ρωμαϊκὴ ἀρμοδιότης τοῦ τόπου ἐκτελέσεως, ἦτοι ἡ κρίσις περὶ τοῦ διαφέροντος ἐν τῇ δίκῃ, ἐξέλιπε εἰς τὸ σύγχρονον δίκαιον⁸⁴, τοῦτο δὲ ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς ἀνυπαρξίας τοιοῦτου θέματος εἰς τὴν νομολογίαν τοῦ Γ.Γ.Ε.Κ.

Πρόδηλον ὅτι ἡ οἰκονομικὴ τεχνικὴ τῆς συγχρόνου ἐποχῆς ἀπεστέρησε κάθε ἐρείσματος τὸν θεσμόν τοῦ τόπου παροχῆς ἐν τῇ συγχρόνῳ δίκῃ καὶ δὴ ἐν τῷ πνεύματι⁸⁵ καὶ ὑπὸ τὰς προϋποθέσεις, καθ' ἃς ἐξεδηλώθη ἡ σημασία του εἰς τὸ Ρωμ. δίκαιον. Συγκρίνων π. γ. δελτία τιμῶν μεταξὺ Νέας Ὑόρκης καὶ Ἀθηνῶν ὁ Δικαστὴς ἀντιλαμβάνεται ἀμέσως τίνος ἐκτάσεως εἶνε τὸ περιουσιακὸν ἐνδιαφέρον τοῦ ἀγοραστοῦ. Τοῦτο ἦτο ἀδύνατον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, δι' αὐτὸ ἐνεῖχε ὑψίστην σημασίαν ἢ κατὰ τόπον ἀποτίμησις τῆς παροχῆς (ἐν Ρώμῃ ἢ ἐν Ἐφέσῳ) ἐντεῦθεν λοιπὸν καὶ ἡ πρακτικὴ σημασία τοῦ θεσμοῦ ἐν τῷ Ρ. δικαίῳ.

7. Οὐσιῶδες μειονέκτημα τοῦ τόπου ἐκτελέσεως εἶνε ὅτι ἠμπόδισε τὴν

⁸³. Βλ. κατωτέρω εἰς § 7 πλήρη ἐκθεσιν τῶν ἀφορώντων τὸ σημεῖον τοῦτο.

⁸⁴. Τοῦτο τονίζει ἰδιαιτέρως ὁ *Derenburg*, ἐνθ' ἂν. § 33. Εὐρύτερον ἀναπτύσσουσι οἱ *Sohm*—*Mitteis Wenger*, ἐνθ' ἂν. σελ. 696 ἐπ. Πρὸς μείζονα κατανοήσιν καὶ μελέτην ἀπαραίτητος ἡ ἀναδρομὴ εἰς τὰ μνημονευθέντα ἔργα τοῦ *Marquardt*, *Röm. Privatleben* καὶ τοῦ *Mommsen* *Röm. Münzgeschichte*. Βλ. ἄνωτέρω σελ. σιμ. Ζωηρὰν εἰκόνα τῶν δυσχερειῶν ἀποκομίζει τις ἐξ ἀναγνώσεως τῶν ἀφορώντων τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀγοραπωλησίας εἰς σύγχρονον μορφήν ἀνταλλαγῆς χρήματος πρὸς πρᾶγμα. Βλ. *A. Bechmann*. τομ. 1 *Geschichte des Kaufes im Röm. R.* σελ. 78 καὶ 155 ἐπ.

⁸⁵. Ὁ Δικαστὴς κέκτηται κατὰ τὸ ἄρθ. 256 Πολ. Δικ. πλήρη ἐλευθερίαν ἐκτιμήσεως τοῦ ἀποδεικτικοῦ ὕλικου. Βλ. *Γ. Ράμουν*, *Στοιχ.* § § 141/142.

σχηματοποίησιν τῆς πρακτικῆς τῶν πωλήσεων. Ἐγένετο ἤδη περὶ τούτου λόγος ⁸⁶. Συμπληρῶν τονίζω τὸ φαινόμενον τῆς καταπληκτικῆς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη διαδόσεως τοῦ θεσμοῦ τῆς πωλήσεως ἐξ ἀποστάσεως, ὡς τοῦ κυριωτέρου μέσου πρὸς ἐπίτευξιν διεθνoῦς οἰκονομικῆς ἐπαφῆς μεταξὺ τῶν Ἠπειρωτῶν ⁸⁷. Ἡ ἐπιτυχία τῆς συναλλαγῆς ταύτης ἤρτηται ἐκ τῆς σχηματοποιήσεως ὄρων, οἱ ὅποιοι εὐχερῶς διατυπωμένοι δύνανται νὰ κερδίσουν διεθνή ἀναγνώρισιν. Ἡ πρακτικὴ αὕτη δὲν συμβιβάζεται πρὸς γενικεύσεις ἐννοιῶν καὶ δόγματα ἐγγύς ἢ ἀπώτερον τῆς οὐσιαστικῆς λύσεως κείμενα. Τὸ σύστημα τοῦ Γ.Γ.Ε.Κ., τὸ ὅποιον ἔκτοτε ἐδοκιμάσθη καὶ ἔσχεν ἐπάρκειαν χρόνου διὰ νὰ κριθῆ ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματά του, φέρει μοιραίως δυσχερείας εἰς τὴν ἀνωτέρω τάσιν. Παρεμβάλλει μεταξὺ τῶν συμβαλλομένων τὴν δικαστικὴν κρίσιν, ὡς κρίσιν ἀγαθοῦ ἀνδρὸς βεβαίως πλὴν ὑπὸ τὴν μετεμφίεσιν τῶν περὶ τόπου ἐκτελέσεως γενικῶν κανόνων. Πρόδηλον ὅτι τοῦτο δημιουργεῖ ἀσάφειαν καὶ ἀμφιβολίαν, δηλαδὴ τοὺς μεγαλύτερους ἐχθροὺς τῆς διεθνoῦς συναλλαγῆς.

8. Διεσπάσθη καὶ αὕτη ἀκόμη ἡ δογματικὴ ἐνότης τῆς ἐννοίας τοῦ τόπου ἐκτελέσεως, διότι ἐτονίσθη ἤδη, ὅτι δὲν κατέστη δυνατὴ, ἢ εἰς ἓνα καὶ μόνον τόπον συγκέντρωσις τῆς διαδικασίας ἐκπληρώσεως τῆς παροχῆς ὑπὸ τοῦ ὀφειλέτου. Εἰς τὴν πώλησιν μάλιστα ὁ τόπος τῆς κατοικίας τοῦ ὀφειλέτου καὶ οἱ τόποι τῆς φορτώσεως καὶ τῆς παραδόσεως πρὸς ἔλεγχον τῆς συμβατικῆς τοῦ ἰδιοσυστασίας διαφέρουν οὐσιωδῶς ⁸⁸.

9. Συγκρίνοντες τὰ ἀνωτέρω πρὸς τὰ πορίσματα τοῦ Leonhard διαπιστοῦμεν, ὅτι οὗτος ὀρθῶς διέγνωσε καὶ ἐξετίμησε ἀπὸ τινων ἐπόψεων τάσεις καὶ ροπὰς τῆς ἐποχῆς του, πλὴν ὁμως εἰς τὰς τελικὰς κρίσεις του, ἀντὶ νὰ ὀδηγηθῆ εἰς τὸ συμπέρασμα τῆς ἀκαταλληλότητος τοῦ θεσμοῦ πρὸς πᾶσαν πρακτικὴν χρησιμοποίησιν, προσεπάθησε νὰ συνθέσῃ θεωρητικὴν κατασκευὴν, προσαρμοζομένην εἰς τὰς κατ' αὐτὸν δυνατότητας δογματικῆς ἀξιοποιήσεώς του.

§ 6.

Προπαρασκευαστικαὶ ἐργασίαι καὶ θεωρία εἰς τὸν Γερμανικὸν Κώδικα.

I. Ἡ ἱστορία τῆς § 269 Γερμ. Κώδικος. Συμπέρασμα καὶ ἀφετηρία σκέψεως ἐκ τῆς πρακτικῆς τοῦ 19ου αἰῶνος ὄφειλον κατὰ τὰνωτέρω νὰ εἶνε δυσμενεῖς διὰ τὸν θεσμόν τοῦ τόπου ἐκτελέσεως. Ἡ σκέψις τῶν Νομοθετῶν τοῦ Κώδικος τοῦ 1900 ἔπρεπε νὰ κινήθῃ μεταξὺ τῶν δύο πιθανοτήτων, εἴτε νὰ καταργήσῃ, εἴτε νὰ περιορίσῃ τὸν θεσμόν τοῦτον. Διαπιστοῦ-

⁸⁶. Βλ. ἀνωτέρω § 4, ἀριθ. 2, η'.

⁸⁷. Βλ. Τσιριντάνην, ἐνθ' ἀνωτέρω § § 1—4 καὶ τὰς μελέτας μου: über Wesen, κλπ. ἐν Hans. R.G.Z. 1935, Α' σελ. 1 ἐπ.

⁸⁸. Βλ. ἀνωτέρω ὑπὸ II, 1—4.

μεν ἀντιθέτως τὸ φαινόμενον τῆς γενικεύσεως τῆς ἐννοίας καὶ τῆς ἐπιβολῆς τῆς εἰς τὸ σύνολον τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου. Οὔτε αἱ ἐλάχιστα καρποφόροι συνέπειαι τῶν ἐρευνῶν τῶν Ρωμαϊστῶν, οὔτε αἱ δυσχέρειαι προσαρμογῆς τῆς ἐννοίας εἰς τὰ πράγματα ὑπὸ τῶν Πανδεκτιστῶν, οὔτε τὰ ἀσαφῆ καὶ τόσον ἐμφανῶς ἀποκαρδιωτικὰ πορίσματα τῆς νομολογίας ἐπέδρασαν εἰς τοὺς Συντάκτας τοῦ Κώδικος τοῦ 1900. Τελικῶς λοιπὸν ἐκ τοῦ Γ.Γ.Ε.Κ. ἄρθ. 324, μεταπηδᾷ ὁ τόπος ἐκτελέσεως ὡς γενικώτατον ἀξίωμα τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος τοῦ 1900.

1. Θέμα πρὸς ἔρευναν κατὰ ταῦτα εἶνε ἡ ἐξακρίβωσις τῆς τύχης, ἣν ἔσχεν ἡ ἀνεκκαθάριστος κληρονομία, ἣν ἀνεδέχθη ὁ νέος Κῶδιξ. Διὰ τὴν λάβην συγκεκριμένην ἀφετηρίαν ἢ προκειμένην παράγραφος θὰ ἀσχοληθῶμεν πρῶτον μὲ τὸ ἐρώτημα, διατί δὲν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν αἱ ἐπιφυλάξεις, αἵτινες ἀνέκυπτον ἐκ τῆς ζώσης μορφῆς, ἣν προσέλαβεν ὁ θεσμὸς τοῦ τόπου ἐκτελέσεως εἰς τὸν Γ.Γ.Ε.Κ. τοῦ 1861.

Δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ δοθῇ σαφῆς ἀπάντησις εἰς τὸ ἄνω ἐρώτημα, διότι οὐδεμία ἔνδειξις πείθει ὅτι ἐγένοντο ἀντιληπτὰ τὰ αἷτια λόγῳ τῶν ὁποίων ἐπεβάλλετο ἐπιφυλακτικότης ἔναντι τοῦ θεσμοῦ. Συνέβη προφανῶς, ὅτι πλειστάκις παρετήρησα εἰς τὴν ἱστορικὴν διαδρομὴν τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου ἐν Γερμανίᾳ. Ἐπεκράτησε τὸ ἀφηρημένον δόγμα καὶ ἡ θεωρητικὴ κατασκευὴ. Ἐκρίθη ὅτι ὁ τόπος ἐκτελέσεως ἦτο ἀπαραίτητος εἰς τὸ ἐννοιοκρατικὸν καὶ θεωρητικὸν συγκρότημα τοῦ ἐνοχικοῦ δικαίου καὶ συνεπῶς ἠτόνησε καὶ ἡ σκέψις ἀνερευνήσεως τῆς πρακτικῆς του χρησιμότητος. Τὴν στενότητα τοῦ πλαισίου τῶν συλλογισμῶν οἵτινες ἐβάρυνον εἰς τὴν πλάστιγγα μαρτυροῦν αἱ προπαρασκευαστικαὶ ἐργασίαι τοῦ Γερμ. Κώδικος. Εἶνε πενιχρόταται καὶ οὐδαμοῦ στηρίζονται εἰς ἀξία λόγου τινὸς κριτήρια⁸⁹. Κυρία ἀπασχόλησις τῶν Συντακτῶν ἦτο ἡ ἀναζήτησις τῆς φραστικῶς πληρεστέρας διατυπώσεως, μόνη δὲ δικαιολογία διὰ τὴν § 269 ἀναφέρεται ἡ παλαιὰ ἀποψις τῶν Ρωμαϊστῶν, ὅτι ἡ ἐνοχὴ δέον νὰ ἐκτελεῖται εἰς τὸν πρὸς τοῦτο κατάλληλον τόπον. Ἐντεῦθεν συμπεραίνωμεν μετὰ βεβαιότητος ὅτι δὲν ἐτέθη ἐπὶ τάπητος τὸ εὐρύτερον θέμα τῆς ἀξίας τοῦ θεσμοῦ τοῦ τόπου ἐκτελέσεως ἀλλὰ μόνον ὁ τρόπος καλλιτέρας διατυπώσεως τῶν κατ' αὐτόν.

2. Διὰ τὴν ἀγοραπωλησίαν εἰδικῶς ἡ μετακίνησις τοῦ ἀξιώματος, ὅπερ πρὶν διεῖπε μόνον τὰς ἐμπορικὰς σχέσεις ἀπὸ τὰ ἄρθ. 324/325 Γ.Γ.Ε.Κ., εἰς τὴν νέαν § 269 τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος συνωδεύθη καὶ ἀπὸ ἄλλην οὐσιαστικωτέραν μεταβολήν, καιρίως κατὰ τὴν γνώμην μου πλήξασαν τὴν πληρότητα τοῦ δικαίου ἐν σχέσει μὲ τὸ παλαιὸν καθεστῶς. Διότι κατὰ τὸ ἄρθ. 345 Γ.Γ.Ε.Κ.,

⁸⁹. Βλ. Mugdan, die gesamte Materialien zum B.G.B. τομ. 2 σελ. 18—20 καὶ 524 ἐπ.

ὡς ἐξηγήθη⁹⁰, διευτυπῶτο εἰς τὸ πλαίσιον τῆς ἀγοραπωλησίας ὁ ἐρμηνευτικὸς κανὼν, ὅτι παράδοσις τοῦ πράγματος ἀπὸ τοῦ πωλητοῦ εἰς τὸν μεταφορέα σημαίνει μετάθεσιν τῶν κινδύνων εἰς βάρος τοῦ ἀγοραστοῦ. Ἡ διάταξις αὕτη, διέσπα τὴν ἐνότητα τοῦ γενικοῦ ἀξιώματος, ὅπερ διελαμβάνετο εἰς τὸ ἄρθ. 324 Γ.Γ.Ε.Κ., οὕτω δὲ καίτοι ὑπόχρεως ὁ ὀφειλέτης συμφώνως τῷ νόμῳ νὰ παράσχη εἰς τὸν τόπον τῆς κατοικίας του, παρεῖχε λόγῳ τῆς παρεμβολῆς τοῦ ἄρθ. 345 Γ.Γ.Ε.Κ., ὡσάκις ἐπρόκειτο πώλησις ἐξ ἀποστάσεως, εἰς τὸν τόπον τῆς παραδόσεως εἰς τὸν μεταφορέα.

Nῦν ὅμως, μετὰ τὰς § § 446 καὶ 447 Γερμ. Α. Κ. τὸ καθεστῶς τοῦτο μετεβλήθη, διότι αἱ διατάξεις αὗται δογματίζουν ὅλως ἀορίστως, ὅτι ὁ ἀγοραστής βαρύνεται μὲ τοὺς κινδύνους τῆς ἀποστολῆς εἰς τόπον ἄλλον ἢ τὸν τόπον ἐκτελέσεως. Κατὰ τὴν διατύπωσιν ταύτην ἐπιτυγχάνονται δύο τινά, πρῶτον πλήρης καὶ ἀδιάσπαστος ἐνότης τοῦ δόγματος ὅτι κατὰ νόμον, ἐλλείψει ἄλλης ἐνδείξεως, τόπος παροχῆς εἶνε ὁ τῆς κατοικίας τοῦ ὀφειλέτου. Ἀπεκλείσθη ἐφεξῆς ἡ λύσις ὅτι οὐχὶ ἡ κατοικία τοῦ ὀφειλέτου ἀλλ' ὁ τόπος τῆς παραδόσεως εἰς τὸν μεταφορέα εἶνε τόπος παροχῆς κατὰ τὸν νόμον.

Δεύτερον ἡ ἐνοποίησις τοῦ δόγματος παρεῖδε τὸ θεμελιῶδες πρακτικὸν ζήτημα, ὅτι τὸ πρᾶγμα κεῖται πολλάκις καὶ θὰ ἀποσταλῇ ἐκ τόπου, μηδεμίαν σχέσιν ἔχοντος μὲ τὴν κατοικίαν τοῦ πωλητοῦ. Ὡς π. χ. εἰς τὸ παράδειγμα πωλητοῦ, ἐγκατεστημένου ἐν Ἀθήναις καὶ πωλοῦντος ἔλαιον Μυτιλήνης, ἐναποθηκευμένον ἐκεῖ, ἀποσταλησόμενον εἰς Θεσσαλονίκην ἢ εἰς Πειραιᾶ⁹¹. Κατὰ τὸν Γ.Γ.Ε.Κ. τόπος παροχῆς ἦτο ἡ Μυτιλήνη, συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθ. 345, ἐνῶ κατὰ τὸν Γερμ. Α. Κ. τόπος ἐκτελέσεως καθίστανται ἐφεξῆς αἱ Ἀθῆναι. Τοῦτο, διότι νῦν αἱ § § 446/447 Γερμ. Α. Κ. παραπέμπουν εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ τόπου τῆς κατοικίας, ἐνῶ πρὶν τὸ ἄρθ. 345 Γ.Γ.Ε.Κ. ὠριζε ρητῶς τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ τόπου παραδόσεως εἰς τὸν μεταφορέα.

3. Παρατηροῦμεν λοιπόν, ὅτι διὰ μίαν ἀκόμη φοράν τὸ δόγμα ἐπικρατεῖ καὶ στραγγαλίζει τὴν πρακτικὴν ἀνάγκην. Ματαίως ἀναζητεῖ κανεὶς σοβαρὸν τινα λόγον οὐσίας⁹², θεμελιούντα τὴν ὡς ἄνω μεταβολὴν νομοθετικῆς ἀντιλήψεως. Ἐκ τοῦ συνόλου τῶν προπαρασκευαστικῶν ἐργασιῶν προκύπτει μόνον, ὅτι ἡ διατύπωσις ὀφείλετο εἰς ἐπιθυμίαν τῶν Συντακτῶν τοῦ Γερμ. Α. Κ. νὰ ἐπιβάλλουν ἢ ἔστω νὰ προσεγγίσουν πρὸς τὸ «ἀξίωμα τῆς παραδόσεως», ὅπερ ἦτο πλέον ἢ οἱ Ρωμαῖκοὶ κανόνες, Γερμανιστικῆς προελεύσεως⁹³.

Κατὰ τὴν νέαν τάξιν αἱ πωλήσεις ἐξ ἀποστάσεως διὰ τὰς ὁποίας δὲν ἔχει ρητῶς συνομολογηθῆ τόπος παροχῆς παραμένουν ἀπὸ πλευρᾶς τόπου ἐκτελέ-

⁹⁰. Βλ. ἀνωτέρω σελ. 295. ἐπ.

⁹¹. Βλ. ἀνωτέρω σελ. 294 τὴν εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ Γ.Γ.Ε.Κ. τοποθέτησιν τοῦ ζητήματος.

⁹². Βλ. M u g d a n, ἐνθ' ἀν. τομ. 2 σελ. 179 ἐπ. 769 ἐπ. καὶ 1244 ἐπ.

⁹³. Κατὰ τὸν Γερμ. ὄρον «Übergabepinzip» βλ. M u g d a n, ὡς ἄνω σελ. 771.

σεως μετέωροι εἰς ἣν περίπτωσιν, τὸ πρᾶγμα κατὰ τὴν πρὸς τὸν ἀγοραστήν πορείαν του δὲν ἐφάπτεται τοῦ τόπου κατοικίας ἢ ἐμπορικῆς ἐγκαταστάσεως αὐτοῦ. Ἐπεδιώχθη λοιπὸν νὰ εὐρυνθῇ ὁ κύκλος πρακτικῆς ἐφαρμογῆς τῶν περὶ τόπου ἐκτελέσεως διατάξεων τοῦ νόμου με ἀποτέλεσμα ὅμως νὰ καταδειχθῇ σαφέστερον ἢ πρακτικὴ του ἀνεπάρκεια.

II. Ἡ θ ε ω ρ ί α. 1. Ἐδόθη ἤδη ἀφορμὴ νὰ γίνῃ λόγος διὰ τὰς ἀπόψεις τῶν θεωρητικῶν ⁹⁴ τοῦ Γερμ. Α. Κ. Εἶνε γεγονός ὅτι τῆς περιόδου ταύτης δεσπόζει ἡ μορφή τοῦ Leonhard ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ τὸ σημεῖον ζεύξεως δύο ἐποχῶν. Αἱ ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσαι ⁹⁵ ἀπόψεις του ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἀποτελοῦν διὰ τὴν περίοδον τοῦ Γερμ. Α. Κ. ἐρμηνεῖαν ἰσχύοντος δικαίου. Εἰδικώτερον ἢ μὲν ἐπιχειραματολογία του κεῖται ὀλόκληρος πρὸς τὴν πλευρὰν τῆς Πανδεκτικῆς ἐποχῆς, πλὴν ὅμως διὰ τὸ δίκαιον τοῦ Γερμ. Α. Κ. παραμένει ὡς ἐκτάκτως ἐνδιαφέρον σημεῖον τὸ συμπέρασμα αὐτοῦ. Δηλαδή ὅτι κατὰ τὴν διάταξιν τῆς § 269 Γερμ. Α. Κ. τόπος παροχῆς δὲν εἶνε ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον λαμβάνει χώραν ἡ ὑλικὴ παράδοσις τοῦ ὀφειλομένου ἀλλ' ὁ τόπος τῆς γενικῆς δωσιδικίας τῆς ἐνοχῆς ⁹⁶. Ἐκτὸς τούτου κρίνονται κατὰ τὸ δίκαιον τοῦ τόπου τῆς κατοικίας τοῦ ὀφειλέτου τὰ ζητήματα τοῦ ἐφαρμοστέου νομικοῦ κανόνος, τοῦ περιεχομένου τῆς συμβάσεως ἐν γένει, πᾶσα μεταβολὴ ἢ ἀλλοίωσις τῆς ἐνοχῆς (π. χ. ἀδυναμία, ὑπερμερία κλπ.), ἢ κατάλυσις τῆς ἐνοχῆς καὶ ἡ παραγραφή. "Ἐν ζήτημα εἶνε κατ' ἀκολουθίαν, ἢ διακρίβωσις ἂν καθ' ὃν τρόπον ἐθεμελιώθη ἢ ἐρμηνεῖα τοῦ Leonhard ἐγένετο, καὶ μέχρι τίνος σημείου δεκτὴ ὑπὸ τῆς Γερμανικῆς ἐρμηνείας τῆς § 269 Γερμ. Α. Κ.

2. Κυριώτερος ἀντίπαλος τοῦ Leonhard ὑπῆρξεν ὁ Oertmann. Οὗτος ἀνασκευάζων ἀμέσως ὀλίγον μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ ἔργου τοῦ Leonhard τὰς ἀπόψεις τούτου ἐπέμεινεν ἐπὶ τῆς οὐσίας, ὅτι τόπος παροχῆς δὲν ἠδύνατο νὰ εἶνε εἰμὴ ὁ τόπος, ὅπου πράγματι ἐλάμβανον χώραν ἐνέργειαι, ἄγουσαι εἰς ἐκπλήρωσιν αὐτῆς. Ἐπειδὴ ὅμως ἀντελήφθη ὅτι σπανίως εἰς ἓνα καὶ μόνον τόπον ὀλοκληροῦται ἡ παροχὴ, διότι ἡ ὀλοκλήρωσις προϋποθέτει σύμπραξιν καὶ συμμετοχὴν τοῦ πιστωτοῦ πρὸς ἀποδοχὴν τῆς, περιώρισε τὴν ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς § 269 ὑποχρέωσιν τοῦ ὀφειλέτου εἰς μόνον τὸν κύκλον τῶν εἰς τὴν πρωτοβουλίαν του ἀναγομένων πράξεων ⁹⁷.

Πολὺ σαφέστερος καὶ πειστικώτερος καθίσταται βραδύτερον ⁹⁸. Ἐξηγεῖ

⁹⁴. Βλ. ἀνωτέρω § 2, ὑπὸ III.

⁹⁵. Βλ. ἀνωτέρω § 4 ἀριθ. 4.

⁹⁶. Βλ. ἀνωτέρω σελ. 271 ἐπ.

⁹⁷. Ἡ πρώτη του προσπάθεια ἐν *Seuffert's Blätter für Rechtsanwendung*, 1908 σελ. 385 ἐπ. εἶνε μᾶλλον ἀτελής. Περιορίζεται νὰ ἀρνηθῇ ὅτι ἐν § 269 ὁ Γερμ. Α. Κ. ἐννοεῖ ὅσα ὑποβάλλει ὁ Leonhard εἰς τὴν ἐννοίαν τοῦ «Schuldort». Βλ. ἐπὶ πλέον *Hans Fischer*, εἰς *Z.H.R.* τομ. 73 σελ. 498 ἐπ.

⁹⁸. *Oertmann*, *Kommentar*, ἐκδ. 1928 σολ. 1 ἐπ. εἰς § 269.

ὑπό ποίας προϋποθέσεις ὁ ὀφειλέτης ὑποχρεοῦται νὰ ἐνεργήσῃ τὴν διαδικασίαν τὴν ἠρημένην ἐκ τῆς ἰδίας του βουλήσεως εἰς τὸν τόπον τῆς παροχῆς. Ἡ διδασκαλία του ἀφήνει ὅμως ἐν τεράστιον κενόν. Ἄν μόνον ὁ ὀφειλέτης ὑποχρεοῦται νὰ ἐκτελέσῃ εἰς τὸν τόπον τῆς παροχῆς καὶ οὐχὶ ὁ πιστωτῆς ν' ἀποδεχθῇ τὰ γενόμενα, τί θὰ γίνῃ μέχρις ὅτου ἀποδεχθῇ ταῦτα ἀλλαχοῦ ὁ τελευταῖος οὗτος ; Ἄν δηλαδὴ ὁ ὀφειλέτης συγκεντρώσῃ τὸ ἔλαιον καὶ τὸ φορτώσῃ εἰς Μυτιλήνην, ἐκπληρῶν οὕτω πᾶν ὅ,τι ἐξ αὐτοῦ ἤρτηται πρὸς ὀλοκλήρωσιν τῆς παροχῆς ὁ δὲ πιστωτῆς ὑποχρεοῦται ν' ἀποδεχθῇ εἰς Θεσσαλονίκην ὅπου προορίζεται τὸ ἔλαιον, τίς θὰ φέρῃ κινδύνους καὶ τὰ λοιπὰ βάρη κατὰ τὸν ἐνδιάμεσον χρόνον ; Τὸ κενὸν αὐτὸ δυσκόλως δύναται νὰ πληρωθῇ, ἐφ' ὅσον ἐκάστου αἱ ὑποχρέωσεις κεῖνται ἀλλαχοῦ. Ὁ Oertmann οὐδεμίαν δίδει ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ἐξήγησιν⁹⁹. Συνάγω ὅτι ἀναφέρεται εἰς ἄλλα γενικὰ ἀξιώματα τοῦ ἐνοχικοῦ δικαίου πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ χάσματος. Πλὴν, ἂν τοῦτο συμβαίνει, τὰ πρακτικὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐρμηνείας, ἣν δίδει, ἐλάχιστα ἀπέχουν τῆς ἐκδοχῆς τοῦ Leonhard. Διότι, ἐφ' ὅσον ὁ ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς § 269 Γερμ. Α. Κ. τόπος ἐκτελέσεως δὲν εἶνε ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον ὁ ὀφειλέτης ὑποχρεοῦται νὰ προσφέρῃ ὁ δὲ πιστωτῆς ν' ἀποδεχθῇ τὴν προσφοράν, καθιστάμενος ἄλλως ὑπερήμερος, ἢ ὑποχρέωσις τοῦ ὀφειλέτου νὰ ἐνεργήσῃ τὰ κατ' αὐτὸν εἰς τὸν τόπον φορτώσεως οὐδεμίαν πρακτικὴν συνέπειαν κέκτηται.

Ἄποφεύγων οὕτω ὁ Oertmann νὰ βεβαιώσῃ ὅτι εἰς τὸν τόπον παροχῆς γίνεται παράδοσις τοῦ πράγματος δημιουργεῖ κενὸν μεῖζον ἐκείνου τὸ ὁποῖον ἀφήνει ἡ ἐρμηνεία τοῦ Leonhard. Ἡ λοιπὸν θὰ εἴπωμεν ὅτι τόπος παροχῆς εἶνε ἡ Μυτιλήνη, ὅπου πρέπει ὁ μὲν πωλητῆς νὰ προσφέρῃ, ὁ δὲ ἀγοραστῆς ν' ἀποδεχθῇ τὸ ἔλαιον, ἵνα μὴ περιέλθουν εἰς ὑπερημερίαν, ἢ ὁ τόπος οὗτος εἶνε ἡ Θεσσαλονίκη. Ἄν εἴπωμεν, ὅτι τόπος προσφορᾶς εἶνε ἡ Μυτιλήνη, πλὴν ὁ ἀγοραστῆς θ' ἀποδεχθῇ εἰς Θεσσαλονίκην, τότε οὐδεμία πρακτικὴ σημασία ἀποδίδεται εἰς ἐκότερον τῶν τόπων τούτων. Οὕτως ἡ τήρησις τοῦ ἀρθ. 320 Α. Κ. δὲν ἔχει συνέπειάν τινα (δηλαδὴ § 269 Γερμ. Α. Κ. περὶ τῆς νῦν ὁ λόγος), περὶ βελτιώσεως δὲ τοῦ κρατοῦντος δικαίου, ἔναντι τοῦ βυζαντινορρωμαϊκοῦ δὲν δυνάμεθα κἄν νὰ ὀμιλῶμεν.

3. Εἰς δευτέραν σειρὰν ἔρχονται ἀπόψεις αἰτινες πρόσκεινται πρὸς τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην κατὰ τάνωτέρω ἐκδοχὴν, καὶ προσπαθοῦν νὰ ἐξεύρουν τρόπον βελτιώσεως καὶ ἀποφυγῆς τῶν μειονεκτημάτων των. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν ἀνήκουν οἱ Emge, Adler καὶ πρὸ παντὸς ὁ Siber.

Ὁ πρῶτος ἐξ αὐτῶν¹⁰⁰, δὲν προσθέτει τίποτε τὸ ἀξίον λόγου εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Leonhard. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοῦτον διευκρινίζει ὅτι εἰς ἀμφι-

⁹⁹. Βλ. O e r t m a n n, Kommentar, εἰς § 269, σελὶα 6/7.

¹⁰⁰. Βλ. E m g e, der Vollzugsort bei gegenseitigen Verträgen, 1910 σελ. 4 ἐπ.

μερείς συμβάσεις δέον νά δίδεται τὸ προβάδισμα εἰς τὸν τόπον τῆς μὴ χρηματικῆς παροχῆς, ἡ δὲ χρηματικὴ παροχὴ ἀκολουθεῖ τὴν μὴ χρηματικὴν. Δηλαδή ὅπου ὁ πωλητὴς παραδίδει τὸ πρᾶγμα ἐκεῖ εἶνε καὶ ὁ τόπος διὰ νὰ εἰσπράξῃ τὸ τίμημα. Ἐάν τοῦτο εἶνε ἀνέφικτον τότε ὑπάρχουν ¹⁰¹ δύο τόποι ἐκτελέσεως τῆς ἐνοχῆς, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Leonhard, ὅστις δέχεται μόνον ἓνα δι' ἀμοιό- τέρας τὰς παροχάς. Ἄσχετως ἂν πράγματι αὐτὴ εἶνε ἡ γνώμη τοῦ Leonhard, τὸ σημεῖον τοῦτο δὲν παίζει οὐσιώδη ρόλον εἰς τὴν διδασκαλίαν του ¹⁰². Παραμένει μόνον ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι κατὰ τὸν Emge βαρύτερα διὰ τὸ δίκαιον κέκτηται οὐχὶ ὁ κατὰ Leonhard «τόπος τῆς ἐνοχῆς» ἀλλὰ ὁ «τόπος ἐκτελέσεως τῆς ἐνοχῆς» (Vollzugsort).

Ὁ Adler βαίνει περαιτέρω καὶ συνομολογεῖ ὅτι κατὰ κανόνα εἰς ἀμφιμερεῖς συμβάσεις ὑπάρχουν πλείονες τόποι ἐκτελέσεως τῆς παροχῆς καὶ εἰς μόνον «τόπος ἐνοχῆς» ἐν ἧ ἐννοίᾳ ὥρισεν ὁ Leonhard, ἐνῶ ὁ τελευταῖος οὗτος ἐδί- δαξε τὸ ἀντίθετον ¹⁰³. Οὐσία τῆς διδασκαλίας ἀμφοτέρων εἶνε πρῶτον ἡ ἀναγνώ- ρισις ὅτι ὑφίσταται δογματικὴ διάκρισις μεταξὺ «τόπου ἐνοχῆς ἢ ἔδρας τῆς ἐνοχῆς» καὶ «τόπου ἐκτελέσεως τῆς ἐνοχῆς». Ὅτι σημασίαν κέκτηται κατὰ τὸ δίκαιον ὁ δεύτερος τούτων. Ὅτι ἡ § 269 δὲν ἀποβλέπει ὑποχρεωτικῶς οὔτε εἰς τὸν πρῶτον, οὔτε εἰς τὸν δεύτερον. Ὅτι κατὰ κανόνα ¹⁰⁴ ὑπάρχουν πλείονες «τόποι ἐκτελέσεως τῆς παροχῆς» εἰς τὰς ἀμφιμερεῖς συμβάσεις.

4. Τὴν λογικῶς πληρεστέραν καὶ ὡς σύνθεσιν πλέον τελείαν ἄποψιν ἐξέ- φερει ἀσφαλῶς ὁ Siber ¹⁰⁵. Ἀπορρίπτει πρῶτον τὴν γνώμην τοῦ Oertmann, διότι δὲν θεωρεῖ ὀρθὸν νὰ διασπασθῇ ἡ ἐκτέλεσις τῆς παροχῆς εἰς τμήμα περι- λαμβάνον τὴν δραστηριότητα τοῦ ὀφειλέτου καὶ τμήμα ἀναφερόμενον εἰς τὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς παρά τῷ πιστωτῇ ¹⁰⁶. Ποιεῖται τὴν παρατήρησιν, ὅτι ὁ νόμος ἐν § 269 ἐδ. 1 ἀναφέρεται κυρίως εἰς τὸν τόπον ἐνάρξεως διαδικασίας παρο- χῆς ὑπὸ τοῦ ὀφειλέτου, ἐνῶ ἐν § 269 ἐδ. 3 θεμελιῶθ' θεωρητικῶς τὸν τόπον ὀλοκληρώσεως τῆς παροχῆς ¹⁰⁷. Εἰς τὸν κατὰ τὴν διάταξιν ταύτην τόπον ὀλο- κληρώσεως ἀποδίδει τὴν μείζονα σημασίαν.

¹⁰¹. Κατὰ τὸν Emge, πάντοτε, ὡς ἄνω αὐτόθι σελ. 6 καὶ 9 ἐπ.

¹⁰². Ὁλόκληρος ἡ προσπάθεια τοῦ Leonhard ὡς ἰδίᾳ εἰς σελ. 2—5 καὶ ἐν τέλει σελ. 177/182 συνάγεται τείνει εἰς θεμελίωσιν τῆς ἀπόψεως ὅτι καθ' ἱστορικὴν ἀναγκαιότητα καὶ ἀκολουθίαν ἡ § 269 καὶ ἡ ρωμαϊκὴ νομοθεσία «τόπον παροχῆς» ἐννοοῦν μόνον ἐκεῖνον ἐνθα ἐδρεύει ἡ ἐνοχὴ. Ὡς ἐποουσιώδης συνέπεια τῆς διδασκαλίας ταύτης, καὶ ἐμμέσως, προκύπτει ὅτι εἰς μόνον τόπος ἐκτελέσεως τῆς παροχῆς ὑπάρχει. Βλ. π. χ. σελ. 47, 65/67 ἐν συνδυασμῷ πρὸς 24/25.

¹⁰³. Βλ. K. Adler, εἰς Zeit. f. Privat-u. Oeff. Recht der Gegenwart, τομ. 38/ 1911 σελ. 719 ἐπ.

¹⁰⁴. Τοῦτο μᾶλλον κατὰ τὸν Adler, ἐνθ' ἄν. σελ. 723, ἐνῶ κατὰ τὸν Emge εἶνε ἐξαιρέσις.

¹⁰⁵. Εἰς Plank's Kommentar, τομ. 2,1 1914, σχόλια εἰς § 269.

¹⁰⁶. Siber, ὡς ἄνω αὐτόθι σχόλιον, 1, α' β' καὶ 1, α' γ'.

¹⁰⁷. Siber, ὡς ἄνω αὐτόθι καὶ 1, β'.

Τὸ πλέον ἐνδιαφέρον στοιχεῖον τῆς διδασκαλίας του εἶνε ἡ λογικὴ συνάρθρωσις τοῦ περι τόπου παροχῆς δόγματος πρὸς τὰς ὑποδιαιρέσεις τῶν χρεῶν εἰς ἄρσιμα, κομίσιμα καὶ πέμψιμα. Ἀποφαίνεται ὅτι ὅπου τὸ χρέος εἶνε ἄρσιμον, ἐκεῖ ἡ κατοικία τοῦ ὀφειλέτου εἶνε ὁ τόπος ἐκτελέσεως κατ' ἀμφοτέρας τὰς ἐκδοχάς, διότι ἐκεῖ ὀλοκληροῦται ἡ παροχὴ ἐκ μέρους τοῦ ὀφειλέτου πρὸς τὸν πιστωτὴν, περιερχόμενον εἰς ὑπερημερίαν, ἂν ἀρνηθῆ νὰ παραλάβῃ.

Ἀντιθέτως, ὅπου τὸ χρέος εἶνε κομίσιμον, ὁ τόπος τῆς κατευθύνσεως εἶνε, τόπος τῆς παραλαβῆς διότι ἐκεῖ ὁ πιστωτὴς θὰ ἀποδεχθῆ. Ταῦτα διότι ἐπὶ ἄρσιμων χρεῶν ὁ πιστωτὴς ὑποχρεοῦται ν' ἀναζητήσῃ τὸ ὀφειλόμενον, καὶ δὴ κατ' ἀνάγκην εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ ὀφειλέτου, ἐνῶ εἰς κομίσιμα χρέη οὐχί.

Τέλος, προκειμένου περὶ πεμψίμου χρέους ἡ ὑποχρέωσις τοῦ πιστωτοῦ εἶνε νὰ πέμψῃ ἀπλῶς, παραδίδων εἰς μεταφορέα, ἐνεργοῦντα αὐτοτελῶς ἢ διὰ λογαριασμόν τοῦ πιστωτοῦ. Δὲν εἶνε ὑποχρεωμένος νὰ παραδώσῃ εἰς τὸν ἴδιον τὸν πιστωτὴν, ὅπερ ἰσχύει μόνον διὰ τὰ ἄρσιμα ἢ κομίσιμα χρέη. Ἐπομένως δικαιῶνει τὸν Oertmann μόνον προκειμένου πεμψίμου χρέους, διότι μόνον εἰς τὴν περίπτωσιν ὑποχρέωσεως τοῦ ὀφειλέτου νὰ πέμψῃ ἀπαλλάσσεται οὗτος δι' ἐνεργείας μὴ χρηζούσης ἀποδοχῆς ὑπὸ τοῦ πιστωτοῦ, οἷα εἶνε ἡ παράδοσις εἰς τὸν μεταφορέα ¹⁰⁸.

Συμπληροῦ λογικῶς τὴν διδασκαλίαν του, ἀποφαινόμενος πότε οἱ εἰς διάφορους κατηγορίας κατατασσόμενοι τόποι συμπίπτουν ἢ διακρίνονται ἀλλήλων ¹⁰⁹.

Τέλος φρονεῖ ὅτι ἡ ἔννοια διὰ τὴν ὁποίαν τοσοῦτον ἐμόχθησεν ὁ Leonhard εἶνε μὲν ἰδεώδης λύσις, πλὴν πρακτικῶς ἀνέφικτος, διότι σπανίως θὰ συγκεντρωθοῦν εἰς ἓνα τόπον αἱ νομικαὶ συνέπειαι πρὸς τὰς ὁποίας ἀπέβλεψεν ὁ συγγραφεὺς οὗτος ¹¹⁰.

Προσβλέπων τις κριτικῶς τὴν ὅλην κατασκευὴν τοῦ Siber θὰ θαυμάσῃ ἀσφαλῶς τὴν δογματικὴν τῆς καὶ θεωρητικὴν πληρότητα καὶ θὰ ἀνομολογήσῃ ὅτι ἔχει ἀκαταμάχητον πειστικότητα, πλὴν ὅμως ἡ θαυμαστὴ αὕτη σύνθεσις δὲν ἀντέχει εἰς καμμίαν ἐπαφὴν μὲ τὴν πραγματικότητα. Ὁ λόγος εἶνε ἀπλοῦς καὶ ἴσως ἔπρεπε νὰ τὸν λάβῃ ὑπ' ὄψιν καὶ ὁ ἴδιος ὁ Siber. Ἡ συναλλαγὴ οὐδέποτε προσηρμύσθη ἢ ἔλαβε σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν τὰς ἀνωτέρω διακρίσεις τῶν χρεῶν. Δὲν εἶνε ἐπομένως δυνατὸν νὰ λεχθῆ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, πότε εἰς ἐξ ἀποστάσεως ἀγοραπωλησίας ἢ παροχῆ τοῦ πωλητοῦ εἶνε πέμψιμον ἢ κομίσιμον ἢ ἄρσιμον χρέος. Θὰ πρέπη νὰ συναγάγῃ τοῦτο ἐξ ἐρμηνείας τῆς συμβάσεως ἢ ἐκ τοῦ συνόλου τῶν παρομαρτούντων περιστατικῶν. Δυσκολώτερον εἶνε ὅμως νὰ ἐξακριβώσῃ κανεὶς τὴν νομικὴν φύσιν ἐνὸς χρέους ἢ τὴν ὑπαρξίν

¹⁰⁸. Βλ. Siber, ἐνθ' ἀν. 1β' α, β'.

¹⁰⁹. Siber, ἐνθ' ἀν. σχόλιον, 1, α' β' καὶ 2.

¹¹⁰. Siber—Planck, ὡς ἐνω σχόλιον, 1, α, α' ἐν ἀρχῇ.

ἢ μὴ ὑπαρξῖν συμφωνίας περὶ τόπου ἐκτελέσεως. Διότι ἐπὶ τέλος ὁ τόπος ἐκτελέσεως εἶνε κάτι τὸ πραγματικόν, τὸ δυνάμενον νὰ προκύψῃ εὐχερέστερον ἐξ ἐνδείξεων ἢ τεκμηρίων. Ἡ φύσις τοῦ χρέους καὶ ὁ χαρακτήρ του ὡς ἄρσιμου, ἢ κομισίμου εἶνε ἀντιθέτως νομικὸς χαρακτηρισμὸς. Ἄν λοιπὸν δὲν δύναται νὰ συναγάγῃ τὸ Δικαστήριον δι' ἐρμηνείας εἰς ποῖον τόπον ἠθέλησαν οἱ συμβαλλόμενοι νὰ γίνῃ παράδοσις τοῦ πράγματος, θὰ εἶνε τελείως ἀδύνατον νὰ κρίνῃ, ἂν ἡ ὀφειλὴ τοῦ πωλητοῦ εἶνε χρέος κομισίμου ἢ ἄρσιμου. Τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶνε συνέπεια τοῦ πρώτου.

Κατὰ ταῦτα ἡ ὅλη διδασκαλία εἶνε ἄχρηστος πρακτικῶς καὶ διὰ τοῦτο οὐδεμίαν ἀπήχησιν ἠδυνήθη νὰ ἔχῃ.

Σημασίαν θὰ εἶχεν αὐτομάτως ἀποκτήσει ἂν π.χ. ἐκ τῶν προτέρων καὶ ἐκ τοῦ νόμου ἦτο βέβαιον ὅτι ἡ παροχὴ τοῦ πωλητοῦ εἰς σύμβασιν πωλήσεως *for* εἶνε πέμψιμον χρέος ἢ εἰς πώλησιν *in* ἄρσιμον, ἢ εἰς σύμβασιν κατασκευῆς πλοίου ἢ παροχὴ τοῦ ναυπηγοῦ ἄρσιμον χρέος. Τοιαύτην ὅμως κατάταξιν δὲν ἐπέβαλεν ἄχρι τοῦδε ἡ πρακτικὴ. Ἡ σύγχρονος συναλλαγὴ ἀπεδείχθη τελείως ἀντίθετος πρὸς πᾶσαν δογματικὴν δέσμευσιν, περὶ τρόπου διακρίσεως χρεῶν, ἐπιτρέπουσα ἐλευθερίαν ἀπόλυτον εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῶν παροχῶν, κατ' ἀκολουθίαν ἢ γνώμῃ τοῦ *Siber* ἦτο ἐκ τῶν προτέρων καταδικασμένη εἰς ἀποτυχίαν.

Φρονῶ ὅτι ἡ παρατήρησις καὶ ἡ νομολογία δικαίωνουν πλήρως τὴν ἀνωτέρω κρίσιν. Δὲν εἶνε καμμία συμβατικὴ σχέσις χαρακτηρισμένη ἐκ τῶν προτέρων εἴτε ἄρσιμος εἴτε κομισίμος. Ὅσαίς πιστωτῆς καὶ ὀφειλέτης κατοικοῦν εἰς διάφορον τόπον καὶ πρέπει νὰ γίνῃ μεταφορὰ τοῦ ὀφειλομένου, τότε πρέπει ν' ἀναζητηθῇ ποῖος ὑποχρεοῦται νὰ μεταφέρῃ εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ ἄλλου καὶ τίνος ἡ κατοικία εἶνε κατὰ τὴν θέλησιν τῶν μερῶν τόπος παραδόσεως. Ἐντεῦθεν θὰ κριθῇ, ἂν τὸ χρέος εἶνε ἄρσιμον ἢ κομισίμον. Πᾶσα ἄλλη σκέψις πέραν τούτων εἶνε ἐπικίνδυνος καὶ θ' ἀποδειχθῇ τελικῶς ἀνεφάρμοστος.

5. Μετὰ τὸν *Siber* ἡ Γερμανικὴ θεωρία παρητήθη τῆς προσπαθείας νέας τινος γενικωτέρας θεωρητικῆς κατασκευῆς. Αἱ γνώμαι τῶν νεωτέρων θεωρητικῶν ἀποκλίνουν, εἴτε πρὸς τὴν ἄποψιν *Leonhard*, ὅτι τόπος παροχῆς εἶνε ἐκεῖνος, ὅπου ἔδρευε ἡ ἐνοχὴ, χωρὶς νὰ ποιῆται ἐκεῖ ἀπαραιτήτως πράξεις παραδόσεως τοῦ πωλουμένου ὁ ὀφειλέτης, εἴτε πρὸς τοὺς *Oertmann* καὶ *Siber*, οἱ ὅποιοι θέτουν εἰς ἥσσανα μοῖραν τὸν «τόπον τῆς ἐνοχῆς» καὶ τονίζουν τὴν σημασίαν τῶν «τόπων ἐκτελέσεως τῆς ἐνοχῆς». Σημειοῦνται βεβαίως οὐσιώπεις παραλλαγαὶ καὶ συχνάκις ἐμφανίζονται στοιχεῖα πρωτοτύπων παρατηρήσεων εἰς τὰς διασταυρουμένας ἀπόψεις. Ἐξ ὧν ὅμως δύναται νὰ συναχθῇ μετὰ βεβαιότητος τὸ πόρισμα, ὅτι συνομολογεῖται ἀδυναμία συγκεντρώσεως εἰς ἓνα τόπον τῶν κατ' ἴδιαν ἐνεργειῶν πρὸς ἐκτέλεσιν συμβάσεως. Δηλαδή προκειμένης ἀμφοτεροβαροῦς συμβάσεως ἄλλοῦ καταβάλλει ὁ πρῶτος καὶ ἄλλοῦ ὁ δεῦτερος συμβαλλόμενος. Δι' ἕκαστον δὲ συμβαλλόμενον διαφέρουν

κατὰ κανόνα οἱ τόποι εἰς τοὺς ὁποίους ἐκπληροῦνται αἱ ἐκάστοτε πρὸς ὀλοκλήρωσιν τῆς παροχῆς των ἀπαιτούμεναι ἐνέργειαι. Τάσις τις παρατηρεῖται ἐπίσης ν' ἀποδίδεται εἰς τὸν κατὰ τὴν θεωρητικὴν κατασκευὴν τοῦ Leonhard¹¹¹ τόπου τῆς ἐνοχλῆς γενικωτέρα ἀρμοδιότης, ρυθμίσεως θεμάτων συγκρούσεως νόμων, ἐπιλύσεως διαφορῶν γεννωμένων κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς συμβάσεως, κλπ. Τὸ τελευταῖον ὅμως μετὰ πολλῆς ἐπιφυλακτικότητος καὶ μόνον ὅπως ἐπιβοηθητικῶς. Κατ' ἰδίαν τὰ ἐξῆς :

Ὁ Staub ἀσχολεῖται πρωτίστως μὲ τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ τόπου ἐκτελέσεως εἰς θέματα συγκρούσεως νόμων¹¹². Ἐμμέσως καταλήγει εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ δικαίου τῆς ἐθνικότητος τοῦ ὀφειλέτου, ἥτις συνάγεται ἐκ τῆς δωσιδικίας τοῦ τόπου παροχῆς κατὰ τὴν § 269 Γερμ. Α. Κ. Εἰς τὸ θεωρητικὸν πεδῖον αἱ γῶμαι του εἶνε ἀσαφεῖς. Συμπεραίνει, ὅτι δι' ἕκαστον κύκλον ὑποχρεώσεων ἐκ συμβάσεως δύναται νὰ ἀντιστοιχεῖ ἴδιος τόπος ἐκτελέσεως των¹¹³.

Ὁ Grossmann—Doerth εἰς μακρὰν ἀνάλυσιν τοῦ δικαίου τοῦ τόπου ἐκτελέσεως παρασύρεται προφανῶς ἐκ πρακτικῶν περιπτώσεων διατοπιῶν ναυτικῶν ἀγοραπωλησιῶν¹¹⁴ εἰς τὰς ὁποίας ἡ κατοικία τοῦ πωλητοῦ εἶνε διάφορος τοῦ τόπου προελεύσεως καὶ τελικῆς κατευθύνσεως τοῦ πράγματος—ὡς εἰς τὸ παράδειγμα ἐλαίου πωλουμένου ἐν Ἀθήναις διὰ νὰ μεταφερθῆ ἐκ Μυτιλήνης εἰς Θεσσαλονίκην—διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς συμπέρασμα συμπίπτον πρὸς τὸν ἄξονα τῆς σκέψεως Leonhard ὅτι εἰς τὸν τόπον παροχῆς δὲν γίνεται καμμία παράδοσις τοῦ πράγματος¹¹⁵. Συνάγω ὅτι δι' αὐτὸν ἡ § 269 ἔχει μόνον δικονομικὴν σημασίαν καὶ οὐδεμίαν ἐπιρροὴν εἰς θέματα οὐσιαστικοῦ δικαίου.

Πλέον προσγειωμένος ὅλων φαίνεται ὁ Rabel. Δι' αὐτὸν προϋπόθεσις κρίσεως εἶνε ἡ διάσπασις τῆς ἀρμοδιότητος τοῦ τόπου ἐκτελέσεως κατὰ τὴν § 269 Γερμ. Α. Κ. εἰς πλείονας τόπους, ἔνθα κατὰ τὴν φύσιν τῆς συμβάσεως ἐκτελεῖται μέχρις ὀλοκληρώσεώς της κλιμακῆδὸν ἡ παροχὴ¹¹⁶. Τὸ μόνον σημεῖον εἰς τὸ ὁποῖον τὸν παρασύρει ἡ δογματικότης τῆς Γερμανικῆς θεωρίας εἶνε ἡ ζωηρῶς ἐκδηλουμένη σκέψις του ὅτι ὅλαι αἱ νομοθεσίαι ἔπρεπε νὰ προβλέψουν διατάξεις περὶ τόπου ἐκτελέσεως, ἵνα μὴ ὑπάρχῃ ἀσάφεια ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου¹¹⁷. Δὲν λαμβάνει ὅμως ὑπ' ὄψιν τὸ χάος καὶ τὴν ἀβεβαιότητα, ἥτις προκύπτει ἐκ τῆς ὑπάρξεως εἰδικῶν διατάξεων περὶ τόπου ἐκτελέσεως ἐν τῷ

¹¹¹. Βλ. ἀνωτέρω σελ. 306 σημ. 102.

¹¹². Staub—Koenige, Kom. τομ. 3, 12/13 ἐκδ. Παράρτημα εἰς § 372 σχόλια 7 ἐπ.

¹¹³. Staub—Koenige, ὡς ἄνω, ἰδίαι εἰς σχόλια 16, 16α, 16β, 17.

¹¹⁴. Das Recht des Überseekaufs, σελ. 106 καὶ 111 ἐπ.

¹¹⁵. Βλ. Leonhard, ἐνθ' ἄν. σελ. 29/30.

¹¹⁶. Rabel, Recht des Warenkaufs, 1936, § 42, 1 καὶ 4/5.

¹¹⁷. Rabel, ἐνθ' ἄν. § 42, 1 ἐν τέλει.

Γερμ. δικαίω ἤτις καθιστᾷ ἀπείρως προτιμωτέραν τὴν ἐν προκειμένῳ σιωπῆν τῶν Λατινικῶν κωδικοποιήσεων. Παραλείπω τὴν ἀνάλυσιν τῶν γνωμῶν ἄλλων δοκίμων συγγραφέων, ὡς μηδεμίαν ἀξίαν λόγου συμβολὴν εἰς διαλεύκανσιν τοῦ θέματος δυναμένων νὰ προσαγάγουν ¹¹⁸.

Ἐκτὸς τῆς μνησθείσης ἐργασίας τοῦ Grossmann—Doerth ποικίλον ὕλικὸν ἀνευρίσκεται, ὅσον ἀφορᾷ τὸ θέμα τοῦ τόπου παροχῆς εἰς τὰς εἰδικὰς μελέτας, αἵτινες πραγματεύονται ζητήματα ἐκ τῆς θαλασσίας ἐμπορίας καὶ διατοπίου ἀνταλλαγῆς ἀγαθῶν διὰ θαλάσσης. Ἡ ποικιλία καὶ ἡ ἀξιόλογος διαφορὰ ἀπόψεων, ἣτις παρατηρεῖται εἰς τὰ ἔργα ταῦτα ¹¹⁹ παρέχουν τὴν πλέον ἀψευδῆ μαρτυρίαν διὰ τὰς δυσχερείας, τὰς ὁποίας δημιουργεῖ ὁ γενικὸς κανὼν τῆς § 269 ἰδίως εἰς τὸν κύκλον τῶν συναλλαγῶν αὐτῶν.

6. Ἡ θεωρία τῶν τελευταίων ἐτῶν, καὶ ἐννοῶ ἰδίᾳ τὴν μετὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον, φαίνεται νὰ παρητήθη τῆς σκέψεως ὅτι τὸ θέμα τοῦ τόπου παροχῆς εἶνε ἐκ τῶν ἰδιαίτερος σημαίνοντων τοῦ ἐνοχικοῦ δικαίου. Τὰ δόγματα τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνος ἀπώλεσαν ἴσως τὴν λάμψιν των καὶ ἀπασχολοῦν πολὺ ὀλιγώτερον τὴν σκέψιν τῶν ἐρμηνευτῶν ¹²⁰. Καταλογίζω τοῦτο ὡς ἐνδειξιν τῆς ἐντυπώσεως ἡ ὁποία βαθμιαίως καὶ πρὸ τοῦ πολέμου ἐπεβάλλετο ὅτι διὰ τῆς § 269 ἐγένετο κατὰ 90 % θόρυβος καὶ μόλις κατὰ 10 % ἐξυπηρέτησις τῆς συναλλαγῆς.

§ 7.

Ἡ νομολογία κατὰ τὸν Κώδικα τοῦ 1900.

Ἡ νομολογία ὑπὸ τὸν Γερμ. Α. Κ. τοῦ 1900 ὑπῆρξε μὲν πολυπληθὴς δὲν ἐπέβαλεν ἐν τούτοις λύσιν ἀναμφίβολον εἰς ἐκεῖνα τὰ σημεῖα, τὰ ὁποῖα ἦσαν αἱ βάσεις τῆς ἐρίδος εἰς τὴν ἐπιστήμην. Θὰ ἀπαριθμήσω κατωτέρω τὰ θέματα εἰς τὰ ὁποῖα ἐδόθη καὶ ἰδίως εἰς ποῖα δὲν ἐδόθη ἰκανοποιητικὴ ἀπάντησις.

1. Τὸ πρῶτον ἐρώτημα εἶνε, ἂν ὁ τόπος τῆς παροχῆς ἔχει τὴν ἀπόλυτον ἐκείνην σημασίαν, ἣτις τῷ ἀνεγνωρίσθη εἰς τὴν Πανδεκτιστικὴν διδασκαλίαν. Δηλαδή ἂν τόπος παροχῆς ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς § 269 εἶνε ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον

¹¹⁸. Βλ. οὕτω Brodmann, εἰς Ehrenberg, τομ. 4, σελ. 252—263. Staudinger-Kommentar, εἰς § 269. Ennecerus τομ. I, 2 § 247 ὑπὸ II ἀριθ. 3, διὰ ν' ἀναφέρω τὰς κυριώτερας.

¹¹⁹. Βλ. οὕτω Müller—Erzbach, Handelsrecht, 1928 Nolte, überseeische Cif—Abladegeschäfte εἰς Z.f. Handelsrecht, τομ. 89 σελ. 47 ἐπ. Hoeniger εἰς Hachenburg's Kom τομ. 5 σελ. 81, σχολ. 84. Eisser, Gefahrtragung beim Kaufvertrag, 1927 σελ. 23/24 καὶ 41 ἐπ. Martin Leo, die neuen Geschäftsbedingungen des deutschen Ausfuhrhandels, σελ. 17 ἐπ. Haage, des Abladegeschäft, 1933, σελ. 14 ἐπ. 89 ἐπ.

¹²⁰. Βλ. Josef Esser, B.G.B. Schuldrecht, 1949, § 51 καὶ § 121 ἀριθ. 6. Otto Palandt, Brgrl. Gesetzbuch, 1949 7η ἐκδ. εἰς § 269 σχόλιον, 1,2, E. Molitor, Schuldrecht 1948, τομ. 1 σελ. 47/48.

ὁ μὲν ὀφειλέτης ὀφείλει νὰ προσφέρει, τὸ πρᾶγμα, ὁ δὲ πιστωτὴς ν' ἀποδεχθῆ αὐτὸ περιεργόμενος ἄλλως εἰς ὑπερημερίαν, ὡς ἡ διδασκαλία τῶν Πανδεκτιστῶν ¹²¹. Οὐδαμοῦ ἠδυνήθη ν' ἀνεύρω ρητὴν ἐπιβεβαίωσιν τοσαύτης ἐκτάσεως τοῦ θεσμοῦ. Εἷς τινὰς περιπτώσεις τὰ Δικαστήρια θεωροῦν τόπον παροχῆς ἐκεῖνον, ὅπου γίνεται ἡ ὑλικὴ παράδοσις τοῦ πράγματος, ὅτι ὅμως συμπίπτει ἡ παράδοσις καὶ ἀποδοχὴ αὐτοῦ κατὰ τὴν βασικὴν ἀφετηριάν τῆς ἐννοίας οὐδαμόθεν συναγεται μετὰ βεβαιότητος ¹²². Ἀντιθέτως, ὡς ἄκις πρόκειται νὰ κριθῆ κατ' ἴδιαν, ὅτι ὁ τόπος παροχῆς διὰ τὸν ὀφειλέτην εἶνε ὁ ἴδιος καὶ διὰ τὸν πιστωτὴν, ἐκεῖ προσαπαιτεῖται ρητὴ συμφωνία, θεμελιουσα τοῦτο, ἢ εἰδικὸν τοπικὸν ἔθιμον, ρητῶς ἐπιβάλλον τοιαύτην λύσιν ¹²³ εἰς συγκεκριμένον κύκλον συναλλαγῶν.

2. Εἷς τινὰς περιπτώσεις διατοπίων πωλήσεων, καθ' ὅς μεσολαβεῖ θαλασσία μεταφορὰ εἶνε ἐμφανὴς ἡ τάσις ὅπως ὀρίζεται ὁ λιμὴν τῆς φορτώσεως τόπος παραδόσεως τοῦ πράγματος. Πλὴν εἶνε ἄκρως ἀντιφατικὴ καὶ ἀσαφὴς ἡ νομολογία ὡς πρὸς τὰς συνεπειὰς τῆς παραδόσεως ταύτης. Διαβλέπω λοιπὸν μόνον ἐπιβίωσιν τῆς διατάξεως τοῦ ἄρθ. 345 Γ.Γ.Ε.Κ. εἰς τὸ ὑπὸ κρίσιν θέμα. Δηδάλῃ ἐπιβίωσιν τοῦ καταργηθέντος νομικοῦ κανόνος ὅτι οἱ κίνδυνοι εἰς διατοπίους πωλήσεις βαρύνουσι τὸν ἀγοραστὴν ἀπὸ τῆς παραδόσεως τοῦ πράγματος εἰς τὸν μεταφορέα. Ἡ ἐπιβίωσις ἐσχηματοποιήθη εἰς τὸν κανόνα, ὅτι εἰς ναυτικὰς πωλήσεις ὁ λιμὴν τῆς φορτώσεως εἶνε τόπος ἐκτελέσεως τῆς πρὸς παράδοσιν τῆς νομῆς τοῦ πράγματος ὑποχρέωσεως τοῦ πωλητοῦ. Δηλαδὴ τῆς κατὰ τὴν § 433 Γερμ. Α. Κ. καὶ ἄρθ. 513 ἡμετέρου Α. Κ. ὑποχρέωσεως τοῦ πωλητοῦ «νὰ παραδώσῃ τὸ πρᾶγμα» ¹²⁴. Πλὴν ἐκ τῆς σχετικῆς νομολογίας συναγεται ὅτι δὲν πρόκειται περὶ παραδόσεως νομῆς τοῦ πράγματος, συνεπαγομένης μεταβίβασιν κυριότητος, ὡς αἱ ἄνω διατάξεις τοῦ νόμου ἀλλὰ περὶ παραδόσεως, ἢ ὅποια μεταθέτει τοὺς κινδύνους τῆς μεταφορᾶς εἰς βάρους τοῦ ἀγοραστοῦ ¹²⁵. Καίτοι πολυπληθὴς ἡ τῆς κατηγορίας αὐτῆς νομολογία δὲν εἶνε

¹²¹. Βλ. ἀνωτέρω § 4 ἐν ἀρχῇ.

¹²². Τοῦτο π. χ. εἰς R.G. τῆς 11-12-1901, εἰς Juristische Wochenschrift, 1902 σελ. 79 ἀριθ. 12. R.G. τῆς 4-2-1908, αὐτόθι 1908 σελ. 286 ἀριθ. 28.

¹²³. Βλ. τοῦτο εἰς τὰς: Ἐφ. Δρέσδης τῆς 15-6-1921 ἐν J.W. 1922 σελ. 505 ἀριθ. 24 καὶ Ἐφ. Κολωνίας τῆς 17-10-1922 ἐν 1923 σελ. 311 ἀριθ. 11, Ἐφ. Στουτγκάρτης 3-2-1921 J.W. 1921 σελ. 1465 ἀριθ. 8.

¹²⁴. Βλ. R.G. τῆς 9-5-1916 εἰς J.W. 1916 σελ. 1018 ἀριθ. 6 σαφῶς ἀπαγγέλλον τὸν κανόνα. Ὁμοίως R.G. 12-5-1916 αὐτόθι σελ. 1194 ἀριθ. 14.

¹²⁵. Βλ. τὰς εἰς προηγουμένην σημείωσιν ἀποφάσεις καὶ R.G. 7-7-1915 εἰς 1915 σελ. 1122 ἀριθ. 6, Πρωτ. Ἀμβούργου 19-12-1914 εἰς Hanseatische Gerichtszeitung 1915 ἀριθ. 11 Ἐφ. Ἀμβ. 17-3-1915 αὐτόθι ἀριθ. 46 καὶ R.G. ἐπὶ τῆς ἰδίας ὑποθέσεως εἰς H.G.Z. 1915 ἀριθ. 123. Πρωτ. Ἀμβ. 12-5-1915 καὶ Ἐφ. Ἀμβ. 9 -11-1915 εἰς H.G.Z. 1915 ἀριθ. 148, R.G. 7-7-1916 H.G.Z. 1916 ἀριθ. 132. Πρωτ. Ἀμβ. 3-2-1916 καὶ Ἐφ. Ἀμβ. 30-6-1916 εἰς H.G.Z. 1916 ἀριθ. 119.

ἀπηλλαγμένη διαταγῶν καὶ παρεκκλίσεων, ὥστε νὰ μὴ ἐπιτρέπεται τελικῶς ἢ διατύπωσης σχετικοῦ γενικοῦ κανόνος ἦτοι τοῦ κανόνος ὅτι : τόπος ἐκτελέσεως ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς § 269 Γερμ. Α. Κ. εἰς ὑπερποντίους ναυτικὰς πωλήσεις εἶνε ὁ λιμὴν τῆς φορτώσεως, συντελουμένης μεταβιβάσεως τῶν κινδύνων τῆς ἀποστολῆς εἰς βάρους τοῦ ἀγοραστοῦ ἀπὸ τῆς αὐτόθι παραδόσεως πρὸς μεταφορὰν ¹²⁶.

3. Εἶνε ἐκδηλος περαιτέρω ἀβεβαιότης καὶ ἀσάφεια σημαντικῆς μερίδος τῆς νομολογίας, λόγῳ παρεμβολῆς ρητρῶν μὲ ἀλληλοσυγκρουόμενας καὶ ἀμοιβαίως ἐξουδετερουμένας ἐννοίας.

Ἀκόμη καὶ εἰς περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας δυνάμει ρητῆς διατάξεως τῆς συμβάσεως ὁ τόπος ἐκτελέσεως, ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ἀπαλλαγῆς τοῦ ἀγοραστοῦ ἀπὸ τοὺς κινδύνους τῆς θαλασσίας ἀποστολῆς, μετετέθη εἰς τὸν λιμένα τῆς ἀφίξεως τοῦ πράγματος, πρόσθετοι ρῆτραι ἀλλοιώνουν τὴν ἐννοίαν τῆς συμφωνίας καὶ καθιστῶσι τὸν ἀγοραστὴν κυρίως ὑπεύθυνον τῆς ζημίας. Ἡ ὅλως ἀπροόπτως, ἄλλοτε μὲν ὁ κίνδυνος τῆς ὀλικῆς ἀπωλείας βαρύνει τὸν ἀγοραστὴν, ἐνῶ οἱ κίνδυνοι ἀβαρίας ἢ ζημιῶν ἐκ τοῦ ταξιδίου τὸν πωλητὴν. Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅ,τι, ναὶ μὲν τόπος ἐκτελέσεως ὠρίσθη ὁ λιμὴν τῆς ἀφίξεως ὁπότε διὰ τὰ κατὰ τὸν πλοῦν ἐπισυμβαίνοντα εὐθύνεται ὁ πωλητής, ὑπόχρεως νὰ ἐκτελέσῃ παροχὴν, ἀπηλλαγμένην ἐλαττωμάτων εἰς τὸν λιμένα τῆς ἀφίξεως ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς § 269, πλὴν ὅμως ὑπαρχούσης καὶ ἐτέρας ρήτρας ὡς : «ὕπὸ τὴν αἴρεσιν αἰσίας ἀφίξεως τοῦ πλοίου» ¹²⁷ ὁ πωλητής, εἰδοποιῶν ἐγκαίρως ὅτι προέβη εἰς φόρτωσιν ἐπὶ ὠρισμένου πλοίου, ἔχει ἐκτελέσει τὴν ἐκ τῆς συμβάσεως ὑποχρέωσιν καταβολῆς ἐκ τοῦ γένους καὶ συνεπῶς ἀπαλλάσσεται τῆς συνόλου ἐνοχῆς.

Ἡ ὡς ἄνω λύσις στηρίζεται εἰς τὴν γενικὴν διάταξιν τῆς § 243 Γερμ. Α. Κ., ἢ ἀρθ. 290 ἐδ. 1 ἡμετέρου Α. Κ., καθ' ἣν ὁ ὀφειλέτης, ἀποχωρίζων ἐκ τοῦ γένους ποσότητα πράγματος, ἐπὶ σκοπῷ καταβολῆς, συγκεντρώνει τὴν ἐνοχὴν εἰς τὸ ἀποχωρισθὲν πρᾶγμα. Ἡ ρήτρα περὶ αἰσίας ἀφίξεως τοῦ πλοίου ἐθεωρήθη ἐνέχουσα τὴν σημασίαν, ὅτι ὁ γνωστοποιήσας ἀποχωρισμὸν καὶ φόρτωσιν ἐπὶ συγκεκριμένου πλοίου, συνεχέντρωσε καὶ μετέβαλε τὴν ἐνοχὴν γέ-

¹²⁶. Βλ. Ἐφ. Ἀμφ. 8-7-1916 εἰς Η.Γ.Ζ. 1916 ἀριθ. 102, Πρωτ. Βρέμης 26-3-1915, αὐτόθι 1915 ἀριθ. 107, Ἐφ. Ἀμφ. 10-2-1916, εἰς 1916 ἀριθ. 33 Ἐφ. Ἀμφ. 13-1-1916 αὐτόθι ἀριθ. 97, R.G. 12-7-1917 εἰς J.W. 1917 σελ. 927, R.G. 8-6-1918, J.W. 1918 σελ. 560 ἀριθ. 15, R.G. 13-3-1917, J.W. 1917 σελ. 767 ἀριθ. 10, R.G. 4-2-1916, εἰς Η.Γ.Ζ. 1916 ἀριθ. 86, R.G. 10-7-1917, εἰς J.W. 1917 σελ. 970 ἀριθ. 10, R.G. 5-3-1924, J.W. 1925 σελ. 478 ἀριθ. 22, R.G. 1-12-1916 εἰς Η.Γ.Ζ. 1917 ἀριθ. 50.

¹²⁷. Ἡ ρήτρα ἦτις τοσοῦτον ἀτησχόλησε τὴν Γερμανικὴν νομολογίαν «glückliche Ankunft vorbehalten», βλ. Grossmann—Doerth, ὡς ἄνω.

νους εἰς ἐνοχὴν εἶδους καὶ συνεπῶς τυχαία, λόγω ναυαγίου, ἀπώλεια τοῦ ἀντικειμένου τῆς πωλήσεως, ἀπαλλάσσει τὸν πωλητὴν πάσης καταβολῆς ¹²⁸.

Πρόδηλος ἐντεῦθεν ἡ ἀντινομία πρὸς τὴν περὶ τόπου ἐκτελέσεως γενικὴν διάταξιν τῆς § 269 Γερμ. Α. Κ. ἢ ἀρθ. 320 ἡμετέρου. Διότι, ἂν ὁ τόπος τῆς παροχῆς ὠρίσθη δυνάμει ρητῆς συμφωνίας εἰς τὸν λιμένα τῆς ἀφίξεως τοῦ πωλουμένου δὲν δύναται νὰ διασπασθῇ ἡ παροχὴ εἰς τὰς κυριωτέρας τῆς ἐκδηλώσεις καὶ ὡς πρὸς τὸ σύνολον μὲν αὐτῆς νὰ θεωρηθῇ γενομένη εἰς τὸν λιμένα τῆς φορτώσεως, ἐνῶ εἰς τὰς λεπτομερείας τῆς εἰς τὸν λιμένα τοῦ προορισμοῦ τοῦ πράγματος. Ἡ παρατήρησις αὕτη εἶνε ἐν ἐπὶ πλέον δεῖγμα τοῦ λογικοῦ καὶ πρακτικοῦ ἀδιεξόδου εἰς τὸ ὁποῖον ὠδήγησεν ὁ ἄκρατος δογματισμὸς τῆς Γερμανικῆς ἐπιστήμης εἰς τὸ κεφάλαιον τῶν ἐνοχικῶν σχέσεων. Ταῦτα ἀποτελοῦν πτυχὴν μόνον τῶν ἀντιφάσεων, αἷτινες συνάγονται ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν περὶ εἰδικεύσεως καὶ τόπου παροχῆς διατάξεων τοῦ Κώδικος. Τὸ πρόβλημα εἰς τὴν Γερμανικὴν θεωρίαν εἶνε ἀπείρως εὐρύτερον. Ἀπόψεις τινες περὶ τῆς Γερμανικῆς νομολογίας εἰς τὸ θέμα τῶν «ὑπερποντίων πωλήσεων» ἀπετέλεσαν καὶ ἄλλοτε ἀντικείμενον συγγραφικῆς ἀπασχολήσεώς μου ¹²⁹.

4. Οὐ μόνον τυγχάνει συγκεχυμένη ἡ Γερμανικὴ νομολογία εἰς τὸ σημεῖον τί ἐννοεῖ παράδοσιν ἢ ἐκτέλεσιν τῆς παροχῆς ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς § 269 Γερμ. Α. Κ., ἀλλ' ἐπὶ πλέον ἐκδηλοῦται ὑπὲρ τῆς κατατμήσεως τῶν κατὰ τὴν διάταξιν ταύτην ἐνεργειῶν τοῦ ὑφειλέτου εἰς πλείονας ἀρμοδίου κατὰ νόμον τόπους. Τὸ κείμενον τοῦ νόμου ἡρμηνεύθη ὡς ἔχον τὴν ἔννοιαν, ὅτι εἰς ἀμφοτεροβαρεῖς συμβάσεις αἱ ὑποχρεώσεις τῶν συμβαλλομένων διακρίνονται εἰς κύκλους αὐτοτελεῖς, δι' ἕκαστον τῶν ὁποίων ὑπάρχει καὶ ἰδιαιτέρος τόπος ἐκτελέσεως ¹³⁰. Ἐν τῇ οὐσίᾳ τῆς εἶνε συνεπῶς καταργητικὴ τῆς διατάξεως τῆς § 269 Γερμ. Α. Κ., διότι ἡ μόνη συμβιβαστὴ πρὸς τὸ γράμμα καὶ τὸ πνεῦμα ταύτης διασταλτικὴ ἐρμηνεία εἶνε ἐκείνη, καθ' ἣν δι' ἕκαστον ἐν ἀμφιμερεῖ συμβάσει συμβαλλόμενον ἀντιστοιχεῖ εἰς τόπος ἐκτελέσεως. Πέραν τοῦ ὀρίου αὐτοῦ δὲν πρόκειται πλέον περὶ ἐρμηνείας, ἀλλὰ περὶ καταργήσεως τῆς § 269. Ἀκριβῶς τὴν ἐνότητα τοῦ τόπου ἐκτελέσεως ἐπιζητεῖ ἡ § 269, ἂν ἐπομένως διασπάσῃ τὴν ἐνότητα ταύτην ἡ νομολογία, τότε ἐκλείπει ὁ βασικὸς λόγος ὑποστάσεως τοῦ νομικοῦ τούτου κανόνος.

¹²⁸. Βλ. κυρίως R.G. 8-11-1928 εἰς J.W. 1929 σελ. 919 ἀριθ. 12 καὶ R.G. 21-9-1928 J.W. 1929 σελ. 921 ἀριθ. 13. Πρβ. καὶ Ἐφ. Ἀμβ. τῆς 23-5-1916 εἰς J.W. 1916 σελ. 1217 ἀριθ. 8. Βλ. καὶ τὴν εἰς τὰς ἀνωτέρω ἀριθ. 121-126 ὑποσημειώσεις νομολογίαν.

¹²⁹. Βλ. τὴν μελέτην μου: das Abladegeschäft in internationaler Rechtsbetrachtung εἰς τὴν Hans. R.G. Z. 1938, φύλλον 10.

¹³⁰. Βλ. R.G. τῆς 18-2-1902 εἰς J.W. 1902 σελ. 188 ἀριθ. 29, R.G. 27-3-1903, ἐν J.W. 1903 σελ. 184 ἀριθ. 42. R.G. 9-5-1916. J.W. 1916 σελ. 1018 ἀριθ. 6 R.G. 11-7-1928 εἰς J.W. 1924 σελ. 181 ἀριθ. 19.

5. Ἀπόδειξις τῆς ἀνωτέρω παρατηρήσεως περὶ κατατμήσεως τῆς ἀρμοδιότητος τῆς § 269 ἔξω τῶν ὁρίων τῆς λογικῆς τῆς ἐρμηνείας εἶνε τὸ θέμα τῆς τραπεζιτικῆς ἐνεργύου πιστώσεως¹³¹. Τὴν σκοπιὰν τῆς § 269 ἐνδιαφέρει ἡ ἀκόλουθος ἀποψις: ὁ ἀγοραστὴς κυρίαν κατὰ τὸ δίκαιον τῆς πωλήσεως ὑποχρέωσιν ὑπέχει νὰ πληρώσῃ τὸ τίμημα, ποίαν ἀλλοίωσιν εἰς τὸ θέμα τοῦ τόπου ἐκτελέσεως ἐπιφέρει λοιπὸν ἢ πληρωμὴ μέσῳ ἐνεργύου τραπεζιτικῆς πιστώσεως; Κατὰ τὴν § 270 Γερμ. Α. Κ. ἢ 321 ἡμετέρου αἱ χρηματικαὶ ὀφειλαὶ εἶνε κομίσιμα χρέη, συνεπῶς τὸ χρῆμα δέον νὰ σταλῇ πρὸς τὸν πωλητὴν ὑπὸ τοῦ ἀγοραστοῦ. Ἡ Γερμ. νομολογία ἀπεφάνθη¹³² ὅτι ἡ πληρωμὴ μέσῳ ἐνεργύου τραπεζιτικῆς πιστώσεως εἶνε παρεπόμενον σύμφωνον, ἐκτὸς τῆς ἀγοραπωλησίας καὶ δὲν μεταβάλλει τὸν ἐκ τῆς συμβάσεως ἀρμόδιον τόπον ἐκτελέσεως. Ὁ τραπεζίτης, ἀρνούμενος νὰ πληρώσῃ, δὲν παραβαίνει ὑποχρέωσιν πρὸς τὸν δικαιοῦχον-πωλητὴν, ἀλλὰ σύμβασιν πρὸς τὸν ἐντολέα τοῦ ἀγοραστήν. Ὁ πωλητὴς, ἀσχέτως τοῦ ἀνοίγματος τῆς πιστώσεως, διατηρεῖ πᾶν δικαίωμα ἐκ τῆς § 269 κατὰ τοῦ ἀγοραστοῦ διὰ τὸ τίμημα, διότι ἡ ἐνέργυος πίστωσις εἶνε εἰδικὴ παρεπομένη σχέσις, μεταξὺ ἀγοραστοῦ καὶ τραπεζίτου.

Δὲν δύναται ν' ἀμφισβητηθῇ ἡ κατὰ βάσιν ὀρθότης τοῦ συλλογισμοῦ, πλὴν εἰς τὴν σύγχρονον συναλλαγὴν τὸ ἀνοίγμα τῆς πιστώσεως κατέστη ἀναπόσπαστον τμῆμα τῆς πωλητηρίου συμβάσεως καὶ ἐκ τούτου εἰς πλείστας περιπτώσεις ἐπιβάλλεται εἰς τὸν πωλητὴν ἡ πληρωμὴ μέσῳ τραπεζίτου. Ἡ Γερμ. νομολογία, προκειμένου νὰ διατηρήσῃ ἄθικτον τὴν γενικὴν ἀρχὴν περὶ τόπου ἐκτελέσεως, δὲν ἐδίστασε νὰ δογματίσῃ ἀξίωμα, ἐλάχιστα ἐφαπτόμενον πρὸς τὰ πράγματα, ὡς εἶνε ἡ ἀπόλυτος ἀνεξαρτησία τραπεζιτικῆς ἐνεργύου πιστώσεως καὶ ἀγοραπωλησίας, ἣν ἄλλωστε δὲν ἐτήρησεν εἰς τὴν πραγματικότητα. Δὲν ἐξαντλεῖται βεβαίως οὕτω τὸ θέμα, περιορίζομαι νὰ παρατηρήσω μόνον ὅτι ἔτυχε δογματικῆς μεταχειρίσεως διὰ νὰ διασφαλισθῇ ἡ ἐνότης τοῦ τόπου ἐκτελέσεως. Περαιτέρω λεπτομέρειαι ἐκφεύγουν τῶν ὁρίων τοῦ παρόντος πονήματος¹³³.

6. Τὰ συμπεράσματα ἐκ τῆς γενομένης ἀναλύσεως ἀποκρούουν καὶ ὑπόνοιαν ἀκόμη ὅτι ἡ ἀπόλυτος θεωρία περὶ ἐνοίας τῆς § 269 Γερμ. Α. Κ. ἔτυχε ποτὲ πλήρους πρακτικῆς ἐφαρμογῆς. Δύναται περαιτέρω τὸ αὐτὸ νὰ λεχθῇ καὶ διὰ τὰς δύο σχετικὰς θεωρίας περὶ τόπου παροχῆς, τὴν τοῦ Oertmann καὶ τοῦ Leonhard.

¹³¹. Κατὰ τὸν Γερμ. ὄρον «Akkreditiv».

¹³². Βλ. Wieluner, εἰς J.W. 1921 σελ. 304 σχολιάζοντα τὴν Ἐφ. Κιέλου εἰς Warneyer τομ. 18 σελ. 40 καὶ Πρωτ. Δύσελδορφ 16-12-1921 εἰς J.W. 1922 σελ. 522 ἀριθ. 7, Ἐφ. Ἀμβ. 9-12-1921 αὐτόθι σελ. 595 ἀριθ. 7.

¹³³. Βλ. τὴν ὡς ἄνω παραπομπὴν καὶ Staub—Koenige τομ. 3 σχόλιον 15 ἐπ. εἰς § 363.

Νομίζω, ὅτι οὐδὲ ἀπαξ ἔτυχε πρακτικῆς δικαιοσύνης ἡ ἀποψις Oertmann¹³⁴. Λέγω (νομίζω), διότι εἶνε πιθανὴ καὶ ἀντίθετος ἔρμηνεια, ἡ ὁποία θὰ κατέτασσε τὴν ἤδη σχολιασθεῖσαν νομολογίαν¹³⁵ εἰς τὴν κατηγορίαν ἐκείνης ἡ ὁποία ἀσπάζεται τὴν θεωρίαν ταύτην. Τοιαύτη ἐκδοχὴ θὰ ἦτο ὅμως ἀσφαλῶς ἀστήρικτος. Διότι τὸ ἐσώτερον νόημα τῆς γνώμης τοῦ συγγραφέως τούτου εἶνε ὅτι ὑπάρχει ἐνότης τόπου παροχῆς, πλὴν ὁ ὀφειλέτης δὲν ὑποχρεοῦται νὰ συμπράξῃ μὲ τὸν πιστωτὴν εἰς ἐπίτευξιν καὶ ὀλοκλήρωσιν τῆς παροχῆς εἰς ὠρισμένον τόπον, ἀλλ' εἰς κἀτι ἔλασσον τούτου, ἦτοι νὰ ἐκπληρώσῃ εἰς τὸν ἀρμόδιον τόπον, ἐκείνας τὰς ἐνεργείας, αἵτινες εἶνε ἀπὸ τῆς ἰδικῆς του πλευρᾶς ἀπαραίτητοι πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς παροχῆς.

Ἐκ τῆς νομολογίας συνάγονται τελείως διάφορα πράγματα. Δὲν πράττει τὰς εἰς τὴν ἀρμοδιότητά του ὑπαγομένας πράξεις εἰς τὸν τόπον παροχῆς ὀφειλέτης, ἀλλ' ἡ νομολογία τεκμαίρει ὅτι νομικαὶ συνέπειαι ζωτικαὶ διὰ τὴν τύχην τῆς ἀγοραπωλησίας συνετελέσθησαν εἰς ὠρισμένον τόπον, ὅπου ἐξεδηλώθη δραστηριότης τοῦ ὀφειλέτου. Πρόκειται περὶ ἀντιστροφῆς τῶν πραγμάτων. Εἰς ναυτικὰς ἀγοραπωλησίας π. χ. ὁ πωλητὴς ὑποχρεοῦται νὰ παράσῃ πρᾶγμα ἐκ φορτώσεως ἐπὶ πλοίου εἰς ὑπερπόντιον λιμένα. Ἡ φόρτωσις δὲν ἀπαλλάσσει αὐτὸν πάσης ὑποχρέωσεως, διότι δυνατὸν νὰ ὀφείλῃ τὴν προσαγωγὴν φορτωτικῶν ἐγγράφων, ἢ νὰ φέρῃ τοὺς κινδύνους τοῦ ταξιδίου, ὅποτε ἡ πρὸς σύμφωνον μὲ τὸ γράμμα τῆς συμβάσεως παροχῆν, ὑποχρέωσις του διαρκεῖ μέχρι τοῦ λιμένος τῆς ἀφίξεως τοῦ πλοίου, καίτοι ἡ φόρτωσις καλῶς ἐγένετο.

Ἄλλοτε πάλιν ἡ φόρτωσις οὐδεμίαν νομικὴν ἀξίαν κέκτηται, ὡσάκις, μὴ ἐπελθούσης εἰδικεύσεως τῆς παροχῆς, ὁ πωλητὴς ὀφείλει τὸ πρᾶγμα εἰς τὸν λιμένα τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ. Οἱ λόγοι οὗτοι μὲ ὀδηγοῦν εἰς τὸ πόρισμα ὅτι οὐδομία συνάφεια μεταξὺ τῆς ἐρμηνείας τοῦ Oertmann καὶ τῆς νομολογιακῆς πρακτικῆς ὑπάρχει. Δὲν ὑπάρχει δηλαδὴ τόπος, ὅπου ὁ ὀφειλέτης ἐνεργεῖ πᾶν τὸ καθ' ἑαυτὸν ἀπαραίτητον, ἵνα ἀπαλλαγῇ τῆς ἐκ τῆς § 269 ὑποχρέωσεως νὰ παράσῃ ὡς περιγράφει τοῦτο ὁ ὡς ἄνω συγγραφεύς.

7. Ἡ νομολογία τέλος ἐπιβεβαιοῖ μερικῶς καὶ διαψεύδει ἀπὸ ἄλλης πλευρᾶς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Leonhard. Ὡς ἐξέθηκα¹³⁶, πλεονέκτημα τῆς γνώμης τούτου εἶνε ὅτι θεωρεῖ τόπον παροχῆς ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος εἶνε ἀρμόδιος πρὸς κρίσιν πάσης νομικῆς συνεπειᾶς προερχομένης ἀπὸ τὴν σύμβασιν καὶ δὲν θεωρεῖ ἐκεῖνον, ὅπου ὁ ὀφειλέτης ἐκπληροῖ τὰς ἀναγομένας εἰς ὀλοκλήρωσιν τῆς παροχῆς ἐνεργείας. Εἶνε ὁ τόπος τῆς ἔδρας τῆς ὀφειλῆς, ἐκ τοῦ ὁποίου ἔλκονται οἱ διέ-

¹³⁴. Βλ. ὡς μόνην ἐξαίρεσιν τὴν Ἐφ. Βερολ. 22-10-1926 ἐν J.W. 1927 σελ. 526 ἀριθ. 1, ἣτις ὅμως καίτοι χρησιμοποιοῦσα τὸ λεκτικὸν τῆς θεωρίας Oertmann ζήτημα ἀν τὴν ἐφαρμογὴν ἐν τῇ οὐσίᾳ.

¹³⁵. Βλ. ἀνωτέρω ὑποσημ. 121-126 τὴν σχετικὴν νομολογίαν.

¹³⁶. Βλ. ἀνωτέρω σελ. 304/305.

ποντες τὰς διαφόρους φάσεις, ἀπὸ τὰς ὁποίας διέρχεται ἡ ἐνοχή, νομικοὶ κανόνες. Ἐίνε ἔννοια κρίνουσα νομικὰς συνεπείας καὶ οὐχὶ τὸν τόπον ὅπου ἐκτελοῦνται πράξεις. Ἐρευνητέον ἐπομένως, ἂν ἡ νομολογία ἐφήρμοσε τὴν § 269 κατὰ τὴν ἔννοιαν, ἥτις ἐθεσπίσθη διὰ τῆς ἐρμηνείας ταύτης.

Ἀντιθέτως πρὸς τὸν Leonhard ἀπεφάνθη εἰς τὰς δύο κυριωτέρας ἐκ τῆς ἀγοραπωλησίας περιπλοκάς ἦτοι τὰς περὶ ἀναστροφῆς τῆς πωλήσεως καὶ περὶ μειώσεως τοῦ τιμήματος ἀγωγάς. Εἰς μὲν τὴν περὶ ἀναστροφῆς ἐκρίθη—προφανῶς ἐκ λόγων ἐπεικειάας—ὅτι ὁ τόπος, ὅπου κεῖται τοῦτο εἶνε ὁ τόπος τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ πράγματος ὑπὸ τοῦ ὑποχρέου. Ἀπέκρουσε συνεπῶς τὴν κατὰ τὴν § 269 ἀρμοδιότητα τῆς κατοικίας τοῦ ὀφειλέτου¹³⁷. Ἡ ἐπιστροφή τοῦ καταβληθέντος τυχὸν τιμήματος γίνεται ἐπίσης καθ' ἕλξιν εἰς τὸν τόπον, ὅπου κεῖται τὸ πρᾶγμα.

Εἰς θέματα ἀγωγῆς μειώσεως τοῦ τιμήματος ἐφηρμόσθη ἀντιθέτως ἡ § 270 Γερμ. Α. Κ. μὲ τὴν δικαιολογίαν ὅτι ἡ ἐξ αὐτῆς ὀφειλὴ εἶνε χρηματικὴ¹³⁸. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις δὲν ἐξευρέθη οὕτως ἕδαφος ἀναλογικῆς ἐπεκτάσεως τῆς κατὰ Leonhard ἐν § 269 γενικῆς ἀρμοδιότητος.

Εἰς θέματα Ἰδιωτικοῦ Διεθνoῦς δικαίου ἀντιθέτως ἡ Γερμανικὴ νομολογία ἠκολούθησε λύσεις βεβαιούσας τὴν θεωρίαν Leonhard. Προκειμένου νὰ ἐκλέξῃ ἐν περιπτώσει συγκρούσεως μεταξὺ τοῦ δικαίου τῆς ἐθνικότητος τοῦ ὀφειλέτου καὶ τοῦ δικαίου τοῦ τόπου ἐκτελέσεως κατὰ τὴν § 269, ἐπροτίμησεν εἰς πλῆθος ἀποφάσεων τὸ δευτερον δεχθεῖσα ὅτι τόπος τῆς παροχῆς εἶνε ἐκεῖνος, κατὰ τὸν ὁποῖον κρίνονται αἱ ἀπώτεραι συνέπειαι τῆς ἐνοχικῆς σχέσεως¹³⁹. Ἐννοεῖται ὅτι δὲν ἔλειψαν σοβαραὶ ἀντιθέσεις πρὸς τὴν λύσιν ταύτην καὶ τὰς βασικὰς ἀρχὰς ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστηρίχθη, προκληθεῖσαι ἀπὸ τὰς πρακτικὰς δυσχερείας ἐφαρμογῆς τῆς κατὰ τὴν § 269 ἀρμοδιότητος¹⁴⁰. Παλαιότεραι ἀπο-

¹³⁷. Βλ. R.G. 18-2-1902 εἰς J.W. 1902 σελ. 190 ἀριθ. 34, καὶ R.G. 10-10-1902, εἰς J.W. 1902 σελ. 604 ἀριθ. 2.

¹³⁸. Βλ. τὴν R.G. 10-10-1902 εἰς J.W. 1902 σελ. 604 ἀριθ. 2 εἰς τὴν δευτέραν σκέψιν τῆς καὶ R.G. 26-4-1907 εἰς J.W. 1907 σελ. 359 ἀριθ. 7. Βλ. R.G. 19-4-1910, J.W. 1910 ἀριθ. 1.

¹³⁹. Οὕτω κατὰ βάσιν ἡ R.G. 19-4-1910 εἰς J.W. 1910 ἀριθ. 10, R.G. 6-4-1911 εἰς J.W. 1911 σελ. 532 ἀριθ. 1, R.G. 5-11-1912 εἰς J.W. 1912 σελ. 245 ἀριθ. 14. R.G. 18-12-1920 εἰς J.W. 1921 σελ. 232 ἀριθ. 3 R.G. 3-10-1923 εἰς J.W. 1924 σελ. 667 ἀριθ. 1, R.G. 11-1-1912 J.W. 1912 σελ. 345 καὶ R.G. 11-3-1919, J.W. 1919, σελ. 499, ἀριθ. 3 Ἐφ. Βερολ. 1-4-1926 εἰς J.W. 1926 σελ. 2002 ἀριθ. 1 τὸ ἴδιον τῆς 4-6-1925, εἰς J.W. 1926 σελ. 721 ἀριθ. 1. R.G. 5-11-1927, εἰς J.W. 1927 σελ. 977 ἀριθ. 11, Ἐφ. Βερολ. 2-6-1927 εἰς J.W. 1927 σελ. 3015 ἀριθ. 1, R.G. 5-11-1926, J.W. 1927 σελ. 977 ἀριθ. 11.

¹⁴⁰. Βλ. σχόλια τῶν Armbruster, J.W. 1916 σελ. 1268 Nussbaum εἰς J.W. 1924 σελ. 668 καὶ Frankenburg, J.W. 1925 σελ. 546. Staub—Koenige τομ. 3 εἰς § 372. Exkurs σχολ. 5 ἐπ. Stinzing, εἰς J.W. 1924 σελ. 1347. Haase εἰς J.W. 1922 σελ. 1822. Melchior, J.W. 1925 σελ. 1571. Frankenstein J.W. 1925 σελ. 978.

φάσεις είχαν αρχικῶς ἀποκρούσει τὴν προτίμησιν τοῦ δικαίου τοῦ τόπου παροχῆς κατὰ τὴν § 269 κρίνασαι ἀρμόδιον τὸ δίκαιον τῆς ἐθνικότητος, τελικῶς ὁμως ἐπεκράτησεν ἡ ἀνωτέρω ἀποψις ¹⁴¹.

Ἡ ἐγγύησις, καίτοι παρεπομένη τῆς κυρίας συμβάσεως συμφωνία, καὶ ἡ πρὸς καταβολὴν ὑποχρέωσις τοῦ ἐγγυητοῦ, ἐκρίθησαν οὐχὶ κατὰ τὴν γενικὴν τῆς συμβάσεως ἀρμοδιότητα τῆς § 269 ἀλλ' ὑπὸ τὸ πρῖσμα ὅτι ὁ ἐγγυητὴς δὲν δεσμεύεται ἀπὸ τὴν διέπουσαν τὴν κυρίαν σύμβασιν ἀρμοδιότητα κατὰ τὸπον ¹⁴². Ἀγωγαὶ ἀποζημιώσεως πηγάζουσαι ἐκ τῆς συμβάσεως δὲν ὑπῆχθησαν ἐπίσης εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῆς § 269 Γερμ. Α. Κ. ¹⁴³.

Τέλος διὰ καθαρῶς χρηματικὰς ὑφειλὰς ἡ νομολογία ἐπέμεινε σταθερῶς εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῆς § 270 Γερμ. Α. Κ. Εἶνε τὸ μόνον βέβαιον σημεῖον τῆς ὅλης νομολογιακῆς πράξεως κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν περὶ τόπου ἐκτελέσεως ἐν τῷ Γερμανικῷ δικαίῳ ¹⁴⁴. Τὴν τακτικὴν τῆς δὲν μετέβαλεν ἡ Γερμανικὴ νομολογία οὐδ' ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ρυθμίσεως ἥτις προέκυψεν ἀπὸ τοῦ 1925 διὰ τοῦ νόμου περὶ ἀνατιμήσεως τῶν χρεῶν ¹⁴⁵.

Τὸ συμπέρασμα ἐκ τῶν ἀνωτέρω εἶνε ὅτι ἡ Γερμανικὴ νομολογία ἐπηρέασθη ἰσχυρῶς ἀπὸ τὴν θεωρίαν τοῦ Leonhard. Δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐφαρμόσῃ εἰς ὅλην των τὴν ἑκτασιν ὅσας ἀρμοδιότητας ἀνεγνώρισεν ὁ συγγραφεὺς οὗτος εἰς τὴν § 269 Γερμ. Α. Κ. Περιορίσθη νὰ εἴπῃ ὅτι ἐκ τοῦ τόπου παροχῆς παρέπονται συνέπειαι, ἀφορῶσαι τὴν ἐπιλογὴν τοῦ ἐφαρμοστέου κανόνος δικαίου, καὶ ἄλλων ἡσσονος σημασίας κεφαλαίων τῆς ἐνοχικῆς σχέσεως. Αἱ σχετικαὶ νομολογιακαὶ κρίσεις δὲν εἶνε ἐν τούτοις τοσοῦτον πολυπληθεῖς ἀφ' ἑνός, καὶ τοσοῦτον κατηγορηματικαὶ ἀφ' ἑτέρου. Δὲν δύναμαι συνεπῶς νὰ βεβαιώσω πρῶτον ὅτι ἡ χρησιμότης τῆς διατάξεως ὑπῆρξεν ἀξία λόγου καὶ δεύτερον ὅτι ὡς θεωρητικὴ κατασκευὴ ἀνεδείχθη γόνιμος εἰς ἀπόδοσιν εἰς τὴν πρακτικὴν. Ἐπιτρέπεται μόνον τὸ συμπέρασμα, ὅτι εἰς μείζονα βαθμὸν

¹⁴¹. Βλ. R.G. 12-2-1906 εἰς J.W. 1906 σελ. 187 ἀριθ. 1 καὶ R.G. 21-11-1910 εἰς J.W. 1911 σελ. 148 ἀριθ. 2. R.G. 13-10-1905, J.W. 1905 σελ. 713 ἀριθ. 1, R.G. 26-4-1907. J.W. 1907 σελ. 386 ἀριθ. 1.

¹⁴². Βλ. R.G. 14-2-1902 εἰς J.W. 1902 σελ. 219 ἀριθ. 26. R.G. 6-4-1910 εἰς J.W. 1910 σελ. 616 ἀριθ. 8.

¹⁴³. Βλ. τὴν ἐν σελ. 54 σημ. 2/3 μνημονευομένην νομολογίαν. Βλ. Frankenburg er, εἰς J.W. 1925 σελ. 546 συστηματοποιῶντα καὶ κρίνοντα τὴν σχετικὴν νομολογίαν.

¹⁴⁴. Βλ. τὴν εἰς τὰ ἀνωτέρω σελ. 55 σημ. 1/2 νομολογίαν ἔπου παραλλήλως πρὸς τὸ κυρίως κρινόμενον θέμα ἐρευνᾶται ὑπὸ τὸ ἴδιον πάντοτε πνεῦμα ἢ κατὰ τὴν § 270 κατὰ τὸπον ἀρμοδιότης πρὸς ἐξόφλησιν τῆς ἐκ τοῦ τιμήματος ὑφειλῆς. Βλ. ἐπίσης R.G. 11-1-1912 εἰς J.W. 1912 σελ. 345 ἀριθ. 10 R.G. 29-9-1919. J.W. 1920 σελ. 42 ἀριθ. 2, R.G. 8-7-1920. J.W. 1920 σελ. 1031 ἀριθ. 7.

¹⁴⁵. Βλ. Ἐφ. Βερολ. 2-6-1927, J.W. 1927 σελ. 3015 ἀριθ. 1, Ἐφ. Καρλσρούης 24-11-1926. J.W. 1927 σελ. 3017 ἀριθ. 1.

οίασδήποτε άλλης, ἡ ἔννοια τοῦ τόπου παροχῆς, ὡς διεπλάσθη ὑπὸ τοῦ Leonhard ἔσχεν ἀπήχθῃσιν εἰς τὴν νομολογίαν τῶν Γερμανικῶν Δικαστηρίων.

8. Τελικὸν πόρισμα. α) Ἀνεπίδεκτον καὶ ἀναμφισβήτητον πόρισμα ἐκ τοῦ συνόλου τῆς Γερμανικῆς θεωρίας καὶ πρακτικῆς εἶνε ἡ ἀδυναμία ἐπακριβοῦς προσδιορισμοῦ τῆς ἐννοίας τοῦ τόπου παροχῆς καὶ τῶν κυριωτέρων πρακτικῶν συνεπειῶν του. Οὐδαμῶθεν συναγεται σαφῶς τί κρύπτεται ὀπισθεν τοῦ ὅρου τούτου. Ἀπαριθμῶ τὰς κυριωτέρας πιθανότητας :

Πρῶτον, τόπος παροχῆς εἶνε ἐκεῖνος, ὅπου ὁ μὲν ὀφειλέτης καταβάλλει τὴν παροχὴν ὁ δὲ πιστωτῆς δέον ν' ἀποδεχθῇ αὐτήν, ἵνα μὴ περιέλθῃ εἰς ὑπερημερίαν.

Δεύτερον εἶνε μόνον ὁ τόπος ὀλοκληρώσεως τῆς προσφορᾶς τοῦ ὀφειλέτου, ἡ ἀποδοχὴ ὑπὸ τοῦ πιστωτοῦ συντελεῖται εἰς ἄλλον τόπον.

Τρίτον εἶνε ὁ τόπος ἐκ τοῦ ὁποίου διέπεται τὸ δίκαιον κατὰ τὸ ὁποῖον ρυθμίζονται αἱ ἐκ τῆς συμβάσεως κύριαι, ἢ παρεπόμεναι, ἄμεσοι ἢ ἔμμεσοι συνέπειαι.

Τέταρτον ὑπάρχουν πλείονες ἢ εἰς μόνον τόπος παροχῆς.

Πέμπτον τέλος ὑπάρχει εἰς τόπος παροχῆς καὶ πλείονες ἕτεροι τόποι ἐκτελέσεως παροχῆς ἢ κατευθύνσεως τοῦ πράγματος¹⁴⁶. Δὲν χρῆζει κατὰ ταῦτα ἀναπτύξεως ὅτι, ἐνώπιον τόσης ποικιλίας ἀπόψεων, αἵτινες ἀπέχουν οὐσιωδῶς ἀλλήλων, ἡ γενικὴ διάταξις τῆς § 269 εἶνε, ὡς νὰ μὴ ὑπάρχη, διότι ὁ συναλλασσόμενος ἀγνοεῖ καὶ πρέπει νὰ μαντεύσῃ τί τελικῶς θὰ κρίνῃ περὶ τόπου ἐκτελέσεως τὸ Δικαστήριον, εἰς ὃ θὰ ἀνατεθῇ ἡ λύσις διαφορᾶς ἀναπηδώσεως τυχὸν ἐκ τῆς ἐνοχῆς.

β) Στοιχεῖον δεσπόζον τῆς θεωρίας καὶ πρακτικῆς τοῦ Γερμανικοῦ Κώδικος, ὡς ἄμεσος συνέπεια τῶν ἀνωτέρω εἶνε ἡ ἀβεβαιότης. Διότι ὑπάρχει μία γενικὴ διάταξις ἐπιτάσσουσα εἰς τὸν ὀφειλέτην ὀρισμένην στάσιν : νὰ παράσχη εἰς τὸν τόπον τῆς παροχῆς. Πλὴν, εἰς τί ἀκριβῶς συνίσταται ἡ ὑποχρέωσις του, ποῖα δικαιώματα δύναται νὰ ἀντλήσῃ ἐξ αὐτῆς καὶ ποῖα ἀντιστοίχως τὰ δικαιώματα καὶ αἱ ὑποχρεώσεις τοῦ πιστωτοῦ, οὐδεὶς δύναται νὰ τὸν πληροφορήσῃ. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶνε κατὰ ταῦτα διττῶς μειονεκτικόν. Πρῶτον κάθε συμβατικὴ σχέσις ἐνέχει τὸ σπέρμα τῆς διχονοίας διὰ τοὺς συναλλασσομένους. Εἶνε εὐχερὲς εἰς ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος μεταμελούμενος, θὰ δυστροπήσῃ νὰ ἐκτελέσῃ τὴν σύμβασιν, νὰ ἐξεύρῃ ὑπεκφυγὰς ἢ προφάσεις εἰς τὰ περὶ τόπου ἐκτελέσεως νομολογημένα καὶ νὰ ἐπιτύχῃ ἀντικειμενικὸν σκοπὸν, μὴ συμβιβάζομενον πρὸς τὴν εὐθύτητα τῶν συναλλαγῶν.

Δεύτερον ἀναβάλλει οὐσιαστικῶς τὴν κρίσιν, ἂν καλῶς ἐξετελέσθησαν αἱ ἐκ τῆς συμβάσεως ἐνοχαὶ μέχρι τῆς ἐκδόσεως τῆς δικαστικῆς ἀποφάσεως.

¹⁴⁶. Βλ. Ζέπον Ἐνοχ. σελ. 171 ὑπὸ Π καὶ Ἐρμηνεία, σελ. 191 σχολ. 6 ὅπου ἀπαριθμεῖ τὰς σχετικὰς περιπτώσεις.

Ὁ δικαστὴς θὰ κρίνῃ ἐν τῇ ἀποφάσει του, ἀναλόγως τῶν περὶ τόπου ἐκτελέσεως ἐπιστημονικῶν προτιμήσεων του, ἂν προσηκόντως καὶ εἰς τὸν ἀρμόζοντα τόπον ἐξετελέσθησαν αἱ παροχαί. Οὕτω κατ' οὐσίαν παραμένει μετέωρος ἡ ἐνοχικὴ σχέσις εἰς πάσας τὰς κυρίας καὶ παρεπομένας ἐκδηλώσεις τῆς μέχρι τοῦ δικαστικοῦ προσδιορισμοῦ, τί εἶνε καὶ ποῦ κεῖται ὁ τόπος ἐκτελέσεως. Τὰ μειονεκτήματα ταῦτα συνιστῶσι τὸ στοιχεῖον τῆς ἀβεβαιότητος ἀπὸ τὸ ὁποῖον πάσχει ἀνιάτως ἡ Γερμανικὴ πρακτικὴ τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου ἐπὶ αἰῶνα καὶ πλεόν, ἔνεκα ἀκριβῶς τοῦ θεσμοῦ τοῦ τόπου παροχῆς.

γ) Ἡ Γερμανικὴ πρακτικὴ διέλυσε τέλος τὸν μύθον ὅτι ἡ διάταξις περὶ τόπου παροχῆς εἶνε γενικὸς κανὼν τοῦ ἐνοχικοῦ δικαίου, ἐφαρμοζόμενος εἰς πᾶσαν σχέσιν. Εἰς ἐλαχίστας περιπτώσεις ἀπησχόλησε τὴν πρᾶξιν ἐκτὸς τοῦ πλαισίου τῆς ἀγοραπωλησίας, ἢ παρεπομένων ἀγοραπωλησίας ἐνοχικῶν σχέσεων¹⁴⁷. Ὅσακις ἐτέθη θέμα τόπου ἐκτελέσεως, ἐκτὸς ἀγοραπωλησίας, τότε ἐπρόκειτο κυρίως περὶ δικονομικοῦ ζητήματος ἀρμοδιότητος¹⁴⁸. Ἔστω καὶ ἂν θεωρηθῇ τις τὰς ὀλίγας ταύτας περιπτώσεις ἐκτὸς ἀγοραπωλησίας ὡς θεμελιούσας πρακτικὴν χρησιμότητα τῆς § 269 ἀσφαλῶς δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ δικαιολογήσῃ ἐντεῦθεν τὴν ἀνάγκην ἰδίας περὶ τόπου παροχῆς διατάξεως εἰς τὸ γενικὸν μέρος τοῦ ἐνοχικοῦ δικαίου.

δ) Τελικῶς θὰ ἀναφερθῶ εἰς τὰς ἀνωτέρω ἐν § 5 ὑπὸ στοιχείῳ III ἀριθ. 1—8 παρατηρήσεις μου περὶ τοῦ θεσμοῦ τοῦ τόπου ἐκτελέσεως εἰς τὴν θεωρίαν καὶ πρακτικὴν τοῦ Γ.Γ.Ε.Κ. Τὰ ἐκεῖ σημειούμενα μειονεκτήματα ἐπαναλαμβάνονται εἰς μεγαλύτεραν κλίμακα καὶ προσλαμβάνουν μείζονα ἔκτασιν, ἔνεκα τῆς ἐν τῷ μεταξὺ ἐπελθούσης τεραστίας ἀναπτύξεως τοῦ δικαίου τῆς συναλλαγῆς εἰς διεθνῆ μορφήν καὶ κλίμακα.

§ 8.

Τὸ πρόβλημα εἰς τὸν Ἀστικὸν Κώδικα

1. Ἡ τοποθέτησις τοῦ προβλήματος. Προηγήθη μακρὰ δογματικὴ καὶ κριτικὴ ἀνάλυσις τοῦ θέματος, καὶ τῶν πηγῶν του προτοῦ ἐπιληφθῶμεν τῶν δυνατοτήτων πρακτικῆς του ἐφαρμογῆς. Νομίζω ὅτι σπανίως εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ δικαίου θὰ ἐπαναληφθῇ ὅ,τι συμβαίνει ἐν προκειμένῳ,

¹⁴⁷. Βλ. π. χ. R.G. 11-12-1902, J.W. 1902 σελ. 79 ἀριθ. 12 θέμα τόπου ἐκτελέσεως εἰς σύμβασιν ἀποθηκεύσεως. R.G. 21-11-1910, εἰς J.W. 1911 σελ. 148 ἀριθ. 2 εἰς παραγγελιοδοχικὴν σύμβασιν. Ἐφ. Δρέσδης 5-6-1919 εἰς J.W. 1919 σελ. 939 ἀριθ. 5, R.G. 5-11-1927, J.W. 1927 σελ. 977 ἀριθ. 11, εἰς εταιρικὴν σύμβασιν ἐν ἀμέσῳ ἐξαρτήσει πρὸς πώλησιν, Ἐφ. Ἀμβ. 4-9-1931, ἐν J.W. 1931 σελ. 3462 ἀριθ. 3 εἰς ἀγροτικὴν μίσθωσιν.

¹⁴⁸. Βλ. τὴν εἰς τὴν προηγουμένην ὑποσημείωσιν νομολογίαν καὶ R.G. 5-12-1911 εἰς J.W. 1912 σελ. 245 ἀριθ. 14, R.G. 11-1-1912, αὐτόθι σελ. 345 ἀριθ. 10 καὶ R.G. 29-4-1919 εἰς J.W. 1920 σελ. 42 ἀριθ. 2.

όπου μετά τοσούτον μακράν και λεπτομερειακὴν ἀνάλυσιν δὲν ἐπετεύχθη σαφήνεια οὔτε ἄρσις τῶν δογματικῶν δυσχερειῶν. Δὲν πιστεύω νὰ ὀφείλεται εἰς ἀποτυχίαν τοῦ γράφοντος τὸ θλιβερὸν συμπέρασμα, ὅτι παρ' ὅλα ὅσα προηγήθησαν τὸ θέμα τῆς χρησιμότητος καὶ τοῦ κύκλου ἐφαρμογῆς τοῦ ἄρθ. 320 Α. Κ. παραμένει ὡς ἦτο πρὶν: σκοτεινόν, πάντα δὲ τὰ ἐρωτήματα, ἅτινα ἐτέθησαν ἐν ἀρχῇ καὶ ἀπέβλεπον εἰς διευκόλυνσιν τῆς πρακτικῆς δὲν ἔλαβον ἱκανοποιητικὰς ἀπαντήσεις¹⁴⁹. Ἡ ἐκτίμησις τῶν αἰτίων τῆς καταστάσεως ταύτης δὲν εἶνε δύσκολος καὶ ἀνακύπτει εἰς πᾶσαν γραμμὴν ἐκ τῆς ἡγηθείσης ἐρεύνης. Ἡ μὲν Γερμανικὴ θεωρία ἀνεζήτησε τὸ δόγμα καὶ ἐθυσίασεν ἐκάστοτε ὀλίγον ἢ πολὺ τὴν οὐσίαν τοῦ θέματος εἰς αὐτό. Ἡ δὲ Γερμανικὴ νομολογία δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀποσεισῇ τὴν δουλείαν τοῦ δόγματος καὶ νὰ χαράξῃ ὀρθοὺς δρόμους ἀναπλάσεως τοῦ δικαίου. Οὕτω καὶ ὁ ἐρευνητὴς ἀδυνατεῖ νὰ ὑποδείξῃ τρόπους καταλλήλου ἀξιοποιήσεως τοῦ κειμένου τοῦ νόμου, καὶ νὰ καθορίσῃ ποία ἢ ἐπικρατοῦσα, ἢ καὶ ἀπλῶς ὀρθοτέρα ἐρμηνεία αὐτοῦ. Τὸ πρόβλημα δέον κατὰ ταῦτα νὰ λυθῇ ἐντὸς τῶν στενῶν ὀρίων τῆς καθ' ἡμᾶς πρακτικῆς καὶ μὲ βάσιν τὴν ἐντοπίαν περὶ δικαίου ἀντίληψιν.

Πιστεύω νὰ μὴ διαφωνῇ κανεὶς ὅτι δυσχερέστατα θὰ προσαρμοσθῇ ἡ Ἑλληνικὴ νομικὴ σχέσις εἰς τὸν θεωρητικὸν κυκεῶνα ὁ ὁποῖος ἐπικρατεῖ εἰς τὴν Γερμανικὴν.

Διὰ λόγους πραγματικῆς ἀδυναμίας κατ' ἀρχὴν. Ἐξ ὅλων τῶν θεωρητικῶν κατασκευῶν τῆς Πανδεκτιστικῆς θεωρίας διαπιστοῦται ἀμέσως ὅτι ἡ «περὶ τόπου παροχῆς» ἔσχε παρ' ἡμῖν τὴν ἡσσονα ὅλων ἀπήχησιν. Δεδομένου ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Καλλιγᾶ καὶ τοῦ Παπαρρηγοπούλου¹⁵⁰ δὲν ἐδόθη εὐκαιρία θεωρητικῆς τινος ἢ πρακτικῆς τοῦ θέματος ἐπεξεργασίας δὲν θὰ εἶνε ὑπερβολή, ἂν εἴπω, ὅτι δὲν ὑπερέβη τὸ παρ' ἡμῖν ἀπὸ καθέδρας καὶ νομολογίας δίκαιον τὸ ἐπίπεδον τῶν σκέψεων τοῦ von Savigny¹⁵¹. Μακρὰν τοῦ νὰ ἐνέχη, ἔστω καὶ ὑπόνοιαν μομφῆς ἢ διαπίστωσης αὕτη, ἀναγκάζει ἐν τούτοις νὰ δεχθῶμεν ὡς γεγονὸς ὅτι δυσκόλως θὰ γεφυρωθῇ χάσμα διῆκον ἀπὸ τοῦ von Savigny κατ' εὐθείαν εἰς τὸν Siber. Ἡ Γερμανικὴ σχέσις ἐπάλαισε μὲ τὰ δόγματά της ἐπὶ αἰῶνα καὶ πλεόν. Προσηρμύσθη εἰς ταῦτα καὶ τὰ ὑφίσταται ὡς ἀναγκαῖον κακόν. Ἐχει διδαχθῆ πολλά ἀπὸ τὴν παρεμβολὴν τῆς πρακτικῆς τοῦ Γ.Γ.Ε.Κ. τοῦ 1861, ἐν ἐνὶ λόγῳ ἔχει ἐμβολιασθῆ μὲ τὸ μικρόβιον τοῦ κακοῦ καὶ συνεπῶς δύναται νὰ ἀντιδράσῃ. Ποίαν ὅμως ἀντίδρασιν θὰ δυνηθῇ νὰ προβάλλῃ, ὅπως ἀπροετοίμαστος, ἢ καθ' ἡμᾶς πράξις τοῦ δικαίου ; Ἀσφαλῶς ἐλαχίστην ἢ

¹⁴⁹. Βλ. ἀνωτέρω § 4—6.

¹⁵⁰. Βλ. Καλλιγᾶν, Ἐνοχ. ἀριθ. 593 σελ. 600. Παπαρρηγόπουλον, Ἐνοχ. I § 93/95.

¹⁵¹. Ἡ προσπάθεια τοῦ Μομφερράτου, Ἐνοχ. § 139 δὲν ἔσχε καμμίαν ἀπήχησιν, καίτοι φαίνεται πλήρως κἀτοχος τοῦ θέματος.

οὐδεμίαν. Ἀποκρουστέα συνεπῶς παντὶ σθένει καὶ ἡ σκέψις ὅτι πρέπει νὰ ἀφεθῆ ἑλευθέρα ἡ ὁδὸς ἵνα εἰσβάλουν εἰς τὸ καθ' ἡμᾶς δίκαιον αἰ περὶ τόπου παροχῆς συνθέσεις δογμάτων τῆς Γερμανικῆς θεωρίας. Θὰ εἶνε ἀσφαλῶς ἀτύχημα καὶ φόρτος περιττὸς τὸν ὁποῖον μετὰ δυσχερείας θὰ ἀντιμετωπίσῃ.

2. Οὐσιαστικὴ ἔκκλασις καὶ ὑποχρεωτικότης ἄρθ. 320 Α. Κ. Ἡ λύσις οὕτω θὰ ἀναζητηθῆ εἰς τὰ πράγματα καὶ ἐκ τῶν ἐνό- των. Νομίζω, ὅτι ἀφετηρία πρέπει νὰ εἶνε ἡ φυσιολογικῶς ἐκ τοῦ γράμματος τοῦ νόμου ἀνακύπτουσα ἔννοια τοῦ τόπου παροχῆς. Τόπος παροχῆς εἶνε οὕτως ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον ὁ ὀφειλέτης ἐκπληροῦ τὴν ἑαυτοῦ ὀφειλήν, ὁ δὲ πιστωτὴς δεόν ν' ἀποδεχθῆ ταύτην περιερχόμενος ἄλλως εἰς ὑπερμερίαν. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν ὁ νόμος ἔννοεῖ ὅμως δύο τινά.

Εἰς τὰς συναλλαγὰς τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, οὐχὶ μεγάλων μαζῶν ἀγαθῶν γένους, κάτι τὸ αὐτονόητον καὶ τὸ ἀναβλύζον αὐτομάτως ἀπὸ τὴν φύσιν τῆς παροχῆς. Ἄν π. χ. ἀγοράσω ὠρολόγιον εἰς ἓν κατάστημα ἢ τροφίμα εἰς ἕτε- ρον, καταβάλλω ἀμέσως τὸ τίμημα καὶ παραλαμβάνω τὸ πρᾶγμα. Ἐν τῇ περι- πτώσει ταύτῃ ἡ ἔννοια τῆς παροχῆς ἐνέχει ὡς αὐτονόητον στοιχεῖον τὴν ἐπὶ τόπου ἐκτέλεσίν της. Ὅμοίως, ἂν μισθώσω ἀκίνητον δὲν νοεῖται παραχώρησις χρήσεως, εἰμὴ ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ ἀκινήτῳ. Ἀπὸ τὴν σκοπιὰν ταύτην τὸ ἄρθ. 320 Α. Κ. εἶνε περιττόν, διότι ὁ τόπος ἐκτελέσεως ἐμπεριέχεται ἤδη θεωρητι- κῶς μὲν εἰς τὸ ἄρθ. 287 Α. Κ. συγκεκριμένως δὲ—εἰς τὰ ἀνωτέρω δύο παρα- δείγματα—εἰς τὸ ἄρθ. 513 Α. Κ. καὶ 574 Α. Κ.

Εἰς συναλλαγὰς ὅπου μεσολαβεῖ μεταφορὰ τοῦ πράγματος, ἡ πρόκειται περὶ μεγάλης ποσότητος ἐμπορευσίμων ἀγαθῶν ἢ μεταφορὰ ἔχει ἀπὸ δύο ἐπόψεων πρακτικὴν ἀξίαν, εἴτε διότι προκαλεῖ ἔξοδα, εἴτε διότι προκαλεῖ κινδύνους ἀλλοιώσεων ἢ ἀπωλείας τοῦ ἀντικειμένου τῆς παροχῆς. Ἐδῶ τὸ ἄρθ. 320 ἐνέχει σημασίαν γενικωτάτου ἀξιώματος τοῦ ἐνοχικοῦ δικαίου. Σημαίνει, ὅτι διὰ τὸν ὀφειλέτην μὴ χρηματικῆς παροχῆς τὸ χρέος εἶνε ἄρσιμον, ἐν ἑλλείψει εἰδικῆς τινος συμφωνίας.

Ὑποχρεωτικὴ δὲν δύναται ὅμως ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει νὰ εἶνε ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ἄρθ. 320. Διότι ἀποτελεῖ οὐχὶ νομικὸν κανόνα, ἐν κυριολεξίᾳ ἀλλὰ γενικώ- τατον δόγμα τῆς συναλλαγῆς, ὅτι τὰ μὴ χρηματικὰ χρέη εἶνε ἄρσιμα. Τὸ δόγμα δὲν ἔχει πάντοτε ἔστω καὶ ἐν ἑλλείψει πάσης ἄλλης λύσεως, ὑποχρεωτι- κὴν ἐφαρμογὴν¹⁸². Ἐκφράζει τὴν πίστιν τοῦ Νομοθέτου εἰς μίαν ἀρχήν, τὴν ἀρχήν, ὅτι μὴ χρηματικὰ ὀφείλα εἶνε ἄρσιμα χρέη. Ταύτην ἐμπνέει καὶ διέπει σκέψις εὐνοίας πρὸς τὸν ὀφειλέτην. Ἄν ὅμως εἰδικαί συνθῆκαι καθιστῶσι πρῶδῃλον ὅτι ἡ ἀρχὴ αὕτη δύναται, ἢ ὀφείλει νὰ παραμερισθῆ, τότε οὐδὲν κωλύει

¹⁸² Πρὸς τὴν ἐν τῷ κειμένῳ ἀποψὴν διαφέρει προδήλως ἡ ἐρμηνεία, ἣν δίδει ὁ Ζέπος ἐρμηνεία ΑΚ. τομ. II, εἰσαγ. παρατ. εἰς ἄρθ. 320, σχόλια 6/8, ἐν συνδυασμῷ πρὸς σχόλ. 1 καὶ 2. Βλ. τὸν ἴδιον, Ἐνοχ. σελ. 172/3. Πρβ. Κ α υ κ ἄ ν, Ἐνοχ. τομ. I, εἰς ἄρθρα 522-525.

τὸν Δικαστὴν νὰ τὴν παραμερίσῃ, χωρὶς νὰ καταστῇ ἐντεῦθεν ἀναιρετέα ἢ ἀπόφασίς του, διότι δὲν παραβιάζει συγκεκριμένην καὶ ρητὴν ἐπιταγὴν νόμου.

3. Ἡ φύσις τῆς μὴ ὑποχρεωτικότητος τοῦ ἄρθ. 320 Α.Κ. Νομίζω ὅτι ἡ ἀνωτέρω διατύπωσις τῆς ἐννοίας τοῦ τόπου παροχῆς συμβιβάζεται ἀριστα πρὸς τὰς προθέσεις τοῦ Κώδικος καὶ τὴν νοοτροπίαν τῶν Συντακτῶν του, κυρίως ὅμως ἐξυπηρετεῖ τὴν πρακτικὴν ἀνάγκην. Ἐὰν ἀνατρέξωμεν εἰς τὸν Savigny θὰ συναντήσωμεν σκέψιν του ἢ ὁποία ἀπεδείχθη σοφὴ κατὰ τὸν διαρρέυσαντα ἔκτοτε αἰῶνα. Εἶπεν ὅτι τόπος παροχῆς ἐκ τοῦ νόμου¹⁵³ δὲν ὑπάρχει καὶ ἐθεμελίωσεν ἐπὶ τῆς βάσεως ταύτης τὴν διδασκαλίαν του. Τὰ πράγματα τὸν δικαίωνουν. Διότι—ἐπανερχομαι εἰς τὸ παλαιὸν παράδειγμα— ἂν ὁ πωλητὴς καὶ ὁ ἀγοραστὴς εἶνε ἐγκατεστημένοι εἰς Ἀθήνας, ἢ δὲ πώλησις ἀφορᾷ ἔλαιον, φοριωτέον ἐκ Μυτιλήνης διὰ Θεσσαλονίκην, εἶνε ἐμφανῶς ξένον πρὸς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἄρθ. 320 νὰ θεωρηθοῦν αἱ Ἀθηναίως κατοικίαι τοῦ ὀφειλέτου ἐν ἐλλείψει οἰασδῆποτε ἄλλης ἐνδείξεως ὁ ἀρμόδιος τόπος παροχῆς. Τοῦτο θὰ ὠδήγει εἰς τὴν παράδοξον λύσιν νὰ προσδιορισθῇ τόπος ἐκτελέσεως τῆς παροχῆς ἐκεῖνος ὅστις οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὴν συναλλαγὴν. Δὲν συντρέχουν οὔτε κίνητρα ἐννοίας πρὸς τὸν ὀφειλέτην (πωλητὴν), οὔτε ἄλλως ἐξυπηρετοῦνται ἀνάγκαι τῆς πράξεως. Διὰ ποῖον λόγον ἐπομένως νὰ μὴ κριθῇ ἐκ τῶν περιστάσεων ὡς τόπος παροχῆς ἡ Μυτιλήνη καὶ νὰ παραμερισθῇ ὁ νομικὸς κανὼν, ὅτι ὁ ὀφειλέτης ἐκτελεῖ εἰς τὸν τόπον τῆς κατοικίας του ;

Ἡ μὴ ὑποχρεωτικότης τοῦ κανόνος, ὅτι τόπος παροχῆς εἶνε ἡ κατοικία τοῦ ὀφειλέτου ἀποτελεῖ τὴν θεμελιώδη διαφορὰν τῆς ἐν προκειμένῳ ἐρμηνείας πρὸς τὰς Γερμανικὰς θεωρίας πάσης ἀποχρώσεως. Θεωρητικοὶ καὶ Δικαστήρια αὐτόθι, ὅσαίς δὲν ὑπάρχει ρητὴ συμφωνία περὶ τόπου ἐκτελέσεως ὀρίζουν ὑποχρεωτικῶς τὸν ἐκ τοῦ νόμου προκύπτοντα, δηλαδὴ τὴν κατοικίαν τοῦ ὀφειλέτου. Θέτουν εἰς τὴν τελείως ἐπουσιώδη μοῖραν τὴν διάταξιν τοῦ νόμου «..... ἂν ὁ τόπος τῆς παροχῆς.....οὔτε ἐκ τῶν περιστάσεων.....συνάγεται», καὶ ὀρίζουν εὐθέως ἐκ τοῦ νόμου τὴν κατοικίαν τοῦ ὀφειλέτου ὡς τόπον παροχῆς. Τί τὸ ἀπλούστερον ὅμως ν' ἀποφανθῇ τις εἰς τὸ ἀνωτέρω παράδειγμα, ὅτι ἐκ τῶν περιστάσεων συνάγεται ἡ Μυτιλήνη ὡς τόπος παροχῆς διὰ τὸν πωλητὴν, διότι ἐκεῖθεν θὰ ἀποστείλῃ τὸ ἔλαιον εἰς Πειραιᾶ. Νομίζω ἐπομένως ὅτι τὸ μὴ ὑποχρεωτικὸν ὄρισμον κατὰ τὸ ἄρθ. 320 τοῦ τόπου παροχῆς ἐν τῇ κατοικίᾳ τοῦ ὀφειλέτου ἐκρίζωνει διὰ μιᾶς τὰ ζιζάνια ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα κατέστησαν τὴν Γερμανικὴν νομολογίαν ἄλυτον γριφον εἰς τὸν μὴ μεμυημένον. Διότι, ἂν λεχθῇ εἰς τὸ ἀνωτέρω παράδειγμα ὅτι τόπος ἐκτελέσεως διὰ τὸν πωλητὴν εἶνε αἱ Ἀθηναίως θὰ πρέπη ἐξ Ἀθηνῶν νὰ ρυθισθῇ ὁ τρόπος ἐπιμερισμοῦ τοῦ βάρους τῶν κινδύνων τῆς μεταφορᾶς κατὰ τὸ ἄρθ. 524 Α.Κ. καὶ τῆς εἰδικεύσεως κατὰ τὸ ἄρθ. 290 ἐδ. 2 Α.Κ. Οὕτως ὅμως περιπλέκεται τὸ θέμα.

¹⁵³ Βλ. System, 8 σελ. 227.

Ἡ μὲν Μυτιλήνη δύναται ν' ἀποτελέσῃ ἀφετηρίαν ἐφαρμογῆς ἀμφοτέρων τῶν ὡς ἔνω διατάξεων τοῦ νόμου, ἐνῶ αἱ Ἀθῆναι οὐχί¹⁵⁴. Ἡ μὴ ὑποχρεωτικότης νοητέα συνεπῶς ὑπὸ τὸ πνεῦμα ὅτι δὲν εἶνε ἀπαραίτητος ὁ ὀρισμὸς τόπου ἐκτελέσεως εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ ὀφειλέτου ἢ τὴν ἐμπορικὴν του ἐγκατάστασιν. Ἐν τῇ ἀνάγκῃ ἐφαρμογῆς εἴτε τοῦ ἄρθ. 290 ἐδ. 2, εἴτε τοῦ ἄρθ. 524 Α.Κ. τὰ δικαστήρια θὰ προσφύγουν εἰς τὴν περίοδον ἐκείνην τοῦ ἄρθ. 320, ἥτις ἐπιτρέπει συναγωγὴν τόπου ἐκτελέσεως ἐκ τῶν περιστάσεων. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει συγχωρεῖται καὶ ἀναίρεσις, διὰ παράβασιν ὅμως οὐχὶ τοῦ κανόνος τοῦ ἄρθ. 320 ἀλλὰ τῶν κανόνων τῶν ἄρθ. 290 ἐδ. 2 ἢ 524 ἐν συνδυασμῶ πρὸς τὸ ἄρθ. 320 Α.Κ.

4. Σχέσις ἄρθ. 320 πρὸς ἄρθ. 290 ἐδ. 2 καὶ 524 Α.Κ.-
Θὰ ἀντιταχθῆ εἰς τάνωτέρω : πῶς νὰ μὴ θεωρηθῆ ὑποχρεωτικὴ ἡ διάταξις τοῦ ἄρθ. 320, ὅταν ὁ Κῶδιξ ἐξαρτᾷ ἐντεῦθεν οὐσιώδεις νομικὰς συνεπείας ; Ἰδοῦ αὐταί :

Πρῶτον ἡ συγκέντρωσις ἐνοχῆς γένους ἐπέρχεται κατὰ τὸ ἄρθ. 290 ἐδ. 2 Α.Κ., διὰ τῆς παραδόσεως τοῦ ἀποχωρισθέντος ἐκ τοῦ γένους εἰς τὸν μεταφορέα. ὡσάκις αἰτήσῃ τοῦ πιστωτοῦ ἀποστέλλεται τοῦτο εἰς τόπον διάφορον τοῦ τόπου ἐκπληρώσεως τῆς παροχῆς.

Δεύτερον οἱ κίνδυνοι ἐπιβαρύνουν τὸν πωλητὴν μόνον μέχρι τῆς παραδόσεως τοῦ πράγματος πρὸς ἀποστολὴν εἰς τὸν μεταφορέα, ἂν αἰτήσῃ τοῦ ἀγοραστοῦ ἀποστέλλεται τοῦτο εἰς τόπον διάφορον τοῦ τόπου ἐκτελέσεως τῆς παροχῆς.

Τρίτον συναγεται ἐμμέσως ἐκ τῶν ἄρθ. 544 καὶ 545 ὅτι ἡ εὐθύνη τοῦ πωλητοῦ δι' ἐλαττώματα ἢ ἐλλείψεις συμφωνηθείσης ιδιότητος τοῦ πράγματος κρίνεται μὲ ἀφετηρίαν τὸν τόπον ἐκτελέσεως. Οὕτω κατὰ μὲν τὸ ἄρθ. 544 ἀπὸ τῆς μεταστάσεως τῶν κινδύνων, δηλαδὴ μετὰ τὴν κατὰ τὸ ἄρθ. 524 παράδοσιν εἰς τὸν μεταφορέα ἐκλείπει ἡ εὐθύνη τοῦ πωλητοῦ δι' ἐλαττώματα ἢ ἐλλείψεις, αἵτινες ἐξ ἰδίας του ὑπαιτιότητος προῆλθον. Κατὰ δὲ τὸ ἄρθ. 545 ἀπὸ τῆς ἀνεπιφυλάκτου ὡς ἀνωτέρω παραλαβῆς τοῦ πράγματος ὁ ἀγοραστὴς στερεῖται τοῦ δικαιώματος προβολῆς ἐλαττωμάτων ἢ ἐλλείψεων αὐτοῦ. Ἡ ἀνεπιφύλακτος παραλαβὴ θὰ γίνῃ εἴτε εἰς τὸν κατὰ τὸ ἄρθ. 320, ἢ τὸν κατὰ τὰ ἄρθρα 290 ἐδ. 2 ἢ 524 Α.Κ. τόπον ἐκπληρώσεως τῆς παροχῆς. Ἐν ἐπομένως ἐγένετο παράδοσις εἰς ἄλλον τόπον ὁ ἀγοραστὴς θὰ προβάλλῃ ἐνδεχομένως τὴν ἔνστασιν, ὅτι μὴ συντελεσθείσης παραδόσεως εἰς τὸν κατὰ τὸν νόμον ἀρμόδιον τόπον νομιμοποιεῖται εἰς τὸ δικαίωμα νὰ προτείνῃ ὑπαρξιν ἐλαττωμάτων τινος ἢ ἐλλείψεως συμφωνηθείσης ιδιότητος.

¹⁵⁴. Βλ. π. χ. πάσας τὰς ἀποφάσεις αἵτινες ἀπαιθμῶνται ἀνωτέρω σελ. 311 ἐπ. ἔνθα περιπτώσεις ὅμοιαι πρὸς τὴν ἐν τῷ κειμένῳ πωλήσεως ἐκ Μυτιλήνης. Εἰδικὸν παράδειγμα περιπλοχῆς ἐν R.G. 18-2-1902 ἐν J.W. 1902 σελ. 188 ἀριθ. 29. Βλ. Καυκᾶν αὐτόθι.

Δὲν θεωρῶ ἀνυπέμβλητον ἢ ἀσυμβίβαστον τὸ κάλυμα, τὸ ὁποῖον ἐντεῦθεν προκύπτει. Πρόδηλον εἶνε κατὰ τὴν τεχνικήν, τοῦ Κώδικος ὅτι ἡ παροχὴ, πραγματοποιουμένη εἰς τὸν κατὰ νόμον ἀρμόδιον τόπον ἔχει σοβαρὰς ἐνόμους συνεπείας. Συνεπάγεται συγκέντρωσιν τοῦ γένους καὶ μετίστασιν τῶν κινδύνων ἀπὸ τοῦ ὀφειλέτου εἰς τὸν πιστωτὴν. Πέραν τούτου ἡ παροχὴ ἔχει περιουσιακὴν ἀξίαν διὰ τὸν πιστωτὴν ἧτις μόνον εἰς τὸν κατὰ τὸ ἄρθ. 320 ἀρμόδιον τόπον δύναται νὰ ὑπολογισθῇ. Δέον λοιπὸν νὰ εἶνε γνωστὸν ποῖος ὁ τόπος οὗτος. Αἱ οὐσιώδεις αὗται νομικαὶ διατάξεις δὲν προϋποθέτουν ὅμως, τόπον παροχῆς, συναγόμενον κατὰ τὴν ἄλφα ἢ βῆτα μέθοδον, ἀλλὰ τὸν καταλληλότερον, ὡς ἐκ τῆς συμβάσεως ἢ ἄλλως προκύπτει. Κατ' ἀκολουθίαν δὲν εἶνε ὑποχρεωτικὸν νὰ τὸν ὀρίσωμεν εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ ὀφειλέτου, ὡς ἡ ἐρμηνευτικὴ διάταξις τοῦ ἄρθ. 320, ἀρκεῖ νὰ ἐξεύρωμεν ὑποσδῆποτε ἔστω καὶ ἀλλαχοῦ τὸν κατὰ τὴν ἐνοχὴν ἀρμόδιον τόπον.

Εἰς τὸ παράδειγμα τῆς ὑπὸ κρίσιν πωλήσεως ἐκ Μυτιλήνης εἰς Θεσσαλονίκην εἶνε προδήλως ἀρμοδιώτερος ὡς τόπος παροχῆς ἡ Μυτιλήνη. Εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο συνηγοροῦν καὶ συμπράττουν ἀμφοτέρω τὰ ἄρθ. 290 ἐδ. 2 καὶ 524 Α. Κ. Τὸ ἄρθ. 290 ἐν τῷ συνόλῳ του, διότι εἰς Μυτιλήνην δύναται ὁ πωλητὴς νὰ ἀποχωρήσῃ πρᾶγμα ἐκ τοῦ γένους πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς καταβολῆς καὶ νὰ τὸ παραδῶσῃ εἰς μεταφορέα. Εἰς Μυτιλήνην ἐπὶ πλέον ἡ παράδοσις εἰς τὸν μεταφορέα δύναται νὰ σημαίη κατὰ μὲν τὸ ἄρθ. 290 ἐδ. 2 συγκέντρωσιν κατὰ δὲ τὸ ἄρθ. 524 Α. Κ. μετάθεσιν τοῦ κινδύνου εἰς βάρος τοῦ ἀγοραστοῦ. Τὰ τεκμήρια ταῦτα πιθανὰ κατὰ τὸν νόμον ἀναγκάζουν τὸν ἀγοραστὴν νὰ ἀμυνθῇ καὶ νὰ ζητήσῃ τὰς ἀπαραιτήτους διασαφήσεις καὶ ρητὴν τακτοποίησιν τῆς θέσεώς του. Ἐν δηλαδὴ κατὰ τὴν ἀποψιν τοῦ ἀγοραστοῦ τόπος παροχῆς εἶνε ὁ λιμὴν τοῦ προορισμοῦ, ἡ Θεσσαλονίκη ἐν προκειμένῳ, καὶ συνεπῶς οὐδεμίαν σημασίαν πρόκειται νὰ ἔχη ὁ ἀποχωρισμὸς καὶ ἡ παράδοσις εἰς τὸν μεταφορέα κατὰ τὰ ἄρθ. 290 καὶ 524 ἐν Μυτιλήνῃ, τότε καλὴ πίστις καὶ συναλλακτικὴ εὐθύτης ἐπιβάλλουν εἰς αὐτὸν ν' ἀντιδράσῃ κατὰ τοῦ τεκμηρίου τοῦ νόμου καὶ ἐξασφαλίσῃ τὰ δικαιώματά του διὰ ρητῆς συμφωνίας. Ἐφ' ὅσον ἀντιθέτως σιωπῆσῃ τότε ἡ λύσις «Μυτιλήνη τόπος παροχῆς» ἐπιβάλλεται πρῶτον μὲν κατὰ τεκμήριον ἐκ τῶν ἄρθ. 290 καὶ 524, δεύτερον ἐπικουρικῶς ἐκ τῶν ἄρθ. 281 καὶ 288 Α. Κ. καὶ τέλος ἐξ ἐρμηνείας αὐτοῦ τοῦ ἄρθ. 320. Συμφώνως πρὸς τοῦτο ὁ τόπος παροχῆς καθορίζεται ἐν πνεύματι εὐνοίας πρὸς τὸν ὀφειλέτην εὐνοικώτερα δὲ λύσις ἐν ἀμφιβολίᾳ εἶνε νὰ παράσῃ εἰς τὴν κατοικίαν του. Πλὴν ἐν προκειμένῳ ἡ Μυτιλήνη, ἐν οὐσιαστικῇ ἀδυναμίᾳ νὰ θεωρηθῶν αἱ Ἀθῆναι, εἶνε ὁ εὐνοικώτερος καὶ ἐπομένως ἐν τῷ πνεύματι τοῦ ἄρθ. 320 ἀρμοδιώτερος διὰ τὸν ὀφειλέτην τόπος ἐκτελέσεως τῆς παροχῆς.

Καταλήγω συνεπῶς, ὅτι ἐν ἀρμονίᾳ πρὸς τὰς προθέσεις τοῦ Κώδικος ἐν ἄρθ. 320 καὶ πρὸς τὰ γενικῶς τὸ συναλλακτικὸν δίκαιον διέποντα ἀξιώματα τῶν ἄρθ. 281 καὶ 288 Α. Κ. ἡ λύσις «τόπος παροχῆς ἡ Μυτιλήνη» εἶνε ἡ ὀρθο-

τέρα. Ἡ εἰδικωτέρα θεμελίωσις τῆς λύσεως ταύτης εἰς τὴν περικοπὴν τοῦ κειμένου τοῦ ἄρθ. 320 : «ὁ τόπος παροχῆς.....οὔτε ἐκ τῶν περιστάσεων..... συνάγεται) οὐδόλως ἀντιτίθεται πρὸς τάνωτέρω. Πρὸς ἀποφυγὴν πάντως τοῦ κυκεῶνος, ὅστις ἐδημιουργήθη εἰς τὴν Γερμανικὴν θεωρίαν δέον νὰ δοθῇ ἡ ἐρμηνεῖα ὅτι εἰδικεῖσις κατὰ τὸ ἄρθ. 290 ἐδ. 2 ἡ κίνδυνος κατὰ τὸ ἄρθ. 524 εἶνε αὐτοτελεῖς θεσμοί, μὴ συνδεόμενοι ὑποχρεωτικῶς πρὸς τὸν κανόνα τοῦ ἄρθ. 320. Δύναται δηλαδὴ, καίτοι ὑπάρχοντος τόπου ἐκτελέσεως νὰ κρίνη ἀσχέτως πρὸς τοῦτον ἄλλως ἀμφοτέρω τὰ ζητήματα ὁ Δικαστής. Τὸ ἴδιον ἀποτέλεσμα ἐπέρχεται ἂν εἴπωμεν ὅτι τὸ ἄρθ. 320 Α. Κ. δὲν ἔχει προτεραιότητα εἰς τὴν κρίσιν τοῦ Δικαστοῦ. Δὲν ὑποχρεοῦται οὗτος ν' ἀνεύρη πρῶτον τὸν τόπον ἐκτελέσεως κατὰ τὸ ἄρθ. 320 Α. Κ. καὶ ὕστερον νὰ προχωρήσῃ εἰς ἐφαρμογὴν τῶν ἄρθ. 290 ἐδ. 2 καὶ 524 Α. Κ. Ὑπὸ ἄλλοιαν διατύπωσιν τὸ πρόβλημα ἐναρμονίζεται οὕτω πρὸς τὸ ἀνωτέρω ὑπ' ἀριθ. 3 ἐν τέλει ἐκτεθέν.

5. Διαφοραὶ μεταξὺ «τόπου παροχῆς» καὶ «τόπου ἐκτελέσεως παροχῆς».—Ἡ μὴ ὑποχρεωτικότης τοῦ κανόνος τοῦ ἄρθ. 320 δὲν θ' ἀποτελέσῃ οὔτω κώλυμα διὰ τὴν πρακτικὴν ἢ σοβαρὸν πρόσκομμα ἐπηρεάζον οὐσιώδη θέματα ὡς ἡ συγκέντρωσις τῆς ἐνοχῆς καὶ οἱ κίνδυνοι τῆς μεταφορᾶς. Ἡ μὴ ὑποχρεωτικότης ἐξυπακούεται πάντοτε ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὅτι δικαιοῦται μὲν τὸ Δικαστήριον νὰ θεωρήσῃ τόπον ἐκτελέσεως τὴν κατοικίαν τοῦ ὀφειλέτου, ὀφείλει ὅμως νὰ συναγάγῃ ἐκ τῶν περιστάσεων ἐρμηνευτικῶς ἄλλον, ὅταν οὕτω ἐξυπηρετοῦνται καλλίτερον τὰ συμφέροντα τῆς ἐνοχικῆς σχέσεως πάντοτε δὲ ὑπὸ τὸ πρῖσμα εὐνοίας πρὸς τὸν ὀφειλέτην.

Παραμένει ἀκόμη πρὸς λύσιν τὸ πρόβλημα, ἂν θὰ δεχθῶμεν οὐσιαστικὴν τινα διαφορὰν μεταξὺ τῶν ὄρων «τόπος παροχῆς» τῶν ἄρθ. 320/321 Α. Κ. καὶ «τόπος ἐκπληρώσεως τῆς παροχῆς» κατὰ τὰ ἄρθ. 290 ἐδ. 2 καὶ 524 Α. Κ. Κατόπιν ἐσῶν ἀνέπτυξα εἶνε πρόδηλον ὅτι ἡ ἀποδοχὴ διακρίσεως μεταξὺ τῶν δύο ὄρων θ' ἀνοιξῇ αὐτομάτως τὴν θύραν εἰς τὰς θεωρητικὰς παραλλαγὰς, αἱ ὁποῖαι μαστίζουσι τὸ Γερμανικὸν δίκαιον. Νομίζω ὅτι οὐχὶ μόνον ἐλλείπει κάθε προϋπόθεσις ὠριμότητος διὰ τοιαύτην ἐρμηνεῖαν ἀλλὰ θὰ ἦτο τελείως ξένη καὶ πρὸς τὰς σκέψεις τῶν Συντακτῶν τοῦ Κώδικος. Ἐφ' ὅσον τὸν τόπον ἐκτελέσεως ἠθέλησαν¹⁵⁵ μόνον ὡς στοιχεῖον ἀποδεικνύον τὴν ιδιότητα τοῦ ἀρσίμου, μὴ χρηματικοῦ χρέους, ἢ διακρίσις μεταξὺ τόπου παροχῆς καὶ τόπου ἐκτελέσεως τῆς παροχῆς ὡς αὐτοτελεῶν ἐνοιῶν εἶνε κατ' ἀνάγκην πολὺ περισσότερο μεμακρυσμένη τῆς σκέψεώς των. Θὰ ἐσήμαιεν ὅτι ὁ μὲν τόπος τῆς παροχῆς εἶνε ὁ κατὰ τὴν ἐρμηνεῖαν τοῦ Leonhard τόπος τῆς γενικωτέρας ἀρμοδιότητος ἢ ὁ τόπος ἔδρας τῆς ἐνοχῆς, ἐνῶ ὁ τόπος ἐκτελέσεως τῆς παροχῆς, ἐκεῖ ὅπου κατὰ τὸν Siber ὀλοκληροῦται τὸ περιουσιακὸν ἢ τὸ ἐπὶ τὴν παροχὴν συμφέρον τοῦ πιστωτοῦ. Ἄλλως ὁ τόπος τοῦ ἀποτελέσματος τῆς

¹⁵⁵. Βλ. Τριανταφυλλόπουλον, Σχ. Ἐν. δικ. σελ. 174.

παροχής¹⁵⁶. Ὅτι τοιαύτην πρόθεσιν ἔσχεν ὁ τελικὸς εἰσηγητὴς τοῦ Κώδικος ἀποκλείω, διότι δὲν ὑπάρχει οὐδ' ἡ ἐλαχίστη περι αὐτοῦ ἔνδειξις.

Ἀποκλείεται ἐπίσης ἡ ἐκδοχὴ τῆς διακρίσεως διότι δὲν δύναται νὰ εὕρῃ ἔρεισμα εἰς τὰς κατὰ τὸν Γερμ. Α. Κ. εἰς θεμελίωσιν τῆς ἀγούσας διατάξεις. Δηλαδή ἡ μὲν ἀποφίς Leonhard στηρίζεται εἰς τὸ ἐδ. 1 τῆς § 269 Γερμ. Α. Κ., ἐνῶ ἡ ἀποφίς Siber εἰς τὸ ἐδ. 3 § 269¹⁵⁷. Τὴν τελευταίαν ταύτην περικοπὴν ἐσκεμμένως ὅμως παρέλειψαν ἀμφότεροι οἱ Συντάκται τοῦ ἡμετέρου Κώδικος. Θὰ ἔσφερετο ὅθεν προφανῶς ἐρείσματος ἀνευ αὐτῆς ἢ κατ' οὐσίαν διαστολὴ τῶν ὄρων «τόπος παροχῆς» καὶ «τόπος ἐκτελέσεως παροχῆς».

Ἐκτὸς τούτου τὰ ἀρθ. 290 ἐδ. 2 καὶ 524 Α. Κ. ἀκολουθοῦσι πιστῶς τὴν αὐτὴν φραστικὴν διατύπωσιν. Πρέπει ἐπομένως νὰ ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ αὐτοῦ προτύπου. Φανερὸν εἶνε ὅτι τὸ τελικὸν κείμενον τοῦ Κώδικος ἠκολούθησε τὴν φραστικὴν διατύπωσιν τοῦ Εἰσηγητοῦ τοῦ σχεδίου ἐνοχικοῦ δικαίου. Εἰς τὸ σχέδιον τοῦ Εἰσηγητοῦ τὸ ἀρθ. 290 ἐδ. 2 (ἀρθ. 4 ἐδ. 2 Σχεδίου)¹⁵⁸ εἶνε ἀσφαλῶς συντεταγμένον κατ' ἀπομίμησιν τοῦ ἀρθ. 524, δηλαδή τοῦ ἀρθ. 206 τοῦ Σχεδίου. Ἐντεῦθεν συναγεται τὸ βέβαιον συμπέρασμα ὅτι ἀμφότεραι αἱ διατάξεις ἄμεσον ἀφετηρίαν ἔχουν τὴν § 447 Γερμ. Α. Κ.¹⁵⁹. Πλὴν εἰς τὴν διάταξιν τῆς § 447 ὁ Γερμ. Α. Κ. χρησιμοιοιεῖ τὸν ὄρον «Erfüllungsort» δηλαδή τὸν ἀντιστοιχοῦντα εἰς τὸ κείμενον τοῦ ἐδ. 1 § 269. Ἐπομένως δὲν δύναται οὔτε ἐκ τῆς ἀφετηρίας τῶν ἀρθ. 290 ἐδ. 2 καὶ 524 Α. Κ. νὰ προκύψῃ ἡ ἀποφίς ὅτι ὁ Κῶδιξ εἶχεν ὑπ' ὄψιν τοῦ δύο διαφόρους ἐννοίας, τὸν «τόπον παροχῆς» ἐν ἀρθ. 320 Α. Κ. καὶ τὸν «τόπον ἐκπληρώσεως τῆς παροχῆς» εἰς τὰ ἀρθ. 290 ἐδ. 2 καὶ 524 Α. Κ.

Καταλήγω συνεπῶς ν' ἀποδεχθῶ ὡς πιθανωτέραν ἐξήγησιν ὅτι τὸ τελικὸν κείμενον τοῦ Κώδικος κατὰ τὴν ἀνασύνταξιν τοῦ ἀρθρου 29 τοῦ Σχ. Ἐνοχ. δικαίου ἐπροτίμησε τὸν ὄρον «τόπον παροχῆς» ἀντὶ τοῦ ὄρου «τόπος ἐκτελέσεως τῆς παροχῆς», ὅστις ὑπῆρχε πρὶν καὶ ἔμεινεν ὡς εἶχε, εἰς τὰ ἀρθρα 290 ἐδ. 2 καὶ 524 Α. Κ., μὴ μεταρρυθμισθέντα. Πρόκειται δηλαδή περὶ διπλῆς ὀρολογίας διὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν. Φυσιολογικὴν ἐξήγησιν τοῦ πράγματος πρέπει ν' ἀναζητήσωμεν εἰς τὴν φρασεολογίαν τοῦ Γ.Γ.Ε.Κ. τοῦ 1861 καὶ τοῦ Γερμ. Κώδικος τοῦ 1900. Διότι ἀμφότεροι χρησιμοιοιοῦν δύο ὄρους διὰ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν, ἦτοι τὸν «Ort der Leistung=τόπον παροχῆς» καὶ τὸν «Erfüllungsort¹⁶⁰=τόπον ἐκπληρώσεως τῆς παροχῆς». Πλὴν ἀπὸ τοῦ Savigny

¹⁵⁶. Βλ. Planck—Siber, ὡς ἄνω σχόλιον εἰς § 269, 1, α, γ'

¹⁵⁷. Siber, ὡς ἄνωτέρω αὐτόθι σχόλιον 1, α, β' σελ. 151.

¹⁵⁸. Βλ. Τριανταφυλλόπουλον, Σχ. Ἐν. δικ. σελ. 60 καὶ Ἐνοχ. δικ. ἐκδ. 1η σελ. 39/40.

¹⁵⁹. Βλ. εἰς Σχ. Ἐνοχ. δικαίου ἀρθρ. 206 καὶ τὴν παρ' αὐτῷ ἀναφερομένην πηγὴν σ. 99.

¹⁶⁰. Βλ. § 269 καὶ § 447 Γερμ. Κώδικος καὶ Ennecceerus, Ἐνοχ. § 247 ὑπὸ ΠΙ.

καὶ τοῦ Albrecht ὑφίστατο ὁ δυαδισμὸς οὗτος ἐκφράσεως, διατηρηθεὶς μέχρι τοῦ Κώδικος τοῦ 1900. Ἐνῶ λοιπὸν ἡ Γερμανικὴ θεωρία¹⁶¹ διακρίνει τόπον ἀποτελέσματος τῆς παροχῆς (Erfolgs—ἢ Vollzugsort) καὶ τόπον ἐκπληρώσεως τῆς παροχῆς (Erfüllungsort) μὲ διαφόρους ἐκάστοτε νομικὰς συνεπείας, δὲν ἐπέβαλε ποτὲ σαφῆ διάκρισιν μεταξύ «Leistungs—καὶ Erfüllungsort» κατὰ τάνωτέρω. Κατὰ συνέπειαν τὸ Ἑλληνικὸν κείμενον ἀφετηρίαν ἔχον τὰς διατάξεις, αἵτινες διὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν χρησιμοποιοῦν δύο ὄρους ἀπέβλεψεν ἐπίσης εἰς μίαν ἔννοιαν τόπου παροχῆς, χρησιμοποίησαν καὶ αὐτὸ δύο ὄρους διὰ τὴν ἐκφράση. Ἐν κατακλείδι, οὐ μόνον δὲν ἐσκέφθη διάκρισιν τινα ὁ ἡμέτερος Α. Κ., ἀλλ' οὐδὲ ἐξ ἑρμηνείας δύναται νὰ θεμελιωθῇ διαφορὰ συνεπειῶν μεταξύ τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ ἄλλου τόπου τῆς παροχῆς.

6. Τ ὀ π ο ς π α ρ ο χ ῆ ς κ αὶ δ α π α ν ῆ μ α τ α.—Ἐκ τῆς ἡγηθείσης λύσεως συνάγεται ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ τόπου παροχῆς περιλαμβάνεται εἰς τὸ γενικὸν ἀξίωμα : «τὰ μὴ χρηματικὰ χρέη εἶνε ἄρσιμα». Αἱ νομικαὶ συνέπειαι τοῦ τόπου παροχῆς θίγῃσι καθ' ἃ ἴδομεν πρωτίστως τὴν συγκέντρωσιν ἐνοχῆς γένους καὶ τοὺς κινδύνους τῆς ἀποστολῆς. Δὲν ἐξαντλεῖται ὅμως εἰς τὰ δύο ταῦτα σημεῖα ἡ πρακτικὴ ἀξία τοῦ τόπου παροχῆς.

Ἐξέθηκα ἀνωτέρω¹⁶², ὅτι ἀπὸ καθαρῶς πρακτικῆς πλευρᾶς ὁ θεσμὸς ἐκφράζει τὸ σύνολον τοῦ περιουσιακοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ πιστωτοῦ ἐπὶ τὴν παροχὴν εἰς τὸν τόπον τῆς ἐκτελέσεώς της. Συγκέντρωσις ἐνοχῆς καὶ κίνδυνος εἶνε δύο σπουδαῖαι πτυχαὶ τῆς περιουσιακοῦ τούτου ἐνδιαφέροντος. Ἐρωτᾶται λοιπὸν, ἂν ἐκτὸς αὐτῶν ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι. Ἀσφαλῶς ναί, καὶ δὴ αἱ δαπάναι τῆς μεταφορᾶς καὶ τὰ ἄλλα ἐξοδα μέχρις ὅτου φθάσει εἰς χεῖρας τοῦ πιστωτοῦ τὸ πρᾶγμα.

Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἐνδιαφέρει τὸν πιστωτὴν εἶνε πρωτίστως ἡ ἀπόλαυσις τῆς ὀφειλομένης παροχῆς. Ἡ μὴ καταβολή, ἤτοι ἡ ἄρνησις ἐκτελέσεως τῆς παροχῆς σημαίνει ἄρνησιν αὐτῆς ταύτης τῆς συμβάσεως ἢ τῆς ἐνοχῆς καὶ ἔχει τὰ εἰς τὸν νόμον ὀριζόμενα ἐπακόλουθα. Τὸ θέμα τοῦτο ἐξέρχεται κατ' ἀνάγκην λοιπὸν τοῦ λογικοῦ πλαισίου καὶ τῶν δυνατοτήτων τῆς προκειμένης ἐρεύνης. Ἐν τῷ σταδίῳ ὀμαλῆς ἐξελίξεως τῆς ἐνοχικῆς σχέσεως ὅμως τὸ ζήτημα τῶν δαπανημάτων εἶνε ἐκτάκτως οὐσιῶδες, διότι, προϋποτιθεμένου ὅτι ὁ ὀφειλέτης ἐκτελεῖ καὶ ἀποστέλλει τὸ ὀφειλόμενον πρᾶγμα, τὸ συμφέρον τοῦ πιστωτοῦ ἐκτὸς τῆς συγκεντρώσεως ἐνοχῆς γένους καὶ τῆς ἀποφυγῆς κινδύνων ἀπωλείας ἢ ἀλλοιώσεως εἶνε ἐστραμμένον πρὸς τὴν κατεύθυνσιν νὰ παραλάβῃ τοῦτο κατὰ τὸ δυνατόν ἀπηλλαγμένον ἐπιβαρύνσεων. Ποῖα λοιπὸν ἢ σχέσις τοῦ τόπου ἐκτελέσεως πρὸς τὴν ὑποχρέωσιν τῶν συμβαλλομένων νὰ κατανεύμουν

¹⁶¹. Βλ. S i b e r, ὡς ἄνω αὐτόθι καὶ τὰς παραπομπὰς εἰς τὴν Πανδεκτικὴν θεωρίαν ἀνωτέρω § 4 καὶ τὴν θεωρίαν τοῦ Γερμ. Α.Κ. ἀνωτέρω σελ. 304 ἐπ.

¹⁶². Βλ. ἀνωτέρω σελ. 319 ἐπ.

μεταξύ των τὰ πρὸς ὀλοκλήρωσιν τῆς παροχῆς προκαλούμενα δαπανήματα ; Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν διάταξιν τῆς § 269 ἐδ. 3 Γερμ. Α. Κ. διὰ τὴν ὁποίαν ἐγένετο ἤδη λόγος διὰ μακρῶν ¹⁶³.

Ἡ Γερμανικὴ θεωρία ἐν τῇ προσπαθείᾳ τῆς νὰ μὴ μειώσῃ τὴν ἀξίαν τοῦ περὶ τόπου ἐκτελέσεως τεκμηρίου τοῦ νόμου καὶ νὰ ἀφήσῃ κάθε εὐχέρειαν εἰς τὸν Δικαστὴν νὰ ἐπιδείξῃ εὐνοίαν πρὸς τὸν ὀφειλέτην περιέλαβε εἰς τὸ ἄρθ. 269 ἐδ. 3 ἐρμηνευτικὴν διάταξιν, καθ' ἣν ἡ ὑπὸ τοῦ ὀφειλέτου ἀνάληψις τοῦ βάρους τῶν ἐξόδων ἀποστολῆς τοῦ πράγματος εἰς τὸν πιστωτὴν δὲν τεκμηριοῖ ἐν ἀμφιβολίᾳ συμφωνίαν πρὸς μετάρθεσιν τοῦ τόπου ἐκτελέσεως εἰς τὴν κατοικίαν ἢ τὴν ἐμπορικὴν ἐγκατάστασιν τοῦ πιστωτοῦ. Κατ' οὐσίαν μόνον εἰς τὸ δίκαιον τῆς πωλήσεως ἡδύνατο νὰ τύχῃ ἐφαρμογῆς ὁ κανὼν οὗτος, διότι πρᾶγμα, καὶ δὴ εἰς ποσότητα μεγάλῃν ἀποστελλόμενον, μόνον εἰς τὴν σύμβασιν ταύτην ἀπαντᾶται.

Ἡ διάταξις περιείχετο ἀρχικῶς εἰς τὸν Γ.Γ.Ε.Κ. ¹⁶⁴ ὡς εἰδικὴ ρῆτρα ἀφορῶσα τὴν ἀγοραπωλησίαν, ἐκεῖθεν ὁμοῦς μετὰ τὴν δογματικὴν τάσιν, ἡ ὁποία τοσοῦτον ἀσκοπῶς ἐξεδηλώθη κατὰ τὰς συζητήσεις καὶ ἐργασίας, αἰτινες προηγήθησαν τῆς συντάξεως τοῦ Γερμ. Α. Κ. μετεφυτεύθη εἰς τὴν § 269 αὐτοῦ. Οὐδαμοῦ ἄλλοῦ ἔτυχε πάντως χρησιμοποίησεως, εἰμὴ εἰς θέματα ἀγοραπωλησίας. Ἐρωτᾶται ποῖαν διαφορὰν ἐπιφέρει ἡ μὴ ἀποδοχὴ τοῦ ὡς ἄνω κανόνος εἰς τὸν καθ' ἡμᾶς Α. Κ.

Θεωρῶ τὴν σιωπὴν τοῦ Α. Κ. σπουδαῖον πλεονέκτημα. Διότι ἐφ' ὅσον προβλέπει ἤδη ὁ νόμος ὅτι ὁ τόπος τῆς παροχῆς συνάγεται ἐκ τῶν περιστάσεων, εἶνε αὐτονόητον ὅτι καὶ τὸ περιστατικὸν τῆς ἀναλήψεως τῶν ἐξόδων ἀποστολῆς τοῦ πράγματος ἀπὸ τὸν πωλητὴν θὰ ἐκτιμηθῇ δεόντως ἐν τῷ συνόλῳ τῶν ἄλλων στοιχείων ἅτινα θὰ βοηθήσουν τὸν Δικαστὴν νὰ κρίνῃ ὀρθῶς. Δὲν ὑφίσταται ὅθεν λόγος διατυπώσεως εἰδικοῦ κανόνος, ὅτι ἡ ἀνάληψις ἐξόδων δὲν δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ ὡς συνομολόγησις τόπου ἐκτελέσεως, διότι τότε ἡ νομολογία μεταπίπτει εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον, δηλαδὴ ἐξυψώνει τὸ τεκμήριον τοῦτο εἰς νέον κανόνα ἥτοι : ὁ πωλητὴς ἀναλαμβάνει τὰ ἐξόδα τῆς ἀποστολῆς τοῦ πράγματος τόπος ἐκτελέσεως δὲν εἶνε ὁ λιμὴν τῆς κατευθύνσεως τούτου, ἀλλ' ὁ λιμὴν ἢ τόπος τῆς φορτώσεως ¹⁶⁵. Ὁ πλεονασμὸς ἐβλάψε συνεπῶς κατὰ τὴν γνώμην μου τὴν πρᾶξιν ἐν Γερμανίᾳ ἀπὸ τοῦ Γ.Γ.Ε.Κ. τοῦ 1861 καὶ ὠδήγησε, σὺν ἄλλοις, ὡς κύριος συντελεστής εἰς τὴν διάπλασιν θεωρίας περὶ ὑπερ-

¹⁶³. Βλ. ἀνωτέρω σελ. 325 καὶ τὰς παραπομπὰς σελ. 306 ἀριθ. 4.

¹⁶⁴. Βλ. τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθ. 345 Γ.Γ.Ε.Κ. καὶ τὴν ἀνωτέρω σελ. 293 ἀριθ. 3 ἀνάλυσιν αὐτῶν μετὰ τῆς σχετικῆς νομολογίας ὡς αὐτόθι ἐκτίθεται. Πρβ. καὶ G a r e i s—F u c h s - b e r g e r, εἰς ἄρθ. 345 σχόλιον 82—84 καὶ P i s k o εἰς S t a u b, 1904 τομ. II εἰς ἄρθ. 345 σχόλια 3/4.

¹⁶⁵. Βλ. τὴν εἰς σημ. 68-71 ἀναφερομένην νομολογίαν, ὅπου παρατηρεῖται τοῦτο ἐπαρκῶς.

ποντίων αγοραπωλησιῶν¹⁶⁶, ἣν ἔσχον ἄλλοτε τὴν ἀφορμὴν νὰ ἐπικρίνω εἰς τὴν Γερμανικὴν ἐπιστήμην¹⁶⁷. Ἐπομένως ἡ σιωπὴ τοῦ καθ' ἡμᾶς Κώδικος εἶνε ἀναμφισβήτητον πλεονέκτημα.

Θεωρῶ ἐπίσης προσὸν τὴν σιωπὴν διὰ τὸν λόγον ὅτι ἡ σύγχρονος ροπὴ τῆς πρακτικῆς εἰς τὸ Διεθνὲς πεδίον εἶνε ἀντίθετος πρὸς τὸ τεκμήριον τῆς § 269 Γερμ. Α. Κ. Ὁ τόπος ἐκτελέσεως ὡς θέμα περιουσιακοῦ ἐνδιαφέροντος ὑπολείπεται πολὺ τοῦ θέματος τῶν ἐξόδων. Οἱ συμβαλλόμενοι εἰς ἀγοραπωλησίαν θὰ σκεφθοῦν καὶ θ' ἀποφασίσουν κάτι ἔστω καὶ ἑλλιπὲς περὶ ἐξόδων, ἐνῶ ἴσως παραλείψουν ἢ παρίδουν νὰ συνομολογήσουν τι περὶ τόπου ἐκτελέσεως. Διατί; Διότι τὰ μὲν ἐξοδα εἶνε γεγονὸς τὸ ὅποιον πρέπει ν' ἀντιμετωπίσουν, ἐνῶ αἱ συνέπειαι τοῦ τόπου ἐκτελέσεως εἴτε δὲν προσπίπτουν εἰς τὴν ἀντίληψίν των εἴτε ἀποφεύγονται. Οὕτω π.χ. ἀπώλεια τοῦ πράγματος πρὸ τῆς συγκεντρώσεως τῆς ἐνοχῆς, ἢ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μεταφορᾶς τοῦ θ' ἀντιμετωπισθῆ ὀμαλῶς ἐχόντων τῶν πραγμάτων ὑπὸ τῆς ἀσφαλίσεως ἢ δὲν θὰ σκεφθοῦν τὸ κακὸν τοῦτο οἱ συμβληθέντες. Δὲν θ' ἀπασχολήσουν συνεπῶς τόσον ζωηρῶς αἱ συνέπειαι ὀρισμοῦ τόπου ἐκτελέσεως, ἐνῶ εἶνε ἀναπόφευκτον νὰ σκεφθοῦν ποῖος ἐκ τῶν συμβαλλομένων θὰ ἐπιβαρυνθῆ μὲ τὰ ἐξοδα τῆς μεταφορᾶς.

Ἵπάρχει ὅθεν εἰς τὸν νόμον μία ἀνισότης εἰς τὴν ἐκτίμησιν βαρύτητος. Ὁ Κώδιξ θεωρεῖ πλέον ἄξιον λόγου τὸν θεσμὸν περὶ τόπου ἐκτελέσεως, ἐνῶ καθ' οὐσίαν αἱ περὶ ἐξόδων καὶ δαπανημάτων διατάξεις προηγούνται καὶ εἶνε σημαντικώτεραι. Ἐκ τούτων καθίσταται πρόδηλον ὅτι ἐπιτρέπεται ἐκ διατάξεως περὶ ἐξόδων ἀποστολῆς εἰς τὴν σύμβασιν τὸ συμπέρασμα ποῖον ἠθέλησαν ὡς τόπον ἐκτελέσεως οἱ συμβαλλόμενοι. Δὲν εἶνε ἀσφαλῶς ὑποχρεωτικὸς ὁ τρόπος οὗτος σκέψεως πλὴν εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἐκ τῆς κατανομῆς τῶν ἐξόδων μεταφορᾶς δύναται νὰ συναχθῆ ὅτι οἱ συμβαλλόμενοι εἶχον ὑπ' ὄψιν των καὶ τόπον ἐκτελέσεως. Τοιαύτην ἐρμηνεῖαν θεωρῶ ἐπιβεβλημένην εἰς πωλήσεις μὲ τὰς ρήτρας *oif* ἢ *for*¹⁶⁸ Κατ' ἀκολουθίαν ὁ τόπος ἐκτελέσεως ἐν συμβάσει ἐπηρεάζει ὡς ὀρίζει ὁ νόμος τὸ βάρος τῶν δαπανῶν (ἄρθ. 526 Α. Κ.) ἀλλὰ καί, ἀντιστρόφως, εἶνε πιθανὸν ἐκ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν συνεφώνησαν περὶ ἐξόδων οἱ συμβαλλόμενοι νὰ συνάγεται πολλάκις ποῖος ὁ τόπος τῆς ἐκτελέσεως. Τὸ ἐρμηνευτικὸν τοῦτο πόρισμα ἐπιτρέπεται κατὰ τὸ δίκαιον τοῦ ἡμετέρου Α. Κ. ἐνῶ ἀποκλείεται εἰς τὸν Γερμανικὸν λόγῳ τῆς διατάξεως τῆς § 269 ἔδαφ. 3.

7. Τόπος ἐκτελέσεως καὶ ἄρθρον 526 Α. Κ. — Ἀπομακρύνεται κατὰ τὰνωτέρω τὸ δίκαιον τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος ἀπὸ τὸ Γερμανικὸν

¹⁶⁶. Ἡ ἔννοια τοῦ «Abladegeschäft» περὶ ἧς ἀνωτέρω σελ. 312/3 καὶ παραπομπαὶ εἰς σημ. 126/130

¹⁶⁷. Βλ. τὴν μελέτην μου: das Abladegeschäft, κλπ. εἰς Hans. R.G.Z. 1938 φύλλον 10, ἀνωτέρω σελ. 51.

¹⁶⁸. Βλ. Τσιριντάνην, ἡ ἀγοραπωλησία κλπ. σελ. 176 ἐπ. καὶ Π. Πέδικα, ναυτικαὶ ἀγοραπωλησίαι σελ. 94 ἐπ.

διότι τὸ ἄρθ. 526 τὸ ὁποῖον ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν § 448 Γερμ. Α.Κ. ἐνέχει παρ' ἡμῶν σημασίαν καὶ ἕκτασιν μείζονα ἐκείνης, ἣν ἔχει εἰς τὸ πρωτότυπον. Ἡ § 448 Γερμ. Α. Κ. ρυθμίζει, ἐν ἀμφιβολίᾳ, τὸν ἐπιμερισμὸν τοῦ βάρους τῶν ἐξόδων ὡς τεχνικὴ διάταξις, ἐνῶ τὸ γενικώτερον τεκμήριον περὶ τῆς ἐπιρροῆς ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς ρυθμίσεως τοῦ σημείου τούτου εἰς τὴν σύμβασιν περιλαμβάνεται εἰς τὴν § 269 ἐδ. 3 Γερμ. Α. Κ. Ἀφοῦ διαπιστώσῃ ποῖος βαρύνεται μὲ τὰ ἔξοδα κατὰ τὸ ἄρθ. 448 ὁ Γερμανὸς Δικαστὴς θὰ ἀνατρέξῃ εἰς τὴν § 269 ἐδ. 3 διὰ νὰ ἐκτιμήσῃ τὴν σημασίαν, ἣν ἔχει τοῦτο διὰ τὸν τόπον τῆς παροχῆς.

Εἰς τὸ καθ' ἡμᾶς δίκαιον τὸ ἄρθ. 526 προσλαμβάνει ἀντιθέτως εὐρύτεραν πρακτικὴν σημασίαν, διότι ἀντικαθιστᾷ καὶ τὴν § 269 ἐδ. 3 Γερμ. Α. Κ. Ἐκ τῆς ρυθμίσεως ἣν προβλέπει, θὰ κριθοῦν ἐπὶ πλέον αἱ συνέπειαι τῆς κατανομῆς τῶν ἐξόδων ἀποστολῆς.

α') Ἐν τῇ Γερμανικῇ θεωρίᾳ ἡ διάταξις τῆς § 448 ἀντιπροσωπεύει τὸ ἀξίωμα τῆς παραδόσεως¹⁸⁹ καὶ εἶνε ἢ τρανωτέρα ἀπόδειξις καὶ τὸ ἰσχυρότερον ἐπιχείρημα ὅτι κατὰ τὸν Γερμ. Κώδικα «τόπος ἐκτελέσεως» εἶνε ἐκεῖνος, ὅπου παραδίδεται ἡ νομὴ τοῦ πράγματος καὶ ὀλοκληροῦται ἡ παροχὴ τοῦ ὀφειλέτου. Διότι, ἀποκλείων πᾶσαν δυνατὴν ἀμφιβολίαν ὀρίζει ὁ νόμος, πρῶτον ὅτι τὰ ἔξοδα παραδόσεως, ἰδίως ἢ στάθμισις, ἀριθμησις κλπ. βαρύνουν τὸν πωλητὴν ἐν συνεχείᾳ δὲ ὅτι τὰ ἔξοδα παραλαβῆς καὶ ἀποστολῆς εἰς τὸν ὁριζούμενον τὸν ἀγοραστήν. Κατ' ἀναπόδραστον λογικὴν συνέπειαν, ἡ παράδοσις τῆς νομῆς εἰς μεταφορέα διὰ μετρήσεως, ζυγίσεως ἢ ἀριθμήσεως προηγεῖται ὡς φυσικὴ ἐπισφράγισις τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ὀφειλέτου εἰς τὸν τόπον ἐκπληρώσεως τῆς παροχῆς καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ τόπου τούτου καὶ ἐντεῦθεν ἔξοδα μεταφορᾶς ἐπιβαρύνουν τὸν ἀγοραστήν. Συνάγεται λοιπὸν ἐντεῦθεν, ὅτι μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν θὰ γίνῃ ἡ παράδοσις τοῦ πράγματος καὶ θὰ καταβληθοῦν τὰ ἔξοδα τῆς μετρήσεως κλπ. ὁ πωλητὴς δὲν ἐξεπλήρωσε, τὴν παροχὴν, καὶ συνεπῶς μέχρις ὅτου συμβῇ τοῦτο, τὸ πρᾶγμα δὲν ἔφθασε εἰς τὸν τόπον τῆς ἐκπληρώσεώς της. Διότι ὅπου καταβληθοῦν τὰ ἔξοδα ταῦτα ἐκεῖ κατὰ τὸν νόμον τεκμαίρεται ὅτι ὠρίσθη ὁ τόπος ἐκτελέσεως. Ἄλλως, ὡσάκις ὁ πωλητὴς βαρύνεται μὲ ἔξοδα ἀποστολῆς τοῦ πράγματος, τοῦτο σημαίνει ὅτι δὲν τὸ παρέδωκε ἀκόμη καὶ μόνον ὅπου παραλάβῃ ὁ ἀγοραστὴς καὶ γίνῃ μέτρησις κλπ. ἐκεῖ εἶνε ὁ τόπος ἐκτελέσεως. Ἡ § 448 Γερμ. Α. Κ. δύναται αὐτὴ καὶ μόνη νὰ διαψεύσῃ τὸσον τὴν περὶ τόπου ἐκτελέσεως θεωρητικὴν κατασκευὴν τοῦ Leonhard ὅσον καὶ τὴν τοῦ Oertmann. Ἐφαρμογὴ εἰς τὸ ἀνωτέρω παράδειγμα : Τόπος ἐκτελέσεως εἶνε ἡ Μυτι-

¹⁸⁹. Τὸ γνωστὸν Übergabeprinzip περὶ οὗ ἀνωτέρω. Βλ. M u g d a n, ἐνθ' ἀν. II σελ. 771.

λήνη, διότι ἐκεῖ θὰ ζυγίσῃ καὶ θὰ καταβάλλῃ τὰ σχετικὰ ἔξοδα παραδόσεως εἰς τὸν μεταφορέα ὁ πωλητής. Τοῦ νόμου μὴ διαστέλλοντος ἢ πρὸς τὸν μεταφορέα παράδοσις τοῦ πράγματος καὶ καταβολὴ τῶν ἐξόδων μετρήσεως κλπ. σημαίνει καταβολὴν εἰς τὸν τόπον ἐκτελέσεως, ἐκτὸς ἐὰν ὁ πωλητής καταβάλλῃ καὶ τὰ ἔξοδα τῆς ἀποστολῆς εἰς Θεσσαλονίκην ὡς ἰδίαν του ὑποχρέωσιν καὶ οὐχὶ κατ' ἐντολήν καὶ εἰς βάρος τοῦ ἀγοραστοῦ. Ἡ Μυτιλήνη εἶνε ἐπὶ πλέον τόπος ἐκτελέσεως διότι, ἀφ' ἧς κατέβαλεν ὁ πωλητής ὅσα τὸν ἐπιβαρύνουν καὶ ἀρχίζει ὁ λογαριασμός τῶν ἐξόδων νὰ τρέχῃ εἰς βάρος τοῦ ἀγοραστοῦ τεκμαίρεται παράδοσις εἰς τὸν τόπον ἐκτελέσεως κατὰ τὸ ἄρθ. 526 Α. Κ.

Θὰ ἡδύνατο νὰ εἶνε τόπος ἐκτελέσεως ἡ Θεσσαλονίκη ὅταν ἀναλαμβάνων ἔξοδα ἀποστολῆς μέχρις αὐτῆς ὁ πωλητής τεκμαίρεται ἀποδεχθεὶς ἐκεῖ παράδοσιν καὶ μέτρησιν τοῦ πράγματος, καὶ ἐπομένως αὐτόθι τόπον παροχῆς.

Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι τόπος ἐκτελέσεως κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις εἶνε ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον τοποθετεῖται ἡ μεταβίβασις τῆς νομῆς τοῦ πράγματος καὶ ἡ ἐντεῦθεν ἐξαρτωμένη πληρωμὴ τῶν δαπανημάτων παραδόσεώς του. Τοῦτο πείθει ὅτι ὁ Νομοθέτης ἐφαντάσθη ἀρχικῶς ὡς τόπον ἐκτελέσεως ἐκεῖνον ὅπου ἐκπληροῦνται ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν συμβληθέντων αἱ πρὸς ὀλοκλήρωσιν τῆς παροχῆς ἐν τῷ συνόλω τῆς ἀπαραίτητοι ἐνέργειαι ¹⁷⁰. Αἱ ὡς ἄνω ἀμέσως ἐκ τοῦ γράμματος τῆς § 448 Γερμ. Κώδ. ἀνακύπτουσαι συνέπειαι δὲν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν εἰς τὴν Γερμανικὴν θεωρίαν, διότι ἡ διάταξις αὕτη, ὅπως περιέργως ἐτέθη εἰς ἡσσονα μοῖραν, καλυφθεῖσα ὑπὸ τῆς § 269 ἐδ. 3.

β') Ποῖαν θέσιν δέον λοιπὸν νὰ δώσωμεν εἰς τὴν ὡς ἄνω διάταξιν ἐν τῷ πλαίσῳ τῆς ἐρμηνείας τοῦ ἄρθ. 320 ; Φρονῶ ὅτι τὸ ἄρθ. 526 δύναται ν' ἀποτελέσῃ τεκμήριον ἢ ἀφετηρίαν κρίσεως περὶ τοῦ τόπου, ὅπου γίνεται ἡ παράδοσις πράγματος ἐν ἀγοραπωλησίᾳ, καὶ ἀντιστρόφως, ὡσάκις εἶνε ὠρισμένον μεταξὺ τῶν συμβαλλομένων ποῦ θὰ γίνῃ ἡ παράδοσις τὸ ἄρθ. 526 ἐφαρμόζεται πρὸς ἐπιμερισμὸν τῶν ἐξόδων, ἅτινα βαρύνουν ἕκαστον ἐξ αὐτῶν. "Ἄν δηλαδὴ ὠρισαν οἱ συμβαλλόμενοι : «τόπος παραδόσεως ἔσεται ἡ Μυτιλήνη» ἄνευ ἄλλης προσθήκης, τότε κατ' ἐφαρμογὴν τοῦ ἄρθ. 526 τὰ ἔξοδα σταθμίσεως θὰ καταβληθῶν ἐν Μυτιλήνῃ ὑπὸ τοῦ πωλητοῦ, καὶ τὰ ἔξοδα παραλαβῆς καὶ ἀποστολῆς εἰς Θεσσαλονίκην ὑπὸ τοῦ ἀγοραστοῦ. Τοῦτο διότι ὠρισμένου ὄντος τοῦ τόπου παραδόσεως συναίγεται ἐν συνεχείᾳ ἐκ τοῦ ἄρθρου 526 ποῖος ἐν ἐλλείψει εἰδικῆς συμφωνίας, φέρει τὸ βάρος τῶν κατ' ἰδίαν ἐξόδων. Τὸ συμπέρασμα εἶνε ὑποχρεωτικὸν κατὰ νόμον, διότι τὸ ἄρθ. 526 κύριον ἀντικειμενικὸν σκοπὸν ἔχει τὴν ρύθμισιν τοῦ βάρους τῶν ἐξόδων. "Ὅταν λοιπὸν εἶνε

¹⁷⁰. Αἱ σκέψεις αὗται εἶνε οὐ μόνον σύμφωνοι πρὸς τὸ ἀνωτέρω σημειωθὲν ἤδη ἀξιωματῆς παραδόσεως, ἀλλὰ κατοπτρίζουν τὴν νοοτροπίαν ὀλοκλήρου τῆς Πανδευκτιοτικῆς περιόδου ἢ ὅποια ὠδήγησε εἰς τὰς περὶ τόπου ἐκτελέσεως διατάξεις τοῦ νόμου.

βέβαιον ποῖος εἶνε ὁ τόπος παραδόσεως, ἐκ τοῦ σταθεροῦ τούτου σημείου θὰ καθορισθοῦν ἀσφαλῶς καὶ τὰ ἔξοδα.

Εἰς τὴν πρώτην, τὴν ἀντίστροφον, περίπτωσιν τὰ πράγματα δὲν ἔχουν τὴν ἰδίαν ἀναγκαιότητα. Ἄν εἴπουν οἱ συμβαλλόμενοι : «ὁ πωλητὴς θὰ πληρώσῃ τὰ ἔξοδα τῆς σταθμίσεως τοῦ ἐλαίου καὶ τῆς φορτώσεώς του εἰς τὸ πλοῖον ἐν Μυτιλήνῃ πάντα δὲ τὰ λοιπὰ βαρύνουσι τὸν ἀγοραστὴν μέχρις ἀφιξεως τοῦ πράγματος εἰς Θεσσαλονίκην», τότε τὰ μὲν ἔξοδα ἐρρυθμίσθησαν, πλὴν δὲν εἶνε ὑποχρεωτικὸν τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ Μυτιλήνη εἶνε ὁ τόπος παραδόσεως καὶ συνεπῶς τόπος ἐκπληρώσεως τῆς παροχῆς.

Νομίζω ὅτι μᾶλλον θὰ συναγάγῃ τὸ Δικαστήριον συμπέρασμα ὑπὲρ τῆς Μυτιλήνης, οὐχὶ ὅμως καὶ ὑποχρεωτικῶς. Ἡ λογικὴ καὶ πρακτικὴ ἀνάγκη εἰς τὸ ὑπὸ κρίσιν παράδειγμα θεμελιῶν καταφατικὴν λύσιν, πλὴν ἴσως νὰ ἀντιτίθενται ἀλλαχοῦ, ἄλλαι ἐνδείξεις ἢ ρῆτραι τῆς συμβάσεως. Τοῦτο, διότι τὸ ἄρθρ. 526 ἔχει σκοπὸν περιορισμένον νὰ καθορίσῃ πῶς κατανέμονται μεταξὺ πωλητοῦ καὶ ἀγοραστοῦ τὰ ἔξοδα. Ἄν λοιπὸν ἐπεκτείνωμεν τὸ γράμμα του καὶ δεχθῶμεν ὅτι ἐκ τῶν ἐξόδων τεκμαίρεται ὁ τόπος παραδόσεως καὶ ἐκ τοῦ τόπου παραδόσεως ὁ τόπος ἐκτελέσεως τῆς παροχῆς, τότε ἀνυψοῦμεν τὸ ἄρθρ. 526 εἰς περιωπὴν γενικοῦ ἀξιώματος, παραλλήλου πρὸς τὸ ἄρθρ. 320 Α. Κ. κρίνοντος τὸν τόπον ἐκτελέσεως. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ τόπος ἐκτελέσεως δὲν θὰ συνάγεται μόνον ὡς ὀρίζει τὸ ἄρθρ. 320 ἀλλὰ θὰ τεκμαίρεται ἐκ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν διειροιάσθησαν τὰ ἔξοδα τῆς παραδόσεως καὶ ἀποστολῆς τοῦ πράγματος.

γ) Ἡ λογικὴ τοῦ νόμου ἀποκρούει φρονῶ τὴν γενίκευσιν τοῦ ἐν ἄρθρ. 526 κανόνος. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἀντικαθίστατο διὰ τὸ δίκαιον τοῦ Α.Κ. τὸ ἐλλεῖπον τεκμήριον τῆς § 269 Γερμ. Κώδικος μὲ ἕτερον ἰσχυρότερον καὶ τυραννικώτερον διὰ τὴν συναλλαγὴν, πηγάζον ἐκ τοῦ ἄρθρ. 526. Ἡ ἐρμηνεῖα τῆς διατάξεως ταύτης πρέπει κατ' ἀνάγκην λοιπὸν νὰ εἶνε στενὴ καὶ εἰς τὸ καθ' ἡμᾶς δίκαιον.

Εἰς τὸ πρακτικὸν πεδῖον ἐξ ἄλλου δὲν ὠφελεῖ ἡ γενίκευσις, διότι εἰς κάθε συμφωνίαν ὑπάρχει πληθώρα στοιχείων, ἐκ τῶν ὁποίων δύναται νὰ πορισθῇ κρίσιν τὸ Δικαστήριον, ποῖος εἶνε ὁ τόπος ἐκτελέσεως, ὀρθὸν συνεπῶς νὰ μὴ ἀποκλεισθοῦν αἱ ἄλλαι ἐνδείξεις καὶ ν' ἀναζητήσῃ ὁ Δικαστὴς μόνον ἐκ τῶν ἐξόδων τὸν τόπον ἐκτελέσεως τῆς παροχῆς.

Εἰς τὴν Γερμανικὴν νομολογίαν φρονῶ ὅτι τὸ ὡς ἄνω συμπέρασμα δὲν θὰ εἶχε ἀσχέτως τῆς § 269 ἐδ. 3 σταθερὰς βάσεις. Διότι τὰ ἄρθρ. 320 καὶ 526 Α. Κ. ἀποτελοῦν φάσεις καὶ κατ' ἰδίαν ἐφαρμογὰς γενικωτέρων δογμάτων τῆς περὶ δικαίου Γερμανιστικῆς ἀντιλήψεως. Συνεπῶς συμπλέκονται πρὸς ἄλληλα, ἡ δὲ ἐρμηνεῖα πρέπει ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἐκφράζουν ἐν ἀρμονίᾳ καὶ συμπράξει τὴν ἀλήθειαν τοῦ δόγματος.

Τόσον εὐρεῖς σκοποὺς ἀσφαλῶς δὲν ἐπεδίωξεν ὁ Κῶδιξ παρ' ἡμῖν. Κατὰ

συνέπειαν τὸ ἄρθ. 526 εἶνε μία κοινὴ ἐρμηνευτικὴ διάταξις περὶ κατανομῆς τῶν ἐξόδων μεταξύ ἀγοραστοῦ καὶ πωλητοῦ. Ἀποκλείεται νὰ τὴν ἀναγορεύσῃ ἡ ἐρμηνεία εἰς διάταξιν, κρίνουσαν περὶ τόπου παραδόσεως ἢ τόπου ἐκτελέσεως τῆς παροχῆς, διότι ἐκτὸς τῆς συγχύσεως, ἥτις θὰ προκύψῃ, οὐδεὶς πρακτικὸς λόγος τὰ ἐπιβάλλει.

Καταλήγω συνεπῶς: Ἡ παράλειψις τῆς § 269 ἐδ. 3 Γερμ. Α. Κ. εἰς τὸν καθ' ἡμᾶς Κώδικα ἐπιτρέπει εἰς τὸν Δικαστὴν νὰ συναγάγῃ τὸν τόπον ἐκτελέσεως ἐκ τῶν περὶ κατανομῆς τῶν ἐξόδων ρητρῶν τῆς συμβάσεως ἀγοραπωλησίας¹⁷¹. Συγχωρεῖται τοιοῦτον συμπέρασμα μόνον ὅταν δὲν ἀντιτίθεται πρὸς τὴν φύσιν τῆς συμβάσεως ἢ ἄλλας ἐν τῷ συμβολαίῳ ἢ τῇ σχέσει ἐνδείξεις.

Τὸ ἄρθ. 526 Α. Κ. ἐρμηνευτέον οὕτω στενῶς καὶ οὐχὶ κατὰ τρόπον ὥστε νὰ ὑποκαταστήσῃ τὸ ἄρθ. 320 Α. Κ. καὶ ν' ἀνατρέψῃ τὴν γενικὴν ἀρχήν, ὅτι ἐξ εὐνοίας πρὸς τὸν ὀφειλέτην τὰ μὴ χρηματικὰ χρέη εἶνε κατὰ τὸν Κώδικα ἄρσιμα, ἀποτέλεσμα εἰς τὸ ὁποῖον εὐχερῶς θὰ ὠδήγει ἡ ἐρμηνευτικὴ γενίκευσις τοῦ εἰς τὸ ἄρθ. 526 Α. Κ. κανόνος.

8. Ἡ ἐν ὀ τ η ς τ ο ὕ τ ὀ π ο υ ἐ κ τ ε λ ἔ σ ε ω ς.—Τίθεται νῦν τὸ ἐρώτημα, τὸ ὁποῖον μοιραίως πηγάζει ἐκ τοῦ ἄρθ. 320 : εἶνε ἐνιαῖος ὁ τόπος ἐκτελέσεως τῆς παροχῆς ; Ἀναλύεται ὡς ἐξῆς : αἱ εἰς τὸν Κώδικα ἐγκατεσπαρμέναι καὶ ἐκ τοῦ τόπου παροχῆς ἠρηγμέναι νομικαὶ συνέπειαι θὰ συνδεθοῦν ὄλαι μὲ τὸν τόπον, ὅστις θὰ χαρακτηρισθῇ ἐξ ἀρχῆς τόπος ἐκτελέσεως παροχῆς ; Ἄν κρίνωμεν κατὰ τάνωτέρω ὅτι ἡ Μυτιλήνη εἶνε ὁ τόπος ἐκτελέσεως, τότε εἰς Μυτιλήνην συντελεῖται ἡ συγκέντρωσις τῆς παροχῆς κατὰ τὸ ἄρθ. 290 ἐδ. 2. Εἰς Μυτιλήνην μεθίστανται οἱ κίνδυνοι κατὰ τὸ ἄρθ. 524, ἐξ αὐτῆς κρίνονται αἱ συνέπειαι τῆς ἀνεπιφυλάκτου παραδόσεως κατὰ τὰ ἄρθ. 544/545 καὶ ἀπὸ τῆς Μυτιλήνης κατὰ τὸ ἄρθ. 526 Α. Κ. τὰ δαπανήματα καὶ ἐξοδα τῆς παραλαβῆς καὶ ἀποστολῆς τοῦ πράγματος βαρύνουν τὸν ἀγοραστὴν, ἂν δὲν συνεφωνήθῃ ρητῶς ἄλλο τι. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἔχομεν ἐνότητα τόπου παροχῆς¹⁷². Εἰς εἶνε ὁ τόπος οὗτος, ἡ Μυτιλήνη, καὶ ἐξ αὐτοῦ κρίνονται πᾶσαι αἱ νομικαὶ συνέπειαι ἃς ὀρίζει ὁ Κῶδιξ ὑπὲρ ἢ κατὰ τῶν συμβαλλομένων. Θὰ εἴχομεν πλειάδα τόπων ἐκτελέσεως, ἂν δι' ἐκάστην τῶν ἀνωτέρω περιπτώσεων ἐλαμβάνετο ὡς ἀφετηρία ἄλλος τόπος. Οὕτω π. χ. ἡ συγκέντρωσις τῆς ἐνοχῆς νὰ ἐπῆλθεν εἰς Μυτιλήνην, οἱ δὲ κίνδυνοι νὰ βαρύνουν τὸν πωλητὴν μέχρι Θεσσαλονίκης κ.ο.κ. Πρακτικὴν σημασίαν ἔχει τὸ ζήτημα, ὡσάκις ἡ σύμβασις σιωπᾶ ἐπὶ ὄλων τῶν ἐκ τοῦ τόπου ἐκτελέσεως ἐξηρηγμένων θεμάτων, οὕτω δὲ ὁ προσδιορισμὸς τόπου ἐκτελέσεως θέτει αὐτομάτως εἰς ἐφαρμογὴν τὰ ἄρθ. 290, 524/545/46 καὶ 526 Α. Κ.

¹⁷¹. Ὡς εἶπον τοῦτο καθίσταται σφόδρα πιθανὸν εἰς πωλήσεις μὲ τὰς ρήτρας *cif* ἢ *for*, βλ. ἀνωτέρω σελ. 329.

¹⁷². Ὑπὲρ τῆς ἐνότητος τόπου παροχῆς ἀποκλίνει ὁ Π. Ζέπος. Ἐρμηνεία σελ. 191 σχολ. 6. Πρβ. καὶ Καυκᾶν εἰς ἄρθρ. 545.

Προβλέπω ὅτι σπανίως θὰ τύχη ἀνάγκη νὰ κριθῇ τὸ ζήτημα ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω συνθήκας. Θὰ πρέπει ἢ σύμβασις νὰ εἶνε ἀτελεστάτη ἐφ' ὄλων τῶν σημείων διὰ ν' ἀναγκασθῇ τὸ Δικαστήριον νὰ κρίνῃ περὶ ἐφαρμογῆς τῶν ἐκ τοῦ νόμου λύσεων. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην δύο ὁδοὶ ἀνοίγονται εἰς τὸν ἐρμηνευτήν. Εἴτε θὰ ἐφαρμόσῃ τὸν κατὰ τὸ ἄρθ. 320 Α. Κ. τόπον ἐκτελέσεως ἐνιαίως, εἴτε θὰ παρακάμψῃ τελείως τὸ ἄρθ. 320. Ἐὰν δηλαδὴ πεισθῇ, ὅτι ἡ Μυτιλήνη εἶνε ὁ τόπος ἐκτελέσεως τότε θὰ κρίνῃ ἐξ αὐτῆς ἐνιαίως πάσας τὰς ἡρημένας συνεπειὰς τῶν ἄρθ. 290 ἐδ. 2, 524 κλπ. Α. Κ. Ἐὰν ἀντιθέτως θεωρήσῃ τοῦτο ἀνέφικτον θὰ συναγάγῃ τὸ πόρισμα ὅτι οἱ συμβαλλόμενοι δὲν ἀπέβλεψαν εἰς ἐνιαῖον τόπον παροχῆς, οὕτω δὲ ἐκάστη τῶν ἐν ἄρθ. 290 ἐδ. 2, 524, 526, 544/45 Α. Κ. συνεπειῶν θὰ κριθῇ ἰδιαίτερος κατὰ τὴν ἐξυπακουομένην σιωπηρῶς πρόθεσιν τῶν συμβληθέντων. Τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶνε τὸ πιθανώτερον. Ἡ ἀνωτέρω ἐρμηνεία διασπᾷ ἀσφαλῶς τὴν λογικὴν ἐνότητα τοῦ ἄρθ. 320 Α. Κ. καὶ θέτει τοῦτο ἐμμέσως ἐκποδῶν, εἶνε δὲ προφανῶς ἀντίθετος πρὸς τὰς σκέψεις ἐκείνας, αἵτινες συνήργησαν εἰς διατύπωσιν τῆς διατάξεως ταύτης, ὅτι δηλαδὴ ἡ ἐνοχὴ ἐκτελεῖται ὑπὸ τοῦ ὀφειλέτου καὶ γίνεται ἀποδεκτὴ ὑπὸ τοῦ πιστωτοῦ εἰς τὸν πρὸς τοῦτο ἀρμόδιον τόπον. Ἐκ τῶν πραγμάτων καθίσταται ἐν τούτοις ἀναπόφευκτος. Ἐρείσματα αὐτῆς εἶνε ἢ μὴ ὑποχρεωτικὴ φύσις τοῦ ἐν ἄρθ. 320 ἀξιώματος καὶ ἢ ἐπιβοηθητικὴ ἢ παρεπομένη θέσις τοῦ ἐναντι τῶν ἄρθ. 290 ἐδ. 2 καὶ 524 Α. Κ., ὡς περὶ τούτου ἐγένετο ἐν ἐκτάσει λόγος ἀνωτέρω ὑπ' ἀριθ. 1—4.

Τὸ πρόβλημα τῆς ἐνότητος τοῦ τόπου παροχῆς ἀψησχήλησε πολὺ τὴν Γερμανικὴν θεωρίαν καὶ πρακτικὴν, διότι ἐκεῖ ἐπεδίωξαν ν' ἀνεύρουν εἰς ποίας συγκεκριμένως πράξεις ὑποχρεοῦνται ὀφειλέτης καὶ πιστωτῆς εἰς τὸν ἐκ τῆς συμβάσεως καθωρισμένον τόπον. Τὸ εἶδος τῶν ἐνεργητέων πράξεων ἀπετέλεσε τὴν βάσιν διακρίσεως τῶν θεωριῶν ἀπ' ἀλλήλων. Τινὲς ἀξιοῦν σύμπραξιν πιστωτοῦ καὶ ὀφειλέτου¹⁷³, εἰς τὸν τόπον παροχῆς πρὸς εὐόδωσιν ταύτης, ἐνῶ ἄλλοι ἐπιβάλλουν μόνον εἰς τὸν ὀφειλέτην νὰ ἐνεργήσῃ¹⁷⁴. Τοιαύτην ἔκτασιν δὲν κέκτηται ὑπὸ τὸ καθεστῶς ἐρμηνευτικοῦ κανόνος καὶ δὴ, μὴ ὑποχρεωτικοῦ, ὡς ὠρίσθη ἀνωτέρω¹⁷⁵, ἢ περὶ τόπου ἐκτελέσεως διάταξις τοῦ ἄρθ. 320.

9. Ἄλλαι νομικαὶ συνέπειαι.—Ἐρωτᾶται τέλος, ἂν τὸ ἄρθ. 320 περιέχει γενικὸν νομικὸν κανόνα ἐκ τοῦ ὁποίου θὰ κριθοῦν ἐν ἀμφιβολίᾳ νομικαὶ συνέπειαι ἄσχετοι, ἢ μὴ ἀμέσως συνδεδόμεναι πρὸς τὴν διαδικασίαν ἐκπληρώσεως τῆς παροχῆς. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀποκρούω πᾶσαν μετέστασιν τῶν διδασκαλιῶν τοῦ Leonhard εἰς τὸ καθ' ἡμᾶς δίκαιον. Οὗτος

¹⁷³. Τοιαύτη εἶνε ἡ ἄποψις τῶν Πανδεκτιστῶν τοῦ 19ου αἰῶνος. Βλ. ἀνωτέρω § 4, 1.

¹⁷⁴. Κυρίως ὁ Oertmann, εἰς § 269 σχόλια 4—6 καὶ ἐν τινι μέτρῳ ὁ Siber εἰς Planck, § 269, 1, α, β'.

¹⁷⁵. Βλ. ἀνωτέρω ἀριθ. 3—6.

παρεβίασε τὴν λογικὴν καὶ γραμματικὴν ἔννοιαν τοῦ ὄρου «τόπος ἐκτελέσεως παροχῆς» καὶ ἀπεφήνατο ¹⁷⁶ ὅτι ἡ μὲν ὑπὸ τοῦ ὀφειλέτου ἐκτέλεις τῆς παροχῆς διὰ τῶν πρὸς τοῦτο ἐνδεικνυομένων πράξεων δὲν ἐμπίπτει εἰς τὴν ρυθμιστικὴν ἀρμοδιότητα τοῦ ἄρθρ. 320, ἐνῶ ἀντιθέτως διέπονται ὑπ' αὐτοῦ νομικαὶ συνέπειαι διάφοροι ἢ ξέναί πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς παροχῆς. Π.χ. ἐκ τοῦ τόπου ἐκτελέσεως κρίνεται τὸ δίκαιον τῆς παραγραφῆς, ἢ ὁ ἐφαρμοστέος ἐν περιπτώσει συγκρούσεως νόμων κανῶν, ἢ αἱ συνέπειαι τῆς ὑπερημερίας ¹⁷⁷.

Ἡ ὡς ἄνω μετάθεσις τοῦ πεδίου ἐφαρμογῆς τοῦ ἄρθρου 320 Α. Κ. εἰς ἄσχετα νομικὰ θέματα εἶνε ἀποκρουστέα πρῶτον μὲν, διότι φρονῶ ὅτι στερεῖται παρ' ἡμῖν παντὸς ἐρείσματος ἢ δογματικῆς προϋποθέσεως, δεύτερον δέ, διότι ὁ ἐρμηνευτὴς τοῦ δικαίου διαθέτει ἄλλας καταλληλοτέρας τοῦ ἄρθρ. 320 Α. Κ. διατάξεις ἵνα κρίνῃ περὶ τῶν εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τούτου ὑπαχθισῶν σχέσεων. Ἀπήχησιν σημαντικὴν ἔσχεν ἡ διδασκαλία τοῦ Leonhard εἰς περιπτώσεις συγκρούσεως νόμων ὡς πρὸς τὸ διέπον τὴν σύμβασιν δίκαιον. Ἐφηρμόσθη ὑπὸ τῆς νομολογίας ὡς ἀρμοδιότερος ὁ νομικὸς κανὼν τοῦ τόπου ἐκτελέσεως τῆς συμβάσεως ¹⁷⁸. Θεωρῶ ἐπικρατέστερον διὰ τὰ καθ' ἡμᾶς τὸ ἄρθρ. 25 Α.Κ.

Διότι εἶνε εὐρύτερον τοῦ ἄρθρ. 320 καὶ δὲν ἀναγκάζει τὸν Δικαστὴν νὰ ἐφαρμόσῃ διάταξιν, διέπουν κατὰ κύριον λόγον τὴν ἐκτέλεσιν τῆς παροχῆς εἰς τὸ ἄσχετον νομικὸν θέμα τοῦ κατὰ ποῖον νόμον θὰ κριθῆ ἢ σύμβασις. Ἡ ὑπαγωγή τῆς συμβάσεως εἰς τὸ δίκαιον τοῦ τόπου ἐκτελέσεως εἶνε ἄλλωστε ἐφικτὴ κατὰ τὸ 1ον ἐδάφιον τοῦ ἄρθρου 25 Α. Κ. ἐφ' ὅσον συνάγεται ἐκ τοῦ γράμματος αὐτοῦ ὅτι εἰς τοῦτο τὸ δίκαιον ἀπέβλεψαν οἱ συμβαλλόμενοι ¹⁷⁹. Ἄν δὲν προκύψῃ ἐκ τοῦ ἐδ. 1 θὰ προκύψῃ ἀσφαλῶς ἐκ τοῦ ἐδ. 2 ἄρθρ. 25. Διότι σιωπῶσης ἢ ἀβεβαίου οὔσης τῆς συμβάσεως τότε θὰ κριθῆ αὕτη κατὰ τὸ ἐξ ὅλων τῶν εἰδικῶν συνθηκῶν ἀρμόζον δίκαιον. Δὲν ὑφίσταται συνεπῶς λόγος ν' ἀναζητήσῃ ὁ Δικαστὴς τὸν τόπον εἰς τὸν ὁποῖον ὁ ὀφειλέτης θὰ ἐκπληρώσῃ τὴν παροχὴν του διὰ νὰ συναγάγῃ τὸν ἀρμόδιον διὰ τὴν κρίσιν τῆς συμβάσεως νομικὸν κανόνα. Τὸν τόπον παροχῆς τοῦ ἄρθρ. 320 θὰ ἐκτιμῆσῃ ὁ Δικαστὴς ὡς ἐν τῶν στοιχείων ἐκείνων, ἅτινα προσδιορίζουν τὸ κατὰ τὰς εἰδικὰς συνθήκας ἀρμόζον εἰς τὴν σύμβασιν δίκαιον συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθρ. 25 ἐδ. 2. Οὐδεὶς ὅμως λόγος ὑφίσταται νὰ στηριχθῆ εἰς τὸ ἐκ τοῦ τόπου ἐκτελέσεως τεκμήριον ἀποκλειστικῶς.

Ἐξεταζομένης τῆς Γερμανικῆς πρακτικῆς μὲ προσοχὴν θὰ ἀντλήσῃ τις ἐξ αὐτῆς τὸ πόρισμα ὅτι ὑπὸ τὸ πρόσχημα ἐφαρμογῆς τοῦ δικαίου τοῦ τόπου ἐκτελέσεως κατὰ τὸ ἄρθρ. 320 Α. Κ. τὰ Δικαστήρια ἔκριναν κατ' οὐσίαν συμφώνως πρὸς τὸν νόμον τῆς ἰθαγενείας τοῦ ὀφειλέτου. Ἡ χρῆσις τοῦ ἄρθρ.

¹⁷⁶. Leonhard ὡς ἄνω σελ. 2/3 καὶ

¹⁷⁷. Βλ. Leonhard, ὡς ἄνω αὐτόθι καὶ σελ. 139/140 ὡς καὶ σελ. 177 μέχρι 182.

¹⁷⁸. Βλ. τὴν ἀνωτέρω σημ. 75-77 λεπτομερῶς ἀναγεγραμμένην νομολογίαν.

¹⁷⁹. Συμφωνεῖ εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο ὁ Ζέπος, ἐρμ. σελ. 191 σχολ. 7

25 Α. Κ. θα εἶνε ἀντιστρόφως πλέον ἄκοπος, εὐχερεστέρα καὶ πλέον ἐπιτυχῆς πρακτικῶς. Ἀξιοποίησις τῆς διδασκαλίας Leonhard εἰς τὸ καθ' ἡμᾶς δίκαιον πρὸς ἀνέυρεσιν τοῦ ἐφαρμοστέου νομικοῦ κανόνος κατὰ τὸ ἄρθρ. 320 Α. Κ. ἀποκλείεται συνεπῶς ἰσχυροσῆς ὡς εἰδικωτέρας τῆς διατάξεως τοῦ ἄρθρ. 25 Α. Κ.

Ὅμοιαν λύσιν πρέπει νὰ δώσωμεν καὶ εἰς τὸ θέμα τῆς παραγραφῆς. Ἡ παραγραφή εἶνε νομικὸν ἐλάττωμα, τὸ ὁποῖον πλήσσει τὴν ἀξίωσιν. Ἀξίωσις δὲ κατὰ τὸν συνδυασμὸν τῶν ἄρθρ. 247 καὶ 281 Α. Κ. εἶνε αὐτὸ τοῦτο τὸ περιεχόμενον τῆς ἐνοχῆς¹⁸⁰. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν τὸ ἄρθρ. 25 Α. Κ. ὀρίζει ποῖον δίκαιον διέπει τὴν ἐνοχὴν, πρόδηλον, ὅτι ἐν τῇ γενικότητι αὐτοῦ περιλαμβάνει καὶ τοὺς κανόνας, οἵτινες κρίνουν περὶ παραγραφῆς. Θὰ ἦτο ἄλλωστε ἄτοπον νὰ ρυθμίζεται ἡ ἐνοχὴ εἰς τὰς ἄλλας τῆς ἐκδηλώσεις κατὰ τὸν νόμον, ὅστις συνάγεται συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθρ. 25 Α. Κ. ἡ δὲ παραγραφή, καίτοι κύριον γνώρισμα καὶ οὐσιῶδες στοιχεῖον τοῦ δικαίου τῆς ἐνοχῆς νὰ ὑποβάλλεται εἴτε εἰς διαφορετικὸν κανόνα, εἴτε εἰς ἄλλην διάταξιν¹⁸¹. Ἐλλείψει συνεπῶς εἰδικῆς προβλέψεως ἐν τῷ Κώδικι περὶ τοῦ ἐφαρμοστέου δικαίου ὡς πρὸς τὴν παραγραφὴν, ταύτην διέπει ὁ νομικὸς κανὼν, ὅστις ρυθμίζει ὀλόκληρον τὴν ἐκ τῆς συμβάσεως ἐνοχὴν. Τὸ πόρισμα τοῦτο ἔχει ἀναμφισβήτητον ἔρεισμα τὸ ἄρθρ. 25 Α. Κ. Ἄν διὰ τὴν παραγραφὴν ἠδύναντο νὰ ὑπάρξουν ἀμφισβητήσεις πολλῶ μᾶλλον δὲν χωρεῖ ἀμφιβολία διὰ τὰς ἄλλας, ἐκ τῆς ἐνοχικῆς σχέσεως ἀπορρέουσας συνεπείας, ὧν τὴν ρύθμισιν ὑποβάλλει εἰς τὸ δίκαιον τοῦ τόπου παροχῆς ὁ Leonhard¹⁸². Οὕτω τὸ περιεχόμενον τῆς συμβάσεως, μεταβολαὶ ἢ ἀλλοιώσεις τῶν ἐκ συμβάσεων ἐνοχικῶν σχέσεων, ὡς ὑπερμερία, ἀναστροφή τῆς πωλήσεως, ἡ ὑποχρέωσις πρὸς ἀποζημίωσιν καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἢ κατάλυσις τῆς ἐνοχῆς θὰ κριθοῦν κατὰ τὴν διάταξιν τοῦ ἄρθρ. 25 Α. Κ. Παρατηρητέον ἄλλωστε ὅτι ἡ Γερμανικὴ νομολογία δὲν ὑπῆρξε σταθερὰ εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἀρμοδιότητος τοῦ τόπου ἐκτελέσεως εἰς τὰ ἀνωτέρω κεφάλαια τοῦ συμβατικοῦ δικαίου¹⁸³. Δὲν συντρέχουν ἐπομένως ἰδιαιτέροι λόγοι,

¹⁸⁰ Βλ. πλείονα εἰς Γ. Μ π α λ ἦ ν, Γεν. Ἀρχ. § 140 ἐπ. πρβ. Ρ ο ἰ λ ὄ ν, περὶ ἀποσβεστικῆς παραγραφῆς 1931, § 37. Διὰ τὸ πρὸ τοῦ Κώδικος δίκαιον ἠκολούθησα τὴν ἀποψιν εἰς ἀνέκδοτον πρὸς τὴν Τράπεζαν γνωμοδότησιν ὅτι τὴν παραγραφὴν κρίνει τὸ δίκαιον τῆς κατοικίας τοῦ ὀφειλέτου. Βλ. καὶ Ρ ο ἰ λ ὄ ν, § 38, S c h w a l b a c h, εἰς Α γ. f. Ziv. Praxis, τομ. 64 σελ. 266 ἐπ. Α u b r y, le domaine de la loi d'autonomie, ἐν Clunet, 1896 σελ. 474, W e i s s, Traité de dr. int. privé, τομ. 4 σελ. 375 ἐπ. F o o t e's Private international Jurisprudence σελ. 481 ἐπ.

¹⁸¹ Καὶ ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς κενοῦ εἰς νόμον ἰδιωτ. δ. δικ. εἰς τὸ αὐτὸ πόρισμα πρέπει νὰ καταλήξωμεν, ὑπάγοντες τὴν παραγραφὴν εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ ἄρθ. 25 Α.Κ. Βλ. Μ α ρ ι δ ἄ κ η ν, Ἰδ. Δ.Δ. 1949, I σελ. 79 καὶ 86 ἐπ.

¹⁸² Βλ. ἀνωτέρω σελ. 282 ἐπ.

¹⁸³ Βλ. ἀνωτέρω σελ. 311 καὶ τὴν εἰς τὰς ὑποσημειώσεις τῆς ὅλης παραγράφου ταύτης νομολογίαν.

διὰ νὰ τεθῆ ὑπὸ συζήτησιν ἐπέκτασις τοῦ τόπου ἐκτελέσεως εἰς τὴν κατεύ-
θυσιν τούτων.

10. Συμπέρασμα.—Τὸ συμπέρασμα ἀφορᾷ κατὰ κύριον λόγον τὴν
θέσιν, ἣν πρέπει νὰ λάβῃ ὁ Δικαστὴς ἐναντι τοῦ ἄρθρ. 320 Α. Κ. Ἐν κρίνῃ τὴν
διάταξιν ὡς ὑποχρεωτικὸν κανόνα δικαίου, ἐπιτάσσοντα ὀλοκλήρως τῆς πα-
ροχῆς ὑπὸ ὀφειλέτου καὶ πιστωτοῦ εἰς ὄρισμένον τόπον τότε θὰ ἀντικρύσῃ
ἀνυπερβλήτους δυσχερείας. Τοῦτο συνέβη εἰς τὴν Γερμανικὴν νομολογίαν ἢ
ὅποια περιέπεσε εἰς σχολιάς ἀτραποῦς δογμάτων καὶ ἀντιφάσεων, εἰς σημεῖον
νὰ εἶνε ἐλάχιστα νοητὴ καὶ ὠφέλιμος παρ' ἡμῖν.

Ἐν ληφθῆ ὡς ἀφετηρία ἢ ἀποψις ἦν ἀνωτέρω ὑπεστήριξα, ὅτι τὸ ἄρθρ. 320
Α. Κ. ἐκφράζει γενικὸν δόγμα τοῦ συναλλακτικοῦ δικαίου, ἀνευ ἀμέσου ὑπο-
χρεωτικότητος, τότε θὰ δυνηθῆ νὰ κρίνῃ μὲ ἄνεσιν καὶ ἀνεξαρτησίαν τὰς εἰς
τὸν Κώδικα ἐκ τοῦ τόπου παροχῆς ἠρτημένας συνεπειάς. Θὰ ἔχη μὲν πρὸ
ὀφθαλμῶν ὡς γενικὸν ἀξίωμα ὅτι τόπος ἐκτελέσεως εἶνε κανὼν εὐνοίας πρὸς
τὸν ὀφειλέτην, ὅμως τὴν ἐπιβάρυνσιν μὲ τοὺς κινδύνους ἢ τὴν συγγέντρωσιν
τῆς ἐνοχῆς θὰ κρίνῃ ἐν τῷ πλαισίῳ τῶν εἰδικῶν συνθηκῶν τῆς συμβάσεως,
καὶ μὲ τὴν ἀρμόζουσαν εἰς ἕκαστον θέμα ἀφετηρίαν χωρὶς δέσμευσιν εἰς ὄρι-
σμένον τόπον, ἂν τοῦτο ἀποδεικνύεται ἀνέφικτον.

Ἄσχετως πρὸς τὰ ἀνωτέρω στοιχεῖα ἢ ἐρμηνεῖα τοῦ καθ' ἡμᾶς Κώδικος
πρέπει νὰ χρησιμοποιήσῃ πρωτίστως τὴν εὐχέρειαν τοῦ νόμου, καθ' ἣν ὁ τόπος
παροχῆς δύναται νὰ καθορισθῆ ἀπὸ τὸν Δικαστὴν ἐκ τῶν εἰς ἕκαστον θέμα περισ-
τάσεων. Ν' ἀποφευχθῆ οὕτω παντὶ σθένει ὅπως ἀκολουθήσωμεν τὰ ἴχνη τῆς
Γερμανικῆς νομολογίας ἢ ὅποια μόλις ἀνεφαίνετο ἀμφισβήτησις προσέφευγε εἰς
τὸν ἐρμηνευτικὸν κανόνα, ὅτι τόπος ἐκτελέσεως εἶνε ἡ κατοικία τοῦ ὀφειλέτου.

Δύναται νὰ προσδώσῃ καὶ οὐσιαστικώτερον περιεχόμενον εἰς τὸ ἄρθρ. 320
Α. Κ. ἢ νομολογία, ἂν ἀκολουθήσῃ τὴν ἀνωτέρω ὑπόδειξιν, χωρὶς νὰ ἀντι-
κρύσῃ τὰς δυσχερείας τῶν Γερμανῶν. Ὅπως δὴποτε τὸ συμπέρασμα παρα-
μένει, ὡς διευτώθη ἤδη, δίς, ἀνωτέρω¹⁸⁴. Ὁ τόπος ἐκτελέσεως εἶνε θεσμὸς
εἴτε αὐτονόητος, εἴτε ἐπιβλαβὴς διὰ τὸ συναλλακτικὸν δίκαιον, ὅσον ὀλιγώ-
τερον προσφεύγει εἰς αὐτὸν ἢ νομολογία, τόσον τὸ καλλίτερον διὰ τὴν ἀπονο-
μὴν τοῦ δικαίου.

§ 9.

Εἰδικαὶ πρακτικαὶ περιπτώσεις.

Ἡ ἀκρίβεια τῶν πορισμάτων τῆς μελέτης δύναται νὰ ἐλεγχθῆ ἐπὶ τῇ βάσει
ἐφαρμογῆς τῶν περὶ τόπου ἐκτελέσεως εἰς τὰς καθ' ἕκαστον συμβάσεις εἰς
τὸν Ἀστικὸν Κώδικα. Οὕτω:

1. Δωρεά.—Ποία ἢ πρακτικὴ σημασία τοῦ τόπου ἐκτελέσεως εἰς σύμ-

¹⁸⁴. Βλ. ἀνωτέρω σελ. 298 συμπέρασμα διὰ τὴν Πανδεκτιστικὴν περίοδον καὶ σελ. 318
διὰ τὴν πρακτικὴν καὶ ἐπιστήμην τοῦ Γερμ. Κώδικος τοῦ 1900.

βασιν δωρεᾶς; Θὰ διακρίνωμεν κατ' ἀνάγκην δωρεὰν ἀκινήτων καὶ κινητῶν. Εἰς τὴν δωρεὰν ἀκινήτου μία καὶ μόνη λύσις εἶνε δυνατή. Ἡ παροχὴ τοῦ δωρητοῦ θὰ γίνῃ εἰς τὸν τόπον, ὅπου κεῖται τὸ ἀκίνητον. Δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ τόπου παροχῆς ἐν προκειμένῳ, διότι τὸ θέμα τοῦτο τίθεται ὅπου ὑπάρχει ἐπιλογὴ τόπου πρὸς ἐκτέλεσιν. Τὸ ἀκίνητον δὲν μετακινεῖται, ἐπομένως, ὅπου κεῖται τοῦτο θὰ ὀλοκληρωθῇ ἡ παροχὴ.

Προκειμένου περὶ κινητῶν ὁ τόπος ἐκτελέσεως ἀντικρύζει τὸν κανόνα τοῦ ἄρθρ. 498 ἐδ. 2 Α. Κ. Ἡ δωρεὰ τῶν κινητῶν καθίσταται ἔγκυρος ἀπὸ τῆς παραδόσεως τῆς νομῆς των. Πρὸ τῆς παραδόσεως δὲν ὑπάρχει ἐνοχικὴ ὑποχρέωσις διὰ νὰ τύχῃ ἐφαρμογῆς τὸ ἄρθρ. 320 Α. Κ. καὶ ν' ἀναζητηθῇ ὁ τόπος ἐκτελέσεως. "Ὅταν, καὶ ἂν ὁ δωρητὴς στέρξῃ νὰ καταβάλῃ ὀλοκληροῦται ἡ δωρεὰ. Ἐφ' ὅσον ἔχει ὁ δωρητὴς τὴν εὐχέρειαν ταύτην κατὰ τὸν νόμον θὰ καθορίσῃ αὐτὸς τὸν τόπον παροχῆς οὕτω δὲν πρόκειται ποτὲ νὰ περιέλθῃ ὁ Δικαστὴς εἰς τὴν δύσκολον θέσιν νὰ συναγάγῃ τὸν τόπον ἐκτελέσεως.

Διάφορον ἐμφανίζεται τὸ πρόβλημα, ὡσάκις ἔχει προσυμφωνηθῇ δωρεὰ δυνάμει συμβολαιογραφικοῦ ἐγγράφου κατὰ τὸ ἄρθρ. 498 ἐδ. 2 Α. Κ. Ἐφ' ὅσον ὁ δωρητὴς ὑποσχεθῇ τὴν δωρεὰν καὶ ἀναλάβῃ σχετικὴν ἐνοχικὴν ὑποχρέωσιν τότε τίθεται τὸ ἐρώτημα τοῦ τόπου ἐκτελέσεως, διότι ὑπάρχει ἐνοχικὴ δέσμευσις πρὸς παροχὴν. Θέματα ἐφαρμογῆς τοῦ ἄρθρ. 320 Α. Κ. εἶνε ἐν τούτοις εἴτε ἀπίθανα, εἴτε ἀδύνατα. Ἄν π. χ. δωρηθῶσι 50 τόννοι σίτου, ἐναποθηκευμένου εἰς Πειραιᾶ, ἄνευ τινος ἄλλης ἐπεξηγήσεως, δὲν θὰ γεννηθῇ ζήτημα τόπου ἐκτελέσεως, διότι, ἀποδεχόμενος τὴν δωρεὰν ὁ δωρεοδόχος, τεκμαίρεται συναινῶν νὰ παραλάβῃ εἰς Πειραιᾶ. Ἐκ τοῦ συνόλου τῶν διατάξεων τῶν ἄρθρ. 496—503 συναγεται σαφῶς ὅτι ὁ δωρητὴς ὑποχρεοῦται εἰς τὴν ρητῶς ἄνευ ἀνταλλάγματος ὑπεσχημένην παροχὴν, καὶ οὐδὲν πλέον ταύτης. Πᾶν ἔξοδον ἢ δαπάνη βαρύνει κατ' ἀκολουθίαν λογικὴν τὸν δωρεοδόχον, ἐφ' ὅσον ἰδίως ἄγει εἰς παραλαβὴν καὶ ἀπόκτησιν τοῦ δωρηθέντος. Δὲν ὑπάρχει συνεπῶς ἔδαφος πρὸς ἄσκησιν τῆς ἐκ τοῦ ἄρθρ. 320 διακριτικῆς ἐξουσίας τοῦ δικαστοῦ διότι ἡ ἐξουσία αὕτη ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ θεσμοῦ δὲν συγχωρεῖται ν' ἀσκηθῇ εἰς βάρος τοῦ δωρητοῦ. Ἄν θέλῃ θὰ παραλάβῃ τοὺς 50 τόννους εἰς Πειραιᾶ ὁ δωρεολήπτης.

Ἐπὶ τούτῳ καὶ μία περαιτέρω ἀποψις συνηγοροῦσα εἰς τοῦτο, ὅτι οἰοσδῆποτε προσδιορισμὸς τόπου ἐκτελέσεως συνεπαγόμενος δαπάνας διὰ τὸν δωρητὴν σημαίνει ἐπέκτασιν, αὐθαίρετον, τῆς ἄνευ ἀνταλλάγματος παροχῆς, μὴ συνωμολογημένης εἴτε κατὰ τὸ ἄρθρ. 496, ἢ τὸ ἄρθρ. 498 ἐδ. 2. Οὕτως ἔξοδα παραδόσεως ἐν Ἀθήναις ἐκ Πειραιῶς—ἂν καθ' ὑπόθεσιν ὠρίζοντο αἱ Ἀθηναὶ τόπος ἐκτελέσεως—50 τόννων σίτου δὲν εἶνε εὐκαταφρόνητον ποσόν, ἥπερ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ καταλογισθῇ εἰς βάρος τοῦ δωρητοῦ ἄνευ τινος ἄλλης ἐνδείξεως καὶ βάσει ἀπλῶς τοῦ κατὰ τὸ ἄρθρ. 320 Α. Κ. ἐρμηνευτικοῦ κανόνος.

Φρονῶ ὅτι τὸ αὐτὸ στενὸν πνεῦμα δεόν νὰ τηρηθῇ καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν

δωρεᾶς, ἐχούσης οὕτω: «σοὶ δωρῶ 50 τόννους σίτου ἐκ τῶν ἐν Αὐστραλίᾳ ἀποθηκῶν μου». Τὸ ἄρθρ. 320 Α. Κ. δὲν δύναται νὰ ἰσχύσῃ οὔτε μὲ τὴν δικαιολογίαν, ὅτι τόπος ἐκτελέσεως εἶνε αἱ Ἀθήναι ὅπου ἡ κατοικία τοῦ ὀφειλέτου δωρητοῦ. Διότι ἐπὶ τοιαύτῃ ὑποθέσει θὰ ἐπιφέρῃ ὑπέρογκον ἐπιβάρυνσιν τοῦ δωρητοῦ μὲ τὰς δαπάνας μεταφορᾶς εἰς Ἀθήνας. Ἡ ὑπαγωγή τῆς περιπτώσεως ταύτης εἰς τὸ ἄρθρ. 320 Α. Κ. θὰ ἦτο διττῶς ἄτοπος, πρῶτον μὲν διότι θὰ ἐπέβαλεν εἰς τὸν δωρητὴν κατ' ἐπέκτασιν δωρεᾶν τοῦ σημαντικοῦ ποσοῦ τῶν ἐξόδων ἀποστολῆς τοῦ πράγματος ἐξ Αὐστραλίας εἰς Ἀθήνας, πρᾶγμα μηδὲλως προκύπτον ἐκ τῆς δηλώσεώς του, καὶ δεύτερον, διότι θὰ ἐφήρμοζε τὸ ἄρθρ. 320 μὲ πνεῦμα ἀντίθετον τελείως πρὸς τὸν σκοπὸν του. Ὡς ἐξετέθη, σκοπὸς τοῦ ἄρθρ. 320 εἶνε ἡ εὐνοια πρὸς τὸν ὀφειλέτην. Ἀποτελεῖ δυσμένειαν τοῦ χειροτέρου εἶδους ν' ἀναγκασθῇ ὁ ὀφειλέτης δωρητῆς νὰ καταβάλῃ εἰς Ἀθήνας, ἐνῶ τὸ πρᾶγμα κεῖται ἐν Αὐστραλίᾳ.

Τέλος εἰς τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν ἡ δωρεὰ ἀφορᾷ περιοδικὰς παροχὰς κατὰ τὸ ἄρθρ. 502 Α. Κ. ἡ σιωπὴ τοῦ δωρητηρίου δὲν συνεπάγεται ὑποχρέωσιν τοῦ δωρητοῦ νὰ παράσχῃ συμφώνως πρὸς τὴν διάταξιν τοῦ ἄρθρ. 321 Α. Κ., ὅταν ἰδίως ἡ καταβολὴ εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ δωροδόχου σημαίνει διὰ τὸν δωρητὴν ἰδιαιτέραν δαπάνην. Ἐν ἀμφιβολίᾳ πρέπει νὰ κριθῇ τὸ θέμα πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ δωρητοῦ, διότι τοῦτο ἐπιβάλλεται ἐκ τῆς ὅλης διαρθρώσεως τῆς συμβάσεως δωρεᾶς. Καταλήγω συνεπῶς ὅτι ἡ διάταξις τοῦ ἄρθρ. 320 Α. Κ. εἶνε ὅλως ἀνεπιτηδεῖα, διὰ νὰ τύχῃ ἐφαρμογῆς εἰς θέματα ἐκ συμβάσεως δωρεᾶς, διότι καταλήγει εἰς συμπεράσματα ἀντίθετα πρὸς εἰδικωτέρους σκοποὺς τοῦ νόμου.

2. Ἡ μίσθωσις.—Ἡ μίσθωσις εἰς τὰς διαφόρους ἀποχρώσεις της παρέχει ἔδαφος ἥκιστα ἐνθαρρύνον εἰς ἀναγνώρισιν πρακτικῆς χρησιμότητος διὰ τὸν θεσμόν τοῦ τόπου ἐκτελέσεως.

α) Προκειμένου περὶ μισθώσεως ἀκινήτου πρόδηλον ὅτι τὸ κατὰ βασικὸν λόγον ἀντικείμενον τῆς ἐνοχῆς, ἡ παραχώρησις τῆς χρήσεως τοῦ ἀκινήτου, μόνον εἰς τὸ ἀκίνητον εἶνε ἐφικτή. Τόπος ἐκτελέσεως εἶνε συνεπῶς ἐκ τῶν προτέρων βέβαιος καὶ ὠρισμένος. Διὰ τὴν καταβολὴν τοῦ μισθώματος θὰ ἰσχύσῃ ἐν ἀμφιβολίᾳ τὸ ἄρθρ. 321. Ἐκ πείρας γνωρίζω ὅτι εἰς τὰ ἐπίσημα συμβόλαια συνομολογεῖται ὡς τόπος καταβολῆς ἡ κατοικία τοῦ πιστωτοῦ (ἐκμισθωτοῦ). Εἰς τὰς συγχρόνους πολυκατοικίας ἀντιθέτως ἐπιβάλλεται βαθμιαίως ἡ συνθήκη, ἣν διεπίστωσα ἐν Ἀθήναις καὶ Θ/νίκῃ νὰ καταβάλλεται τὸ μίσθωμα εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ μισθωτοῦ ἐπὶ τῇ προσαγωγῇ ἀποδείξεως τοῦ θυρωροῦ, ὅστις ἐν τῷ πλαισίῳ τῶν βοηθητικῶν ὑπηρεσιῶν τὰς ὁποίας παρέχει πρὸς τοὺς μισθωτὰς ἐπιμελεῖται τοῦ ἔργου τῆς εἰσπράξεως τῶν ἐνοικίων. Ἐντεῦθεν συμπεραίνεται ροπή ἀντίθετος πρὸς τὸ γράμμα τοῦ ἄρθρ. 321 Α. Κ.

Εἰς τὴν Γερμανικὴν νομολογίαν παρετηρήθη ἡ τάσις ¹⁸⁵ νὰ κρίνεται ἐξοφλητέα ἢ ὀφειλὴ ἐκ μισθωμάτων, δι' ἀγροτικὴν ἢ ἀπλὴν μίσθωσιν εἰς τὸν τόπον, ὅπου κεῖται τὸ μεμισθωμένον ἀκίνητον. Ὡς λύσις εὐνοοῦσα τὸν πιστωτὴν καὶ ἐκμισθωτὴν δὲν εἶνε ἀποκρουστέα, σύμφωνα καθ' ὄλα πρὸς τὸ γράμμα καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἄρθρ. 321 Α. Κ. Πρακτικὴ χρησιμότης τοῦ ἄρθρ. 320 οὐδαμῶς δύναται ἐν προκειμένῳ νὰ διαπιστωθῇ.

β) Τὰς ἀνωτέρω λύσεις, αἵτινες ἰσχύουσι διὰ μισθώσεις ἀκινήτων θὰ δεχθῶμεν εἰς μείζονα κλίμακα προκειμένου περὶ ἀγροτικῆς μισθώσεως, ἢ ἐπιμόρτου ἀγροληψίας, τόσον διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ἄρθρ. 320, ὅσον καὶ διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ἄρθρ. 321 Α. Κ. ¹⁸⁶.

γ) Οὐδὲν θέμα πρακτικῆς ἐφαρμογῆς τοῦ τόπου ἐκτελέσεως δύναται νὰ ἀνεύρω ἐπίσης εἰς συμβάσεις μισθώσεως ἐργασίας, ἢ μισθώσεως ἔργου ¹⁸⁷. Θέτω τὸ ζήτημα ἀπὸ κοινοῦ δι' ἀμφοτέρας, διότι αἱ νομικαὶ καὶ οὐσιαστικαὶ προϋποθέσεις ἐφαρμογῆς τοῦ ἄρθρ. 320 εἶνε αἱ ἴδιαι. Διὰ τὸν ἐκμισθοῦντα τὴν ἐργασίαν ἢ τὰς ὑπηρεσίας του εἶνε αὐτόχρημα αὐτονόητον ὅτι ἡ ὀφειλομένη παροχὴ ἐργασίας θὰ γίνῃ εἰς τόπον ἐκ τῆς συμβάσεως ὠρισμένον ¹⁸⁸. Ἡ τοῦλάχιστον ἢ σύμφωνα πρὸς τὴν σύμβασιν παροχὴ θὰ συναγεται σαφῶς ἐκ τοῦ κειμένου τῆς ἔστω καὶ ἐμμέσως.

Εἰς τὴν σύγχρονον συναλλαγὴν τέλος παροχὴ ἐργασίας ἐννοεῖται εἰς τὸν τόπον τῆς ἐπαγγελματικῆς δραστηριότητος τοῦ μισθωτοῦ τῆς ἐργασίας, π. χ. ἐργοστάσιον, κατάστημα, οἰκία κλπ. Ἄοριστία περὶ τὸν τόπον ἐκτελέσεως τῆς ἐργασίας σημαίνει ἀοριστίαν αὐτῆς ταύτης τῆς συμφωνίας, ἥτις ἄγει μᾶλλον εἰς ἀκύρωσιν αὐτῆς κατὰ τὸ ἄρθρ. 648 εἰς Α. Κ. ἢ εἰς συμπλήρωσιν τοῦ ἐλλείποντος στοιχείου τοῦ τόπου κατὰ τὸ ἄρθρ. 320 Α. Κ.

Ὡς ἐρμηνευτικὸς κανὼν τὸ ἄρθρ. 320 εἶνε πάντως ἄχρηστον εἰς τὴν σύμβασιν μισθώσεως ὑπηρεσιῶν διότι, ἔστω καὶ ἂν ἐπιχειρηθῇ πρὸς στιγμὴν ἢ χρησιμοποίησίς του θ' ἀποδώσῃ ἀνεφάρμοστα ἀποτελέσματα. Ὁ ἐκμισθώσας τὰς ἐργασίας του δὲν δύναται νὰ κριθῇ ὀφείλων ἐν ἀμφιβολίᾳ τὴν παροχὴν εἰς τὴν κατοικίαν του, ἀλλ' εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ πιστωτοῦ (μισθωτοῦ). Κατ' ἀρχὴν λοιπὸν τὸ δόγμα τῆς εὐνοίας πρὸς τὸν ὀφειλέτην, ὡς ἐκφράζεται εἰς τὸ ἄρθρ. 320 Α. Κ. εἶνε ἀνεφάρμοστον εἰς μίσθωσιν ἐργασίας. Ἄοριστία περὶ τὸν τόπον παροχῆς τῆς ἐργασίας, τῆς ὑπὸ κρίσιν ἐκτάσεως, ὥστε νὰ θέτῃ ἐπὶ τάπητος πρόβλημα προσφυγῆς εἰς τὸ ἄρθρ. 320, εἶνε συνεπῶς ἀδύνατος

¹⁸⁵ Βλ. οὕτω τὴν Ἐφ. Ἀμφ. τῆς 4-9-1931, εἰς J.W. 1931 σελ. 3462 ἀριθ. 3.

¹⁸⁶ Βλ. ἀρθ. 641 ἐπ. Α.Κ.

¹⁸⁷ Βλ. Ἀστ. Κώδ. ἀρθ. 648 ἐπ. καὶ 681 ἐπ.

¹⁸⁸ Πλεονεξία ὡς πρὸς τὴν σύμβασιν καὶ τὰς καθ' ἕκαστον ἀποχωρήσεις τῆς εἰς Π. Σ. ι. μ. ω. ν. ε. τ. ο. ν., ἢ σύμβασιν ἐξηρητημένης ἐργασίας, κλπ. ἐν Θεμ. ΝΔ' σελ. 1—8, 67—72 καὶ 145—152.

λογικῶς ὑπόθεσις, ἂν δὲ συμβῆ που θὰ ἔχῃ ὡς ἀποτέλεσμα ἀκυρότητα τῆς ὅλης συμβάσεως.

Ἡ ἀκυρότης εἶνε ἀναπόφευκτος, διότι ὁ μισθὸς τῆς ἐργασίας παραλλάσσει ἐκάστοτε οὐσιωδῶς ἀναλόγως τοῦ ἀκινήτου, ὅπου θὰ γίνῃ ἢ προσφορά. Ἄλλος μισθὸς ὀφείλεται εἰς κατάστημα, ἢ εἰς κατοικίαν, ἢ εἰς ἐργοστάσιον. Ὁ ὑποθέτων ὅτι θὰ ἐργασθῇ εἰς κατοικίαν δὲν δύναται νὰ ἐξαναγκασθῇ νὰ ἐργασθῇ εἰς κατάστημα ἢ ἐργοστάσιον καὶ ἀντιθέτως. Ἄοριστία πλήρης τόπου σημαίνει ὅθεν ἄοριστίαν μισθώματος καὶ συνθηκῶν παροχῆς τῆς ἐργασίας ἄρα ἔλλειψιν συμπτώσεως βουλήσεως εἰς θεμελιώδη σημεῖα τῆς ἐνοχικῆς σχέσεως, συνεπαγομένην ἀκυρότητα.

δ) Τὰ ἴδια, ὡς ἀνωτέρω θὰ ἰσχύσουν εἰς συμβάσεις μισθώσεως ἔργου. Εἰς μὲν τὰς ἐργοληπτικὰς συμβάσεις ἢ τὰς ἐργολαβίας ὡς κοινῶς χαρακτηρίζονται εἶνε ἀδύνατον νὰ φαντασθῇ τις ὅτι συμφωνεῖται κατασκευὴ οἰκίας, ἢ γεφύρας, ἢ τοίχου, ἢ ἐπιδιόρθωσις διαρρέοντος σωλήνος χωρὶς νὰ ὀρισθῇ ὁ τόπος, ὅπου θὰ γίνῃ ἢ παροχῆ.

Ἐὰν πρόκειται περὶ κατασκευῆς κινητοῦ πράγματος, π. χ. ἐπίπλου, μηχανῆς, κλπ. τότε ἐφαρμόζονται οἱ περὶ πωλήσεως κανόνες, ἀφ' ἧς τὸ ἔργον περατωθῇ καὶ εἶνε ἔτοιμον πρὸς παράδοσιν. Παραπέμπω ὅθεν εἰς τὰ περὶ πωλήσεως λεχθέντα.

Ἐὰν τέλος ἡ σύμβασις ἀφορᾷ τὴν ἐπίτευξιν οἰκονομικοῦ τινος ἀποτελέσματος, ὅπερ ἐξισοῦται πρὸς ἔργον, συμφώνως πρὸς τὰς ἀπόψεις τῆς ἐπιστήμης, τότε πάλιν αἱ πιθανότερες ἐφαρμογῆς τοῦ ἄρθρ. 320 Α. Κ. μειοῦνται εἰς τὸ μηδέν.

Σύμβασις μισθώσεως ἔργου εἶνε κατὰ τὴν σύγχρονον ἐπιστημονικὴν ἀντίληψιν ἢ σύμβασις μεταφορᾶς ἐπιβάτου ἢ πράγματος διὰ γῆς ἢ ἐνδοχωρίων ὑδάτων, ἢ ναύλωσις εἰς τὰς πλείστας αὐτῆς εἰδικὰς μορφάς, ἢ σύμβασις πρακτορίας, ἢ σύμβασις πλειστηριάσεως καὶ ἐν γένει αἱ πλείσται τῶν ἐμπορικῶν συμβάσεων εἰς τὰ ἄρθρ. 2 καὶ 3 ν. ἀρμοδιότητος Ἐμποροδικείων¹⁸⁹.

Εἰς πάσας τὰς περιπτώσεις ταύτας ὁ τόπος εἶνε στοιχεῖον ἄνευ τοῦ ὁποίου δὲν δύναται νὰ ὀλοκληρωθῇ ἢ πρὸς παραγωγὴν ἐγκύρου συμβάσεως σύμπτωσις βουλήσεων τῶν συμβαλλομένων, ἐπομένως ἄοριστία εἰς τὸ θέμα τοῦ τόπου συνεπάγεται ἀκυρότητα. Δὲν συγχωρεῖται ἀναπλήρωσις τῆς ἐλλείψεως κατὰ τὸ ἄρθρ. 320 Α. Κ. Δὲν θὰ τεθῇ ἐπομένως ζήτημα ἐφαρμογῆς τούτου. Ἄν οὕτω συμφωνήσω μὲ ἐταιρείαν σύμβασιν μεταφορᾶς πραγμάτων δὲν ὑπάρχει σύμβασις ἐνόσω δὲν ὀρίζεται πόθεν θὰ ληφθῇ καὶ ποῦ θὰ μεταφερθῇ τὸ πρᾶγμα.

Ὁ μεσίτης ὑποσχόμενος νὰ μεσολαβῆσῃ πρὸς κατάρτισιν δικαιοπραξίας πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ γνωρίζῃ ποῦ θὰ ἀσκήσῃ τὴν δραστηριότητά του

¹⁸⁹ Βλ. Π. Πέρδικα, Ἐγγ. Ἐμπορικοῦ δικαίου, 1943, § 9—13. Τσιριντάνη, Παραδόσεις, τεῦχος Α' § 19.

διότι ἄλλως εἶνε ἀόριστος κατὰ βάσιν ἢ ἐντολή. *Ἐδαφος ἐφαρμογῆς τοῦ ἄρθ. 320 δὲν θὰ παρουσιασθῆ ἐπομένως οὔτε εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην.

ε) Δὲν δύναται περαιτέρω νὰ ὑπάρξῃ, ὡς πιστεύω, ἔδαφος ἐφαρμογῆς τοῦ ἄρθ. 321 Α. Κ., εἴτε κατὰ τὴν καταβολὴν τῆς ἀμοιβῆς τοῦ ἐργολάβου, ἰδίως δὲ κατὰ τὴν καταβολὴν τοῦ μισθοῦ πρὸς ἐκμισθώσαντα τὴν ἐργασίαν του.

Προκειμένου μὲν περὶ ἐργοληπτικῆς συμβάσεως πάσης κατηγορίας, ἐκτὸς κατασκευῆς κινητοῦ πράγματος, ἢ ἀμοιβῆ τοῦ ἐργολάβου προκαταβάλλεται. Ὁ τόπος τῆς κατασκευῆς τοῦ ἔργου εἶνε ἐν ἀμφιβολίᾳ ἐκεῖνος, ὅπου θὰ γίνῃ ἢ καταβολή, οὐχὶ ἢ κατοικία τοῦ πιστωτοῦ. Κατὰ τὴν κατασκευὴν οἰκίας ἢ γεφύρας, ἢ δρόμου, ἢ ἐπὶ τόπου καταβολή εἶνε ἀπαραίτητος, διότι ἐξασφαλίζει τὴν πληρωμὴν, μισθῶν, ἐργατικῶν κλπ.

Προκειμένου περὶ κατασκευῆς πράγματος ἀντιθέτως, ἐπίπλου ἢ μηχανῆς τότε θὰ ἰσχύσῃ τὸ ἄρθ. 321 κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰ ἐπὶ ἀγοραπωλησίας.

Εἰς τὴν περίπτωσιν μισθοῦ ἐκ συμβάσεως ἐργασίας φρονῶ ὅτι ἔθιμον τελείως διαμορφωμένον, ἢ ἐνίοτε εἰδικαί διατάξεις, ὀρίζουν ὅτι ἢ καταβολὴ τοῦ μισθοῦ γίνεται ἐν ᾧ τόπῳ γίνεται ἢ ἀπασχόλησις. Οὕτω π. χ. οἱ ἰδιωτικοὶ ὑπάλληλοι πληρώνονται εἰς τὸ κατάστημα τῆς ἐπιχειρήσεως, ὅπου ἀπασχολοῦνται, οἱ ἐργάται καὶ ὑπάλληλοι εἰς τὸ ἐργοστάσιον, οἱ ἐν οἰκίᾳ ὑπηρεταὶ αὐτόθι. Τὸ ἄρθ. 321 εἶνε προφανῶς ἀντίθετον πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὴν συγχρότησιν συγχρόνου ἐργασιακῆς σχέσεως.

Θὰ ἦτο τερατῶδες π. χ. ἂν ἐκρίνετο ὅτι ὁ ναύτης ἢ ὁ παρέχων ναυτιλιακὰς ὑπηρεσίας ἐπὶ ποντοπόρου πλοίου δικαιοῦται εἰς μισθὸν εἰς τὸν ἐν Ἑλλάδι τόπον τῆς κατοικίας του καὶ οὐχὶ κατὰ τὰ νενομισμένα χρονικὰ διαστήματα ἐπὶ τοῦ πλοίου ἐν τῷ ὠκεανῷ εἴτε τοὺς ἐνδιαμέσους λιμένας τοῦ ταξιδίου. Τὸ ἄτοπον τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ἄρθ. 321 Α. Κ. εἶνε τόσον ἐμφανές, ὥστε δὲν χρήζει καὶ περαιτέρω ἀναπτύξεως ὡς πασιδῆλον.

στ) Προκειμένης μισθώσεως κινητοῦ πράγματος θὰ ἰσχύσουν ὅσα κατωτέρω ἐκτεθήσονται διὰ τὴν περίπτωσιν τοῦ χρησιδανείου.

3. Ἑ τ α ι ρ ι κ ῆ σ ύ μ β α σ ι ς.—Εἰς τὴν σύμβασιν ἐταιρείας, εἴτε ἀστικῆς, εἴτε ἐμπορικῆς τίθεται τὸ ζήτημα τοῦ τόπου ἐκτελέσεως ἀπὸ δύο πλευρῶν. Πρῶτον μὲν διὰ τὰς πρὸς τὴν ἐταιρείαν ὀφειλομένας παροχὰς λόγῳ περιουσιακῆς εἰσφορᾶς καὶ δεύτερον διὰ τὰς ὀφειλομένας ὑπὸ τῶν συνεταίρων παροχὰς προσωπικῆς ἐργασίας, ἢ ἄλλας ἀναγομένας εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς καὶ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τῆς.

Φρονῶ ὅτι κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ἐπικρατεῖ τὸ εἰδικῶς εἰς τὴν ἐταιρικὴν σύμβασιν ἰσχυὸν ἀξίωμα τῆς κοινότητος τοῦ σκοποῦ. Τοῦτο πηγάζει ἐκ τοῦ ἄρθ. 741 Α. Κ., ὅπερ ὀρίζει τί εἶνε ἐταιρεία. Ἐξ αὐτοῦ συναγομεν, ὅτι τελικὸς σκοπὸς τῆς ἐταιρείας εἶνε τὸ οἰκονομικὸν κυρίως ἀποτέλεσμα εἰς τὸ ὁποῖον ἀποβλέπει ἢ προκαλέσσα τὴν σύστασιν αὐτῆς κοινὴ προσπάθεια. Συνέπεια τούτου εἶνε ἢ ἀνάγκη ἔδρας τῆς ἐταιρείας, εἰς ἣν συγκεντροῦμεναι αἱ

κοιναι προσπάθειαι και αι προς τουτο συνωμολογημεναι εισφοραι θα επιδιω-
ξουν το θεθειμενον οικονομικον αποτελεσμα. Εισφοραι και αλλαι παροχαι δεν
δυναται να εινε χωρισμεναι, ουτε εγκατεσπαρμεναι εις διαφορους τοπους,
διоти αλλως, ουτε εταιρεια, ουτε περιουσια, ουτε κοινή προσπαθεια δυναται να
υπαρξει.

Εκ τουτων αποκλειεται ηδη η εφαρμογη του αρθρ. 320 Α. Κ. διότι η
διαταξις αυτη προβλεπει δι' εκαστον οφειλετην συνεταϊρον ιδιον τονον εκτε-
λεσεως παροχης, ενω ο τοπος κατα την φυσιν της εταιρειας πρεπει να εινε εις
δι' ολους. Προδηλον εντευθεν οτι το τεκμηριον, καθ' ο οφειλετης παρεχει
εις τον τονον της κατοικιας του κατα το αρθρ. 320 πρεπει ν' αντικατασταθη
υπ' αλλου πλεον καταλληλου: «οι συνεταϊροι οφειλουσι εις τον τονον της εδρας
της εταιρειας». Το ειδικωτερον τουτο αξιωμα δυναται και εις τα αρθρ. 741/744
να στηριχθη και ως συμπερασμα συναγομενον εκ των περιστασεων εις το αρθ.
320 να θεμελιωθη. Αποκλειεται ομως η ουσια της εννοιας του αρθρου 320,
οτι οι συνεταϊροι παρεχουν εις τον τονον της εγκαταστασεως η κατοικιας
των, διότι τουτο θα ωδηγει εις αρνησιν της εταιρειας και διασπασιν της πε-
ριουσιας της.

Εις την ανωτερω ερμηνειαν δεν αντιτιθεται το αρθρ. 744 Α. Κ., διότι
απαγγελλει αναλογους μεν προς την αγοραπωλησιαν λυσεις εις τα θεματα του
κινδυνου, της εισφορας, και των ελαττωματων του πραγματος, πλην αφετηρια
τοπου εκτελεσεως προς κρισιν αμφοτερων θα εινε ο τοπος της εδρας της
εταιρειας.

4. Δ α ν ε ι ο ν.—Εις την περιπτωσιν του δανειου δεν γεννᾶται κατα βα-
σιν ζητημα εφαρμογης του αρθρ. 320, αλλα του αρθρ. 321 Α. Κ., διότι πρό-
κειται περι χρηματικης οφειλης. Επιστροφη των ληφθεντων χρηματων γί-
νεται εις την κατοικιαν του πιστωτου. Αν η διαταξις του αρθρ. 321 δεν ητο
γενικη η θεσις της θα ητο ασφαλως εις τα αρθρ. 806 επ. Α. Κ. Πλην δεν πρό-
κειται περι τουτου. Με απωτεραν αφετηριαν τας περι δανειου διαταξεις η
συγχρονος πρακτικη διαμορφωσε κατηγοριας ολοκληρους πιστωτικων σχε-
σεων, ολως ιδιοτυπους, δια τας οποιας τιθεται ζητημα τοπου εκτελεσεως.

Το προβλημα του τοπου εκτελεσεως και των νομικων συνεπειων τας οποιας
συνεπαγεται τιθεται κυριως εις την περιπτωσιν των δικαιογραφων εκεινων,
ατινα εκδιδονται, ειτε εις τον φεροντα, ειτε εις διαταγην και περικλειουν υπο-
σχεσιν παροχης του εκδοτου προς τριτον, αοριστον η ωρισμενον προσωπον.

α) Προκειμενου περι συναλλαγματικης και των
εις διαταγην εγγραφων επεκράτησε νομοθετικως το συστημα
της υποχρεωτικότητος ορισμου τοπου εκτελεσεως. Ουτω το αρθρ. 1 αριθ. 5
ν. 5325 επιβαλλει επι ποινη ακυρότητος την υποχρεωσιν να οριζεται ο τοπος
εκτελεσεως της σ/τικης. Ομοιως δια το γραμματιον εις διαταγην κατα το
αρθρ. 75 αριθ. 4 ν. 5325/1932. Ουτω δια την τραπεζιτικην επιταγην κατα το

ἄρθρ. 1 ἀριθ. 4 ν. 5950/1933 περί τραπεζιτικῆς ἐπιταγῆς. Διὰ τὴν φορτωτικὴν τόπος ἐκτελέσεως τῆς παροχῆς κατὰ τὸ ἄρθρον 380 E. N. εἶνε ὁ τόπος προορισμοῦ τοῦ φορτίου, ὡς σημειοῦται εἰς τὸ ἄρθρ. 376. Ἀνέφερα τὰ κυριώτερα καὶ πρακτικῶς πλέον σημαίνοντα ἐκ τῶν ἐγγράφων εἰς διαταγὴν. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀπαριθμουμένων διατάξεων συνάγεται ὅτι θέμα ἐπιβοηθητικῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ἄρθρ. 321 εἰς δικαιογράφα εἰς διαταγὴν δὲν τίθεται, διότι εἰδικαὶ διατάξεις προβλέπουν περὶ αὐτοῦ. Ἐν ἑλλείψει ὁρισμοῦ τοιοῦτου τόπου τὸ δικαιογραφον εἶνε ἄκυρον μὴ χωρούσης ἐρμηνευτικῆς συμπληρώσεως αὐτοῦ δι' ἀναδρομῆς εἰς τὸ ἄρθρ. 321 A. K.

β) Εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν εἰς τὸν κομιστὴν δικαιογράφων συνάγεται ὅτι τὸ χρέος τοῦ ἐκδότου εἶνε ἄρισμον ἐκ τῆς φύσεως τῆς ἐνοχῆς καὶ τῆς ἀοριστίας εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ πιστωτοῦ. Ὁ τίτλος τραπεζογραμματίου π. χ. μόνην ἐνδειξιν καὶ ἀναγνώρισιν τοῦ χρέους διαλαμβάνει τὰ ἀκόλουθα «δρχ. δέκα χιλιάδες πληρωτέαι εἰς τὸν φέροντα, ἢ ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει». Ἐπικυροῦ οὕτω τὸ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ 19ου αἰῶνος ἰσχύον, ὅτι ἡ ἐξ ἀνωνύμου δικαιογράφου ἐνοχὴ ἐπιβάλλει εἰς τὸν κομιστὴν τοῦ τίτλου νὰ προσαγάγῃ αὐτὸν καὶ νὰ νομιμοποιηθῇ εἰς τὰ καταστήματα τοῦ ἐκδοτικοῦ ἰδρύματος, ἵνα εἰσπράξῃ τὸ χρέος.

Οὐσιαστικοὶ λόγοι ἐπιβάλλουν τ' ἀνωτέρω εἰς θέματα τίτλων εἰς τὸν κομιστὴν. Ὁ ἐκδότης τοῦ τίτλου καὶ ὀφειλέτης τῆς παροχῆς δὲν γνωρίζει εἰς ποῖον ὀφείλει. Ἐφ' ὅσον ὁ τίτλος εὐρίσκεται εἰς κυκλοφορίαν τὸ πρόσωπον τοῦ πιστωτοῦ εἶνε ἄγνωστον. Δι' αὐτὸ καὶ ὅταν ἀκόμη ἐπιθυμῇ νὰ ἐξοφλήσῃ ὀφειλὰς ἐκ τίτλων ὁ ἐκδότης αὐτοὺς ὀφειλέτης ἀναγκάζεται νὰ προσκαλέσῃ τοὺς πιστωτάς του (κομιστάς τῶν τίτλων) νὰ προσαγάγουν αὐτοὺς πρὸς ἐξόφλησιν. Συνεπῶς καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ ὀφειλὴ ἐκ τῶν τίτλων αὐτῶν εἶνε ἄρισμον χρέος.

Εἰς ἐν σημεῖον ἐτέθη κατὰ τὴν κρίσιν μου θέμα πρακτικῆς σημασίας τοῦ τόπου ἐκτελέσεως κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη. Ἑλληνικαὶ Τράπεζαι ἐξέδωκαν ὁμολογιακὰ δάνεια ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν ξένων τραπεζιτῶν ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἡ ὅλη μορφή τῆς ὁμολογιακῆς ὑποχρέωσεως καὶ σί συνθήκαι τῆς ἐκδόσεώς της καθιστῶσι βέβαιον ὅτι ἡ ὁμολογιακὴ ὀφειλὴ, ὡς ἀναπόσπαστον σύνολον τοῦ ὁμολογιακοῦ τίτλου, δὲν ὑπόκειται εἰς τὸ Ἑλληνικὸν δίκαιον ἀλλ' εἰς τὸ Ἀγγλικόν, ἐκπεφρασμένη εἰς Ἀγγλικὸν νόμισμα καὶ περιέχουσα δρους προφανῶς ἐναρμονισμένους πρὸς τὰ Ἀγγλικὰ νομοθετικὰ κείμενα. Μερίδες τῶν τίτλων αὐτῶν ἐτέθησαν εἰς κυκλοφορίαν ἐν Ἑλλάδι, καὶ κατέστησαν πληρωτέαι ἐν Ἑλλάδι, δυνάμει εἰδικῆς ρήτρας. Ἡ δι' εἰδικῆς ρήτρας συνομολόγησις τόπου ἐκτελέσεως ἐν Ἑλλάδι παρασύρει τὸν ὅλον τίτλον εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ Ἑλληνικοῦ δικαίου ὡς φρονῶ. Διότι αἱ μερίδες τῶν τίτλων αὐτῶν ἀπεμακρύνθησαν τοῦ ἀρχικοῦ προορισμοῦ των καὶ διετέθησαν πρὸς ἐξυπηρέτησιν κυκλοφοριακῶν σκοπῶν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἐπικρατείᾳ.

Τὴν μεταβολὴν τοῦ δικαίου στηρίζει κατ' οὐσίαν ἡ μεταβολὴ τόπου ἐκτελέσεως. Ἐνῶ λοιπὸν κατὰ τὸ ἄρθρ. 25 Α. Κ. ἡ ὀρθὴ ὡς ἄνω λύσις θεμελιούται δυσκόλως, εἶνε εὐχερέστερον ν' ἀποφανθῇ τις ὅτι ἐκ τοῦ νέου τόπου ἢ τοῦ διὰ συγκεκριμένον τίτλον ἐπιλεγέντος τόπου, ρυθμίζεται τὸ διέπον τὴν ὄλην ἐνοχικὴν σχέσιν δίκαιον.

Δύναται ὅθεν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἄμεσος συνέπεια ἀπορρέουσα ἐκ τοῦ ὀρισμοῦ ἢ τῆς ἐπιλογῆς τόπου ἐκτελέσεως ὑπὸ τοῦ πιστωτοῦ εἶνε ἡ ὑπαγωγὴ τῆς ἐνοχικῆς σχέσεως εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ τόπου ἐκπληρώσεως τῆς παροχῆς κατὰ τὸ ἄρθρ. 320 Α. Κ. Μοναδικὸν τὸ παράδειγμα τοῦτο ὑπὸ τὸ πνεῦμα τῆς ἐν τῇ Γερμανικῇ θεωρίᾳ ἀκολουθουμένης ἐρμηνείας ¹⁹⁰.

5. Χρησιδάνειον.—Εἰς τὸ χρησιδάνειον τίθεται ἀπὸ θεωρητικῆς πλευρᾶς θέμα τόπου ἐκτελέσεως κατὰ τὸ ἄρθρ. 320 Α. Κ. Διότι τὰ παραχωρούμενα κατὰ τὴν σύμβασιν κινητὰ πράγματα πρὸς χρῆσιν δέον νὰ παραδοθῶν εἰς τὸν χρησάμενον. Τίθεται συνεπῶς ζήτημα κινδύνου, ἀλλοιώσεως ἢ ἀπωλείας των μέχρι τῆς παραδόσεώς των καὶ ἐξόδων μεταφορᾶς των.

Οὐδέποτε ὅμως δύναται νὰ προσλάβουν πρακτικὴν ἀξίαν τ' ἀνωτέρω θέματα εἰς χρησιδάνειον, ὡς συμβαίνει εἰς τὴν ἀγοραπωλησίαν. Πρῶτον μὲν διότι ἡ σύμβασις αὕτη δὲν ἀνήκει εἰς τὰς ἐμπορικὰς οὔτε παίζει κανένα ρόλον εἰς τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν ἀγαθῶν, καὶ δεύτερον, διότι σπανιώτατα θὰ συμβῇ ν' ἀφορᾷ τὸ χρησιδάνειον μείζονας ποσότητας ἀγαθῶν, ὅτε κυρίως ἀποκτᾷ σημασίαν οὗτος ἢ ἐκεῖνος ὁ προσδιορισμὸς τόπου ἐκτελέσεως.

Ἐκ τοῦ κειμένου τοῦ νόμου καὶ ἰδίως ἐκ τῶν ἄρθρ. 811 (εὐθύνη μόνον διὰ δόλον ἢ βαρεῖαν ἀμέλειαν) καὶ 812 (ἀποζημίωσις μόνον διὰ δολίως ἀποσιωπώμενα ἐλαττώματα τοῦ πράγματος) συνάγεται, ὅτι τὸ πνεῦμα τῆς συμβάσεως εἶνε εὐμενὲς πρὸς τὸν χρήστην καὶ συνεπῶς τ' ἀνωτέρω ἐκτεθέντα περὶ δωρεᾶς καὶ ἐρμηνείας ἐνδεχομένως τοῦ ἄρθ. 320 ἐν πλήρει εὐνοίᾳ πρὸς τὸν χρήστην ἐφαρμόζονται ὑπὲρ τούτου εἰς τὴν ὑπὸ κρίσιν περίπτωσιν.

6. Ἡ ἀγοραπωλησία.—Ὡς ἐκ πάσης γραμμῆς τῆς μελέτης ταύτης διαφαίνεται κύκλος ἐφαρμογῆς τῆς περὶ τόπου ἐκτελέσεως διατάξεως τοῦ νόμου εἶνε ἡ ἀγοραπωλησία καὶ αἱ πρὸς ταύτην συγγενεύουσαι ἢ προσαρμολύμεναι περιπτώσεις ἀνταλλακτικῶν σχέσεων. Διότι μόνον εἰς ἀγοραπωλησίας καὶ τὰς συγγενεῖς σχέσεις ἢ τοποθέτησις τῶν ἐκατέρωθεν συμφερόντων γενᾶ τὸ ζήτημα, ἂν ἔναντι τῶν ὠφελημάτων, ἅτινα ἐκ τῆς συμβάσεως ἀποκομίζει ὁ πωλητής, ὡς ὀφειλέτης τοῦ πράγματος, ἐπιτρέπεται νὰ κριθῇ αὐστηρότερον ἢ ἐπιεικέστερον, ὀριζομένου ἀναλόγως τόπου ἐκτελέσεως, εἴτε εἰς τὴν κατοικίαν του εἴτε ἀλλαχοῦ. Τὸ ποικίλον θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς ὕλικόν, τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει ἡ μελέτη ἀναφέρεται συνεπῶς πρωτίστως

¹⁹⁰. Βλ. ἀνωτέρω τὴν ἐν σημ. 139/140 μνημονευομένην νομολογίαν.

εἰς θέματα ἀγοραπωλησίας. Θὰ διακρίνω κατωτέρω εἰδικὰς κατηγορίας περιπτώσεων, διὰ νὰ γίνῃ ἀντιληπτὴ καλλίτερον ἢ ἐκάστοτε προτιμητέα λύσις.

α) Πωλήσεις γένους, ἔστω καὶ ἂν γίνωνται ἐπιτοπίως, προκαλοῦσι τὰ ἴδια ζητήματα, τὰ ὁποῖα γεννῶνται καὶ εἰς διατοπίους συμβάσεις, ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ σημαντικῶν ποσοτήτων ἀγαθῶν. *Ἄν πωληθῶσιν ἐν Ἀθήναις 100 τόννοι σίτου ἢ πωληθῶσι ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Θ/νίκην δὲν ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ. Διότι μεταφορὰ ἀπὸ ἀποθήκης εἰς ἀποθήκην θὰ γίνῃ καὶ ἐν Ἀθήναις, ἐπομένως παράδοσις, κίνδυνοι, ἔξοδα κλπ. τίθενται εἰς μικροτέραν βεβαίως κλίμακα πάντως κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ὡς εἰς πώλησιν ἐξ Ἀθηνῶν εἰς τὴν Θ/νίκην. Τὸ ἄρθρ. 320 Α. Κ. ἰσχύει πλήρως εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην. Ἡ ἐν Ἀθήναις ἀποθήκη τοῦ πωλητοῦ, ἐκ τῆς ὁποίας θὰ ἐξέλθῃ τὸ πρᾶγμα εἶνε ὁ τόπος παροχῆς εἰς ὃν ἐξ εὐνοίας πρὸς τὸν ὀφειλέτην θ' ἀποβλέψῃ ἢ ἐρμηνεῖα μὲ ἀφετηρίαν τὸ ἄρθρ. 320 Α. Κ. Τοῦτο θὰ ἐφαρμοσθῇ καθ' ὅλας αὐτοῦ τὰς περιπτώσεις. Δηλαδή ἡ κατοικία ἢ ἐμπορικὴ ἐγκατάστασις τοῦ πωλητοῦ εἶνε ἐν ἀμφιβολίᾳ τόπος ἐκτελέσεως κατὰ τὸ ἄρθρ. 320 Α. Κ. Διότι ἐν προκειμένῳ συμπίπτει ὁ τόπος, ἐξ οὗ ἐκκινεῖ τὸ πρᾶγμα—ὁ τόπος ἀποστολῆς ἢ φορτώσεως—πρὸς τὴν κατοικίαν τοῦ ὀφειλέτου. Εἶνε ἡ πραγματικὴ προϋπόθεσις ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐστηρίχθη ἡ λογικὴ τοῦ νόμου καὶ διευτυπώθη ὁ ἐρμηνευτικὸς κανὼν τοῦ ἄρθρ. 320. Ἐφαρμόζεται ἐπομένως ἡ διάταξις χωρὶς νὰ δημιουργοῦνται αἱ περιπλοκαὶ καὶ αἱ λογικῶς ἀπαράδεκτοι λύσεις, εἰς τὰς ὁποίας ὀδηγεῖται ἐκ τοῦ ἄρθρ. 320 ἡ δικαστικὴ κρίσις ὡς τὸ ἀμέσως κατωτέρω παράδειγμα.¹⁹¹

β) Εἰς δευτέραν μοῖραν ἢ περιπτώσις τῆς πωλήσεως ἐλαίου ἐκ Μυτιλήνης ὑπὸ πωλητοῦ ἐδρεύοντος ἐν Ἀθήναις πρὸς ἀγοραστὴν διαμένοντα ἐν Θ/νίκῃ. Ἀντιπαρέρχομαι τὸ παράδειγμα τοῦτο διότι ὀλόκληρος ἢ ἀνωτέρω § 8 γενομένη λεπτομερὴς ἀνάπτυξις τοῦ θέματος ἐλίσειται περὶ αὐτό. Τονίζω καὶ πάλιν ὅτι ἡ νομολογία πρέπει νὰ κρίνῃ μὲ πολὺ περισσοτέραν ἐλαστικότητα ρήτρας, δι' ὧν καθορίζονται τὰ ἔξοδα τῆς μεταφορᾶς καὶ ἐπηρεάζεται ἐντεῦθεν ὁ τόπος ἐκτελέσεως. Ὁ χειρισμὸς τοῦ θέματος ὑπὸ τῆς Γερμανικῆς νομολογίας δὲν εἶνε ἐπιδοκιμαστέος πάσχει δὲ ἀπὸ δογματικότητας, καθιστῶσαν ἀδύνατον τὴν χρησιμοποίησίν της¹⁹².

γ) Ἀπλῆ παραλλαγή τῆς δευτέρας ὡς ἄνω περιπτώσεως εἶνε ἐκείνη, καθ' ἣν τὸ πρᾶγμα ἀποστέλλεται ἀπὸ ἄλλον τόπον—οὐχὶ τὴν κατοικίαν τοῦ ὀφειλέτου—πλὴν συμπτωματικῶς διέρχεται διὰ τῆς κατοικίας τοῦ πωλητοῦ. Π. γ. πωλητῆς εἰς Πειραιᾶ ἀγοραστῆς εἰς Θήβας. Τὸ ἔλαιον κομισθῆσεται ἐκ Μυ-

¹⁹¹. Βλ. τὴν ἡγουμένην τῆς προκειμένης παράγραφον, ὅπου ἐκτίθενται τὰ πρᾶγματα λεπτομερῶς.

¹⁹². Βλ. π. γ. R.G. τῆς 5-5-1908 εἰς J.W. 1908 σελ. 446 ἀριθ. 8. Zander, εἰς J.W. 1913 σελ. 407/410. Ἐφ. Στουτγάρδης τῆς 30-9-1919 εἰς J.W. 1920 σελ. 61 ἀριθ. 10.

τιλήνης εις Πειραιᾶ, διὰ τὰ φορτωθῆ αὐτόθι, πρὸς ἀποστολὴν εἰς Θήβας. Τὸ γεγονός ὅτι τὸ ἔλαιον θὰ διέλθῃ ἐκ Πειραιῶς δὲν ἐπιβάλλει, ἐκτὸς ρητῶν ἀντιθέτων ἐνδείξεων, τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ Πειραιεὺς εἶνε ὁ τόπος ἐκτελέσεως. Διότι συμπτωματικῶς διέρχεται τὸ πρᾶγμα καθ' ὁδὸν πρὸς τὸν ἀγοραστὴν ἐκ Πειραιῶς. Ἐφαρμογὴ κατὰ γράμμα τοῦ ἄρθρ. 320 θὰ ἰσοδυναμεῖ πρὸς δυσμένειαν διὰ τὸν πωλητὴν, δεδομένου ὅτι θὰ ἐπεβάρυνεν αὐτὸν μὲ ἀκέραια τὰ ἔξοδα τῆς μεταφορᾶς τοῦ ἐλαίου ἐκ Μυτιλήνης μέχρι Πειραιῶς καὶ ἐπὶ πλέον θὰ τοῦ ἐπεφόρτιζε καὶ τοὺς κινδύνους τοῦ πράγματος. Φρονῶ συνεπῶς, ὅτι κατ' ἀρχὴν δὲν συντρέχει περίπτωσις ν' ἀποστῶμεν ἐκ τῆς ὑπ' ἀριθ. β' ὡς ἄνω κρίσεως. Θὰ θεωρήσωμεν σύμφωνον πρὸς τὸ γράμμα τοῦ ἄρθρ. 320 Α. Κ. τὴν λύσιν ὅτι ὁ πωλητὴς ἐκτελεῖ εἰς τὸν τόπον τῆς παροχῆς, δηλαδὴ εἰς Μυτιλήνην, ἀσχέτως ἂν τὸ πρᾶγμα διέρχεται ἐκ Πειραιῶς, ὅπου ἡ κατοικία τοῦ πωλητοῦ διὰ τὰ φθάσῃ εἰς τὸν ἀγοραστὴν.

δ) Πρόσθετα σύμφωνα ἢ ρητραι εἰς ἀγοραπωλησίαν, ἀφορῶσαι τὴν παροχὴν φορτωτικῶν ἐγγράφων ἢ ἀνοίγματα ἐνεγγύου πιστώσεως δὲν μεταβάλλουν τὴν θέσιν τοῦ προβλήματος τοῦ τόπου ἐκτελέσεως εἰς αὐτήν. Καὶ ἡ Γερμανικὴ νομολογία ὁμοίαν κρίσιν ἐξέφερε¹⁹³. Σπανία θὰ εἶνε ἡ περίπτωσις, καθ' ἣν ἐκ προσθέτων συμφῶνων τοιαύτης φύσεως ἐπηρεάζεται ὁ τόπος τῆς παροχῆς διὰ τὸν πωλητὴν. Ἀντιθέτως ὁ ἀγοραστὴς ἀποδεχόμενος ρήτραν καταβολῆς τοῦ τιμήματος μέσῳ ἐνεγγύου πιστώσεως λογίζεται ὑπαχθεὶς εἰς τὰς ἐκ τῆς συμβάσεως ταύτης συναγομένους ὑποχρεώσεις του. Ὁ πωλητὴς πάλιν παραιτεῖται, ὡς πιστωτῆς τῆς ὀφειλῆς τοῦ τιμήματος, τῆς εὐνοίας ν' ἀξιώσῃ τὴν εἰς τὴν κατοικίαν του ἐξόφλησιν τούτου κατὰ τὸ ἄρθρ. 321 Α. Κ. περιοριζόμενος νὰ προβάλλῃ ἐνστάσεις ἐκ μὴ συμφώνου πρὸς τὰ συμπεφωνημένα ἀνοίγματα τῆς πιστώσεως.

Ταῦτα ἐν συνόψει περὶ ἀγοραπωλησίας. Εἰδικαὶ περιπτώσεις καὶ θέματα πρακτικῆς ἐπραγματεύθην διὰ μακρῶν ἀνωτέρω¹⁹⁴, ὁ ἀναγνώστης τῆς μελέτης δύναται συνεπῶς νὰ προσφύγῃ αὐτόθι, συμπεραίνων ποία κατ' ἀναλογίαν ἢ διὰ τὸ καθ' ἡμᾶς δίκαιον ἐνδεικνυμένη λύσις, μὲ ἄξονα πάντοτε τὰ ἐρμηνευτικὰ στοιχεῖα, ἅτινα καθωρίσθησαν, εἰς τὴν ἡγηθεῖσαν τῆς προκειμένης παράγραφον.

¹⁹³. Βλ. ἀνωτέρω σελ. 314 σημ. 132 τὴν νομολογίαν καὶ ἰδίως σχόλια W i e l u n e r ἐπὶ ἐφ. Κιέλου εἰς J.W. 1921 σελ. 304. Πρωτ. Δύσελδορφ. 16-12-1921, J.W. 1922 σελ. 522 ἀριθ. 7, Ἐφ. Ἀμβ. 1-12-1921, J.W. 1922 σελ. 595 ἀριθ. 7, ἐφ. Ἀμβ. 23-5-1916, J.W. 1916 σελ. 1217 ἀριθ. 8.

¹⁹⁴. Βλ. ἀνωτέρω §§ 4-8 τὰς εἰς ὑποσημειώσεις μνημονευόμενας ἀποφάσεις.